

Анастасія Токарська
Антоніна Шуляк

**«М'яка сила» української діаспори:
публічна дипломатія
та міжнародна підтримка України**

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Міністерство освіти і науки України

**АНАСТАСІЯ ТОКАРСЬКА
АНТОНІНА ШУЛЯК**

**«М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ:
ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ
ТА МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ**

Монографія

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2025

УДК 327.8-027.555(477):(=161.2:100)(043.5)

Т 51

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 27 травня 2025 р.)*

Рецензенти:

Макар Віталій, доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м.Чернівці, Україна);

Піпченко Наталія, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної інформації Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, Україна);

Александра Кіясте, кандидат політичних наук, науковий співробітник кафедри політичних наук факультету соціальних наук Латвійського університету (м.Рига, Латвія)

Токарська А. В.

Т 51 «М'яка сила» української діаспори: публічна дипломатія та міжнародна підтримка України : монографія / Анастасія Токарська, Антоніна Шуляк. – Луцьк : Вежа-друк, 2025. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 12,86 Мб.

ISBN 978-966-940-617-0

Монографія присвячена темі української діаспори, яка є однією з найбільших у світі та відіграє унікальну роль як агент «м'якої сили». Її діяльність спрямована на просування українських національних інтересів у країнах проживання, підтримку міжнародної солідарності з Україною та поширення правдивої інформації про події в країні. У роботі проведено аналіз політичного впливу української діаспори під час російсько-української війни, що став важливим чинником у забезпеченні міжнародної підтримки України. Визначено, що завдяки активній діяльності діаспори, яка організовувала акції протесту, лобювала підтримку в парламентах інших країн та взаємодіяла з урядами, позиції України на міжнародній арені значно зміцнилися. Ця підтримка сприяла формуванню міжнародної коаліції проти російської агресії та забезпеченню гуманітарної і військової допомоги Україні. Політична активність діаспори показала, як національна єдність може проявлятися за межами країни

Дослідження підготовлено у рамках проєкту Модуля Жана Моне «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE) у ВНУ ім. Лесі Українки.

УДК 327.8-027.555(477):(=161.2:100)(043.5)

© Токарська А. В., Шуляк А. М., 2025

© Бурлакова В. В., (обкладинка), 2025

© ВНУ імені Лесі Українки, 2025.

ISBN 978-966-940-617-0

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ АНАЛІЗУ ДІАСПОРИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА «М'ЯКОЇ СИЛИ» (Шуляк А.М.)	15
1.1. Концепт публічній дипломатії та «м'якої сили» в теорії міжнародних відносин	15
1.2. Діаспора як суб'єкт публічній дипломатії	23
1.3. Джерельна база та методологія дослідження	34
РОЗДІЛ II. УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В ПУБЛІЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ: КОНТЕКСТ І ВИТОКИ (Токарська А.В.)	56
2.1. Історико-політичний контекст формування української діаспори	56
2.2. Демографічний та соціокультурний потенціал діаспори.....	80
2.3. Політична активність української діаспори: кейси успішних кампаній	105
РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЗА КОРДОНОМ (Токарська А.В.)	121
3.1. Напрями «м'якої сили» та ініціативи української діаспори у сфері публічній дипломатії.....	121
3.2. Діаспоральна дипломатія України під час російсько-української війни ...	143
3.3. Стратегії підвищення ефективності участі діаспори в публічній дипломатії інструментами «м'якої сили»	160
ВИСНОВКИ	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	217
ДОДАТКИ	244

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми. Україна як держава, що прагне утвердитися на міжнародній арені та зміцнити свій позитивний імідж, активно використовує інструменти публічної дипломатії. У цьому контексті українська діаспора, яка є однією з найбільших у світі (понад 20 мільйонів осіб), відіграє унікальну роль як агент «м'якої сили». Її діяльність спрямована на просування українських національних інтересів у країнах проживання, підтримку міжнародної солідарності з Україною та поширення правдивої інформації про події в країні. Актуальність теми посилюється такими чинниками. По-перше, це геополітичні виклики та війна Росії проти України. З 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, українська діаспора стала одним із ключових партнерів у боротьбі за міжнародну підтримку України. Її участь у лобюванні санкцій, гуманітарній допомозі та організації протестних акцій значно вплинула на формування глобальної позиції щодо України. По-друге, зростання ролі публічної дипломатії у міжнародних відносинах. У сучасному світі традиційна дипломатія доповнюється публічною дипломатією, яка спрямована на вплив не лише на уряди, а й на громадськість інших країн. У цьому контексті діаспора – важливий посередник, що може сприяти зміцненню довіри до України. По-третє, потенціал діаспори як ресурсу для іміджу держави. Українська діаспора має багатий соціокультурний, економічний і політичний потенціал. Її представники займають впливові позиції в багатьох країнах світу, що дозволяє ефективно просувати українські інтереси. По-четверте, необхідність ефективної взаємодії між державою та діаспорою. Попри значний внесок діаспори, бракує скоординованої стратегії співпраці між Україною та її громадами за кордоном. Вивчення цього питання допоможе розробити ефективні механізми для залучення діаспори до реалізації публічної дипломатії. По-п'яте, глобалізація та цифровізація міжнародних комунікацій. У сучасну епоху діаспора має більше можливостей для впливу завдяки цифровим платформам, соціальним мережам і мобільним технологіям. Дослідження цих

аспектів є надзвичайно важливим для створення нових інструментів публічної дипломатії.

Отже, вивчення ролі української діаспори в реалізації публічної дипломатії України є не лише актуальним, а й необхідним для забезпечення ефективного використання її потенціалу у зміцненні міжнародного іміджу України та відстоюванні її інтересів на глобальному рівні.

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* – провести аналіз ролі української діаспори у формуванні позитивного іміджу України за кордоном; схарактеризувати вплив діаспори на міжнародні комунікації України; розробити рекомендації для підвищення ефективності публічної дипломатії за участю діаспори. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких дослідницьких завдань:

- з’ясувати стан дослідження публічної дипломатії в теорії міжнародних відносин;

- виокремити концептуально-теоретичні засади вивчення діаспори як суб’єкта публічної дипломатії;

- визначити методологію та джерельну базу дослідження;

- здійснити аналіз історико-політичного контексту формування української діаспори;

- схарактеризувати демографічний та соціокультурний потенціал діаспори в міжнародних відносинах;

- виокремити приклади успішних кампаній політичної активності української діаспори;

- проаналізувати напрями діяльності та ініціативи української діаспори у сфері публічної дипломатії;

- визначити участь української діаспори під час російсько-української війни;

- запропонувати стратегії підвищення ефективності участі діаспори в публічній дипломатії.

Об'єктом роботи є публічна дипломатія України як складова сучасних міжнародних відносин.

Предмет дослідження – діяльність української діаспори як інструменту реалізації публічної дипломатії України у формуванні її позитивного іміджу та просуванні національних інтересів у міжнародному просторі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота підготовлена в межах науково-дослідної роботи факультету міжнародних відносин ВНУ імені Лесі Українки «Україна в системі європейської інтеграції і транскордонного співробітництва» та міжнародного проекту «Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам» програми ERASMUS+ напряму Модуль Жана Моне (№ 101047033 ERASMUS-JMO-2021-MODULE), який виконується протягом 2022–2025 рр. та Модуля Жана Моне «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE) 2024-2027 рр. у ВНУ імені Лесі Українки.

Методологічна основа дослідження. Аналіз діаспоральної дипломатії потребує міждисциплінарного підходу, що включає політологію, соціологію, культурологію та комунікативістику. Публічна дипломатія на основі системно-синергетичного підходу забезпечується стратегічними комунікаціями та ефективними дипломатичними заходами, які посилюють взаємодію та протидію викликам. Дослідження ролі української діаспори в публічній дипломатії здійснено комплексним методом, що включає історико-теоретичний аналіз, порівняльний метод, узагальнення та оцінку наукових матеріалів. Використано OSINT для збору й аналізу відкритих джерел, а також кількісні та якісні методи, зокрема опитування, інтерв'ю та контент-аналіз. Оцінено фінансову підтримку, кількість акцій, підписані петиції та ефективність дипломатичних зусиль. Проведено кейс-стаді успішних ініціатив, таких як лобіювання санкцій і гуманітарна допомога. А. Гемлен запропонував типологію залучення діаспори: культурні, освітні, економічні, політичні та гуманітарні заходи. Застосування цієї моделі дозволило розглядати діаспору як активного гравця у міжнародній політиці та кризових ситуаціях. Отже, поєднання різних

методологічних підходів допомагає глибше зрозуміти вплив української діаспори на міжнародну політику під час війни та визначити ефективні механізми її залучення.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі комплексного політологічного аналізу схарактеризовано нові підходи до розуміння ролі діаспори в публічній дипломатії та надано практичні рекомендації для органів державної влади, зокрема такі:

у перше:

– проведено аналіз політичного впливу української діаспори під час російсько-української війни, що став важливим чинником у забезпеченні міжнародної підтримки України. Визначено, що завдяки активній діяльності діаспори, яка організовувала акції протесту, лобіювала підтримку в парламентах інших країн та взаємодіяла з урядами, позиції України на міжнародній арені значно зміцнилися. Ця підтримка сприяла формуванню міжнародної коаліції проти російської агресії та забезпеченню гуманітарної і військової допомоги Україні. Політична активність діаспори показала, як національна єдність може проявлятися за межами країни;

– досліджено, як «м'яка сила» України впливає на міжнародні відносини через культурну, економічну та освітню дипломатію. Культурна дипломатія розглядається як ключовий чинник у збільшенні міжнародної підтримки та свідомості про українську культуру та історію. Мистецтво, література та музика значно сприяли перетворенню уявлень про Україну, від периферійної країни до активного учасника на міжнародній арені, яка захищає свої цінності. Економічна дипломатія відіграла ключову роль у збереженні економічної стабільності під час конфлікту, привертаючи міжнародну підтримку та готуючи до відновлення після завершення війни. Гуманітарна допомога від діаспори стала одним із важливих аспектів діаспоральної дипломатії, забезпечивши Україну необхідними ресурсами для захисту та підтримавши її міжнародні позиції. Освітня дипломатія підтримала національну стійкість та зміцнила міжнародну солідарність, співпраця з міжнародними

партнерами забезпечила безперервність освіти, боротьбу з дезінформацією, збереження культурної ідентичності та підготовку кадрів для майбутньої відбудови країни.

– виділено проблему формування п'ятої хвилі міграції, яка розпочалася у 2014 році і триває досі. Її головними причинами постали ті, що безпосередньо пов'язані з війною і глобальними процесами. Найголовнішою причиною стала російська агресія: через анексію Криму, бойові дії на Донбасі та загрозу безпеці своїх сімей сотні тисяч українців були змушені залишити рідні домівки ще у 2014 році. Міграції сприяють також економічні труднощі: погіршення економічної ситуації, зростання безробіття та низький рівень життя спонукали багатьох українців шукати кращих умов за кордоном. З глобальних тенденцій міграційних процесів необхідно назвати освітню та професійну мобільність: зростання кількості освітніх програм та спрощення умов працевлаштування в Європейському Союзі після запровадження безвізового режиму з ЄС сприяло збільшенню кількості емігрантів, особливо серед молоді. У такий спосіб п'ята хвиля міграції є багатогранним явищем, що включає як внутрішню, так і міжнародну міграцію, у якій значну роль відіграють демографічні чинники, соціальні умови та потреби в інтеграції;

– зазначено, що війна між Росією та Україною значно збільшила кількість українських мігрантів, сформувавши нову українську діаспору. Вона постала як впливовий соціальний сегмент із глибокими культурними, гуманітарними та організаційними зв'язками, що охоплює різні країни світу. Її діяльність зосереджена навколо численних організацій, культурних центрів, освітніх установ і неурядових асоціацій, які сприяють збереженню національної ідентичності та культурної спадщини українців;

– визначено основні характеристики української діаспори щодо застосування інструментів публічної дипломатії: *глобальна присутність та організаційна структура* – українці представлені через різноманітні організації, такі як національні об'єднання, культурні та освітні центри, а також координаційні організації, наприклад, Конгрес українців Канади та Світовий

конгрес українців; *культурно-освітня діяльність* – підтримка культурних шкіл та мовних курсів для вивчення української мови та культури; *культурні заходи* – організація виставок, лекцій, фестивалів та концертів для популяризації українських традицій; *гуманітарна допомога* – активна підтримка України в умовах війни через гуманітарні та фінансові ініціативи; *активна соціальна діяльність* – участь у соціальних та політичних процесах, представлення інтересів українців у країнах перебування; *збереження національної ідентичності* – підтримка зв'язку з рідною країною через культурну, освітню та громадську діяльність.

– запропоновано інструменти основних стратегій підвищення ефективності участі української діаспори в публічній дипломатії, а саме: розвиток цифрових технологій і медіаприсутності (використання соцмереж і медіа для поширення достовірної інформації про Україну та створення контенту, який сприяє підтримці українських наративів на світовій арені); зміцнення співпраці з міжнародними організаціями та урядами (активне лобювання інтересів України через співпрацю з міжнародними інституціями та дипломатичними представництвами для ухвалення рішень, що підтримують Україну); освітні ініціативи та культурна дипломатія (популяризація української мови, культури та історії, що формує позитивний імідж країни через культурні та освітні про'єкти); мобілізація фінансових та гуманітарних ресурсів (допомога Україні в періоди криз через організацію благодійних акцій, зборів коштів і гуманітарних поставчань); міжнародні іміджеві стратегії (стратегічний підхід до дипломатії через культурні, економічні та цифрові канали для підвищення впізнаваності України та формування підтримки її інтересів серед міжнародних партнерів). Важливою частиною цієї стратегії є тісна співпраця з міжнародними урядами та організаціями для підтримання санкцій проти Росії і мобілізації ресурсів для допомоги Україні, а також використання культурної дипломатії для зміцнення позицій на світовій арені.

уточнено:

– поняттєво-категорійний апарат у сфері міжнародних відносин, зокрема досліджено діаспоральну дипломатію України під час російсько-української війни; соціальну структуру діаспори, її організаційної динаміки та взаємодії з країною походження та країною проживання; проаналізовано роль культури в діаспоральній дипломатії: як культурні ініціативи сприяють зміцненню міжнародної підтримки України; досліджено комунікаційні стратегії діаспоральних організацій через використання соціальних медіа, публічної дипломатії та масових акцій; на основі міждисциплінарного підходу, що включає різні наукові дисципліни, такі як політологія, соціологія, культурологія та комунікації, здійснено оцінку політичного впливу діаспоральної дипломатії на ухвалення рішень міжнародними організаціями та урядами інших країн;

– дослідження діяльності таких координаційних органів, як Світовий конгрес українців (СКУ), Конгрес українців Канади (КУК) та Європейський конгрес українців, у публічній дипломатії. Зазначено, що ці організації сприяють збереженню національної ідентичності, підтримці суверенітету України та формуванню її позитивного іміджу у світі. Вони активно лобіюють інтереси України на міжнародному рівні, організовують гуманітарну допомогу, популяризують українську культуру та демократичні цінності, що робить їх важливими акторами в глобальних дипломатичних процесах;

– характеристику соціальної активності діаспори, що передбачає участь у міжнародних питаннях і підтримку національних зв'язків у нових регіонах, таких як Чорногорія, Японія, Марокко, ОАЕ та Південно-Африканська Республіка. Станом на 2024 рік приблизно 4,4 мільйона українських біженців мають статус тимчасового захисту в ЄС, а ще 380 тисяч – у Великій Британії, Норвегії та Швейцарії. Загалом у світі нараховується близько 6,5 мільйона українських біженців, для яких Європейська комісія продовжила тимчасовий захист до березня 2025 року. Водночас умови прийому в Європі стають жорсткішими, що спонукає багатьох до економічної самостійності. Важливу роль у підтримці новоприбулих відіграють волонтерські організації, створені

ще до початку війни, які допомагають біженцям адаптуватися та інтегруватися в нових країнах;

набули подальшого розвитку:

– досліджено політичний вплив діаспоральної дипломатії на процес ухвалення рішень міжнародними організаціями та урядами інших держав. Проаналізовано соціальну структуру діаспори, її організаційну динаміку та взаємодію як із країною походження, так і з країною проживання. Окрему увагу приділено ролі культури в діаспоральній дипломатії, зокрема тому, як культурні ініціативи сприяють зміцненню міжнародної підтримки України. Також вивчено комунікаційні стратегії діаспоральних організацій, зокрема використання соціальних медіа, публічної дипломатії та масових акцій для поширення впливу;

– аналіз демографічного складу мігрантів, що характеризується високою часткою жінок та дітей й ускладнює їхню інтеграцію на ринку праці. Більшість новоприбулих – це жінки з дітьми, що створює труднощі в поєднанні роботи та сімейних обов'язків. Для більшості осіб жіночої статі важливими є часткова зайнятість та доступ до послуг із догляду за дітьми. Вагомою частиною п'ятої хвилі з 2022 р. є еміграція українців до країн ЄС, Канади та інших регіонів у пошуках роботи та кращих умов життя. Завдяки географічній близькості та ліберальній міграційній політиці, Польща стала однією з основних країн призначення для українців. За даними українських дослідницьких інститутів прогнози для України вказують на швидке скорочення населення через природний спад та еміграцію. До 2050 року чисельність може зменшитися до 32 мільйони. Очікується зростання імміграції, зокрема з афро-азіатських країн, через зменшення місцевого населення та покращення умов для іммігрантів. Міграційні процеси впливатимуть на безпеку та соціальну ситуацію в країні, тому регулювання міграційних потоків стане важливим аспектом національної політики;

– детермінанти історико-політичного контексту формування української діаспори через п'ять хвиль еміграції. Зазначено, що перша хвиля

(кін. XIX – поч. XX ст.) мала переважно соціально-економічний характер. Її причинами були аграрна перенаселеність, економічна відсталість, політичні утиски, що змушували українців емігрувати до США, Канади, Бразилії, Аргентини, Росії та інших регіонів. Друга хвиля (період між двома світовими війнами) спричинена громадянською війною, революційними подіями, а також соціально-економічними труднощами. Українці емігрували переважно до Європи, США та Канади, уникаючи радянських репресій. Третя хвиля (друга половина XX ст.) мала здебільшого політичний характер. Вона була пов'язана з Другою світовою війною, повоєнною ситуацією та репресіями сталінського режиму. Українські біженці, військовополонені та переміщені особи осідали у США, Великій Британії, Австралії, Франції та інших країнах. Четверта хвиля (1990-ті роки до 2014 р.) – це переважно трудова еміграція, викликана економічною кризою перехідного періоду. Українці масово виїжджали до країн Європи, Америки та Росії, шукаючи кращих умов праці. П'ята хвиля розпочалася у 2014 році і триває досі, вона пов'язана з російською агресією на території України;

– чинники, що сприяють міграції населення та формуванню діаспор. Доведено тісний взаємозв'язок між цими явищами, оскільки обидва вони відображають процес переміщення людей зі свого традиційного місця проживання. Зазначено, що міграція може бути як постійною, так і тимчасовою та відбувається з різних причин, зокрема через війни, економічні можливості чи особисті обставини. Поняття «діаспора» стосується спільноти людей, які проживають за межами своєї батьківщини, зберігаючи при цьому мову, культуру та традиції. Міграційні процеси сприяють виникненню діаспор, що формують культурний і соціальний ландшафт як країн прийому, так і країн походження. Особливу увагу приділено ролі економічних, політичних і соціальних факторів у становленні української діаспори, яка є невід'ємною частиною історії України;

– аналіз значення українців за кордоном. Наголошено, що вони відіграють ключову роль у просуванні інтересів України, зміцнюючи її

міжнародний авторитет. Уряд реалізує програми для підтримки діаспори, задоволення її культурних, освітніх і мовних потреб, збереження ідентичності та популяризації української культури. Особлива увага приділяється створенню навчальних закладів, організації культурних заходів і підтримці молодіжних ініціатив. Попри досягнення, залишаються виклики, як-от: недостатнє фінансування та потреба вдосконалення управлінських процесів. Програми, розроблені на 2021–2025 роки, також спрямовані на подальший розвиток співпраці з діаспорою, її залучення до іміджевих, економічних і дипломатичних проєктів.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Основні висновки та положення розширюють наукові уявлення про залучення діаспори до міжнародних заходів і проєктів та іміджевих ініціатив України на міжнародній арені. Результати роботи можна використати для подальшого дослідження специфіки культурної, освітньої та інформаційної присутності України за кордоном через діаспору; інтеграція результатів дослідження у програми Міністерства закордонних справ України та Українського інституту; розроблення стратегій інформаційних кампаній за участі діаспори та інструментарію для організацій діаспори, що сприятиме просуванню українських інтересів за кордоном, використання цифрових платформ для активізації зв'язків із діаспорою.

Можливе використання результатів для підготовки лекцій, курсів і тренінгів із публічної дипломатії; розроблення методичних рекомендацій для діаспорних організацій щодо лобювання українських інтересів у країнах проживання; створення бази для подальших досліджень ролі діаспор у міжнародних відносинах і розвитку теорії «м'якої сили». Отримані результати дослідження можуть бути застосовані в підготовці наукових праць, навчальних посібників та спецкурсів із суспільно-політичних наук, питань міжнародного співробітництва. Зокрема, матеріали можна використати в навчальному процесі для спеціальностей міжнародних відносин, публічного управління та міжнародної комунікації під час розроблення та викладання дисциплін

«Міжнародна взаємодія у сфері інформаційної безпеки», «Аналіз та прогнозування зовнішньої політики країн та регіонів», «Зовнішня політика України та національні інтереси», «Україна у світових еміграційних процесах кінця XIX–XX», «Українці в зарубіжжі» тощо. Положеннями, викладеними в роботі, вже послуговуються в навчальному процесі факультету міжнародних відносин та факультету історії, політології та національної безпеки. З практичного кута зору матеріали можуть бути корисні для підвищення ефективності співпраці України та світу; розроблення стратегії розвитку міждержавних відносин; рекомендації для державних органів України щодо підвищення ефективності співпраці з українською діаспорою в межах публічної дипломатії.

РОЗДІЛ І

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ АНАЛІЗУ ДІАСПОРИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА «М'ЯКОЇ СИЛИ»

1.1. Концепт публічної дипломатії та «м'якої сили» в теорії міжнародних відносин

У сучасних умовах глобалізації міжнародне співробітництво дедалі більше використовує новітні форми міжнародних відносин. Вони відрізняються тим, що, окрім традиційних дипломатичних інструментів та інституцій, активно залучають сучасні засоби. Одним із таких інструментів є публічна дипломатія, що визначає актуальність дослідження цієї теми.

Термін «публічна дипломатія» має багаторічну історію. Його вперше використали наприкінці XIX століття, коли президент США Ф. Пірс трактував це поняття як синонім «ввічливості». На початку XX століття цей термін почав позначати нові підходи до здійснення зовнішньої політики [14]. У сучасному розумінні концепцію публічної дипломатії сформулював декан Школи міжнародних відносин Університету Тафта (США) Е. Гулліон [195] у 1965 році. Це сталося під час відкриття Центру публічної дипломатії імені Мердока (*англ.* – *Murrow Center for Public Diplomacy*) у Флетчеровській школі права і дипломатії (*англ.* – *The Fletcher School of Law and Diplomacy*) при Тафтському університеті (*англ.* – *Tufts University*). Е. Гулліон визначав публічну дипломатію як форму дипломатичної діяльності, що включає взаємодію з іноземною аудиторією, зокрема через засоби масової інформації, освіту та культурний обмін. Однак Е. Гулліон не використав цей термін у конкретній друкованій публікації, а скоріше вперше озвучив його під час дискусій у Флетчеровській школі. Відтоді поняття «публічна дипломатія» стало ключовим у міжнародних відносинах і комунікаціях.

Наприкінці XX – на початку XXI століття термін «публічна дипломатія» почав широко використовуватися як у практичній діяльності, так і в наукових

дослідженнях, ставши невід’ємною частиною дипломатичної роботи багатьох країн. Проте до сьогодні в науковому середовищі не існує єдиного та усталеного визначення цього поняття, оскільки воно охоплює широкий спектр аспектів і напрямів. Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення «публічної дипломатії», яке наразі використовується офіційною українською дипломатією. У дослідженні ми не претендуємо на узагальнення наявних наукових концепцій та формулювання власного визначення, тому вважаємо за доцільне застосовувати таку дефініцію поняття «публічна дипломатія» – це система заходів, за допомогою яких держава комунікує з громадськістю інших держав та впливає на формування суспільної думки населення інших країн для просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей [130, с. 1]. На нашу думку, запропоноване визначення достатньо повно і якісно відображає основні риси й характеристики досліджуваного поняття, що дозволяє авторці використовувати його ключовим під час дослідження.

Цікавим є твердження І. Сухорольської та І. Климчук у публікації «Громадська (публічна) дипломатія в умовах агресивної війни Росії проти України» [133], де зауважено, що в Україні на офіційному рівні та в більшості публікацій «*public diplomacy*» перекладають як «публічна дипломатія». Такий підхід асоціюється насамперед із «відкритою» та «нетаємною» дипломатією, яка відображає діяльність держави, зосереджену переважно на роботі державних органів, зокрема міністерств закордонних справ та підпорядкованих їм структур, орієнтованій на взаємодію з людьми та організаціями за кордоном. Однак, автори зауважують, що в межах прогресивного підходу та з урахуванням концепції *new public diplomacy* використання терміна «публічна дипломатія» може бути не зовсім коректним або достатньо точним [235]. Зважаючи на це, автори І. Сухорольська І. та Я. Турчин використовують термін «громадська дипломатія», хоча вважають поняття «публічна дипломатія» та «громадська дипломатія» синонімічними, оскільки вони обидва походять від *public diplomacy* (корінь цієї проблеми – у багатозначності і надзвичайній гнучкості іменника та прикметника *public* в англійській мові) [134, с. 21–25].

Із моменту першого визначення поняття «публічна дипломатія», яке запропонував Е. Гулліон у 1965 році, було представлено різноманітні трактування. Один із найчастіше цитованих дослідників Г. Тач [249, с. 3] характеризує публічну дипломатію як відкритий комунікаційний процес, заснований на принципі публічності, який спрямований на взаємодію з громадськістю, на відміну від традиційної дипломатії, що відзначається секретністю та ексклюзивністю [40]. Б. Сігнітцер і Т. Коомбс [245, с. 138–139] трактують публічну дипломатію як засіб, за допомогою якого уряд, приватні особи та групи можуть безпосередньо або опосередковано впливати на громадську думку й позиції, які визначають зовнішньополітичні рішення інших держав. Вони наголошують, що публічна дипломатія виходить за межі традиційної дипломатії, охоплюючи не лише сферу «високої політики», а й питання повсякденного життя. Вона також залучає нових акторів і цільові групи, серед яких приватні особи, організації та установи, що беруть участь у міжнародній комунікації та впливають на політичні відносини між країнами. Н. Дж. Кал [195] зазначає, що публічна дипломатія спрямована на вплив на суспільну думку, враховуючи її значення для міжнародної політики.

Європейська комісія у своєму буклеті, присвяченому 50-річчю ЄС, подає тлумачення публічної дипломатії як діяльності, спрямованої на вплив на громадську думку [172]. Основна мета публічної дипломатії полягає у просуванні інтересів ЄС через розуміння, інформування та вплив. Це включає чітке пояснення завдань, політичних ініціатив і діяльності ЄС, а також сприяння їхньому сприйняттю через діалог із громадянами, групами, установами та засобами масової інформації. Як правило, публічна дипломатія орієнтована на закордонну аудиторію і здійснюється за межами держави [146].

У дослідженні науковців ВНУ імені Лесі Українки «Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам» [172] зазначено, що публічна дипломатія включає широкий спектр заходів і стратегій, спрямованих на взаємодію з громадськістю та формування позитивного ставлення до певних

ідей, політик, а також культурних та економічних цінностей. Основні складові цього напрямку охоплюють такі аспекти:

- *Комунікаційні стратегії та засоби масової інформації:* застосування інформаційних порталів, соціальних мереж, пресконференцій, інтерв'ю для поширення ключових повідомлень.

- *Культурну дипломатію:* підтримка культурних ініціатив, обміни мистецькими делегаціями, сприяння міжкультурному діалогу й співпраці в галузях мистецтва, літератури та науки.

- *Економічну дипломатію:* сприяння підписанню торговельних угод, залученню іноземних інвестицій і розвитку міжнародного експорту.

- *Освітню дипломатію:* організація програм студентських обмінів, підтримка міжнародної науково-технічної співпраці та освітніх ініціатив.

- *Спортивну дипломатію:* проведення міжнародних спортивних змагань, реалізація спортивних проєктів і популяризація спорту як засобу порозуміння між народами.

Ці складові відображають багатогранність публічної дипломатії, яка прагне побудови довіри та порозуміння на міжнародному рівні. Хоча діяльність у цій сфері часто формалізована, багато її елементів подаються під іншими назвами, такими як культурні, освітні, інформаційні чи комунікаційні програми.

О. Висоцький зауважує, що публічна дипломатія, виконуючи свої основні завдання, спирається на такі ключові джерела: цінності внутрішньої політики та соціального порядку, культурну спадщину країни та її зовнішньополітичну стратегію. Ці джерела визначають основні методи, які застосовуються у публічній дипломатії, а саме: щоденна комунікація із зарубіжною аудиторією для пояснення актуальних аспектів внутрішньої та зовнішньої політики держави; просування національного бренду країни, що формує позитивний образ на міжнародній арені; реалізація проєктів, спрямованих на побудову рівноправних і взаємовигідних відносин між країнами. Ці методи підкреслюють стратегічну важливість публічної дипломатії в сучасній міжнародній

комунікації та зміцненні позицій держави на глобальній арені [14, с. 6-7]. На основі зазначених джерел і методів формуються конкретні форми публічної дипломатії. Як і у випадку з визначенням терміна «публічна дипломатія», у розумінні кількості та класифікації цих форм немає єдності. У дослідженні розглянемо основні підходи до їх визначення.

Перший підхід передбачає синхронізацію форм публічної дипломатії з основними видами її діяльності. До таких видів належать управління інформаційними потоками, наповнення контенту, побудова відносин із громадськістю іноземних країн тощо [233]. Цей підхід має загальний характер і ґрунтується на спрямованості певного виду діяльності. Наприклад, виділяють такі форми, як:

- *дипломатія культурних зв'язків,*
- *медійна дипломатія,*
- *цифрова дипломатія* та інші.

Другий підхід, який є більш практичним, базується на концепції, що кожна форма публічної дипломатії може реалізовуватися через різні інструменти, які об'єднуються в тематичні блоки [194]. Наприклад:

- *Культурна дипломатія* може включати: зарубіжні гастролі творчих колективів, участь у міжнародних кінофестивалях, організацію виставок музейних експонатів або художніх галерей.

- *Іноземне мовлення* може здійснюватися через: трансляцію телепередач на іноземних мовах, ведення акаунтів у соціальних мережах мовами відповідних країн.

Ці підходи демонструють різноманітність форм і методів реалізації публічної дипломатії, дозволяючи адаптувати її інструменти до конкретних умов і потреб.

Публічна дипломатія складається з низки взаємопов'язаних понять та компонентів, які відображають її сутність як інструменту впливу на громадську думку та міжнародну комунікацію. Основні поняття, що формують публічну дипломатію: культурна (*англ. – cultural diplomacy*), інформаційна (*англ. –*

information diplomacy), освітня (англ. – educational diplomacy), цифрова (англ. – digital diplomacy), гуманітарна (англ. – humanitarian diplomacy), лобістська дипломатія (англ. – advocacy diplomacy), міжкультурний діалог (англ. – intercultural dialogue), «м'яка сила» (англ. – soft power), брендинг країни (англ. – nation branding) та національний імідж (англ. – national image).

Культурна дипломатія використовує елементи культури (мистецтво, музика, література, традиції) для встановлення міжнародного діалогу та побудови довіри через такі інструменти, як культурні заходи, виставки, фестивалі, програми обміну. *Інформаційна* – спрямована на поширення інформації про країну, її політику, досягнення та перспективи, включаючи боротьбу з дезінформацією, використання медіа та цифрових платформ для комунікації. *Освітня дипломатія* займається просуванням іміджу країни через освітні програми, обміни студентами, стипендії та співпрацю між університетами з метою створення мережі культурних та інтелектуальних зв'язків. *Цифрова дипломатія* – використання цифрових технологій, соціальних мереж та онлайн-платформ для комунікації з міжнародною спільнотою через такі інструменти, як офіційні сайти, акаунти в соцмережах, інформаційні кампанії. *Гуманітарна дипломатія* розглядається як діяльність, пов'язана з наданням гуманітарної допомоги, ліквідацією наслідків катастроф, підтримкою соціально вразливих груп; сприяє формуванню позитивного іміджу країни як гуманної та відповідальної. *Лобістська дипломатія* – це залучення впливових груп або діаспори до просування інтересів держави за кордоном; використовується для досягнення політичних або економічних цілей.

Важливий компонент публічної дипломатії для побудови довгострокових відносин – це *міжкультурний діалог*, тобто комунікація між представниками різних культур для досягнення взаєморозуміння, довіри та співпраці. За допомогою таких інструментів як логотипи, слогани, туристичні кампанії, маркетинг створюється унікальний «бренд» (образ, імідж) держави через просування її цінностей, культури та досягнень.

«М'яка сила» представляє спосіб впливу на інші держави та суспільства не через примус або військову силу, а за допомогою привабливості культури, цінностей і політики. Основна мета – формування позитивного ставлення до держави, її ідей та цінностей. Національний імідж розглядаємо як сукупність уявлень міжнародної спільноти про державу, її культуру, політику, економіку та суспільство; він допомагає формувати позитивний імідж, що теж є ключовою метою публічної дипломатії [174].

Відомий науковець Дж. Най зазначає, що публічна дипломатія є інструментом просування «м'якої влади» держави, яка базується на трьох ключових джерелах: цінностях внутрішньої політики та соціального порядку, культурі країни та її зовнішній політиці. Автор підкреслює, що саме завдяки «м'якій владі» можливе досягнення глобальних цілей сталого розвитку. У цьому контексті публічна дипломатія сприяє реалізації цих цілей через три основні методи. Перший – щоденна комунікація із зарубіжною аудиторією для пояснення зовнішньої політики держави, забезпечення національних інтересів та виконання міжнародних зобов'язань щодо сталого розвитку. Другий – проведення кампаній, спрямованих на зміцнення іміджу держави та популяризацію її стратегічних напрямів розвитку. Третій – розробка та впровадження проєктних ініціатив, що сприяють економічному зростанню та задовольняють ключові соціальні потреби, зокрема у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, створення робочих місць, екологічної безпеки, боротьби з кліматичними змінами, а також підтримки миру та безпеки [239].

Усі ці поняття взаємодіють між собою, створюючи багаторівневу систему публічної дипломатії, яка дозволяє державі ефективно досягати зовнішньополітичних цілей, зміцнювати міжнародні позиції та впливати на громадську думку за кордоном. Публічна і традиційна дипломатії є двома різними інструментами зовнішньої політики, спрямованими на досягнення однієї мети: здійснення політичного впливу на уряди інших країн. На відміну від традиційної, публічна дипломатія здійснює вплив на політику іншої держави через формування громадської думки її суспільства [14, с. 3]. У

наукових колах публічна дипломатія трактується як сфера міжнародних відносин, що виходить за межі традиційної дипломатії. Вона передбачає вплив на громадську думку інших країн через потік інформації та ідей, що поширюються як офіційними державними представниками, так і приватними особами чи групами. На відміну від класичної дипломатії, яка часто ведеться за зачиненими дверима у форматі переговорів між офіційними особами, публічна дипломатія орієнтована безпосередньо на громадськість тієї чи іншої країни. Як зазначав Д. Кулеба, коли перебував на посаді посла з особливих доручень Міністерства закордонних справ у 2015 році: «Там, де офіційна дипломатія вимушена говорити за зачиненими дверима, публічна дипломатія говорить відкрито – у конференц-залах, галереях, квартирах, концерт-холах, на площах та вулицях. Там, де офіційній дипломатії не відкривають двері, публічну дипломатію гостинно запросять пройти всередину» [107].

Згідно зі Стратегією публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки [130] публічна дипломатія є невід’ємною частиною стратегічних комунікацій держави. Інструменти публічної дипломатії дають змогу значно розширити охоплення аудиторії, будувати нові партнерства, залучати представників сфер, що перебувають за межами царини впливу офіційних органів влади (неурядових організацій, бізнесу, аналітичних центрів, освітніх установ, молоді, лідерів суспільної думки та окремих громадян).

Отже, публічна дипломатія – важливий інструмент міжнародних відносин, що доповнює традиційну дипломатію. Е. Гулліон уперше визначив публічну дипломатію як спосіб комунікації держави з іншими країнами для впливу на їхню думку з метою досягнення зовнішньополітичних цілей. Сьогодні цей термін включає культурну, інформаційну, освітню та цифрову дипломатії, а також використання «м’якої сили» – впливу через культуру та політику. Важливою складовою є взаємодія з громадськістю через медіа та інші канали, що допомагає формувати позитивний імідж країни та підтримувати міжнародний діалог. Публічна дипломатія також сприяє реалізації глобальних цілей сталого розвитку через міжнародні ініціативи та проєкти. Отже, публічна

дипломатія є важливим інструментом для досягнення стратегічних цілей і зміцнення міжнародних зв'язків.

1.2. Діаспора як суб'єкт публічної дипломатії

За загальними визначенням термін «*діаспора*» визначає групу людей, які проживають поза територією свого етнічного або національного коріння. Формування діаспори часто є наслідком міграції, спричиненої історичними подіями, такими як колонізація, війни або переслідування. Члени діаспори зазвичай підтримують свою культуру, мову й традиції, зберігаючи зв'язок з рідною землею. Міграція призводить до утворення діаспор, які зазвичай мають вплив на культурний, соціальний та економічний розвиток як країн прийому, так і країн походження.

Міграція населення є складним і багатогранним процесом, вивченим фахівцями різних галузей: демографами, економістами, географами, істориками, етнографами, соціологами, юристами, статистиками тощо. У межах міграції зазвичай виокремлюють два основні види: стаціонарну міграцію, яка передбачає зміну місця проживання та фіксується в державній статистиці, і трудову міграцію – тимчасові поїздки на роботу за межі постійного місця проживання [43]. Протягом тривалого часу міграція не була частиною безпекового дискурсу, оскільки питання безпеки зосереджувалося на державних і геополітичних загрозах, а міграція вважалася внутрішньою проблемою. Лише нещодавно погляд на безпеку розширився, і після закінчення холодної війни почали звертати увагу не лише на «жорсткі», тобто військові загрози, а й на «м'які», як-от: деградація довкілля, наркоманія, злочинність і нелегальна міграція [61]. На думку М. Вайнера, міграція та безпека пов'язані не лише прямим, а й зворотним зв'язком, тобто безпекові заходи держав впливають на переміщення населення [257, с. 253].

У науковій та навчальній літературі поняття «*міграція*» трактують як складне соціальне явище, яке розвивається відповідно до власних об'єктивних

законів і важко піддається зовнішньому впливу [141, с. 30]. Міграцію описують як хвилеподібний нелінійний процес, що залежить від економічних, політичних, соціальних, демографічних, екологічних та інших чинників певної країни, при цьому має зворотний вплив на них. Також міграцію визначають як переміщення населення через кордони або в межах однієї країни (внутрішня міграція), або за її межі (зовнішня міграція), що супроводжується зміною місця проживання на тривалий час або регулярним поверненням [29, с. 403]. Деякі дослідники розглядають міграцію як завершений вид територіального переміщення, що супроводжується зміною постійного місця проживання з метою пошуку кращих умов життя [15, с. 14]. Це передбачає державне регулювання, реалізацію прав та інтересів осіб і, як правило, веде до отримання мігрантами нового правового статусу [84, с. 52].

Як зазначає В. Макар, поняття *«міграційні хвилі»* виникло в повоєнний період і часто використовується для позначення періодів української еміграції до США та Канади. Ці «хвилі» визначали хронологічні межі досліджень істориків діаспори [60, с. 59–60]. Перша хвиля (остання чверть XIX ст. – 1914 р.) зумовлена малоземеллям та складним соціально-економічним становищем на західноукраїнських землях. Друга хвиля (міжвоєнний період 1918–1939 рр.) мала соціально-економічні та політичні причини, зокрема еміграцію від більшовицьких репресій і порятунком учасників національної революції. Дослідник М. Боровик вважає, що цей період тривав з 1922 до 1939 рр., оскільки в перші повоєнні роки діяли обмеження на імміграцію до Канади [10, с.25]. Третя хвиля (середина 1940-х–1960-ті рр.) була політичного характеру, коли до Канади переїжджали учасники українського руху опору. Цей етап еміграції описує П. Мірчук [69, с.79]. Четверта хвиля, що почалася у 1970-х рр., зумовлена соціально-економічними чинниками. В. Ісаєв поділяє її на дві фази: першу (1970–1980-ті рр.), що зупинила масову еміграцію, другу (кін. 1980-х – 1990-ті рр.), яка стала періодом інтенсивної еміграції через політичні зміни та економічні труднощі в СРСР і Україні [222, с.25–32; 74].

Вивчення феномену зарубіжного українства, його причин та наслідків для культури є надзвичайно актуальним через кілька причин. По-перше, це тема, яка довгий час залишалася закритою. По-друге, діаспора мала й має значний вплив на долю народу, його культуру та міжнародні зв'язки. По-третє, ми спостерігаємо нову хвилю еміграції «заробітчани», які поповнили українську діаспору в різних країнах. І по-четверте, нинішня війна в Україні стала поштовхом до початку п'ятої хвилі еміграції [1].

Як зазначає В. Посмітна, аналіз сучасного національного законодавства України показує, що термін «мігрант» активно використовується законодавцем у текстах нормативних актів, зокрема законах України та підзаконних актах. Однак, офіційне визначення цього поняття в законодавстві відсутнє, і навіть не встановлено чіткий перелік суб'єктів, які можуть бути визнані «мігрантами» або відповідати цьому статусу за певних умов. Очевидно, що така правова невизначеність ускладнює не лише теоретичну характеристику адміністративної правосуб'єктності мігрантів та їхнього адміністративно-правового статусу, але й створює серйозні труднощі в правозастосуванні [100].

Отже, мігрант – це особа, яка добровільно або з певних причин переміщується з однієї країни до іншої з метою проживання на новому місці. Мігранти можуть переїжджати з економічних, освітніх, політичних або інших особистих причин. Їхній статус не обов'язково пов'язаний із вимушеним переселенням, як це відбувається у випадку біженців. Мігранти можуть мати тимчасовий або постійний статус у країні, до якої вони переїхали, залежно від законодавства цієї держави та умов їхнього переїзду. Мігрантів класифікують на різні групи залежно від мети їхнього переїзду, тривалості перебування та статусу в країні нового поселення.

Натомість термін «біженець» позначає іноземця (або особу без громадянства), який через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за расовою, національною належністю, релігією, громадянством, належністю до певної соціальної групи або політичними переконаннями, вимушений покинути територію країни, громадянином якої він є (або на

території якої він постійно проживає). Така особа не може або не бажає користуватися захистом цієї країни через ризик переслідувань [166].

У контексті дослідження діаспори необхідно передусім розглянути наявні тлумачення самого поняття. Термін «*діаспора*» походить від грецького слова, що означає «розсіювати» або «засівати». Він став символом самоідентифікації різних груп людей, які мігрували або чий предки мігрували з одного місця в інше чи в кілька місць. Належність до діаспори передбачає усвідомлення або емоційну прив'язаність до загальноприйнятого походження та відповідних культурних атрибутів, які можуть відображати етнічні, лінгвістичні, регіональні, релігійні або національні особливості. Турбота про розвиток батьківщини та долю членів діаспори в інших країнах є результатом цієї свідомості та емоційної прихильності [255].

За авторським баченням Г. Надтоки та З. Потіхи, діаспора – це етнонаціональна спільнота, яка під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників укоренилася за межами історичної державибатьківщини, набула інституційного оформлення та зберігає свою національну ідентичність [74]. Згідно з думкою науковців, повноцінна діаспора виникає тоді, коли, по-перше, її материнська батьківщина стає національною державою; по-друге, коли етнонаціональна спільнота створює інституції для інтеграції членів діаспори та збереження їх самоідентифікації і тотожності з нацією. Виходячи з цих критеріїв, найбільш комплексне визначення діаспори запропонував В. Євтух. Він розглядає діаспору як частину етносу, що з певних причин опинилася в іноетнічному середовищі, але зберегла свою етнічну самобутність. Головною ознакою діаспори він вважає наявність організаційної структури [28, с.44].

Діаспора також виступає як посол України в країнах поселення українців. Зарубіжні українці є носіями знань про Україну та роблять вагомий внесок у розвиток культури, науки, мистецтва та літератури українського народу. Це явище можна розглядати як феномен «*світового українства*». Як зазначають редактори громадсько-політичного тижневика «Український форум» В. Аблицов та аналітичного журналу «Схід» Г. Сімченко, критерієм для

визначення понять «українець» чи «неукраїнець» серед співвітчизників за кордоном є не стільки мова, бо більшість швидко асимілюється і втрачає знання української, скільки участь у культурі, за словами П. Струве «той, хто бере участь у культурі». Українці, які активно залучені до культурного, економічного, політичного та наукового розвитку нації, можуть вважатися представниками «світового українства» [1].

Різноманітні тлумачення поняття «*українська діаспора*» можна узагальнити як «українці (особи українського походження), що проживають за межами України», або «зарубіжні українці». Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови», діаспора визначається як «релігійні та етнічні групи, що живуть у нових для себе районах як національно-культурні меншини» [12]. В Українському радянському енциклопедичному словнику під редакцією М. Бажана зазначено, що діаспора – це розсіяння народу, вигнаного завойовниками за межі батьківщини [159, 609]. У Новому словнику іншомовних слів (за редакцією Л. Шевченко) термін «діаспора» визначено як сукупність представників народу, який живе поза історичною батьківщиною в новому районі поселення [82, с. 202].

Наразі в дефініції поняття «діаспора» переважає розуміння як наслідок переселення через насильницькі заходи, загрозу геноциду або вплив економічних і географічних чинників. Проте частина українців у сусідніх країнах проживає на етнічних землях, які споконвічно є українськими, тому для позначення українців Польщі, Росії, Молдови, Словаччини, Чехії та Білорусі правильніше використовувати термін «*закордонні українці*».

Термін «українська діаспора» був зафіксований у дев'ятому томі «Енциклопедії українознавства», що вийшла на початку 1980-х років [28]. Згодом українські дослідники визначали вітчизняну діаспору як «українську спільноту за межами батьківщини» [23, 919]. Формування діаспори в Канаді вони пов'язували з «хвилями еміграції». Однак ці визначення не повністю відображають різницю між іммігрантами, які не об'єднані в земляцькі спілки і не здатні зберігати національну ідентичність, та власне діаспорою.

Українську діаспору часто поділяють на різні категорії залежно від регіону проживання. Однією з таких класифікацій є поділ на *східну* та *західну діаспору*, термін для якого вперше був використаний на I Конгресі українців у 1992 році. Крім того, діаспору класифікують за територіальним принципом: Центральна Європа, Північна та Південна Америка, Австралія, а також в Україні. Іноді до діаспори відносять українців, які мешкають на етнічних українських землях, розташованих в межах кордонів сусідніх з Україною країн, таких як Росія, Білорусь, Молдова, Польща, Словаччина, Румунія та Угорщина.

На сучасному етапі поняття «діаспора» диференційовано на «стару» та «нову» діаспору, а також пов'язано з термінами «мігрант» і «біженець». Термін *«стара діаспора»* позначає спільноту, що існувала до утворення незалежної української держави та була згуртована в організаціях під егідою Світового конгресу українців. Багато представників четвертої хвилі еміграції, що відбулася після Другої світової війни, долучилися до діяльності цих організацій і навіть стали лідерами в них. *«Нова діаспора»* охоплює емігрантів після 1991 року, зокрема так званих «закордонних українців». До цієї категорії належать покоління емігрантів кінця 1940-х – початку 1950-х років, серед яких є фахівці, що поверталися до України й активно підтримують її у процесі трансформації на сучасну демократичну державу. Прикладами таких людей Ю. Андрієвич [2] називає У. Супрун, Н. Яресько та Х. Фріланд, що мають значний вплив на розвиток України та її міжнародні відносини.

Абсолютно погоджуємося з Ю. Андрієвичем [2] щодо того, що між різними хвилями діаспори немає прямого протиставлення, адже кожна з них діяла в окремих історичних і політичних умовах. Однак всіх нас об'єднує переконання, що віра і непохитність здатні допомогти нам як індивідуумам, громадянам та народові визначати нові цілі й продовжувати жити, працювати, виховувати нащадків, піклуватися про старших та немічних, згадувати померлих й очікувати на прийдешніх.

Діаспора також може бути активною або пасивною, залежно від рівня її залученості до суспільно-політичного, економічного та культурного життя країни походження та країни проживання.

Активна діаспора характеризується громадською та політичною діяльністю – бере участь у лобюванні інтересів своєї етнічної батьківщини, взаємодіє з урядовими структурами, організовує акції, мітинги, звернення; інформаційною активністю – створює та поширює медійний контент (бюлетені, новини, соціальні мережі) для підтримки батьківщини; гуманітарною та фінансовою допомогою – збирає кошти, організовує відправку гуманітарної допомоги або сприяє освітнім та культурним програмам; культурно-освітньою діяльністю – підтримує українську мову, традиції, організовує фестивалі, відкриває школи та культурні центри; бізнес-зв'язками – інвестує у підприємства в Україні або сприяє економічним контактам між країнами.

Напомість *пасивна діаспора* є обмежена у взаємодії з батьківщиною – люди можуть ідентифікувати себе як українці, але не брати активної участі в житті громади; характеризується мінімальною політичною активністю – не бере участі у заходах, не лобіює інтереси України в країні проживання; має слабкий зв'язок із культурною спадщиною – не зберігає мову, традиції або не передає їх наступним поколінням; у неї відсутня організаційна підтримка – не бере участі в діяльності українських організацій та не підтримує їх фінансово чи волонтерською діяльністю.

Активна діаспора є важливим ресурсом для України, оскільки вона може суттєво впливати на міжнародну підтримку, економічний розвиток та збереження української ідентичності за кордоном. Пасивна діаспора, навпаки, з часом може асимілюватися й втратити зв'язок із батьківщиною.

У контексті публічної дипломатії діаспора є важливим «стовпом» цієї діяльності, оскільки вона сприяє просуванню зовнішньополітичних інтересів держави походження та формуванню прихильного ставлення до неї. Ключовими особливостями дипломатії діаспори є те, що вона бере початок у публічній сфері, здійснюється недержавними акторами та спрямована на

суспільні інтереси. Діаспора може активно впливати на зміцнення міжнародних стосунків, надання допомоги в розвитку культурних, економічних та політичних зв'язків між країнами [221]. Поділяємо думку Дж. М. Брінкергофа, що дипломатію діаспори відрізняють від публічної дипломатії три важливі особливості: 1) ідентичність діаспори приводить до конкретних застосувань дипломатії, для яких діаспори можуть відігравати унікальну роль, 2) реакція діаспорян на глобальну кризу ідентичності й нерівності породжує певні мотиви та цілі залучення, 3) діаспоряни можуть мати опосередковану перевагу для публічної дипломатії [183].

Однією з форм публічної дипломатії є *діаспоральна дипломатія*, яка передбачає використання потенціалу національних діаспор для досягнення зовнішньополітичних цілей держави. Це інструмент «м'якої сили», заснований на активній взаємодії між урядом країни походження та її громадянами чи етнічними групами за кордоном. Діаспоральна дипломатія сприяє зміцненню міжнародних позицій країни, розвитку зв'язків з іншими державами та підтримці національної ідентичності серед діаспорних громад. Вона є важливою складовою зовнішньої політики, особливо в умовах конфліктів. Для України, яка з 2014 року протистоїть російській агресії, роль діаспори стала критично важливою. Дослідження діаспоральної дипломатії в умовах війни дозволяє краще зрозуміти, як українці за кордоном сприяють захисту національних інтересів, формуванню міжнародної підтримки та мобілізації ресурсів для допомоги Україні.

Діаспоральна дипломатія представляє комплекс заходів, які здійснює діаспора для захисту інтересів своєї країни походження на міжнародній арені, сприяння її політичним, економічним та культурним цілям, а також для підтримання зв'язків між діаспорою і батьківщиною.

Ключові аспекти діаспоральної дипломатії включають [143]:

1. *Політичний вплив* – діаспора виконує важливу роль у просуванні інтересів своєї країни в державах проживання, впливаючи на рішення урядів,

парламентів та міжнародних організацій. Зокрема, українська діаспора в США значно сприяє підтримці України у протидії російській агресії.

2. *Культурна дипломатія* передбачає популяризацію національної культури через фестивалі, виставки, концерти та інші культурні ініціативи. Це сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені та розширенню її зв'язків. Українські культурні організації по всьому світу активно організують події, що привертають увагу до української культури та актуальних суспільно-політичних питань.

3. *Економічна дипломатія* – один із механізмів, через який діаспора сприяє залученню інвестицій, розвитку торговельно-економічних зв'язків між країною походження та країною проживання, а також підтримці експорту вітчизняної продукції. Наприклад, українські громади в Канаді та США активно сприяють налагодженню двосторонньої торгівлі з Україною.

4. *Гуманітарна допомога* є критично важливим напрямом діяльності діаспори в умовах кризових ситуацій, зокрема війн і природних катастроф. Діаспора активно бере участь у зборі коштів, організації гуманітарних вантажів та підтримці біженців. Це чітко простежується в діяльності українських громад за кордоном, які надають всебічну підтримку Україні під час війни.

5. *Освітня дипломатія* охоплює підтримку освітніх ініціатив, програм стипендій, академічних обмінів та міжуніверситетської співпраці, що є важливим чинником діаспоральної дипломатії. Це сприяє підвищенню освітнього рівня як у країнах проживання української діаспори, так і в самій Україні.

Дослідження діаспоральної дипломатії є важливим через її здатність формувати міжнародну підтримку України. Українська діаспора, що налічує мільйони осіб у різних країнах світу, активно працює над донесенням об'єктивної інформації про події в Україні до іноземних урядів та громадськості. Виконуючи роль мосту між Україною та міжнародною спільнотою, діаспора сприяє консолідації зусиль щодо санкційного тиску на

Росію, надання військової та гуманітарної допомоги, а також зміцнення дипломатичної підтримки українських інтересів [143].

Дійсно, здатність діаспори мобілізувати ресурси під час війни стала важливим аспектом допомоги Україні. Внесок діаспори в гуманітарну, фінансову та військову підтримку не лише зміцнив обороноздатність України, але й забезпечив життєво важливу допомогу постраждалим цивільним. Це підтверджує важливість побудови ефективних механізмів співпраці з діаспорою, щоб забезпечити стійкість та мобільність ресурсів у кризових ситуаціях.

Також варто відзначити, що культурні ініціативи діаспори як спосіб збереження національної ідентичності та протидії пропаганді стали ще одним ключовим аспектом діаспоральної дипломатії. В умовах війни такі заходи не лише підтримують українців за кордоном, але й сприяють поширенню інформації про ситуацію в Україні серед міжнародної спільноти, допомагаючи формувати об'єктивне уявлення про наші реалії, культуру та боротьбу за незалежність. У післявоєнному періоді роль діаспори стане не менш важливою. Вона може бути потужним чинником у відновленні економіки, залученні інвестицій, розвитку інновацій та наукових ініціатив. Інтеграція потенціалу діаспори в процеси післявоєнного відновлення дозволить не лише залучити фінансові ресурси, але й сприятиме створенню нових партнерств на міжнародній арені.

Насамкінець, дослідження діаспоральної дипломатії дозволяє зрозуміти не тільки актуальну роль діаспори в умовах війни, а й розробити стратегії для її подальшого використання в майбутньому. Тому це питання має велике значення для довгострокових планів України, зокрема що стосуються розвитку співпраці з діаспорою в процесі національного відновлення та міжнародного розвитку.

Публічна дипломатія як вектор співпраці з діаспорою реалізовується за допомогою множини інструментів, таких як гастролі відомих українських артистів і творчих колективів, демонстрації національних художніх і

документальних фільмів, створення національних каналів, спрямованих на діаспору з двомовним мовленням на YouTube, відкриття і постійна актуалізація національних акаунтів у соціальних мережах Meta (Facebook) та Twitter.

Найдинамічнішою серед «нової» діаспори є група, яка активно використовує сучасні технології для комунікації, зокрема інтернет-платформи та соціальні медіа. Нещодавно було введено нове наукове визначення для характеристики цієї групи – *«цифрова діаспора»*. Це поняття охоплює іммігрантів або їхніх нащадків, які використовують інформаційні технології для участі у віртуальних мережах, що мають різні політичні, економічні, соціальні, релігійні чи комунікаційні цілі. Ці контакти часто пов'язані або з батьківщиною, або з країною перебування, чи з обома країнами одночасно. Крім того, цифрова діаспора має свою траєкторію розвитку за кордоном [2].

Особливим інструментом, який з нашого погляду постає основою співпраці української метрополії з діаспорою, є заходи сумісного спілкування. До таких насамперед відносимо Всесвітні форуми українців, що скликаються періодично, раз на 4–5 років, за ініціативою українських громадських організацій за кордоном і за підтримки української держави. Вони, на нашу думку, є чи не головним інструментом такої форми публічної політики України, як співпраця з діаспорою. Ці заходи дозволяють донести до їх учасників позиції, потреби, проблеми, напрями спільної роботи та інші питання, які визначають зміст співпраці з діаспорою.

Отже, під поняттям «діаспора» в дослідженні ми розуміємо спільноту українських мігрантів, яка має матеріальні, культурні, емоційні та інші зв'язки з Україною, прагне зберегти свою національну самобутність з одночасною адаптацією до умов країни, що приймає. Діаспора постає у двох іпостасях: з одного боку, вона – невід'ємна складова суспільства певної країни і може брати активну участь у формуванні громадської думки країни проживання, стаючи провідником зовнішньої політики України. З другого боку, діаспора сама є об'єктом спрямованості публічної дипломатії, оскільки від того, що і яким

способом з інструментів публічної дипломатії вона сприйме, залежить і те, що вона зможе ретранслювати суспільству країни, у якій мешкає.

На основі наведеного вище визначення публічної дипломатії можна зазначити, що невід'ємною складовою публічної дипломатії України є співпраця з українською діаспорою в різних країнах світу, оскільки діаспора, з одного боку, є безпосередньою частиною населення певної країни, яка, з другого – завдяки тісним і невід'ємним зв'язкам з Батьківщиною, є логічним провідником її інтересів. Хто, як не діаспора, має змогу ефективно та наполегливо здійснювати діяльність, засновану на обміні ідеями, цінностями, традиціями та іншими аспектами культурної ідентичності, аби зміцнювати відносини між Україною та країнами діаспори, підвищувати соціально-культурну взаємодію, а також просувати національні інтереси акторів міжкультурних зав'язків. Особливо важливою, на нашу думку, для України ця діяльність стає зараз, у час важких випробувань – протидії російській агресії в період повномасштабної війни. Це стосується як різних аспектів надання нашій країні різноманітної допомоги: економічної, військової тощо, так і підтримки українських біженців, які змушені тимчасово залишити свої домівки.

1.3. Джерельна база та методологія дослідження

Аналіз діаспоральної дипломатії потребує міждисциплінарного підходу, що включає різні наукові дисципліни, такі як політологія, соціологія, культурологія та комунікативістика. Розкриття місця та значення публічної дипломатії на основі системно-синергетичного підходу забезпечується шляхом формування ефективної системи стратегічних комунікацій та посилення публічних дипломатичних рішень і заходів, взаємодія яких дає синергетичний ефект у протидії можливим викликам і загрозам [87]. У межах наукового дослідження ролі української діаспори в реалізації публічної дипломатії України застосовано комплексний підхід, що охоплює різні методи та підходи для глибокого аналізу цього явища. Для дослідження особливостей

діаспоральної дипломатії під час війни доречно використовувати як загальнонаукові та спеціальні методи, так і якісні та кількісні методи.

У цьому дослідженні використано *історико-теоретичний метод*, що дав змогу проаналізувати функціонування діаспор у п'яти територіальних департаментах. Він зосереджений на вивченні історичного контексту та теоретичних підходів до розуміння феномена діаспор. Порівняльний аналіз застосовано для зіставлення діяльності діаспор у різних країнах, що дозволило визначити спільні та унікальні риси їхнього функціонування. Методи відбору, узагальнення, синтезу, аналізу та оцінки наукового матеріалу використано для формулювання висновків щодо впливу діаспор на громадсько-політичні, соціальні та культурні процеси в країнах проживання. Ці методи сприяли систематизації, оцінці та узагальненню отриманих даних.

Окрему увагу приділено застосуванню *OSINT (Open Source Intelligence)* для збору, аналізу та інтерпретації відкритої інформації про діяльність діаспор. Основними джерелами OSINT стали вебсайти, соціальні мережі, новинні ресурси та інші публічно доступні матеріали. Цей підхід дозволив отримати аналітичні дані, необхідні для оцінки впливу діаспор у міжнародному середовищі. Комбінація використаних методів дала змогу глибше усвідомити роль діаспор у суспільних процесах під час російсько-української війни, а також визначити демографічні та соціокультурні характеристики української діаспори.

Серед *кількісних методів* було проведено опитування членів української діаспори з метою оцінки рівня їхньої активності, підтримки України та участі в діяльності діаспоральних організацій. Це дозволило визначити масштаби їхнього залучення до дипломатичних ініціатив. Також проведено інтерв'ю з представниками української діаспори, дипломатами, науковцями та експертами у сфері міжнародних відносин, що дало змогу дослідити їхні погляди, досвід та оцінку ефективності діаспоральної дипломатії.

Для оцінки результативності діяльності діаспор опрацьовано статистичні дані, зокрема щодо обсягів фінансової допомоги, кількості проведених заходів,

підписаних петицій тощо. Це допомогло кількісно оцінити їхній вплив на міжнародну політику.

Здійснено *контент-аналіз* публікацій, заяв, матеріалів у соціальних мережах та інших інформаційних ресурсах, створених діаспорними організаціями. Це дозволило оцінити тематику, риторику та ключові меседжі, які використовуються у комунікації з міжнародною спільнотою. Використано метод *кейс-стаді*, що передбачав аналіз конкретних прикладів успішної діаспоральної дипломатії, зокрема лобювання санкцій проти Росії та організації гуманітарної допомоги, що допомогло визначити ключові фактори ефективності таких ініціатив.

Дослідження ролі української діаспори в реалізації публічної дипломатії України базувалося на широкому спектрі джерел, зокрема:

- звітах урядових структур, міжнародних організацій та діаспорних об'єднань про їхню діяльність під час війни;
- аналізі новинних матеріалів, статей, телевізійних програм, що висвітлюють активність української діаспори;
- архівних документах діаспорних організацій, посольств і приватних колекціях;
- моніторингу соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram), які є важливим джерелом інформації про активність діаспори та її вплив на громадську думку.

Таким чином, дослідження діаспоральної дипломатії України, особливо в умовах війни, є комплексним завданням, що потребує застосування багатовимірного підходу та різних методологічних інструментів. Поєднання якісних та кількісних методів, аналіз різноманітних джерел та міждисциплінарний підхід дають змогу отримати цілісну картину впливу української діаспори на міжнародні процеси під час конфлікту. Запропоновані методологічні підходи також можуть бути використані для дослідження діаспоральної дипломатії інших країн, особливо в умовах кризових ситуацій.

А. Гемлен [203] запропонував типологію заходів залучення діаспори, що передбачає різні підходи до взаємодії з діаспорними громадами та використання їхнього потенціалу в зовнішній політиці. Основні типи заходів включають:

- *культурні заходи* (організація культурних подій, виставок, фестивалів, концертів, що сприяють зміцненню зв'язків між діаспорою та країною походження). Це допомагає підтримувати національну ідентичність та культурну спадщину серед членів діаспори);

- *освітні заходи* (проведення навчальних програм, курсів, конференцій, спрямованих на навчання з підвищення кваліфікації представників діаспори). Вони сприяють формуванню більшої лояльності до країни походження та її культурних і соціальних цінностей;

- *економічні заходи* (залучення діаспори до інвестиційних проєктів, стимулювання бізнес-активності, створення умов для підтримки підприємництва серед діаспорних громад, зокрема різноманітні програми для підтримання бізнесів, створених діаспорою);

- *політичні заходи* (передбачають активну участь діаспори у політичному житті, зокрема через лобювання інтересів країни походження в країнах перебування, участь у виборах, формування політичних груп або організацій, що підтримують національні інтереси);

- *гуманітарні заходи* (діаспора активно залучається до надання гуманітарної допомоги, підтримки різних соціальних ініціатив, а також сприяє розвитку благодійних організацій, що підтримують країну походження, особливо в кризових ситуаціях).

Ця типологія була обрана для застосування в нашому дослідженні як основна, оскільки вона дозволяє виявити різні стратегії для інтеграції діаспори в процеси розвитку країни, використовуючи її ресурси в різних сферах, що сприяє посиленню її ролі на міжнародній арені.

Щодо джерельної бази дослідження, то відзначимо, що останнім часом тема діаспори стає актуальною та перспективною для досліджень. Проаналізуємо основні напрями в цих дослідженнях.

У статті «Політика України щодо закордонного українства: невикористаний потенціал для розвитку» Т. Гнатюка [17], наукового співробітника Інституту демографії та соціальних досліджень імені В. Птухи НАН України, аналізується політика України щодо закордонного українства на основі запропонованої А. Гемленом типології заходів залучення діаспори («Diaspora Engagement Policies»), метою яких є залучення ресурсів як окремих мігрантів, так і громад мігрантів для стимулювання розвитку країни походження. Автор розглядає співпрацю української держави з українцями за кордоном за трьома основними напрямами: заходи з мобілізації, заходи з метою надання прав та заходи з метою покладення обов'язків для представників закордонного українства. Типологія розроблена на основі аналізу відповідної політики 70 країн із різних частин світу. У результаті заходи згруповано за трьома основними напрямами: 1) заходи з мобілізації діаспори; 2) заходи з метою надання прав представникам діаспори; 3) заходи з метою покладання обов'язків на діаспору [112].

Аналіз наукових досліджень та публікацій свідчить, що понятійно-видову характеристику мігрантів досліджували такі вчені, як О.Бандурка [7], Д. Ворона [15], В. Завгородня [29], С. Мосьондз [71], В. Олефір [84], Н. Тиндик [141], Н. Цекалова [164] та інші. Проте ця проблематика ще не вичерпана, зокрема через невизначеність чинного національного законодавства щодо поняття «мігранти», а також відсутність чітких ознак і категорій для класифікації мігрантів та їхньої видової належності. Це вказує на необхідність подальших досліджень у галузі міграційної теорії, а також на розроблення правових і соціальних визначень, що дозволять чітко визначити статус і категорії мігрантів у межах національного та міжнародного законодавства.

Тематика міграційних процесів у ракурсі конфліктогенності для України стала більш ваговою протягом останніх років, оскільки вона пов'язана з

воєнними подіями, що відбуваються в нашій державі. Значний внесок у дослідження міграційних процесів зробили такі науковці, як Е. Лібанова [43], Г. Луцишин [56], О. Малиновська [61], О. Ровенчак [110], О. Рахманов [108], М. Романюк [114], У. Садова [156], М. Семенкова [121], Ю. Чайковський [167].

Теорія ролі діаспор у міжнародних відносинах перебуває на стадії зародження. Й. Шейн та А. Барт [244] використовують конструктивізм для дослідження мотивів і переваг діаспори, поєднуючи цей підхід із лібералізмом для пояснення результатів їхньої діяльності. Подібний підхід застосовує Дж. М. Брінкергоф, вивчаючи взаємодію діаспори з конфліктними суспільствами [182-184]. Західні науковці, такі як Ф. Адамсон [178] і Б. Мулінгс [238], розглядають у своїх працях теоретичні аспекти нової ролі діаспор на міжнародній арені. Досвід співпраці держави й діаспори в інших країнах висвітлюють С. Коч [47]. Ф. Б. Адамсон досліджує, як діаспори кидають виклик «традиційним уявленням про національну безпеку», стираючи межі між внутрішньою й зовнішньою безпекою та інституціями [178]. Разом із М. Деметріу [179] він стверджує, що феномен діаспори є функцією як «недержавних політичних підприємців», так і державних еліт, які можуть використовувати концепцію діаспори для отримання підтримки для політичних, матеріальних або конфліктних планів. У цьому контексті діаспори стають важливими акторами в ефекті «бумеранга» [228], коли внутрішні актори використовують діаспору для висловлення, просування та залучення того, що неможливо реалізувати в межах країни походження.

Стаття Христель М. Жовенір [191] аналізує роль послів у дипломатії діаспори, виділяючи їх основні функції та обов'язки. Автор досліджує, як послы взаємодіють із діаспорою, сприяючи її участі в політичних й економічних процесах батьківщини. Також розглядаються виклики, з якими стикаються дипломати в цих умовах, такі як питання ідентичності, лояльності та забезпечення ефективного діалогу між державою та її громадянами за кордоном.

Питання публічної дипломатії стало центром наукової уваги таких зарубіжних учених, як Е. Гулліон, К. Адельман, Дж. С. Най, Г. Туч, М. Леонард, М. Макклеллан, Б. Гокінг, Г. Пламрідж, Дж. Меліссен, П. ван Гам, Ч. Росс, Б. Очіпка та інших. В Україні питання публічної дипломатії досліджували В. Терещук, С. Гуцало, В. Ціватий, І. Сухорольська, Н. Земзюліна та інші. Як зауважує Н. Карпчук, більшість наукових робіт акцентує увагу на позитивних практиках провідних держав, але питання публічної дипломатії України, зокрема в несусідніх державах, ще залишається недостатньо розробленим [40].

Актуальні проблеми становлення вітчизняної державної політики щодо діаспори проаналізовано в працях А. Атаманенко [3], В. Бакальчук [5], Т. Гнатюк [17], О. Коляда [42], О. Лалак [53]. Для більшості авторів характерний емпіричний аналіз вітчизняної практики й стану відносин із діаспорою [88].

Із 1970-х років у наукових дослідженнях все більше уваги приділяється політичному впливу діаспори на країни, що їх приймають, особливо щодо зовнішньої політики. Більшість авторів розглядають політичну активність діаспор як законне явище в ліберальних демократичних державах, яке можна порівняти з активністю інших груп інтересів. Велику кількість літератури про політичне лобювання діаспори зосереджено на питанні, за яких умов етнічні групи можуть впливати на політичний процес. Науковці пропонують кілька припущень для пояснення випадків такого впливу. Успіх груп діаспори залежить від різноманітних чинників, які можна поділити на структурні та агенційні. Найбільш акцентованими є наявність лобі, організаційна спроможність, політична значимість групи, характер справи, яку вона просуває, відсутність конкурентних лобістських груп із протилежною метою та узгодження інтересів діаспори з інтересами держави. Останній чинник привернув особливу увагу дослідників груп інтересів. Б. Басер використовує термін «стратегічна конвергенція», а Д. ДеВінд і Р. Сегура вводять поняття «теорія конвергенції / розбіжності». Концепція стратегічної конвергенції

припускає, що для успішного просування своїх цілей групам інтересів важливо знайти спільну мову з урядовою політикою та порядком денним [197].

Наукові політологічні дослідження української діаспори почалися в Україні після здобуття незалежності в 1991 році. Раніше подібні дослідження проводили історики та соціологи, які мешкали за кордоном, зокрема О. Войценко, Л. Винар, О. Воловина, В. Ісаїв, М. Куропась, В. Маркусь, В. Маруняк, М. Марунчак, М. Мушинка та інші. Дослідження проводилися в наукових інституціях і організаціях, таких як Українська вільна академія наук (УВАН) у Канаді та США, Українське історичне товариство, Український соціологічний інститут у Нью-Йорку, Центр досліджень еміграційної преси Кентукського університету, Центр досліджень історії імміграції Міннесотського університету (США), Канадський інститут українських студій, Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) та інші.

В Україні після 1991 року було видано низку ґрунтовних досліджень, зокрема роботи В. Євтуха, К. Кейданського, Б. Лановика, І. Срібняка, В. Трощинського та інших науковців. Вагомий внесок у дослідження закордонного українства зробили українські вчені В. Євтух і В. Трощинський, які досліджували хвилі української еміграції, структуру громад українців за кордоном тощо. Студії А. Попка [97-98] присвячені аналізу державної політики України щодо закордонного українства і містять рекомендації з покращення співробітництва. З погляду державного управління розглядають проблеми закордонного українства також Ю. Лагутов [52], Л. Мазука [57] та інші. Більшість дослідників констатує декларативність допомоги закордонним українцям з боку держави і, у той же час пропонує посилити фінансування заходів. Поза увагою залишається паритетність стосунків між Україною та співвітчизниками за кордоном.

Ґрунтовний аналіз цього питання було здійснено такими фахівцями як Д.Т. Шуваль, І. Д. Мінто-Кой, В. Бартом'єр, Ф. Адамсон, М. Бойл і Р. Кітчин. Проблематика взаємодії держави й діаспори розглянута в працях О. Лозовицького [55] та М. Трофименка [145-147]. Вітчизняні дослідники

вивчають нову роль діаспори в зовнішній політиці країни, її перехід від об'єкта етнонаціональної політики до суб'єкта публічної дипломатії. Питанням ролі діяльності діаспор у політичній та економічній підтримці України стало об'єктом дослідження як вітчизняних, так і закордонних дослідників.

Провідні напрями здійснення допомоги Україні проаналізовані в розвідці М. Набоки [72]. Г. Кісіль визначив значення допомоги, яка надається українською діаспорою на регіональному рівні, проаналізувавши як ця допомога сприяє більш плідній діяльності тернопільських волонтерів [41; 18]. Поняття, генеза публічної дипломатії та осмислення її ролі в реалістичній парадигмі висвітлив О. Висоцький у своїх працях [13-14]. Т. Нагорняк розкриває публічну дипломатію як інструмент просування публічного іміджу держави [73]. С. Гуцал зазначає, що «внаслідок аналізу наукових та документальних визначень публічної дипломатії та стратегічних комунікацій у західній теорії та практиці, можна констатувати, що більшість дослідників та експертів розглядає публічну дипломатію як складову стратегічних комунікацій. Це дає змогу зняти з порядку денного питання взаємовідносин між ними та публічною дипломатією» [20].

Теоретичними напрацюваннями в галузі економічної дипломатії та її ролі в розвитку міждержавних відносин займалися такі науковці, як О. Шаров [170], В. Нижник [81], К. Фліссак [163] та ін. Зокрема, О. Шаров розкриває сутність економічної дипломатії як політико-економічної категорії [170]. У праці В. Нижника обґрунтовано питання економічної дипломатії та економічної безпеки України [81]. Роль економічної дипломатії в міжнародних економічних відносинах, а також основні напрями реалізації економічної дипломатії Україною аналізовано в праці К. Фліссака [163].

У статті Т. Грачевської та Д. Ахмаджанової [18] досліджено специфіку української діаспори як самостійного суб'єкта підтримки України у політико-економічному вимірі в умовах російської агресії. Окреслено діяльність українців за кордоном, які активно представляють інтереси України на міжнародній арені, застосовуючи різні методи та технології, зокрема

інформаційно-комунікаційні. Встановлено, що з 2014 року українська діаспора відіграє важливу роль у підтримці України, особливо в періоди Євромайдану, анексії Криму, війни на Сході та повномасштабного вторгнення Росії. Проаналізовано ключові напрями допомоги Україні під час воєнного стану, наданої діаспорою: гуманітарна підтримка, боротьба з російською пропагандою у міжнародних ЗМІ, поширення достовірної інформації, адвокація, лобіювання, вплив на уряди країн перебування з метою запровадження санкцій проти агресора, визнання його країною-терористом, а також організація політичних акцій. Окремо наголошено на ролі новостворених громадських організацій, зокрема «Razom for Ukraine», «Nova Ukraine», Ukrainian Congress Committee of America, Американсько-українського фонду та Конфедерації українців Латвії («Віче»), які сприяють перемозі України, ініціюючи звернення до Конгресу США, забезпечуючи тактичну медицину, медичне обладнання, засоби зв'язку та розробляючи нові проекти підтримки, зокрема евакуаційні. Досліджено економічні аспекти підтримки України з боку діаспори, включно з донатами, грошовими переказами та інвестиціями. Виокремлено нові можливості економічної інтеграції, зокрема використання негласних знань як джерела розвитку торгівлі, інновацій, інвестицій та професійних мереж.

Закордонний досвід побудови співпраці держави та діаспори висвітлюють С. Коч [47] (на прикладі Болгарії), А. Сергєєва [122] (на прикладі Китаю) й ін. У статті «Держава та діаспора в міжнародних відносинах ХХІ ст.: зарубіжний досвід та уроки для України» [88] науковці проаналізували зарубіжний досвід формування державної політики щодо національних діаспор на сучасному етапі. На прикладі Китаю, Угорщини, Ізраїлю, Болгарії та інших країн виявлено основні інституційні, правові, гуманітарні й дипломатичні інструменти взаємодії держави та діаспори. Науковці стверджують, що ці інструменти сприяють просуванню національних інтересів країн на міжнародній арені, залученню ресурсів, кадрів і зв'язків діаспор для розвитку історичної Батьківщини. Підкреслено необхідність формування інституційної системи взаємодії та системної державної політики для ефективного використання

діаспори задля національного розвитку. Зазначено, що в геополітичних умовах ХХІ століття діаспори стають суб'єктами публічної дипломатії та «агентами впливу», які зміцнюють двосторонні відносини країн, формуючи транскордонні спільноти та покращуючи міжнародний імідж. Окремо проаналізовано вітчизняний досвід реалізації політики щодо закордонних українців: чинну нормативно-правову базу, стан та напрями державної політики, а також проблеми, які заважають Україні використовувати діаспору як ефективний зовнішньополітичний інструмент.

До повномасштабного вторнення РФ в Україну науковці розрізняли чотири хвилі масового переселення українців за кордон. *Перша* – з останньої чверті ХІХ ст. до початку Першої світової війни, *друга* – період між світовими війнами ХХ ст., *третья* – період після Другої світової війни, *четверта* – з 1990-х років.

Серед дослідників міграційних хвиль та формування діаспори в Канаді варто назвати таких науковців, як П. Артимишин, Д. Кірюхін, І. Лапшина [230] та інші, що визначають хронологічні межі міграційного руху через соціально-економічні чинники й мотиви переселення українців, виділяючи шість етапів розвитку української громади в Канаді. Натомість українська дослідниця Т. Шадріна пропонує більш стиснуту класифікацію, де виокремлює три основні етапи формування української діаспори. Її підхід ґрунтується на відмінностях і неоднорідності народних мас, що «активно переселялися за океан у різні часи» [169, с. 309]. Ця класифікація, хоч і коротка, чітко відображає освітні характеристики мігрантів – від малокультурних селян до високоосвічених інтелігентів. Відома також класифікація І. Романька, що охоплює три великі хвилі масової імміграції українців до Канади: перша хвиля (1891–1914 роки) налічувала близько 170 тисяч осіб, друга (між двома світовими війнами) – 68 тисяч, а третя (1947–1954 роки) – 34 тисячі осіб. До цієї періодизації автор додає ще четверту хвилю, яку він називає «новою діаспорою», зазначаючи, що в період з 1991 по 2001 роки з України до Канади на постійне проживання прибуло майже 20 тисяч українців [113, с. 136; 8].

Провідний науковий співробітник відділу соціально-політичних процесів Інституту соціології НАН України, доктор соціологічних наук О. Рахманов у своїй статті [108] акцентував увагу на міграційних труднощах та «соціальному туризмі», окресливши основні причини, які спонукають українських біженців до зміни місця проживання. Науковець також описав соціальний портрет українських біженців та взаємини між українськими мігрантами старої й нової хвилі. У статистичних цілях ООН використовує термін «біженці» узагальнено, маючи на увазі всіх осіб, які покинули Україну через війну. Відповідно дослідник послуговується поняттями «біженці» та «мігранти» як синонімами. Також не оминув автор і європейські перспективи біженців.

Цікавим є дослідження «Історична ретроспектива української міграції у Канаді: освітній аспект» М. Білана, у якому представлено опис кожної хвилі, акцентовано увагу на формуванні української громади та схарактеризовано культурні й освітні аспекти її розвитку. На кожному етапі відтворено профіль типового українського мігранта: рівень його освіченості, знання мови приймаючої країни, наявність кваліфікації та професійного досвіду та ін. Це дало змогу простежити еволюцію рівня освіченості українського мігранта в Канаді відповідно до етапів міграції та формування української діаспори: від неписемних та малоосвічених селян у першій хвилі міграції до високоосвічених фахівців різних професій зі знанням англійської мови [8].

Серед українських вчених, які займаються питанням визначення української діаспори, варто виокремити дослідження Л. Мельника, присвячені різним аспектам функціонування української діаспори в Німеччині, зокрема тому, як вона намагається підтримувати євроінтеграційні прагнення України [63].

Н. Карпчук у статті «Дипломатія діаспори: українці в Південно-Африканській Республіці» [40] зазначає, що публічна дипломатія виступає ключовим інструментом сучасної зовнішньої політики держави, орієнтованим на формування позитивного іміджу країни, підтримку її зовнішньополітичного курсу та навіть внутрішньої політики серед міжнародної спільноти. Авторка

наголошує, що публічна дипломатія виходить за межі виключно урядових ініціатив і реалізується також через міжособистісні контакти, зокрема завдяки активній діяльності діаспори, що формується в концепті «дипломатії діаспори». Події Революції Гідності, російська агресія проти України та неоднозначна реакція світової спільноти продемонстрували, що традиційної дипломатії недостатньо для захисту національних інтересів. Повномасштабне вторгнення Росії стало чинником подальшої консолідації української діаспори в усьому світі, активізувавши її зусилля у сфері міжнародної адвокації, інформаційної протидії та гуманітарної підтримки України.

Стаття М. Булваки «Дипломатія діаспори: приклад Уганди» [188] є дослідженням, яке аналізує роль діаспори в дипломатичній стратегії Уганди. Авторка розглядає, як уряд Уганди використовує свою діаспору у ролі інструмента для досягнення зовнішньополітичних цілей, а також вивчає, як діаспора може впливати на національні та міжнародні питання через різні дипломатичні канали. Дослідниця аналізує стратегії взаємодії з діаспорою, зокрема через культурні, економічні та політичні інструменти. Вона вивчає, як уряд країни залучає своїх громадян, які живуть за кордоном, до участі в політичних процесах, інвестиційних ініціативах та національному розвитку. Також акцентована увага на тому, як діаспора може впливати на міжнародну громадську думку через публічну дипломатію, використовуючи ЗМІ, культурні заходи та інші канали комунікації. М. Булвака обговорює виклики, з якими стикаються країни, намагаючись інтегрувати діаспору в національні стратегії розвитку, та можливості, які ця взаємодія відкриває для дипломатії та розвитку держави. Загалом дослідження показує важливість діаспорної дипломатії для малих і середніх країн, таких як Уганда, які використовують своїх громадян за кордоном для зміцнення національних інтересів і просування країни на міжнародній арені.

І. Балак та О. Пікулик у дослідженні «Особливості публічної дипломатії Туреччини» проаналізували, як публічна дипломатія країни орієнтована на просування її інтересів через взаємодію з окремими громадянами, групами,

засобами масової інформації та установами, що сприяє формуванню позитивного іміджу на міжнародній арені. Особлива увага приділяється тому, як урядові та неурядові інституції Туреччини співпрацюють з різними регіонами світу, організовуючи численні заходи в рамках економічної дипломатії. Від об'єктів культурної спадщини ЮНЕСКО до традиційних ремесел, від знакових релігійних споруд до мистецтва анатолійських міст — Туреччина насичена культурним багатством, яке активно використовується для просування її інтересів і посилення зовнішньої політики [196]. Авторки відзначають, що публічна дипломатія відіграє ключову роль у підвищенні статусу та іміджу країни в очах міжнародної аудиторії, просуваючи інтереси держави через інформування, вплив і розуміння. Вона орієнтована на недержавних акторів та громадську думку, сприяючи зміцненню діалогу з громадянами інших країн і різними асоціаціями, а також створенню мостів для розвитку співпраці та взаємовідносин з міжнародними суспільствами [94].

В іншому дослідженні І. Балак І., О. Пікулик відзначають, що Для побудови розвиненої та успішної держави економічна дипломатія України повинна сприяти відкриттю нових ринків для українських товарів та послуг, залученню іноземних інвестицій, активному розвитку взаємовигідного торгово-економічного співробітництва з країнами-партнерами, а також підтримувати реалізацію спільних проєктів у різних галузях [93].

Наукові публікації, присвячені проблемам діаспори, майже однотайно стверджують, що сила або вагомість події на батьківщині, впливає на спільноти діаспори різними способами [180; 197; 224]. Значна політична або військова напруга на батьківщині може бути важливою для виклику хвилі етнічної політичної мобілізації в діаспорі, що робить останню політично активнішою. Конфлікти та війни на батьківщині здебільшого надають найсильніший вплив на мобілізацію діаспори.

Класифікацію етапів формування та розвитку української громади в Канаді запропонували канадські науковці М. Стіком та Фенг Гоу. В її основу було покладено війну як примусовий чинник масового переселення українців до

Канади. За М. Стіком та Фенг Гоу [247], п'ять хвиль імміграції українців до Канади: перша довоєнна хвиля (1891–1914 рр.); друга (після Першої світової війни); третя (після Другої світової війни); четверта (після розпаду Радянського Союзу до 2016 р.); п'ята (після початку повномасштабної війни, розв'язаної РФ проти України) [8].

І. Сухорольська та П. Сухорольський [248], аналізуючи початок 2000-х років, пишуть, що деякі дослідники стверджують, що міжнародні відносини суттєво змінюються, і це зумовлює трансформацію та зростання ролі публічної дипломатії. Наприклад, Дж. Меліссен [235] визначив ознаки так званої нової публічної дипломатії, включаючи збільшення кількості учасників та зміну їхнього статусу внаслідок демократизації інформаційного середовища, спричиненої еволюцією інтернету. Тоді також приділяли увагу створенню мережевих структур, зміцненню горизонтальних зв'язків, стиранню меж між внутрішньою та зовнішньою аудиторіями. Через два десятиліття необхідно зрозуміти сенс змін, що відбулися, й окреслити особливості ландшафту міжнародних відносин, який, на думку дослідників [112-113], швидко розвивається, постійно змінюється і насичений кризовими подіями.

Питанням, пов'язаним із можливостями впливу діаспори на громадську думку країни перебування в контексті з публічною дипломатією, нині присвячена значна кількість публікацій. Це, на нашу думку, зумовлено насамперед тим, що дві взаємопов'язані проблеми, з одного боку, впливають на сучасний стан розвитку міжнародних відносин, а з другого – є безпосереднім проявом громадянського суспільства.

Серед зарубіжних дослідників, які вивчали проблематику виникнення та визначення терміну «публічна дипломатія», необхідно згадати Е. Гулліона, А. Гоффмана, Е. Елліота, М. Гольцмана, Н. Кулла, Дж. Брауна, Г. Скотта-Сміта, К. Росса. Безумовний інтерес серед цих авторів представляє думка автора однієї з перших дефініцій «публічна дипломатія» Е. Гулліона, який вважає, що публічна дипломатія забезпечує можливість впливати на формування думки закордонної аудиторії, що сприяє досягненню зовнішньополітичних цілей.

Водночас, як буде зауважено нижче, у сучасній політичній науці ще не склалося єдине поняття «публічна дипломатія», що не дає змоги належним чином застосовувати термінологічні засади наукового дослідження.

У статті «В пошуках теорії публічної дипломатії» та інших розробках професор Е. Гілбоа класифікував публічну дипломатію таким способом: 1) використання ЗМІ та інших каналів комунікації для впливу на громадську думку в іноземних суспільствах державними та недержавними акторами; 2) медіадипломатія – чиновники для розслідування та просування взаємовигідних інтересів, переговорів та вирішення конфліктів використовують ЗМІ; 3) медіаброкерська дипломатія – журналісти тимчасово виступають у ролі дипломатів та медіаторів на міжнародних переговорах [204-212].

Погоджуємося з думкою Н. Кулла, що ефективність публічної дипломатії залежить від наявності діалогу між урядом однієї країни і зарубіжним суспільством. Встановлення діалогу можливо, якщо уряд вивчає всі сигнали, оцінки, думки, що йдуть з боку зарубіжного суспільства. Це і є процес своєрідного «вслухання» в ті твердження, які висловлює протилежна сторона. Далі йдуть реакція у вигляді інформаційних кампаній з метою корекції свого іміджу в зарубіжному суспільстві і діалог із тими, хто висловлює негативні й позитивні судження [14]. Значення праць Н. Кулла полягає в тому, що дослідник увів у науковий обіг ідею про діалог у публічній дипломатії як новий спосіб підвищення її ефективності [87].

Автором значної кількості студій про публічну дипломатію є ректор Маріупольського державного університету М. Трофименко, який захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук [147]. Автор приділив увагу й діяльності діаспор у здійсненні публічної дипломатії. Детально досліджуючи апарат публічної дипломатії в Євросоюзі, М. Трофименко зазначає, що цей апарат розроблявся поступово, протягом всього процесу створення та інституційного розвитку ЄС [147]. Дослідник підкреслює, що глибина інтеграції в ЄС, зокрема в питаннях публічної дипломатії та міжнародних відносин, робить їх унікальними, актуальними й

цікавими для дослідження [146]. Науковець зазначає, що представництво ЄС у США було першою установою ЄС, що почала вживати термін «публічна дипломатія» після створення Відділу преси та інформації ЄС. Європейська комісія не називає свою інформаційну діяльність публічною дипломатією тому, що її дуже часто сприймають за пропаганду [147]. У спільному дослідженні з К. Балабановим М. Трофименко досліджує публічну дипломатію міжнародних інститутів (ЄС, АСЕАН, НАТО) та аналізує сприяння публічної дипломатії через розуміння, інформування та вплив. Такий підхід пояснює мету, лінію поведінки та діяльність ЄС, а також допомагає сприяти розумінню цих цілей через діалог з окремими громадянами, групами, установами та засобами масової інформації. Діяльність ЄС у сфері публічної дипломатії зводиться до боротьби з деякими основними стереотипами, у яких Союз виступає «штучною конструкцією» або організацією, що керується тільки своїми найбільш потужними державами-членами [6].

Стаття В. Макара [58] «Діаспора як інструмент публічної дипломатії України» присвячена дослідженню ролі й напрямів діяльності української діаспори, зокрема Світового конгресу українців (СКУ) та Конгресу українців Канади (КУК) у поширенні позитивного іміджу своєї материкової Батьківщини. Науковець зазначає, що важливого значення в цьому контексті поряд із діяльністю МЗС України, дипломатичних і консульських установ у приймаючих державах, представництвах при міжнародних організаціях у реалізації публічної дипломатії України набуває залучення «м'якої сили». Значно ця публічна дипломатія підсилилася завдяки діяльності української діаспори в напрямках лобювання українських національних інтересів, захисту української державності. Саме в такому руслі й розглядається автором діяльність української діаспори в контексті публічної дипломатії України.

Цікавим є дослідження Л. Чекаленко, яка впродовж багатьох років працювала в закордонних установах МЗС України, Дипломатичній академії МЗС України [167]. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну вагомий внесок у справу дослідження публічної дипломатії вносять міністри

закордонних справ різних років і посли нашої держави. Так, протягом двох останніх років зусиллями Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв вийшла ціла серія публікацій за аналізованою темою [4]

Дослідники «м'якої сили» (англ. «soft power») зосереджуються на тому, як країни використовують ненасильницькі інструменти, щоб впливати на міжнародні відносини. Ключовим науковцем є Д. Най [240], який ввів концепцію «м'якої сили», підкреслюючи значення культури, політики та економіки в міжнародній дипломатії. Інші дослідники, зокрема Б.Андерсон [181], вивчають культурні аспекти та їхній вплив на національні іміджі в контексті глобалізації та діаспори. У дослідженні ми керуватимемося концепцією «м'якої сили», основоположником якої вважають Дж. Найя [240].

Професор публічної дипломатії Н. Калл стверджує, що концепція «м'якої сили» є корисною для аналізу потужних держав, але вона менш актуальна для вразливих країн і сучасних глобальних криз. У зв'язку з цим він запропонував трансформувати категорію «м'якої сили» в нову концепцію — «репутаційну безпеку», що визначається як здатність держави забезпечити легітимність свого суверенітету над територією в очах міжнародної громади. Калл наводить приклад України, територія якої була анексована Росією в 2014 році, коли міжнародна спільнота не виявила значного опору. Репутаційна безпека підкреслює складність розмежування між цілями, умовами, ресурсами та методами в публічній дипломатії. Її метою є стримування агресії проти слабких держав або здобуття підтримки, коли стримування не спрацьовує. Репутаційна безпека є стратегічним станом, у той час як «м'яка сила» відображає ресурси, необхідні для досягнення цієї мети [193].

Серед українських науковців, які активно досліджують вплив «м'якої сили» у контексті зовнішньої політики країни, варто згадати таких: К. Савон [116], М. Цюрупа [165], І. Слісаренко [128], О. Ткач [142] й ін. Науковці ДНУ імені Олеся Гончара присвятили низку публікацій публічній дипломатії Ізраїлю, як-от: А. Перфільєва [91], І. Кривошеїн [48], П. Петров [92], І. Іщенко [38]. Серед молодих дослідників діаспори відзначимо В. Негіну [78-80], яка

вивчала технологію публічної дипломатії як самостійний елемент системи «м'якої сили» зовнішньої політики Ізраїлю, що здійснює ефективний інформаційний вплив на зовнішню спільноту в межах регіональної-кризової державної ситуації та передує реалізації технології «жорсткої сили» зовнішньої політики Ізраїлю [78]. У своїх розвідках авторка зазначає, що діаспоральна дипломатія є важливою складовою зовнішньої політики Ізраїлю, особливо завдяки поширеній єврейській діаспорі, зокрема в США та країнах Європи. Ця діаспора здатна виконувати функції інформування зовнішньої спільноти про культурні, релігійні особливості, а також політику Ізраїлю в умовах регіональних конфліктів. Крім того, поєднання діаспоральної дипломатії з технологією «лобіювання» дозволяє просувати зовнішньополітичні цілі Ізраїлю в іноземних суспільствах та політичних системах. Серед вітчизняних науковців, які фрагментарно розглядали концепцію «м'якої сили» як технологію публічної дипломатії Ізраїлю, слід відзначити А. Шуляк [174], О. Юрченко [175], І. Запорізьку [33] й ін.

Отже, аналіз наукових досліджень свідчить, що, попри значний внесок багатьох вчених у вивчення міграційних процесів і діаспори, проблематика залишається недостатньо розробленою. Актуальною є проблема визначення поняття «мігранти» в національному законодавстві та відсутність чіткої класифікації мігрантів. Окрім того, українська діаспора та її роль у зовнішній політиці України також є об'єктом наукових дискусій. Українські дослідники зосереджують увагу на вплив діаспори в міжнародних відносинах, політичній підтримці України та питаннях міграції. Особливе значення приділено ролі діаспори під час сучасних викликів, таких як російсько-українська війна, а також її участі в гуманітарній та інформаційній підтримці.

Західні вчені досліджують місце діаспор у контексті міжнародної безпеки та їхній політичний вплив. Окремо висвітлено питання публічної дипломатії, яку досліджували як зарубіжні, так й українські науковці. Визначено потребу в систематизації взаємодії держави та діаспори для використання її потенціалу в міжнародній політиці та національному розвитку.

Наукові розвідки акцентують увагу на необхідності розроблення системного підходу до взаємодії з діаспорою, враховуючи її економічний, політичний та гуманітарний потенціал. Також підкреслено важливість інституціоналізації політики співпраці з українцями за кордоном для зміцнення іміджу України та двосторонніх відносин із державами перебування діаспори.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи, вважаємо доцільним зазначити, що сьогодні практично не можливо дати однозначну відповідь на загальні аспекти теорії й тенденції публічної дипломатії через невідпрацьованість термінологічного апарату, незважаючи на популярність цієї проблематики та постіне поживлення інтересу до теми. Однак, такі приватні аспекти, як форми та інструменти публічної дипломатії України, на нашу думку, можна розглядати і класифікувати. Уважаємо доцільним під час аналізу форм публічної дипломатії, зокрема такої, як співпраця з діаспорою, розглядати форми на основі як синхронізації з видами, так і на основі застосовувального інструментарію. Залежно від завдань публічної дипломатії і ситуації, що складається з кожною конкретною діаспорою, може варіюватися набір інструментів, який застосовується. Серед таких інструментів одним з вагомих, на нашу думку, є освітня діяльність, від якої напряду залежить не лише збереження національної і культурної ідентичності представників української діаспори, але й сучасних українських біженців. Вважаємо, що запропоновані заходи зможуть піднести таку форму публічної дипломатії України, як співпраця з діаспорою, на новий рівень.

Діаспоральна дипломатія є потужним інструментом міжнародних відносин, що дає змогу державам використовувати свої громади за кордоном для досягнення зовнішньополітичних цілей, покращення міжнародного іміджу та захисту національних інтересів. Сутність діаспоральної дипломатії полягає в залученості діаспори до просування національних інтересів країни на міжнародній арені; її впливу на громадську думку та політику в країнах

проживання діаспори; формуванні позитивного іміджу держави через культурну, інформаційну та гуманітарну діяльність. Функції, які виконує діаспоральна дипломатія, такі: культурна (популяризація мови, традицій, мистецтва та історії країни походження); інформаційна (розповсюдження об'єктивної інформації про ситуацію в країні, спростування дезінформації); лобістська (просування політичних та економічних інтересів держави через представників діаспори у владних структурах країни проживання); гуманітарна (надання допомоги країні походження під час кризових ситуацій). Серед переваг діаспоральної дипломатії відзначимо широку мережу впливу через представників діаспори в різних країнах світу, залучення додаткових фінансових, інтелектуальних, політичних ресурсів, можливість впливати на політику країн, у яких проживає діаспора. На сьогодні українська діаспора, яка сприяє підтримці України в умовах війни через лобіювання санкцій, гуманітарну допомогу та акції солідарності, є одним з найбільш важливих прикладів діаспоральної дипломатії.

Аналіз діаспоральної дипломатії потребує міждисциплінарного підходу, який охоплює політологію, соціологію, культурологію та комунікативістику. Для вивчення ролі української діаспори застосовано комплекс якісних і кількісних методів, таких як історико-теоретичний аналіз, порівняльний підхід, OSINT, опитування, інтерв'ю, статистичний та контент-аналіз. Вони дозволили оцінити діяльність діаспор у різних країнах та виявити їхній вплив на міжнародну політику під час війни. Використано також типологію залучення діаспори А. Гемлена, що допомагає структурувати співпрацю держави із закордонним українством. Актуальність подальших досліджень визначає потреба вдосконалення законодавства України щодо статусу мігрантів. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти роль діаспори в умовах кризи та окреслити перспективи для інших країн.

У розділі 1 розглянуто вплив подій в Україні на діаспору, зокрема через мобілізацію етнічної політичної активності в контексті публічної дипломатії. Відзначено, що великі політичні та військові напруження на батьківщині

можуть суттєво активізувати діаспору, перетворюючи її на важливого гравця в міжнародних відносинах. Окрему увагу приділено розвитку публічної дипломатії, що трансформується з часом завдяки новим технологіям і змінам в інформаційному середовищі. У працях зарубіжних дослідників акцентовано на важливості публічної дипломатії як механізму впливу на громадську думку в інших країнах через ЗМІ та інші комунікаційні канали. Розглянуто роль діаспори в здійсненні публічної дипломатії, зокрема через лобювання інтересів та захист національної ідентичності. Дослідники також звертаються до важливості діалогу між урядом й іноземним суспільством для підвищення ефективності публічної дипломатії. Автори зазначають, що розвиток публічної дипломатії та її зв'язок із діаспорою має важливе значення для сталого розвитку та глобальних викликів. Проблематика публічної дипломатії є актуальною для України, адже діаспора активно впливає на формування іміджу держави за кордоном, зокрема через культурні та політичні канали. Особлива увага надана впливові «м'якої сили» та «репутаційної безпеки», які становлять основу для стратегічних рішень в умовах глобальних криз. Отже, публічна дипломатія та роль діаспори в ній стають ключовими аспектами міжнародних відносин, в умовах яких держави використовують різноманітні канали та ресурси для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей.

РОЗДІЛ II

УКРАЇНЬСКА ДІАСПОРА В ПУБЛІЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ: КОНТЕКСТ І ВИТОКИ

2.1. Історико-політичний контекст формування української діаспори

Формування української діаспори є складним історико-політичним явищем, коріння якого сягає глибоких соціальних, економічних та політичних процесів, що відбувалися в Україні та світі протягом століть. Розглядаючи це питання, важливо враховувати не лише історичні обставини, а й політичні виклики, які спонукали українців залишати рідну землю та шукати кращої долі за кордоном.

Щодо західної української діаспори загальноновизнаним є поняття «хвиль» української масової еміграції. Переселення українців за кордон до цих хвиль, безперечно, були. Це зумовлено активними політичними, економічними та іншими контактами України (Київської Русі) з близькими і віддаленими країнами, але масові переселення, як правило, не спостерігалися. Перші згадки про українців за межами етнічної території з'явилися ще в добу Київської Русі. Військові походи, торговельні зв'язки та культурний обмін сприяли появі окремих українських громад у сусідніх державах. Проте масова еміграція почалася в XIX столітті у зв'язку з економічними труднощами та політичними утисками в Австро-Угорській і Російській імперіях. Особливо помітним був відтік населення із Західної України – Галичини, Буковини та Закарпаття, де земельна реформа не змогла задовольнити потреби селян, які зростали.

Традиційно історики розглядали такі чотири хвилі української діаспори [168].

Перша хвиля української еміграції переважно мала соціально-економічний і трудовий характер. Масова міграція українців на заробітки до США почалася у 1877 році, до Бразилії – у 1880-х роках, до Канади – з 1861 року, а до Сибіру – після революції 1905–1907 років. Основними причинами еміграції стали

аграрне перенаселення, економічна відсталість регіонів, а також соціальні та економічні утиски. Політичними чинниками слугували національний гніт і репресії з боку австро-угорської та російської монархій. Наприклад, до 1907 року на Закарпатті закрили всі українські школи, а процеси румунізації та онімечення набули значного масштабу. Еміграція з Росії посилилася після революційних подій 1905–1907 років [1; 150-154].

Українці першої хвилі переселялися до багатьох країн. З 1870-х років закарпатські переселенці вирушали до США, зокрема на шахти Пенсильванії. Згодом до них приєдналися жителі Лемківщини та Східної України. Одночасно відбувалася активна вербовка до Бразилії та Аргентини. Наприкінці 1890-х найпопулярнішими напрямками міграції стали США та Канада, а також Австралія, Нова Зеландія, Гаваї та Далекий Схід. За оцінками, перша хвиля охопила понад 155 тисяч українців, які емігрували до США, серед них 235 тисяч походили з Австро-Угорщини, а 5 тисяч – із Росії. До Канади переїхали 135 тисяч осіб, до Бразилії – понад 47 тисяч, до Аргентини – 15 тисяч. У період 1897–1916 років приблизно 913 тисяч українців емігрували до Росії, в основному з Полтавської, Чернігівської та Київської областей. Вони обирали для поселення Далекий Схід, Казахстан і Середню Азію. Водночас частина переселенців поверталася на батьківщину через несприятливі умови. Наприклад, у 1911 році 70 % українців, які переселилися до Сибіру, приїхала назад [168].

Масова імміграція українського населення до Канади розпочалася у 1861 році й тривала до 1914 року, охопивши понад 180 тисяч осіб, переважно з Галичини, Буковини та Закарпаття, які тоді входили до складу Австро-Угорської імперії. Українці оселялися в степових регіонах Західної Канади, де були потрібні хлібороби, лісоруби та шахтарі. Причинами цієї хвилі еміграції стали перенаселення, безземелля та безробіття. Канадський уряд пропонував іммігрантам наділи по 64 гектари землі за символічні 10 доларів, за умови, що протягом трьох років вони освоють 14 гектарів, збудують будинок і постійно проживатимуть на ділянці [168].

Українці оселялися компактними громадами, зберігаючи мову, культуру, традиції та обряди. У нових поселеннях будували православні та греко-католицькі церкви, відкривали народні доми та читальні «Просвіти». Попри переважну неписьменність, іммігранти залишалися віруючими й національно свідомими. Для дітей засновували українські школи, а в 1907 році була видана перша українська газета в Канаді «Червоний прапор». У 1910 році почав виходити часопис «Український голос», який досі видають у Вінніпезі. На прохання української громади канадський уряд запровадив двомовні англо-українські школи, що діяли до 1914 року [150].

Формування української діаспори у Східній Росії відбувалося як через добровільні, так і примусові переселення, а також завдяки проживанню українців на їхніх етнічних землях, таких як Курщина, Воронежчина, Берестейщина та інші. В останній третині XIX – на початку XX століття до Східної Росії переселилося близько 2 мільйонів українців. У 1890-х роках це були переважно мешканці Східної Галичини та Буковини, а під час Столипінської аграрної реформи – переселенці з Наддніпрянщини.

Друга хвиля української еміграції, яка тривала з 1920 по 1930 роки, отримала назву політичної. Вона розпочалася після паузи, спричиненої Першою світовою війною, й охопила переважно країни Європи, такі як Польща, Чехословаччина, Австрія, Румунія, Болгарія, Німеччина та Франція, а також США і Канаду. Еміграція із Західної України мала здебільшого соціально-економічний характер, тоді як виїзд із Радянської України був майже неможливим через суворий прикордонний контроль і репресії [1; 150-154].

До цієї хвилі емігрантів належали не лише селяни, але й робітники, інтелігенція, ветерани Української Народної Республіки та учасники антирадянських рухів. Розпад Австро-Угорської імперії призвів до нових викликів для українців: Галичина опинилася під владою Польщі, Буковина – Румунії, а Закарпаття – Чехословаччини. Економічні труднощі цих регіонів стимулювали подальшу еміграцію. Понад 67 тисяч українців оселилися не лише в степових регіонах Західної Канади, але й у промислових містах її

східної частини, працюючи на заводах і фабриках. Окрему категорію емігрантів становили ті, хто після поразки в боротьбі за незалежність України був змушений залишити Батьківщину. Це були представники різних суспільних верств, які підтримували Центральну Раду, Директорію чи Гетьманат. Значна кількість українців, близько 200–250 тисяч, втекла від радянської окупації до Західної Німеччини, де вони утворили спільноту в таборах для «переміщених осіб». У цих таборах створювали школи, кооперативи, видавництва, університети, розвивалися література, мистецтво та політична діяльність [168].

У Європі залишилося близько 80 тисяч українців, тоді як більшість обрала для життя США, Канаду, а також Південну Америку й Австралію. Емігранти цієї хвилі були здебільшого молодими, освіченими й активними, що сприяло створенню динамічної діаспори. Вони формували спортивні клуби, літературні гуртки, видавали газети й об'єднували представників попередніх хвиль еміграції. Важливу роль у збереженні національної ідентичності відігравали церкви – Українська православна й Українська греко-католицька, зі своїми єпархіями та семінаріями.

Водночас у 1920-х роках близько 140 тисяч українців було переселено на Далекий Схід, у Сибір і Поволжя. Насильницьке переселення тривало через колективізацію та голодомор, внаслідок чого до середини 1930-х років у Поволжі та на Уралі осіло близько 2,9 мільйона українців [168].

Третя хвиля української еміграції, яка розпочалася наприкінці Другої світової війни, мала переважно політичний характер. Її основу складали українці, які опинилися в англійській, американській та французькій окупаційних зонах. У 1947 році в цих зонах перебувало відповідно 54,6 тисячі, 104 тисячі та 19 тисяч українців. Крім того, близько 100 тисяч українців проживали серед місцевого населення цих зон. Загалом близько 310 тисяч осіб мали статус «біженців» або «переміщених осіб» [1; 150-154].

Більшість емігрантів цієї хвилі знайшла нові домівки в таких країнах, як США (80 тисяч осіб), Великобританія (35 тисяч), Австралія (20 тисяч), Франція (10 тисяч), Бразилія (7 тисяч) та Аргентина (6 тисяч). Попри те, що радянська

влада намагалася штучно обмежувати виїзд за кордон, близько 40 тисяч українців, серед яких 8 тисяч були родом із України, змогли емігрувати, зокрема через програми возз'єднання сімей [1; 150-154].

Третя хвиля української імміграції до Канади, яка тривала з 1947 до 1953 роки, відзначалася переважно теж політичним характером. У цей період до Канади прибуло 37 тисяч українців, тоді як до США – близько 180 тисяч. Серед новоприбулих було багато представників інтелігенції, науковців, колишніх військових та політичних діячів, які зробили значний внесок у розвиток громадського, культурного, політичного й релігійного життя української діаспори. Після Другої світової війни Канада поновила імміграційні програми для європейських біженців. Сотні тисяч українців, які опинилися в таборах переміщених осіб у Німеччині, Австрії, Бельгії та Великій Британії, скористалися цією можливістю. Серед них були «остарбайтери» – люди, примусово вивезені на роботу до нацистської Німеччини, а також ветерани УНА та дивізії «Галичина», які не могли повернутися до Радянського Союзу через загрозу репресій [168] .

До складу цієї хвилі входили колишні військовополонені, яких радянська влада вважала «зрадниками», люди, насильно вивезені на роботи до Німеччини, а також ті, хто відкрито дотримувався антирадянських поглядів. Багато емігрантів третьої хвилі пам'ятали трагедії Голодомору, сталінських репресій та воєнних злочинів, що відбувалися на їхній батьківщині. Ці події сформували в них ідею боротьби за незалежність України та збереження її культури й мови. Канадський уряд визнав цих іммігрантів політичними біженцями, надаючи їм підтримку для інтеграції. Українці третьої хвилі імміграції активно брали участь у створенні громадських і політичних організацій, наукових інституцій та освітніх закладів. Вони засновували українознавчі школи, музеї, архіви та видавництва. У цей період з'явилися такі важливі організації, як Конгрес українців Канади (КУК), Український конгресовий комітет Америки (УККА) та Світовий конгрес українців (СКУ), які об'єднали українську діаспору в різних країнах світу[1; 150-154] .

Значна частина українців осіла також у США, Австралії, Аргентині, Бельгії, Франції та Великобританії. Там вони створювали нові громади й займалися розбудовою національного життя. Радянська влада, зі свого боку, називала представників цієї хвилі еміграції «зрадниками» та «фашистами», намагаючись дискредитувати їхню діяльність.

У той же час, у межах Радянського Союзу тривали примусові переселення українців. Напередодні та після закінчення Другої світової війни багатьох виселяли з політичних причин, а під час освоєння цілих земель у 1950–1970-х роках частина населення переселилася до Казахстану. За даними перепису 1989 року, за межами України в межах СРСР проживало близько 7 мільйонів українців, хоча ці цифри можуть бути неточними через примусову асиміляцію та зміну національної ідентичності в деяких регіонах.

Четверта хвиля української еміграції, що розпочалася у 1980-х роках, стала однією з наймасштабніших у сучасній історії України, охопивши від 2 до 7 мільйонів осіб. Вона отримала назву «заробітчанської», оскільки її причиною стали економічні труднощі перехідного періоду, зокрема високий рівень безробіття, який особливо відчувався в Західній Україні. Значна кількість емігрантів вирушила на тимчасову роботу до країн Європи, Америки та Азії, а багато з них залишилися за кордоном назавжди.

Географія розселення представників четвертої хвилі охоплює Південну Європу (Італія, Іспанія, Португалія, Греція), Центральну Європу (Польща, Чехія, Словаччина), Західну Європу (Німеччина, Велика Британія, Нідерланди), а також такі віддалені країни, як США, Канада, Китай, Лаос і В'єтнам. Ця хвиля мала декілька особливостей. По-перше, серед емігрантів значну частину становили жінки, особливо серед нелегальних працівників. По-друге, більшість емігрантів мала високий рівень освіти, хоча часто вони займалися некваліфікованою роботою за кордоном [168] .

У Канаду в межах цієї хвилі мігрували близько 30 тисяч українців з 1985-го до 2000 року. Спершу прибули українці з Польщі, а під час «горбачовської відлиги» багато громадян України відвідали родичів у Канаді й залишилися там

як біженці. Після здобуття Україною незалежності статус біженця для українських іммігрантів скасували, адже тепер вони могли легально мігрувати за умови відповідності вимогам канадської імміграційної політики. Четверта хвиля зіткнулася з певними викликами в інтеграції до української діаспори в Канаді. Новоприбулі часто використовували російську мову, їхній світогляд формувався під впливом радянської ідеології, а рівень знань української культури та традицій був нижчим порівняно з попередніми хвилями. Це викликало шок і нерозуміння серед представників старої діаспори, які очікували іншого ставлення до українських цінностей [1; 150-154].

Однак поступово нова хвиля інтегрувалася в українське суспільство за кордоном. Новоприбулі долучалися до громадського, культурного та релігійного життя, заснували підприємства, стали працювати у сфері освіти, культури та спорту. Їхній внесок стає важливим елементом розвитку української діаспори у XXI столітті, посилюючи її вплив та згуртованість на міжнародному рівні.

Попри значні виклики інтеграції, представники четвертої хвилі української еміграції зуміли організувати активне суспільне життя та сприяти збереженню української ідентичності за кордоном. У багатьох країнах виникли нові організації, зокрема Союзи українців у Греції, Португалії та Іспанії. Ці спільноти публікують періодичні видання, запускають радіо- та телевізійні програми, які не лише підтримують зв'язок між українцями, але й сприяють поширенню знань про українську культуру серед місцевого населення.

Четверта хвиля активно взаємодіє з іншими громадськими, церковними, жіночими та освітніми організаціями, а також з науковими установами, заснованими попередніми хвилями емігрантів. Цей процес співпраці дозволяє зберігати та примножувати українські традиції в діаспорі.

Західна діаспора, попри свою внутрішню неоднорідність через різноманіття релігійних конфесій, політичних поглядів і поколінь, отримала значне оновлення завдяки четвертій хвилі. Новоприбулі українці додали енергії та нових ідей до громадського життя діаспори. Це сприяло появі сучасних

ініціатив, активізації культурної діяльності та посиленню ролі української спільноти в глобальному вимірі. Четверта хвиля української еміграції стала не лише численною, а й значущою з погляду відновлення й збагачення української діаспори. Незважаючи на культурні відмінності та труднощі адаптації, вона зуміла органічно доповнити й розширити вплив українських громад у світі.

Процес подальшої асиміляції українців продовжувався в сучасній Росії, де, згідно з переписом 2002 року, проживало лише 2,9 мільйона українців, що вказує на свідому зміну національної ідентичності частини населення (у 1989 році їхня кількість становила 4 мільйони 363 тисячі). Станом на 2008 рік найбільше українців проживало в Росії (від 3 до 5 мільйонів), Казахстані (від 896 тисяч до 2,4 мільйона), Молдові та Придністров'ї (600–650 тисяч), Білорусі (290–500 тисяч) та інших країнах колишнього СРСР [1; 150-154]. Основними міграційними тенденціями в Україні між останнім переписом населення СРСР (1989 р.) та першим переписом незалежної України (2001 р.) були такі [173]:

- зниження загальної мобільності населення;
- зменшення інтенсивності міграційних зв'язків із колишніми республіками СРСР;
- розширення контактів із країнами пострадянського табору: зростання еміграції з України до країн Європи, Америки та Ізраїлю, а також ротація студентів із країн, що розвиваються (повернення на батьківщину випускників українських вишів і їх заміна новими студентами);
- зміна характеру міграцій на більш «сімейний»: зменшення частки молоді серед мігрантів і збільшення частки осіб середнього віку, особливо серед зовнішніх мігрантів; значний приріст міграції на межі 1980–1990-х років, який змінився тривалим перевищенням відтоку населення над його прибуттям (понад 100 тис. осіб щорічно з 1994 року);
- поява й розвиток нових для пострадянського простору форм міграційних переміщень: трудова міграція, рух біженців, транзит нелегальних мігрантів, повернення та облаштування представників раніше депортованих народів.

Експерти називають понад шість мільйонів людей, які виїхали з України після 2001 року і не повернулися [32]. За даними Державної служби статистики України, лише з 2015 по 2017 рік 1,3 мільйона українських трудових мігрантів покинули країну назавжди [36], ще кілька мільйонів тимчасово працюють за кордоном [252].

Із часом напрями міграції українців зазнали значних змін [230]. У перші роки незалежності майже 85 % українських мігрантів оселялися в країнах колишнього СРСР, з яких понад 3 мільйони, або 65 %, перебували в Росії. Однак зі часом емігранти почали вибирати інші напрямки, і кількість українських мігрантів у країнах СНД зменшилася з 4,6 мільйона в 1991 році до 4,1 мільйона в 2017 році. Водночас кількість українських мігрантів у США, Канаді, країнах Західної та Центральної Європи та Австралії зросла – з 0,7 мільйона в 1991 році до щонайменше 2,5 мільйона в 2017 році. Частка цих мігрантів у загальній кількості українців, що переїхали за кордон, зросла з 13 % до 38 % [234].

З початком російсько-української війни у 2014 р. розпочалась *п'ята хвиля міграції*. Міграційні процеси, що виникають через необхідність зміни місця постійного проживання в умовах збройного конфлікту всередині країни, стали одним із найбільших викликів для міжнародної спільноти. Недосконалість міжнародних міграційних норм, а також недостатня готовність держав самостійно справитися з потоками вимушених мігрантів, призводять до так званих «міграційних колапсів» (за термінологією Чайковського Ю. [166]), коли проблему вимушеного переселення не вдається вирішити вчасно. Перш за все, країни-сусіди, які межують із державами, що перебувають у конфлікті, відчують на собі наслідки таких міграційних потоків, що змушує їх у майбутньому посилювати міграційне законодавство. Вимушено переміщені особи, що стали жертвами військових, етнополітичних чи інших конфліктів, є однією з найбільш вразливих груп населення. Враховуючи це, вимушена міграція може бути як зовнішньою (біженці, які шукають притулку), так і внутрішньою (внутрішньо переміщені особи), при цьому вона може бути як

тимчасовою, так і постійною, легальною або нелегальною. У результаті воєнного конфлікту з Росією Україна зіткнулася з проблемою внутрішньої міграції населення з Донеччини, Луганщини та Криму до інших регіонів. Ситуація з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) показала здатність суспільства мобілізуватися для вирішення цього питання. Погоджуємося з думкою, висловленою групою науковців ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», що українська держава в цих умовах зіштовхнулася з необхідністю вирішення двох ключових проблем – забезпечення миру та відновлення територіальної цілісності країни на фоні швидких змін міграційної ситуації [173].

Ще до повномасштабної війни світова українська спільнота була однією з найбільших у світі та різноманітною за своїм розвитком. Певні негативні події в історії українського народу, вплив зовнішніх чинників призвели до того, що сьогодні близько третини українців проживає за межами рідної держави. За даними Світового конгресу українців (СКУ), на 2015 р. кількість закордонних українців становила до 20 млн осіб, а за даними МЗС України чисельність української діаспори у світі оцінювалася від 12 до 20 млн осіб [3, с. 9], не враховуючи трудових мігрантів. Станом на початок 2019 р. зазначено, що українці проживають у 130 країнах світу. У деяких із них українська громада давно пустила корені, але є й такі держави, що приймають українців уперше. Компактні українські громади є в країнах Північної й Південної Америки, Близького та Далекого Сходу, Європи, Австралії, у країнах пострадянського простору. Національно-культурні об'єднання українців функціонували більш ніж у 60 країнах[88].

Із 2020 року міграційні процеси значно призупинилися, що було спричинено пандемією COVID-19 та іншими сучасними глобальними викликами. Вплив COVID-19 на міграцію можна розглядати з кількох аспектів. Пандемія призвела до введення обмежень на міжнародні подорожі, зокрема закриття кордонів, карантинні заходи та обмеження на в'їзд, що серйозно

ускладнило мобільність мігрантів і переселенців, обмеживши їхні можливості переміщатися між країнами.

Економічний вплив пандемії також був значним: скорочення робочих місць, зменшення економічних можливостей і зниження життєвого рівня в багатьох регіонах змусили людей переглядати свої міграційні рішення. У таких умовах вони шукали нові можливості для роботи та життя, а багато хто вирішив залишитися в межах своїх країн, що збільшило внутрішню міграцію порівняно з міжнародною.

Обмеження на подорожі та карантинні заходи також стимулювали розвиток технологій для підтримання зв'язків між мігрантами та їхніми родинами, а також для виконання роботи віддалено. Багато країн адаптували свої міграційні політики в умовах пандемії, щоб забезпечити безпеку та охорону здоров'я як для мігрантів, так і для місцевих жителів.

Отже, пандемія COVID-19 суттєво змінила глобальні міграційні процеси в період з 2019 по 2022 роки, вплинувши на практики переміщення та політики, що їх регулюють.

Щодо демографічних показників української діаспори, то кількість мігрантів із кожною хвилиною лише збільшувалася. Так, за результатами опитування 2017 року, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», 35 % українців висловлювали бажання переїхати за кордон на постійне місце проживання. Це на 5 % більше, ніж у 2016 році. Найбільше таких охочих у Західній Україні – 41 %, в інших регіонах України охочих емігрувати приблизно однакова кількість – від 32 до 34 %. Цікаво, що найбільше хотіли виїхати молоді люди у віці 18–35 років – 53 %. Найменше зацікавлені в переїзді люди старшого віку (50+) – лише 19 %. Більше готові були до еміграції люди з вищою освітою та ті, які добре забезпечені [123]. Найпоширенішими причинами, через які респонденти розглядали можливість еміграції, були такі:

- сподівання на кращі умови для життя (64 %),
- бажання забезпечити краще майбутнє для дітей (34 %),
- відсутність достойної роботи в Україні (23 %),

- прагнення здобути кращу освіту (12 %).

Також 44 % опитаних висловили бажання працювати або знайти роботу за кордоном. Регіональні відмінності в цьому питанні несуттєві, однак спостерігаємо значну різницю між віковими групами: серед молоді (18–35 років) охочих працювати за кордоном 68 %, серед людей середнього віку – 52 %, а серед старшого покоління (50+) – лише 20 %. Найпопулярнішими країнами для роботи серед респондентів були Німеччина (37 %), Польща (26 %), США (22 %), Канада (21 %), Чехія (16 %), Італія (15 %), Великобританія (14 %), Франція та Швеція (по 12 %), Ізраїль (11 %), Іспанія (9 %), Нідерланди (7 %), і Росія (6 %). Менше 5 % опитаних хотіли б працювати в інших країнах. Німеччину, США, Чехію та Великобританію частіше обирали мешканці Західної України, а Росію – респонденти зі Сходу [123].

Згідно з дослідженням Expat Insider 2018, серед європейських країн найбільше українців проживало в Польщі – 1,2 млн осіб. Таку ж кількість українських емігрантів зафіксовано в Канаді. У США мешкало 940 тисяч українців, у Бразилії – 500 тисяч, в Італії – 231 тисяча, а в Німеччині – 230 тисяч. Найбільше українських емігрантів проживало в Росії. Соціальний портрет українця-мігранта виглядав так: середній вік становить 32 роки; з них 72 % – жінки, а 28 % – чоловіки; понад половина (57 %) українців за кордоном працює, причому 18 % зайняті в ІТ-сфері; 7 % шукають роботу, а 6 % є студентами. Дослідження показало, що українські мігранти зазвичай добре освічені й володіли іноземними мовами. Основною причиною міграції вони називали пошук кращих умов для життя. Українські емігранти, як правило, заробляли більше, ніж на батьківщині. Наприклад, у першому кварталі 2017 року українці переказали в Україну з Польщі понад 4,3 млрд злотих, що на 2 млрд більше, ніж обсяг грошових переказів у Польщу [21].

Станом на 2019 рік Міністерство закордонних справ України надало такі дані про чисельність українців за кордоном [150]. Найбільша кількість українців проживало в Канаді (1 209 085 осіб українського походження). У США, за офіційною статистикою, мешкало 892992 особи, однак за

неофіційними даними, реальна кількість українців у США перевищує 1,5 млн осіб. У Російській Федерації за офіційною статистикою 1,93 млн осіб ідентифікували себе як етнічні українці, тоді як неофіційні джерела наводять цифру понад 10 млн осіб. Серед інших країн із великими українськими громадами були Бразилія (500 тис.), Казахстан (333 тис.), Молдова (477 тис.), Аргентина (250-300 тис.), Білорусь (159 тис.), Німеччина (123,3 тис.), Узбекистан (близько 87 тис.).

Численні українські громади також проживали в Румунії (51,7 тис. етнічних українців за переписом 2011 року), Латвії (45,69 тис.), Польщі (49 тис.), Великій Британії (близько 30 тис. за неофіційною статистикою), Азербайджані (29 тис. за офіційними даними, не більше 15 тис. за неофіційними), Естонії (22 тис.), Франції (близько 30 тис.), Киргизстані (22,9 тис.), Туркменістані (близько 23 тис. за офіційними даними, не більше 14 тис. за неофіційними), Чехії (понад 22 тис.), Литві (22 тис.), Сербії і Чорногорії (понад 20 тис.), Австралії (38,8 тис.), Австрії (близько 12 тис.), Словаччині (7,43 тис.), Парагваї (10–12 тис.), Грузії (7 тис.), Угорщині (понад 8 тис.), Боснії і Герцеговині (близько 5 тис.), Хорватії (4 тис.), Таджикистані (понад 3 тис.), Болгарії (1,8 тис.), Вірменії (1,6 тис.) та Чилі (близько 1 тис.) [150].

В Іспанії (86 тис.), Португалії (близько 42 тис.) та Греції (понад 32 тис.) також була зосереджена значна кількість українських трудових мігрантів. Українські громади мали багато громадських об'єднань: політичних, культурно-освітніх, професійних (лікарів, учителів, інженерів, адвокатів), жіночих, молодіжних тощо.

Російська військова агресія проти України спричинила нову хвилю еміграції – кількість українців, які проживають у Росії, зросла з трьох до 3,3 мільйона осіб [252]. Скільки з них втекли внаслідок бойових дій та окупації в Україні та скільки, швидше за все, трудові мігранти, є дискусійним. Також спостерігається значний потік українців до країн ЄС, чому сприяє безвізовий режим, запроваджений у 2017 році. У 2020 році за кордоном проживало 6,1 мільйона українських мігрантів, що відповідно до статистики ООН робить

Україну восьмою за значущістю країною походження в світі, а з огляду на ВВП – одним із найбільших одержувачів грошових переказів мігрантів у Європі (10%) [231] (Додаток А). У 2020 році 601 200 українців отримали перший дозвіл на проживання в ЄС, що робить їх найбільшою окремою національною групою. Українська міграція до ЄС також була найбільшою з усіх міграційних рухів до ЄС після СРСР у 2020 році [201] (Додаток Б). З 2017 року Польща завдяки географічній близькості, розгалуженій міграційній мережі та ліберальним правилам отримання дозволів на проживання та роботу, стала основною країною призначення в ЄС, прийнявши понад 1,3 мільйона українців у 2019 році згідно з даними Польського статистичного управління [229].

Близько 80 % або 488900 перших посвідок на проживання, виданих громадянам України в ЄС у 2020 році, належали саме польським органам [242], за якими йдуть Чехія (29 207) та Угорщина (20 744). Українці в'їжджали до ЄС насамперед для роботи [185]. З 2009 по 2017 рік кількість українців, які навчаються за кордоном, також зросла на 186 % і досягла 77 424 студентів у 34 країнах [246]. Еміграція робітників, фахівців та молоді є великим демографічним та економічним викликом для України [230].

Канада у 2022 р. залишалася однією з країн, де чисельність української діаспори постійно зростала [176]. Українська діаспора в Канаді досить велика й налічує близько 1,4 мільйона осіб, що робить її 11-ю за чисельністю мовно-етнічною групою в країні [127]. Канада стала однією з найбільш привабливих країн для українських мігрантів. В умовах війни, спричиненої російським вторгненням, та загрози ракетних обстрілів, бойових дій і авіабомбардувань, Канада стала місцем, де запропоновано програму підтримки CUAET (The Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel – дозвіл на екстрені подорожі Канада-Україна). За період із березня 2022 року по 15 липня 2023 року в Канаду приїхало понад 166 800 українців, 793 804 заявки були схвалені, а ще понад 300 тисяч осіб очікують на розгляд своїх заявок на притулок. За цією імміграційною хвилею в Канаді може оселитися понад 950 тисяч українців [8; 220].

Демографічний склад мігрантів з України має особливості, які створюють додаткові виклики для їхньої інтеграції в суспільство та ринок праці. Так, наприклад М. Білан [8], досліджуючи нову п'яту хвилю міграції до Канади, зазначає, що через воєнний стан в Україні та заборону виїзду чоловіків призовного віку (18–60 років), з 2022 р. понад 70 % новоприбулих дорослих – це жінки, близько третини мігрантів становлять діти, а приблизно 4–6% – люди віком 65 років і старші [241]. Отже, більшість мігрантів складають матері, які покинули Україну разом із дітьми. Це ускладнює їхню інтеграцію на ринку праці, адже відсутність чоловіків та вплив стресових чинників на дітей і жінок у новому середовищі збільшують навантаження на догляд за дітьми і ускладнюють поєднання сімейних обов'язків із роботою. Через це багато жінок, навіть шукаючи роботу, надають перевагу частковій зайнятості, принаймні до того часу, поки не отримають доступ до послуг із догляду за дітьми. Крім того, наявність літніх утриманців у родині, зокрема через погіршення їхнього здоров'я, може стати додатковою перешкодою для жінок у пошуку роботи. Водночас, якщо літні люди перебувають у доброму здоров'ї, вони можуть допомогти з доглядом за дітьми, що полегшує жінкам доступ до повної зайнятості.

За даними Агенції ООН у справах біженців, до кінця 2023 року через терористичну агресію Росії проти України за кордоном перебувало 6,335 мільйона вимушених переселенців з України. У країнах ЄС зареєстровано 5,931 мільйона українських переселенців зі статусом тимчасового захисту. Згідно з даними Євростату, 46,7 % цих осіб складають жінки, 35,3 % – діти, а 18 % – дорослі чоловіки. Водночас кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні на 2023 рік становила 3,7 мільйона [34].

Доктор соціологічних наук О. Рахманов, провідний науковий співробітник Інституту соціології НАН України, створив соціальний портрет українських біженців. За його даними, 60–70 % мігрантів складають жінки віком 35–49 років, діти та пенсіонери. Більшість з них приїхала зі східних і південних областей України, включаючи біженців із непідконтрольних територій, таких

як Крим, серед яких особливо багато кримських татар. Більшість біженців російськомовна.

Серед біженців є також жителі Києва, українські роми із Закарпаття та представники різних професійних груп, таких як держслужбовці, робітники, підприємці тощо. Серед них є невелика кількість колишніх військовослужбовців ЗСУ, які мають поранення або контузії та були виключені з військового обліку через хворобу. Деякі з мігрантів – це колишні в'язні, які мають хронічні захворювання, та заробітчани, які жили за кордоном до російського вторгнення в 2022 році [34].

Станом на початок 2024 року, згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), близько 4,4 мільйона українських мігрантів зі статусом тимчасового захисту перебувають у 27 країнах Європейського Союзу з 2022 року по зиму 2023–2024 років. Великобританія, Норвегія та Швейцарія, хоч і не входять до складу ЄС, надали захист ще 380 тисячам українців. За даними УВКБ ООН, станом на лютий 2024 року в Росії зареєстровано понад 1,2 мільйона українських громадян, а в Білорусі – майже 43 тисячі. Загалом по всьому світу кількість біженців з України становить близько 6,5 мільйона осіб [108].

Відомий науковець Є. Захарчук, завдяки підтримці Західного наукового центру НАНУ, МОНУ та ГО «Україна-Європа-Світ», у своєму дослідженні визначив європейські перспективи для українських біженців. Він зазначає, що Європейська комісія запропонувала продовжити тимчасовий захист для українців до 3 березня 2025 року. Однак з середини 2023 року європейські країни почали більш ретельно контролювати кількість та умови прийому біженців. У багатьох європейських країнах, особливо в Східній Європі, спостерігається зменшення пільг, матеріальної допомоги та погіршення житлових умов. Через це самозабезпечення стає дедалі важливішим для біженців, і від чверті до половини з них прагнуть до економічної незалежності [34].

Згідно з наведеними думками [168], можна погодитися з тим, що українська діаспора має унікальні риси, що відрізняють її від діаспор інших народів. Однією з основних відмінностей є те, що українці в діаспорі не мали повноцінних зв'язків із рідною землею. Вони існували не лише в географічній, а й у культурній, політичній і навіть родинній ізоляції від Батьківщини. Під впливом радянської влади образ діаспори часто подавався як ворожої сили, яка прагне зашкодити Україні. Проте, попри всі ці труднощі та перепони, діаспора зберігала глибоке зв'язок з Україною. Вона виховувала наступні покоління на українських ідеалах, прагнучи до незалежності України та підтримуючи національну свідомість у своїх дітей.

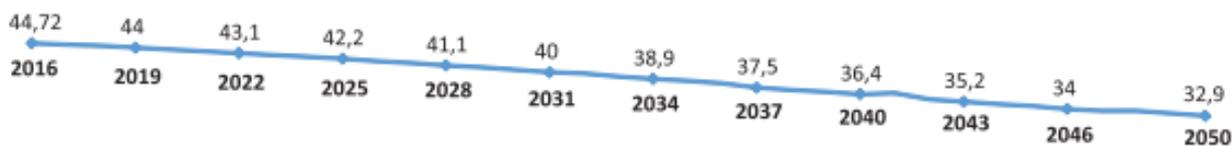
Українська діаспора має великий вплив на міжнародне співтовариство, активно сприяє утвердженню позитивного іміджу історичної Батьківщини на міжнародній арені. За умов тісної співпраці закордонне українство може стати величезним ресурсом для України в реалізації зовнішньої політики, розвитку економічних і культурних відносин із зарубіжними країнами. Політичні зв'язки, досвід, капітали, людський потенціал діаспор можуть стати потужним ресурсом прискорення соціально-економічної модернізації України, завершення демократичної консолідації та побудови успішної нації [108].

Позитивним аспектом є те, що завдяки українцям, які виїхали за кордон до 24 лютого 2022 року, сформувалися актив та керівництво волонтерських організацій. Ці організації стали важливими посередниками між новоприбулими біженцями та місцевими інститутами держави й суспільства. Багато переселенців попередньої хвилі вже вивчили мову, перейняли місцеві правила й традиції, налагодили важливі контакти в новій країні, зберігаючи при цьому зв'язки зі своєю Батьківщиною [88].

Окреслимо тенденції міграційних процесів українців.

Перша тенденція міграційних процесів України – це швидке скорочення населення. Якщо у 1993 році чисельність населення становила 52 мільйони осіб, то через негативні тенденції природного відтворення вона зменшилася майже на 10 мільйонів. У період 2010–2015 років природне скорочення

складало в середньому понад 160 тисяч осіб щороку. За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, якщо не зміняться показники народжуваності, тривалості життя та міграції, то до 2050 року населення України може скоротитися до 32 мільйонів осіб (мал.1).

Мал.1. Прогноз чисельності населення України за умови незмінних показників народжуваності, тривалості життя та міграції, млн осіб [43]

Друга тенденція міграційних процесів в Україні полягає в прибутті іммігрантів, що створює певні соціально-політичні виклики. Проблема нелегальних мігрантів та біженців активізує внутрішньополітичну напруженість, зокрема, посилюється діяльність націоналістичних організацій. Ці групи висловлюють стурбованість, що міграція і подальше розмивання національних традицій спричинить втрату ідентичності європейських націй. Недосконала політика інтеграції іммігрантів у європейське суспільство призводить до загострення відносин між корінним населенням і іммігрантами, посилення антиіммігрантських настроїв і протестів проти міграційної політики [56; 61].

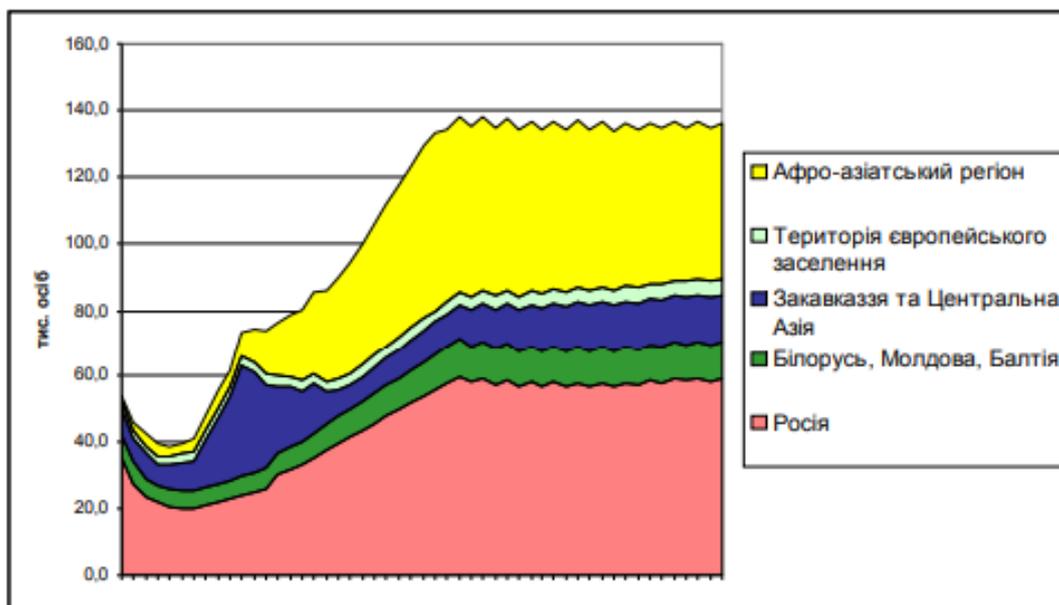
Що стосується України, то бойові дії на Сході країни, економічна криза і зниження рівня життя значно зменшили привабливість держави для іноземців. У 2014–2015 роках кількість відвідувачів України була вдвічі меншою порівняно з 2013 роком. Кількість дозволів на імміграцію, що в 2010–2012 роках становила 22–23 тисячі, у 2014 році зменшилася до 20 тисяч, а в 2015 році – до 16,6 тисячі. Особливу категорію складають біженці та особи, яким надано додатковий захист. Зокрема, обставини в Афганістані та Сирії, а також війна, що триває, зумовили збільшення чисельності біженців в Україні в період

з 2012 по 2015 рік. Однак загальна кількість біженців залишалася відносно невисокою порівняно з іншими країнами (мал. 2) [65].

Мал. 2. Клопотання про надання статусу біженця та позитивні рішення за ними, 2001–2015 рр. [65]

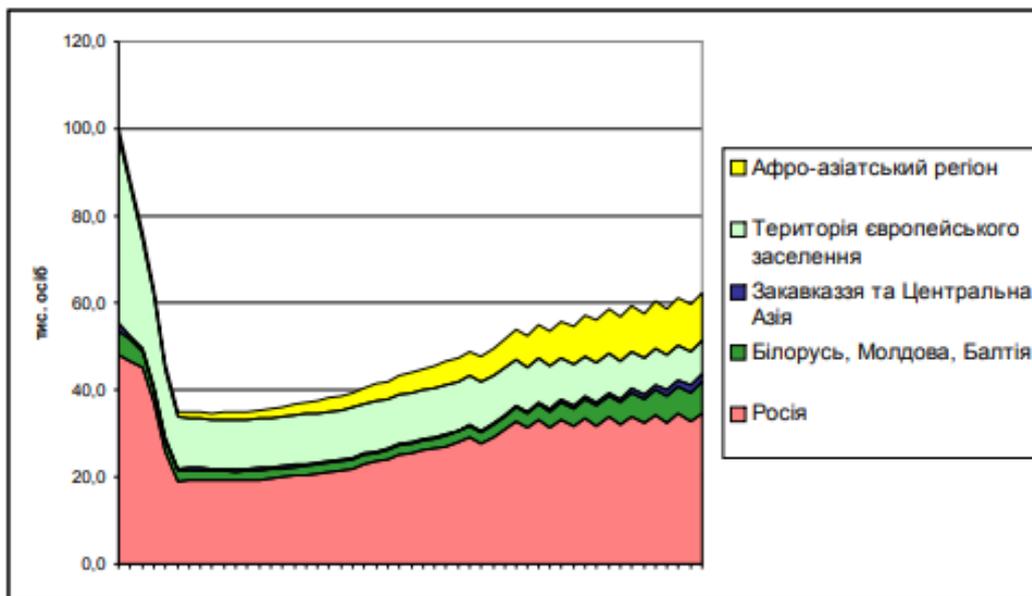
Гіпотеза Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України полягає в тому, що найбільша кількість іммігрантів до України найближчим часом надійде з афро-азіатських країн (мал. 3). Ця прогноза ґрунтується на невідворотному зменшенні чисельності населення країни та потенційному скороченні пропозиції робочої сили в Україні в майбутньому. Вже зараз представники азіатських та африканських етносів виявляють бажання іммігрувати до України, оскільки рівень життя в більшості країн цих регіонів значно нижчий. Якщо умови для поселення та проживання в Україні для вихідців з Третього світу стануть привабливішими, ніж у Західних країнах, чисельність потенційних іммігрантів може зрости настільки, що Україна зможе обирати серед бажаних контингентів для імміграції.

Мал. 3. Динаміка прибуття населення в Україну в 2000–2050 рр.
(середній варіант прогнозу) [43]

Третя тенденція полягає в потенційних конфліктогенних процесах внутрішніх міграцій та їхньому впливі на безпечне середовище країни. За результатами соціологічного дослідження, проведеного в 2015 році (без врахування подій на Сході), переселення українських внутрішньо переміщених осіб відбувалося без значних соціальних конфліктів. Однак, дослідження О. Міхеєвої та В. Середи вказує на наявність латентних конфліктів, які не виявлялися під час прямих запитань, але були помітні у відповідях на інші питання [70]. Ці латентні конфлікти часто пов'язані з відмінностями у світосприйнятті та емоційних настроях, які можуть бути насичені стереотипами. Проте ці стереотипи, здебільшого нав'язані, під час безпосереднього спілкування між представниками різних регіонів можуть бути подолані, що сприяє кращому взаєморозумінню й консолідації суспільства [121].

Зворотним процесом є міграція українського населення до інших держав, де тенденції та прогнози зображені на мал. 4.

Мал. 4. Динаміка вибуття населення з України в 2000–2050 рр.
(середній варіант прогнозу) [43]

Четверта тенденція пов'язана з численними внутрішніми переселеннями в Україні, що стали результатом анексії Криму та воєнних дій на Донбасі з 2014 року. Ці переселення носять вимушений характер. За даними Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб (ВПО), станом на 2016 рік з невідконтрольних територій України до інших регіонів переміщено 1 мільйон 29 тисяч 571 особу. З них 1 мільйон 7 тисяч 112 осіб були з Донецької та Луганської областей, а 22 тисячі 459 осіб – з Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Серед переміщених осіб виявлено 170 тисяч 581 дитина та 495 тисяч 93 особи з інвалідністю і люди похилого віку [66].

У результаті анексії Криму та воєнних дій на Донбасі в 2014–2015 роках виник не лише потік внутрішньої, а й зовнішньої вимушеної міграції. У 2015 році кількість клопотань про притулок, поданих громадянами України в європейських країнах, перевищила 22 тисячі, що на третину більше, ніж у 2014 році, і в понад 20 разів більше, ніж у 2013 році (мал.5). Найбільше таких клопотань подали в Італії, Німеччині, Іспанії та Польщі. Однак кількість поданих заяв становила лише 1,7 % від усіх клопотань про притулок, поданих у

країнах ЄС. Лише невелика кількість українців отримала позитивні рішення за своїми зверненнями. У 2015 році статус біженця в країнах ЄС відповідно до Женевської конвенції 1951 року набули 415 громадян України, а додаткову форму притулку за гуманітарними міркуваннями отримали 1150 осіб [202].

Мал. 5. Чисельність клопотань про притулок, поданих громадянами України в країнах ЄС, 2010–2015 рр. [65]

Після політичних потрясінь та економічної кризи, що розпочалися з 2014 року, зміни в міграції та міграційних тенденціях українців стали більш вираженими. Найпоширенішим типом міграції, а також найбільшим світовим міграційним потоком залишається трудова міграція. Згідно з останніми дослідженнями Німецької консультативної групи в Україні, автори Д. Заха та М. Люкке проаналізували зміни в трудовій міграції українців, а також їхні причини та наслідки (мал.6). Вони зазначають, що відбувається зміна напрямку міграції «Схід-Захід» щодо країн, де українці шукають працевлаштування. Зокрема, міграція до Росії значно скоротилася, зменшившись щонайменше на третину, а кількість мігрантів до Польщі зросла втричі, до 0,5 мільйона осіб. Європейський Союз став найбільшим регіоном для працевлаштування українських мігрантів, і в 2017 році троє з чотирьох українських трудових мігрантів працювали саме в країнах ЄС. У 2019 році трудова міграція з України знизилася, але не можна точно сказати, чи це стало загальним уповільненням міграційних потоків. Можливо, це пов'язано зі зменшенням різниці в

заробітних платах або з перехідними явищами, пов'язаними з виборчим роком. Цікаво, що багато українських трудових мігрантів висловлюють бажання залишитися в країнах, де вони працюють. Наприклад, опитування, проведене у Польщі в 2020 році, показало, що 33 % опитаних українців хочуть залишитися в Польщі назавжди, у той час як у 2018 році таку саму відповідь дали лише 22 %. [144].

	Обстеження робочої сили (LFS)		Дані країни-партнера**	
	2012	2017	2012	2017
Колишній СРСР				
Білорусь	21	22	Дані відсутні	Дані відсутні
Казахстан	Дані відсутні	Дані відсутні	Дані відсутні	Дані відсутні
Росія	510	343	Дані відсутні	346**
Країни ЄС				
Чехія	152	123	103	116
Німеччина	28	10	112	118
Італія	156	147	225	235
Польща	169	507	122	451
Португалія	21	21	44	32
Іспанія	53	Дані відсутні	78	89
Загалом у ЄС			779	1 177
Інші				
Ізраїль	Дані відсутні	14	Дані відсутні	Дані відсутні
США	Дані відсутні	23	Дані відсутні	Дані відсутні
Інші країни*	70	93		
Разом	1 182	1 303		
<p>* – Різниця між загальною кількістю та переліченими країнами. Дані обстеження робочої сили включають США, Ізраїль за 2012 рік, Іспанію за 2017 рік ** – Дані щодо ЄС отримано з Євростату, дані щодо Росії – з Росстату Джерела: Світовий банк, Держстат, LFS 2012 року, LFS 2017 року, Євростат, Росстат</p>				

**Мал. 6. Країни працевлаштування українських мігрантів,
тисяч осіб [144]**

Внаслідок географічної близькості, родинних зв'язків, проросійської орієнтації частини мешканців Донецької та Луганської областей значна частина

вимушених мігрантів із зони конфлікту на Сході країни виїхала до Росії. За даними Федеральної міграційної служби РФ, у 2015 р. за різних причин на території Росії було зареєстровано 2,5 млн. громадян України, або майже на мільйон більше, ніж на 1 січня 2014 р. [117]. На кінець 2015 р. на обліку перебували 273 громадянина України, яким було надано статус біженця, і 311 тис. тих, які користувалися тимчасовим притулком [16].

Сьогодні важливим стратегічним завданням для України є збереження державного суверенітету та територіальної цілісності, а також інтеграція до європейського економічного та міграційного простору. Одним з основних аспектів цього завдання є досягнення рівня якості та тривалості життя, наближеного до світових стандартів, а також реалізація прав і свобод громадян. Врахування сучасних міграційних тенденцій в Україні та її участь у європейському та світовому міграційному просторі є важливим чинником у формуванні національної політики.

Одним із важливих аспектів цієї політики є регулювання міграційних процесів, щоб вони мали організований, безпечний та неконфліктний характер [61]. Стрімка активізація міжнародної мобільності населення України, особливо в умовах глобалізації, ставить актуальну проблему: як забезпечити ефективне управління цими процесами. Це не лише сприяє розвитку України, але й сприяє її стабільності у глобальному контексті [173].

Щодо закордонних українців, важливо зазначити, що вони є неоднорідною групою, що відрізняється за політичним світоглядом, соціально-економічним становищем, рівнем освіти та культурного розвитку, а також ступенем інтеграції в суспільствах країн перебування [37]. Крім того, українці за кордоном стикаються з кількома труднощами, зокрема зменшенням чисельності організацій через старіння членів, активізацією процесу асиміляції, послабленням зв'язків між поколіннями, суперечностями між українськими організаціями в різних країнах, а також труднощами у формуванні відносин між «четвертою хвилею» економічної еміграції та п'ятою хвилею, яка включає біженців, що покинули країну через війну.

Ці виклики потребують зваженого підходу до національної політики, яка повинна враховувати різноманітність досвіду закордонних українців та сприяти їхній інтеграції, збереженню національної ідентичності та зміцненню зв'язків між українськими громадами по всьому світу.

2.2. Демографічний та соціокультурний потенціал діаспори

Для аналізу соціокультурних характеристик української діаспори ми будемо характеризувати українців за 5 регіонами відповідно до зразка поділу МЗС на 5 територіальних департаментів. У межах нашого дослідження особлива увага приділена такому інструменту співпраці з діаспорою, як освітня сфера. Це зумовлене насамперед тим, що без належної національної освіти представникам діаспори практично неможливо зберегти свою національну ідентичність. Також не потрібно забувати й проблеми з навчанням великих потоків тимчасово переміщених під час воєнних дій українців, більшість із яких є жінки та діти. Попри забезпечення практично всіма країнами, які приймають таких біженців, доступу до продовження освіти українських дітей в таких умовах, цей доступ не забезпечує національні особливості і йде не за українськими програмами, здійснюється національними мовами. Співпраця з українською діаспорою у цьому напрямі, на нашу думку, може полягати в забезпеченні належних і якісних можливостей доступу українських дітей до української системи дистанційного навчання, а також більш широко й активно використовувати наявні ресурси діаспори (українські школи різних видів і типів), а українській стороні – сприяти їхньому подальшому розвитку. При цьому варто вжити додаткові заходи на рівні Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти і науки України, інших державних органів, громадських організацій у дипломатичному, фінансовому, організаційно-методичному та інших видів забезпечення партнерів із діаспор різних країн світу, що стане вагомим складовою міжнародного співробітництва і безпосередньо публічної дипломатії України.

Перший територіальний департамент (далі – 1ТД)¹ є самостійним структурним підрозділом МЗС України, який забезпечує виконання завдань та координацію зовнішньополітичної діяльності у сфері двосторонніх відносин України з державами регіону відповідальності департаменту та здійснює захист національних інтересів України у відносинах із цими державами. Другий територіальний департамент (далі – 2ТД)² регулює координацію зовнішньополітичної діяльності у сфері двосторонніх відносин України державами регіону. Третій територіальний департамент (далі – 3ТД) охоплює формування, координацію, політико-дипломатичний та інформаційно-аналітичний супровід реалізації політики України щодо країн Північної, Центральної, Південної Америки та Карибського басейну³. Четвертий територіальний департамент (далі – 4ТД) займається формуванням, координацією зовнішньо-політичної діяльності, захистом національних інтересів, політико-дипломатичним та інформаційно-аналітичним супроводом реалізації політики України щодо країн Індостанського регіону (ІТР), складовими субрегіонами зони відповідальності 4 ТД є Центральна, Південна, Східна, Південно-Східна Азія, Австралія та Океанія. Україна реалізує національні інтереси в регіоні за допомогою 16 дипломатичних представництв, дипломатичні установи⁴ загалом забезпечують співробітництво із 43-ма країнами регіону, а також міжнародною організацією – Асоціацією країн Південно-Східної Азії (АСЕАН). В Україні функціонують посольства 15 країн ІТР⁵. П'ятий територіальний департамент (далі – 5ТД) – це підтримка відносин

¹ Австрія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Кіпр, Латвія, Литва, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сан-Марино, Словенія, Франція, Фінляндія, Німеччина, Швейцарія й ін.

² Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Північна Македонія, Болгарія, Румунія, Молдова, Польща, Сербія, Чорногорія, Хорватія Словаччина й ін.

³ Аргентина, Бразилія, Канада, Парагвай, Уругвай, США, Чилі, Австралія, Киргизстан, КНР, Камбоджа, Таїланд, Лаос, Малайзія, Монголія, Нова Зеландія, Індія, Індонезія, Казахстан Республіка Корея, Республіка Союз М'янма Таджикистан, Узбекистан, Філіппіни, В'єтнам, Туркменістан, Японія.

⁴ Посольства України наразі функціонують у таких країнах: Австралія, Ісламська Республіка Пакистан, Киргизька Республіка, Китайська Народна Республіка, Королівство Таїланд, Малайзія, Республіка Індія, Республіка Індонезія, Республіка Казахстан, Республіка Корея, Республіка Сінгапур, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Соціалістична Республіка В'єтнам, Туркменістан, Японія

⁵ Австралія, Ісламська Республіка Афганістан, Ісламська Республіка Пакистан, Киргизька Республіка, Китайська Народна Республіка, Малайзія, Республіка Індія, Республіка Індонезія, Республіка Казахстан, Республіка Корея, Республіка Таджикистан, Республіка Узбекистан, Соціалістична Республіка В'єтнам, Туркменістан, Японія.

України із країнами Близького Сходу та Африки⁶. Регіон Близького Сходу є важливим для зовнішньої політики України через його значну роль у сучасній міжнародній політиці, економіці та безпеці. Взаємне прагнення України і близькосхідних країн до розвитку відносин підтверджується активною дипломатичною присутністю. За останні роки відносини між Україною та державами регіону покращуються.

Діаспора 1ТД [135] та 2ТД [136] відзначаються високою активністю української громади, яка є найбільш чисельною спільнотою в цих регіонах і активно впливає на громадську свідомість місцевих жителів. Вплив української діаспори можна поділити на політичний, що орієнтований на осіб, які приймають рішення, та соціальний, який впливає на громадську думку. У цих регіонах функціонують українські школи і кілька українських громадських організацій, що займаються політичною, громадською, релігійною, освітньою та культурною діяльністю.

Наприклад, в Австрії діють такі українські організації: Австрійсько-українське товариство у Відні, Українське Греко-католицьке братство Святої великомучениці Варвари у Відні, «Пласт», спортивно-культурне товариство «Україна-Відень», Товариство української культури в Австрії імені Лесі Українки (ТУКА), Товариство «Український педагогічний центр» (при ньому функціонує школа «Ерудит»), Товариство «Український культурно-освітній центр імені Івана Франка» (при ньому працює суботня школа у Відні), Товариство підтримки греко-католицьких церков в Австрії «Барбареум», Українське культурне товариство у місті Грац «Рідна домівка», політичне, економічне та спортивне об'єднання «Мрія», а також Українська волонтерська організація «YOUkraine».

⁶ Україна має Посольства в Ізраїлі, Іраку, Ірані, Йорданії, Катарі, Кувейті, Лівані, ОАЕ, Саудівській Аравії, діє Представництво України при Палестинській Національній Адміністрації. У Києві функціонують Посольства Ізраїлю, Іраку, Ірану, Катару, Кувейту, Лівану, ОАЕ, Палестини, Саудівської Аравії, а також відділення Посольства Йорданії

У Великій Британії найбільшими українськими організаціями є Союз українців, Організація українських жінок, Спілка української молоді та «Пласт». Також функціонують кілька благодійних організацій.

У Греції, зокрема в Афінах, діють три українські ГО: Товариство української діаспори «Українсько-грецька думка», Український культурно-освітній центр «Берегиня», Центр збереження і розвитку української культурної спадщини «Трембіта» (усі з українськими суботніми школами). При громаді Св. Миколая в Афінах функціонує Українська катехитична школа, а об'єднання «Український журавлиний край» має Український культурний центр і бібліотеку імені Б.-І. Антонича.

У Данії зареєстровані кілька українських організацій, зокрема Асоціація українців Данії, яка об'єднала «Ластівку», «Клуб Україна», «Файно» та інші. Також діють Дансько-українське товариство і Волонтерська спілка «Збережи Україну», що організовує гуманітарну допомогу для України. У цій країні також працюють дев'ять українських суботніх шкіл.

Малоактивні, але все ж таки присутні на території Ірландії та Ісландії зареєстровані ГО «Асоціація українців в Республіці Ірландія», «Ukrainian Action in Ireland» та Товариство українців Ісландії (Félag Úkraínumanna á Íslandi). З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну ГО активно долучилися до активної інформаційної та волонтерської діяльності. Українською громадою створена на Кіпрі й успішно функціонує Асоціація «Товариство українсько-кіпрської дружби», яка є першою та поки єдиною офіційно зареєстрованою громадою закордонних українців. Асоціація популяризує на острові українську культуру, мову, історію та традиції, сприяє підвищенню іміджу України, постійно привертає увагу міжнародної спільноти до війни проти України, а також веде активну волонтерську діяльність, організовує заходи зі збору гуманітарної допомоги для України, надає всебічне сприяння українцям, які вимушено переселились до РК через війну проти України.

В Естонії українці об'єднані в Конгрес українців Естонії та Асоціацію українських організацій в Естонії, яка включає двадцять вісім національно-культурних товариств. Конгрес об'єднує такі організації, як Союз українок Естонії, «Пласт», спортивний клуб «Дніпро» та інші. При Українській греко-католицькій церкві в Естонії функціонують недільна школа, школа народних промислів і бібліотека. Конгрес є членом Асоціації народів Естонії, Європейського конгресу українців, Світового конгресу українців і Української всесвітньої координаційної ради. Союз українок Естонії також є членом Світової федерації українських жіночих організацій (СФУЖО). Асоціація українських організацій в Естонії об'єднує такі групи: Осередок української культури «Просвіта», українське земляцтво м. Сілламає «Водограй», культурно-просвітнє товариство «Орфей» м. Тапа, українське товариство «Вітчизна» м. Пярну, Спілку української молоді в Естонії та ін. При Асоціації функціонує українська суботня школа «Надія». Посольство України в Естонії активно співпрацює з українською громадою, зокрема у сфері культурної дипломатії та освітніх потреб для українських дітей.

У Латвії працюють такі українські ГО: Конфедерація українців Латвії «Віче», Конгрес українців Латвії, Товариство підтримки України, Центр культури «Латвія–Україна», Вентспільське українське культурне товариство «Кобзар» і Центр української культури «Мрія». У Ризі функціонує українська середня школа, яка слугує єдиним навчальним закладом у Балтії з професійним викладанням української мови та літератури. Латвійський університет у Ризі має Український інформаційний центр, що зберігає українську культурну спадщину.

У Литві зареєстровано 16 українських громадських організацій, серед яких Громада українців Вільнюса, «Український дім», Асоціація прибалтійських українців м. Клайпеда, Вісагінське українське товариство, Клуб української традиційної культури та фольклору «Просвіт» м. Клайпеда, Українська молодіжна асоціація «Зоря» м. Вільнюс, ГО «Українська діаспора» та «Мальва». Важливим культурним і релігійним центром є Українська греко-

католицька церква Пресвятої Трійці у Вільнюсі. Посольство України в Литві організовує культурні та мистецькі заходи, а громадські організації активно надають волонтерську допомогу Україні, зокрема Збройним силам України, і беруть участь у підтримці держави через різноманітні акції. Конфедерація українців Латвії («Віче») є групою громадських організацій, що об'єдналися 10 лютого 2022 року з метою консолідації людей, які підтримують територіальну єдність України, виступають проти війни Російської Федерації, пропагують українську культуру, сприяють розвитку соціальних та бізнесових зв'язків.

Із 2014 року українська громада в Нідерландах значно активізувалася. Українці активно захищають національні інтереси, допомагають військовим, популяризують культуру й традиції, створюючи культурно-гуманітарні осередки у великих містах. Громада регулярно проводить мітинги й акції на підтримку України, а також відправляє гуманітарну допомогу. Наприклад, Фондація «Українці в Нідерландах» відправила понад 460 тон допомоги з початку війни. У Роттердамі у березні 2022 року відкрито перший Український дім. Серед зареєстрованих організацій: фундації «Українці в Нідерландах», «Ukraine Culturalis», «Oekraïense gemeenschap in Nederland» та «Brand New Ukraine». Виникають нові групи та об'єднання, а в різних містах функціонують українські суботні й недільні школи.

У Норвегії діють сім регіональних громадських організацій, зокрема Українська громада в Норвегії, Українська спілка Західної Норвегії, Український культурно-освітній центр, спілки в Ругаланні, Тронхеймі та Східній Норвегії.

У Португалії функціонують 15 українських організацій, зокрема Спілка українців в Португалії, «Словесна піраміда», Спілка української молоді в Португалії, Українсько-португальський освітньо-культурний центр «Школа імені Т. Шевченка» у Фару, Асоціація «Джерело світу», Громадська організація «Португальсько-український соціально-культурний центр: Україна-Португалія-Європа» у Бразі, Асоціація українців Португалії «Собор», Асоціація

«Український дім» у Лісабоні, Асоціація підтримки української громади в Португалії «Оранта» та інші.

У Словенії функціонують організації, такі як товариство українців і русинів «Карпати», українська культурно-освітня організація «Рукавичка» та культурне товариство «Любляна-Київ».

У Фінляндії існує близько 14 об'єднань українців, серед яких найбільшими є «Товариство українців у Фінляндії», «Українці Фінляндії» та «Товариство українців міста Тампере». Ці організації проводять благодійні заходи та збори коштів для України, а також організують центри гуманітарної допомоги біженцям.

Найбільша хвиля української еміграції до Франції припала на початок ХХ століття (1905–1930 рр.), коли до країни переселилися полонені, політичні емігранти, а також селяни та робітники з Галичини і Волині. Після Другої світової війни, як і в Німеччині, у Франції залишилося багато українців, серед яких були примусово вивезені на роботу та військовополонені. У результаті цього процес формування етнічної української громади у Франції був завершений до середини ХХ століття. Хоча українці втратили деякі мовні традиції, інтерес до української мови залишався живим, зокрема серед українців за походженням. Мова викладається у Сорбонському університеті в Парижі в Інституті східних мов і цивілізацій. Центром українського наукового життя є містечко Сарсель, де з 1951 року діє європейське відділення Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка, а також розташована головна редакція багатотомної «Енциклопедії українознавства». Культурна діяльність української громади значно збагачена талановитими митцями, серед яких художники та скульптори М. Башкирцева, М. Паращук, О. Архипенко, С. Левицька, М. Кричевський, В. Хмелюк, О. Мазурик, А. Сологуб; композитори І. Вовк, В. Гридін, Г. Пономаренко, Т. Якименко. Важливою фігурою в українському культурному та громадському житті Франції був видатний письменник і діяч В. Винниченко, який протягом 30 років жив і творив у цій країні [1].

У Франції функціонують численні українські громадсько-політичні організації, які об'єдналися в Репрезентативний комітет української громади у Франції (створений у 1997 р.). До складу нього входять «Об'єднання українців у Франції», «Об'єднання французів українського походження», «Спілка українок у Франції», «Товариство колишніх воїнів Армії УНР», «Спілка української молоді» та «Спілка українських студентів». Ці організації координують громадське та культурне життя українців у Франції, підтримуючи українську ідентичність через суботні школи в Парижі та Ніцці.

Перше масове поселення українців на німецькій землі відбулося під час Першої світової війни, коли в таборах для військовополонених у Німеччині та Австрії опинилося близько двохсот тисяч українців. Цей період ознаменував початок постійного потоку еміграції з України, який тривав до початку Другої світової війни. У роки громадянської війни емігрували політичні біженці, а в 1939 році – українці із Закарпаття, Галичини та Польщі. Другу хвилю еміграції становили примусово вивезені гастарбайтери, колишні військовополонені та учасники націоналістичних збройних формувань, загалом близько 300 тисяч осіб. Сьогодні українська громада в Німеччині налічує близько 20 тисяч осіб, які компактно проживають у землях Баварії, Нижньої Саксонії, Гессена та Північної Рейн-Вестфалії. Великий потік еміграції спричинив необхідність створення численних інституцій для задоволення культурних та освітніх потреб української громади. Зазвичай це суботні або недільні українські школи при релігійних організаціях. До більш високих навчальних закладів належать Український вільний університет у Мюнхені та Регенсбурзі, а також Український техніко-господарський інститут. Серед найбільш видатних культурних діячів української еміграції в Німеччині варто згадати письменників І. Багряного та Ю. Клена, істориків Н. Полонську-Василенко, Д. Чижевського, фізиків О. Смакулу, Б. Раєвського, співака М. Менцинського та інших [1].

У Німеччині зареєстровано понад 50 організацій українців, які займаються культурно-просвітницькою діяльністю, викладанням української мови і

волонтерською роботою. Зокрема, є українські православна та греко-католицька громади. Багато організацій активно працюють на допомогу Україні в умовах війни.

У Швейцарії діє Українське товариство, яке має місцеві осередки в Цюриху, Базелі, Берні, Лозанні, Женеві, Санкт-Галлені, Хурі, Лугано і Цузі. Інші зареєстровані організації - Українське товариство Центральної та Східної Швейцарії. У країні також є 9 організацій українців, місцеве відділення скаутської організації «Пласт» і 4 українські недільні школи.

У державах 2 ТД [136], наприклад, в Азербайджані, функціонує українська громадська організація «Українська громада імені І. Франка у м. Сумгаїт», яка активно підтримує територіальну цілісність України та засуджує агресію Росії. Діяльність цієї організації є важливою для зміцнення дружніх і стратегічних відносин між Україною та Азербайджаном. Посольство України в Азербайджані сприяє розвитку української культури, мови та традицій, а також підтримує зв'язки українців Азербайджану з їхньою історичною Батьківщиною.

У Вірменії у 1995 р. була створена громадська організація Федерація українців Вірменії «Україна», яка є членом Світового конгресу українців і Української світової координаційної ради. Організація працює над збереженням і популяризацією української культури, а у 2017 р. відкрила недільну школу в Єревані для вивчення української мови, літератури, культури та історії. Також функціонує Єреванський науково-навчальний інститут, заснований на базі філії Тернопільського національного економічного університету.

У Грузії українські громади продовжують розвивати українську мову через три школи при громадських організаціях. Спільно з Міжнародним українським культурно-освітнім центром імені Тараса Шевченка організовуються різноманітні культурні заходи. Посольство України активно працює над будівництвом музею-бібліотеки Лесі Українки в смт. Сурамі.

За офіційними даними, у Польщі наразі проживає лише кілька десятків тисяч українців, тоді як за неофіційними оцінками їхня кількість може сягати мільйона. Сучасні українці в Польщі здебільшого компактно проживають у

східних воєводствах країни. Основною організацією, яка об'єднує українців у Польщі, є Об'єднання українців Польщі, яке регулярно видає газету «Наше слово» та журнал «Рідна мова». Окрім того, ряд видань публікується в краківському видавництві Швайпольта Фіоля.

Оскільки українці та поляки жили поряд і часто входили до спільних державних утворень, визначити точні межі між територіями, де історично мешкали ці два народи, важко. Проте історичні події, зокрема зміни польських територій після Другої світової війни, призвели до напруженості в польсько-українських відносинах і значно ускладнили життя української діаспори, зокрема через операцію «Вісла». Серед освітніх і культурних досягнень української спільноти в Польщі варто згадати численні школи та ліцеї з українською мовою навчання, кафедри української філології у Варшавському та Ягеллонському університетах. Завдяки цим закладам, а також зусиллям окремих громадян, підтримуються зв'язки з Україною. Останнім часом Польща продемонструвала політичну волю до поліпшення українсько-польських стосунків через масштабну культурно-просвітницьку програму «Рік Польщі в Україні». Це дає надію, що два сусідні народи зможуть подолати минулі непорозуміння та розвиватимуть взаємоповагу і любов у майбутньому [1].

У Польщі є значна кількість українських організацій, серед яких Об'єднання українців у Польщі, Союз українців Підляшшя, Об'єднання лемків, «Пласт» та інші. Варто відзначити фонди «Наш вибір», «Український центр освіти», «Євромайдан-Варшава», «Просвіта» та «Україна». У 2006 році створено Координаційну раду української меншини при Посольстві України в Польщі. Українці активно інтегровані в суспільно-політичне життя цієї країни, вони представлені в науці, політиці, освіті та державних органах. Українську мову викладають у п'яти школах з українською мовою навчання та в близько ста пунктах і групах для навчання української меншини. Оскільки вивчення української мови є ускладненим, українські організації створюють власні осередки для навчання української мови та культури. У Польщі діють суботні та недільні школи при українських громадських організаціях, а також кафедри

україністики в таких університетах, як Варшавський, Ягеллонський, Вроцлавський та Університеті імені Адама Міцкевича. Для забезпечення освітніх потреб громадян України, які тимчасово або постійно проживають за кордоном, Міністерство освіти і науки України у 2007 році створило загальноосвітній навчальний заклад «Міжнародна українська школа» (МУШ), що надає освітні послуги за індивідуальними навчальними планами.

У Молдові діє 26 українських громадських організацій. На правому березі Дністра зареєстровано 14 організацій, а на лівобережжі – 12. Акредитовані при Агентстві міжетнічних відносин Республіки Молдова такі організації, як Українська громада Республіки Молдова, Товариство української культури Республіки Молдова, Товариство «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка в Молдові, Національний конгрес українців Молдови. На лівобережжі діють Спілка українців Придністров'я імені О. Бута та Республіканська громадська організація «Укрпросвіта» імені Т. Г. Шевченка. Як і в випадку з Польщею, для України важко точно визначити, де проходять етнічні кордони з Румунією. Окрім того, в період соціалістичної Румунії уряд здійснював шовіністичну політику щодо національних меншин, спрямовану на примусову асиміляцію, що призвело до зменшення офіційної чисельності етнічних українців. Наразі їх офіційна кількість в Румунії становить близько 120 тисяч осіб. Українці-автохтони Румунії переважно є селянами.

У Болгарії забезпечення прав та інтересів української громади, як і інших меншин, регулюється Рамковою конвенцією захисту національних меншин. Після початку великої війни Росії проти України 24 лютого 2022 року Болгарія прийняла понад 1 347 000 українців, з яких понад 160 000 отримали тимчасовий захист, а понад 67 000 залишилися в країні станом на червень 2023 року. Важливим аспектом підтримки є освітні ініціативи, зокрема з вересня 2022 року в Софії функціонує «Освітній хаб», де навчається понад 200 українців за українськими освітніми стандартами. Діти також мають можливість навчатися в таких центрах, як «Український вулик» у Софії, «DOBRO HUB», Український дитячий клуб у Софії та інших. Українська громада активно долучається до

гуманітарної допомоги, підтримки тимчасових переселенців, а також до волонтерської діяльності через організації, як-от СУОБ «Мати Україна» у Софії, Співдружність українців у Болгарії «Український дім» у Варні, благодійний фонд «Ukraine Support & Renovation» у Пловдиві. Спільно з UNICEF та UNHCR також відкрито шість «Синіх точок» для підтримки українських громадян, які перебувають на території Болгарії.

У Республіці Македонія функціонує офіційно зареєстрована організація «Громада українців у Республіці Македонія імені Лесі Українки». Її діяльність спрямована на підтримку зв'язків з історичною Батьківщиною, збереження культурної спадщини та популяризацію української культури серед македонської громади.

У Сербії українська громада представлена кількома організаціями, зокрема Культурним товариством «Просвіта», Українським товариством та Товариством «Кобзар». У 2018 році було створено Національну раду української народної громади Сербії, а русини утворили Національну раду Русинської народної громади Сербії, президентом якої став Борислав Сакач. Обидві громади, об'єднавшись, заснували Союз русинів-українців Сербії та Товариство української мови, літератури і культури «Просвіта». Ці організації активно займаються культурно-просвітницькою діяльністю, організовують літні школи для молоді, виставки та лекції, що висвітлюють важливі події з історії України та історії русинів і українців у Сербії.

У Чорногорії в 2022 році була заснована перша українська організація «Добра справа», яка надає допомогу українським громадянам, що перебувають у країні, а також займається культурною діяльністю, що сприяє інтеграції українців у суспільство Чорногорії.

Українці в Чехії та Словаччині здебільшого є автохтонами. За оціночними, хоча ймовірно заниженими даними, чисельність українців у межах сучасних кордонів цих держав змінювалася так: у 1921 році – 102,313 осіб, у 1930 – 118,440, у 1950 – 67,615, у 1961 – 54,984, у 1970 – 58,651, у 1980 – 54,582 осіб. Це становить лише 0,8–0,4 % від загального населення. Більшість з них

проживала в Словаччині, менше – в Чехії. Одним із важливих аспектів української культури в цих країнах є діяльність українських літераторів, зокрема представників «Празької школи», серед яких Ю. Липа, Ю. Клен, О. Лятуринська, Г. Мазуренко, О. Ольжич, О. Теліга та інші. Вони працювали в Празі в 1920–30-х роках і зробили вагомий внесок у розвиток української літератури та культури. Українська інтелігенція об'єднувалася навколо кафедр гуманітарних наук Карлового університету, Українського вільного університету (який пізніше переїхав до Мюнхена), а також Української господарської академії. Відомі вчені, такі як історик М. Грушевський, літературознавець О. Колесса, мовознавець І. Панькевич, працювали на провідних посадах у цих закладах. На сході Словаччини, зокрема в Пряшівщині, здавна проживає українське населення, яке налічує близько 300 сіл. Мова українців Словаччини є однією з варіацій західноукраїнського діалекту, і саме на цій мові викладаються предмети в місцевих початкових та середніх школах. Культурне та наукове життя української діаспори в Словаччині активно розвивається: працює українське відділення педагогічного університету в Кошицях, Український народний театр у Пряшеві, радіо, а також виходять періодичні видання. Однак всередині діаспори існують проблеми з українською ідентифікацією, зокрема питання, що стосуються русинів. Це призвело до того, що з 1991 року словацький уряд перестав фінансувати національно-культурні програми української діаспори [1; 150-154].

У Словаччині найбільшим представницьким об'єднанням українців є Союз русинів-українців Словацької Республіки (СРУСР), який налічує понад 4 тисячі членів, організованих у 100 первинних осередків. Також функціонують інші українські організації, такі як Словацько-українське товариство, Спілка українських письменників Словаччини, Союз скаутів «Пласт» та Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка. Нещодавно з'явилася нова молодіжна організація – «Словацько-Українська молодіжна асоціація» (СУРМА). У Чехії українці об'єднуються в мережу громадських організацій, розташованих у Празі, Брно, Градці-Кралове, Ліберці, Пардубіцах і Карлових Варах. У Празі діє

Суботня українська школа «Ерудит», яка видає дипломи державного зразка про загальну середню освіту на основі договору з Міжнародною українською школою. У 2017 р. у Празі розпочав свою роботу Український культурно-освітній центр «Крок», де навчають української мови, літератури, культури, народознавства та географії України. З 2018 р. функціонують суботні українські школи в Брно (Український культурно-освітній центр) та Градець-Кралове «Ниточка Родоводу». Важливим об'єднувальним чинником для українців Чехії є церква, зокрема греко-католицькі церкви в містах Прага, Брно, Ліберець, Млада Болеслав і Пардубиці, де проводять служби українською мовою.

У Республіці Хорватія українська діаспора організована в кілька основних об'єднань. Найбільшими з них є Українська громада Республіки Хорватія, яка об'єднує десять культурно-просвітніх товариств, та Союз русинів РХ, також складається з десяти культурно-просвітніх товариств. Крім того, активно працюють Товариство української культури та Хорватсько-українське товариство (дружби). Українці та русини в Хорватії мають представництво в Хорватському Саборі через окремого депутата, як частина національних меншин. Вони також представлені в місцевих органах самоврядування на рівні міст, районів і областей. Держава підтримує культурно-освітню діяльність цих громад, фінансуючи їх ініціативи. Основними напрямками роботи є збереження та популяризація українських традицій і культури, а також надання гуманітарної допомоги Україні в умовах війни. Українці в Хорватії активно організовують відпочинок для військових та дітей з родин учасників АТО, а також тренінги для психологів і психіатрів з Міністерства оборони та Національної гвардії України [1; 150-154].

Попри близьке сусідство з Україною, Угорщина має невелику українську діаспору, яка здебільшого складається з українців-русинів, що проживають у південно-східній частині країни. Соціальний склад діаспори переважно сільський. В Угорщині не ведеться навчання української мови, а прояви національної свідомості та культурного життя майже відсутні.

Країни 3 ТД [137] мають різний ступінь організації українців. Так, найвищим координуючим і представницьким органом канадських українців є Конгрес українців Канади. Штаб-квартира Світового конгресу українців знаходиться в Торонто і представляє понад 20 мільйонів українців у 64 країнах. Канадська українська громада активно надає гуманітарну, фінансову та матеріальну підтримку Україні в умовах російської агресії. Серед ключових організацій, що займаються культурними, громадськими та гуманітарними ініціативами, можна відзначити Український конгресовий комітет Америки, Українську федерацію Америки, Фундацію «США-Україна», Українсько-американську координаційну раду, Вашингтонську групу, Союз українок Америки, а також молодіжні організації СУМ, «Пласт» та інші групи, такі як «Нова українська хвиля», «Разом», «United Help Ukraine» і «US Ukrainian Activists» [1; 150-154].

Канада є домом для понад 1 мільйона українців, і вже в 1991 році вони відзначили 100-річчя з початку масового переселення. Найбільше українців проживає в провінціях Онтаріо, Альберта, Манітоба, Саскачеван, Квебек та Британська Колумбія, особливо у степовій зоні Канади, де українці створили «хлібний кошик світу», вирощуючи пшеницю, яку експортують до багатьох країн. Українці Канади досягли значних успіхів у суспільному житті, заснувавши багато громадських організацій, таких як Конгрес українців Канади і Світовий конгрес українців. Канадські українці мають представників на високих посадах в уряді: М. Стар (Старчевський) був міністром праці, Н. Кафік – міністром у справах багатокультурності, а Рамон Гнатишин став генерал-губернатором Канади.

Канада також є важливим центром українознавства: понад 10 університетів пропонують курси україністики. Відомими є Канадський інститут українознавчих студій (КІУС) при Альбертському університеті та Центр українознавства при Торонтському університеті. У країні існують українські музеї, бібліотеки, архіви, а також пам'ятники Т. Шевченку, князеві Володимирі, І. Франкові та іншим видатним українцям. Канадські українці

зробили великий внесок у розвиток науки, політики та культури: серед них такі відомі особистості, як А. Глинка, Б. Гушак, Е. Гоголь, С. Юськів, В. Юрко, Р. Романів, а також письменники У. Самчук, О. Зуєвський [1; 150-154].

Станом на 2000 рік у США проживало 1,2 млн українців, а за неофіційними даними – близько 2 млн. Сьогодні українці мешкають в основному в таких штатах, як Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванія, Іллінойс та Мічиган. Більшість з них – мігранти, що зосередилися в містах. Протягом останніх десятиліть українці США досягли значних успіхів у різних сферах, зокрема в науці, медицині, мистецтві та бізнесі. Українці володіють високим рівнем доходів, численні з них – домовласники, а серед їхніх професій переважають юристи, вчителі, лікарі та кваліфіковані робітники. Українська діаспора в США є добре організованою: з 1893 року виходить газета «Свобода», існують численні організації та навчальні заклади, які підтримують зв'язки з Україною. У Вашингтоні відкритий пам'ятник Т. Шевченку, а українські науковці, такі як Ю. Шевельов, Т. Сунчак, І. Сікорський, здобули високе визнання у США. Загалом, українці в США значно сприяють розвитку країни, маючи важливу роль в її економічному, науковому та культурному житті [1; 150-154].

Історія еміграції українців до Південної Америки налічує понад сто років. Перші дві хвилі переселенців (1897–1914 і 1922–1939 роки) були здебільшого економічними і залучали вихідців із західних регіонів України. Третя хвиля переселення складалася з українців, які опинилися в таборах для переміщених осіб у Німеччині та Австрії після Другої світової війни. Згідно з різними даними, на сьогодні в Аргентині проживає до 220 тисяч українців, які можуть бути поділені на дві основні соціальні групи. Перша група – це сільські працівники, які мають самостійні фермерські господарства. Друга група – індустріальні робітники високої кваліфікації. В останні роки серед українців в Аргентині спостерігається ріст представників інтелектуальних професій, таких як інженери, лікарі, юристи, економісти, соціологи, філологи тощо.

Одним із важливих досягнень української культурної діяльності в Аргентині є вихід «Української малої енциклопедії» у 1957–1967 роках, яка була укладена громадським діячем та науковцем Євгеном Онацьким. Відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку в Буенос-Айресі в 1971 році стало ще одним значним культурним явищем. Крім того, серед українців Аргентини відомі літератори С. Мандзія, О. Садюк, Л. Голоцван, художники В. Цимбал, М. Азовський, М. Неділко. Важливим аспектом збереження української культури є наявність навчальних закладів, де можна здобути освіту рідною мовою. Це переважно початкові та середні школи, а також «рідні школи» при громадських осередках і церковних парафіях. Українські газети громадського та релігійного спрямування також відіграють важливу роль у збереженні національної мови та культури [1; 150-154].

В Аргентині українська громада організована в Українську центральну репрезентацію, яка включає понад 30 товариств. Основними членами цієї організації є Українське культурне товариство «Просвіта» та Українське товариство «Відродження», які активно займаються культурною та освітньою діяльністю, збереженням українських традицій і допомогою біженцям та іммігрантам. У Бразилії щорічно відзначають Національний день української громади 24 серпня, що було закріплено Законом Федеративної Республіки Бразилія №4324/2008. У 2021 році країна святкувала 130-річчя української імміграції, підкреслюючи важливість цього етнічного сегмента в бразильському суспільстві.

У Парагваї діє 4 філії українського культурного товариства «Просвіта», 7 українських православних церков, 10 греко-католицьких церков, а також Братство Св. Юрія, яке об'єднує українські православні церкви. Крім того, українці є частиною Асоціації іммігрантів та нащадків слов'ян Парагваю в місті Коронель-Богадо, що сприяє збереженню культурної спадщини та взаємодії з іншими слов'янськими громадами.

Нині у Чилі мешкають до 400 громадян українського походження. Відкриття Посольства України в Республіці Чилі (2021 р.) сприяє

налагодженню контактів та забезпечення правового захисту українців на території Чилі.

Перша українська етнічна група у Венесуелі сформувалася приблизно в 1947 році з кількості трьох тисяч переміщених осіб із Німеччини після Другої світової війни. За нинішніми даними, кількість українців у Венесуелі незначно зросла і становить понад чотири тисячі осіб, які проживають в основному в містах Каракас, Валенсія, Маракайо та Пуерто Кабальо. Незважаючи на відсутність спеціалізованих освітніх закладів з українською мовою, рівень використання рідної мови серед венесуельських українців досить високий, що свідчить про значний інтерес до української культури та національної спадщини [1; 150-154].

Українці в Бразилії є однією з найстаріших етнічних груп, що зберегла свою мову і культуру. Вони компактно проживають у південно-східній частині країни, яка відома як «Бразильська Україна». Завдяки такому розташуванню українці змогли зберегти традиції, мову та культуру. Одним із важливих досягнень є інтеграція європейських сільськогосподарських культур, таких як гречка, картопля, капуста, соняшник та льон. З погляду освіти і науки, важливим моментом є прийняття закону, що дозволяє навчання українською мовою в урядових школах для дітей українського походження. Також важливою є робота українського відділення в університеті Ріо-де-Жанейро, яке стало важливим осередком українознавства. Вірою Вовк (Селянська) стала відомою завдяки своїй літературній і педагогічній діяльності, зокрема через її переклад «Антології української літератури» та збірки сучасної української поезії португальською мовою. Серед видатних представників української діаспори Бразилії можна також згадати літератора О. Колодія, історика О. Борушенка, іхтіолога Ф. Великохатька, археолога І. Хмиза, сільськогосподарського фахівця О. Заборотного, геолога Н. Макушенка та інших, які зробили значний внесок у науковий і культурний розвиток не тільки Бразилії, але й української громади на міжнародній арені [1; 150-154].

У державах 4ТД [139] можемо відзначити активністю Австралію та Японію. Перше об'єднання українців в Австралії створене в 1950 р. на загальноавстралійському з'їзді українців. 1953 р. засновано Союз українських організацій Австралії (СУОА), який і до сьогодні координує діяльність українських громад та організацій, представляючи їхні інтереси у взаємодії з українською діаспорою в інших країнах. Штаб-квартира СУОА розташована в Мельбурні, де зосереджена найбільша частина української громади Австралії. Наразі в складі СУОА налічується 22 організації, які представлені в усіх штатах Австралії. Протягом 2022–2023 рр. СУОА передав близько 9 мільйонів доларів США на гуманітарні потреби України в умовах російської агресії. В Австралії функціонують 7 суботніх і недільних українських шкіл. Молодіжний рух поділяється на дві основні організації: «Пласт» і Спілку української молоді (СУМ). У 2019 році було зареєстровано громадське об'єднання «Українці в Монголії». У Новій Зеландії зареєстровані Об'єднання українців Нової Зеландії та Українська громада Веллінгтона [1; 150-154].

В Австралії українці вважаються однією з найбільш згуртованих етнічних груп континенту, що активно проявляє себе в науці, освіті та бізнесі. Зараз чисельність українських іммігрантів в Австралії перевищує 40 тисяч осіб і продовжує зростати, оскільки австралійський уряд зацікавлений у залученні нової робочої сили. Це дає можливість для розвитку українських шкіл, а також підготовки фахівців з українознавства. Важливу роль у цьому процесі відіграють педагогічні курси та кафедри українознавства в університетах Сіднея та Мельбурна. Культурний розвиток українського етносу в Австралії підтримують різні культурні осередки, зокрема Музей української культури, театр ім. Л. Курбаса в Мельбурні, а також хоріві, танцювальні та інструментальні колективи, як аматорів, так і професіоналів. Серед найбільш відомих представників української культури в Австралії можна назвати музикантів К. Скрипченка, О. Тарнавську, В. Мішалова, художників М. Кміта, В. Савчака, Л. Денисенка, а також літераторів Д. Нитченка (Чуба), В. Онуфрієнка, Н. Лазурського. В Австралії також існує низка українських

видавництв і газет, які відіграють важливу роль у підтримці національної ідентичності українців на цьому континенті. Незважаючи на те, що українська діаспора в Австралії є досить невеликою порівняно з діаспорами в таких країнах, як США, Канада, Аргентина чи Бразилія, вона досягла високого рівня національно-культурного розвитку завдяки своїй активній участі в громадському та культурному житті країни [1; 150-154].

У Японії українці також мають свою історію, зокрема В. Єрошенко, який став класиком японської літератури. Його літературна діяльність і переклади зробили його важливою фігурою в японському культурному контексті. Також є менші українські громади в таких країнах, як Китай і Туреччина, хоча ні преса, ні урядові організації цих країн не надають даних про українців як сформовану діаспорову групу. Тут проживають окремі представники, які інтегруються в місцеві культури, але про їхній вплив на соціальне чи культурне життя цих країн інформація часто обмежена. В Японії існує кілька українських громадських об'єднань, зокрема Асоціація дружби Японії та України НПО «Краяни», Асоціація партнерів Японії-України, Українська асоціація префектури Фукуока «UAFukuoka» та Японсько-українська культурна асоціація. Ці організації займаються культурною дипломатією, а також підтримкою зв'язків між Україною та Японією. Станом на 2024 рік 80 японських університетів приймають 389 українських студентів і дослідників, що сприяє розвитку освітніх і наукових відносин [1; 150-154].

У Китаї, зокрема в Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу, Харбіні та Гонконзі (спеціальний адміністративний район Сянган), функціонують українські асоціації, які не мають формальної реєстрації, але виконують важливі функції підтримки громадян, організації культурних та патріотичних заходів. Ці асоціації активно співпрацюють з Посольством України в КНР та займаються пропагандою української культури і підтримкою національних інтересів.

У Киргизстані з 1993 року функціонує Українське товариство «Берегиня», яке працює на зміцнення міжнаціональної злагоди та єдності, сприяє розвитку співпраці між українцями та киргизами в культурно-освітній, інформаційній та

науковій сферах. У Казахстані діють дві основні організації: Рада українців Казахстану, яка об'єднує 4 товариства, і Асоціація «Українці Казахстану», яка має 8 товариств. Крім того, є 4 національно-культурні центри, які активно сприяють збереженню культурної спадщини та розвитку української громади в країні.

У низці держав 5 ТД [140], як-от: Алжир, Ангола, Зімбабве, Йорданія, Катар, Лівія, Палестина, Намібія, Маврикій, Королівство Саудівська Аравія, Республіка Чад, Туніс і багатьох інших українські культурні та освітні організації відсутні або громадські об'єднання та організації етнічних українців не зафіксовано. У різних країнах українська громада активно представлена через різноманітні громадські організації, що займаються культурною, освітньою та соціальною діяльністю. В Ізраїлі функціонують кілька громадських об'єднань, серед яких Всеізраїльське об'єднання вихідців з України, «Israeli Friends of Ukraine», «Українці в Ізраїлі», Спілка українських письменників Ізраїлю та інші. Українці в Ізраїлі мають значний вплив у політиці та культурі. Зокрема, прем'єр-міністр Ізраїлю Г. Меїр та Нобелівський лауреат з літератури Ш. Агнон є відомими українцями. Також у політиці країни здобули популярність С. Гольдельман, В. Жаботинський і Н. Щаранський [1; 150-154].

У 2016 році в Аммані було засновано громадське об'єднання «Українська хата в Йорданії», яке управляє культурним центром, де діти можуть вивчати українську мову і культуру. У 2012 році при Посольстві України в Кувейті була створена Громадська спілка українсько-кувейтської дружби, що сприяє розвитку двосторонніх відносин та культурної діяльності. В Лівані діють численні організації, зокрема «Громада українців Лівану», «Український дім у Лівані», «Український культурний центр». Також працюють аматорські співочі та танцювальні колективи, як «Зірка», «Онуки», «Весна» та «Паляниця». Відомими українцями в Лівані є піаністка Т. Примак-Хурі та художниця Н. Дзядик-Хабіб. Важливою ініціативою є онлайн-школа імені А. Кримського, що навчає дітей з Лівану та Сирії. В Марокко функціонує Українська асоціація

«Oukraina». З 2020 року в Марокко працює онлайн-школа для вивчення української мови, в якій навчаються близько 40 дітей з українсько-марокканських родин. В Об'єднаних Арабських Еміратах діє кілька освітніх і громадських організацій, таких як українська школа вихідного дня «Софія» в Дубаї та школа «Дивосвіт» в Абу-Дабі. Також активно працює неурядова організація «Українська жіноча ініціатива». Українці проживають у містах Салала і Сохар, а кількість відвідувачів з України в Омані постійно зростає. Ці організації не лише сприяють збереженню української культури та мови, а й активно залучають українців до соціально-економічних процесів у країнах їхнього проживання, зміцнюючи зв'язки між Україною та іншими державами [1; 150-154].

З 2017 р. в Південно-Африканській Республіці зареєстрована та функціонує Українська асоціація, яка об'єднує українців ПАР. У 2018 р. організація стала асоційованим членом Світового конгресу українців і активно співпрацює з громадами Східної, Південної та Південно-Східної Азії, Океанії та Африки. Працює Українська недільна школа в ПАР, а з 2020 р. при Посольстві України в ПАР функціонує суботня школа. Осередки української школи розташовані в провінціях Вестерн Кейп, Гаутенг, Квазулу-Натал, є також онлайн-класи для дітей та дорослих. Українська асоціація в ПАР є ініціатором численних заходів для просування інтересів України в Південно-Африканській Республіці і є постійним партнером Посольства.

Значна частина українців компактно проживає в Російській Федерації на своїх етнічних землях, таких як Кубань, Донщина, Воронежчина, Курщина, Брянщина, а також на Північному Кавказі, у Надволжі, Поволжі, на Уралі, в Сибірі, на Далекому Сході та Примор'ї. Протягом століть українці переселялися на ці землі, починаючи з вимушеного переселення у XI столітті під час монголо-татарської навали. Згодом українці опинилися в Росії під час столипінських реформ, сталінських депортацій, радянських будівельних проєктів (електростанцій, БАМу тощо), а також за участю в планомірних вербовках для великих робіт [1; 150-154].

До російсько-української війни помітна присутність українців у культурі, освіті, науці, армії та політиці. Вони утворили понад 50 національно-культурних об'єднань, що входять до двох основних організацій: Об'єднання українців Росії (засноване в 1992 році) та Федеральної національно-культурної автономії «Українці Росії» (створена в 1998 році). Ці об'єднання мали представництва у 47 регіонах РФ. У Москві функціонували Український культурний центр, Українська бібліотека, а також виходив двомовний часопис «Український огляд». Українці, проживаючи в різних регіонах Росії, мали численні земляцтва, серед яких найбільш відомі Донбаське, Дніпропетровське, Харківське, Чернігівське земляцтва, що активно лобювали інтереси своїх регіонів на території Росії.

Українці в Росії зробили великий внесок у становлення та розвиток країни, зокрема у її культуру, науку, промисловість та військово. Без їхнього внеску не можна уявити розвиток Росії. Серед видатних українців, які стали невід'ємною частиною російської історії та культури, необхідно згадати: Ю. Долгорукого, київського князя, який заснував Москву у 1147 році; Ф. Прокоповича, автора концепції «просвіченої монархії», яка діяла за часів Петра I; М. Гоголя, одного з найвідоміших письменників українського походження, чия творчість мала величезний вплив на російську літературу; В. Вернадського, М. Зелінського, П. Капіцу, М. Остроградського, які стали видатними науковцями та академіками, що зробили величезний внесок у розвиток науки в Росії. Не можна забути й великих митців, серед яких І. Рєпін, Г. Данилевський, А. Ахматов, М. Волошин-Кириєнко, Д. Левицький, А. Лосенко, а також інших художників і скульпторів, які впливали на культурний розвиток Росії. Інженери та конструктори, такі як А. Люлька, О. Івченко, Г. Лозино-Лозинський, стали основою для розвитку авіаційної промисловості в Росії. Танкобудівну галузь розвивали М. Духов та О. Морозов, а російський флот зміцнювали Ю. Лисянський і А. Макаров. Українці також стали фундатором космічної галузі Росії: К. Ціолковський (нащадок Гетьмана С. Наливайка), М. Кибальчич, О. Засядько, С. Корольов, В. Глушко, В. Чаломея. Цей перелік, хоч і неповний,

демонструє, наскільки великий внесок українців у розвиток Росії в різних сферах. Проте, незважаючи на цей великий внесок, сьогодні українці в Росії не мають адекватних можливостей для розвитку своєї культури, мови та освіти. Порівняно з росіянами в Україні, українці в Росії стикалися з обмеженнями у розвитку національної самобутності [1; 150-154].

Вплив кожної конкретної діаспори на суспільство країни свого проживання залежить від її демографічних, культурних та інших особливостей. Так, українська діаспора в Канаді, значно більша від аналогічної, наприклад, у Греції; вона ж більш культурно виокремлена, чим така ж у США, що зумовлено історичними особливостями формування цих діаспор. Відповідно, впливовість зазначених діаспор на формування суспільної думки щодо України, а також на ухвалення рішень державними і громадськими органами відповідних країн, різна. Це, на нашу думку, украй важливо, оскільки своїх цілей діаспори досягають шляхом впливу на державні та суспільні інституції. При цьому особливу роль відіграє еліта кожної конкретної діаспори, як, наприклад, свідчить досвід тієї ж Канади, представники української діаспори якої є парламентарями різних рівнів, які безпосередньо впливають на політику своєї країни шляхом підготовки й висування законодавчих і парламентських ініціатив. Для підвищення ролі діаспор вважаємо доцільним застосовувати якнайширший набір інструментів.

Загальні риси української діаспори, які ви визначили, добре відображають ключові аспекти її розвитку та функціонування у різних країнах світу. Ось як ці риси реалізуються в різних регіонах.

•*Глобальна присутність та організаційна структура.* Українська діаспора представлена через великі координаційні організації, такі як Конгрес українців Канади, Світовий конгрес українців, а також численні національні об'єднання в Австралії, США, Європі та інших регіонах. Ці організації займаються захистом прав українців, підтримкою культурних ініціатив і налагодженням зв'язків між українськими громадами по всьому світу.

•*Культурно-освітня діяльність.* Багато українських громад підтримують культурні та освітні заклади, як-от суботні школи, культурні центри, мовні курси, що допомагають зберігати українську мову та традиції серед молодого покоління. Вони працюють не лише в традиційних для українців країнах, але й в нових для них регіонах, таких як Японія, ОАЕ, Марокко, сприяючи культурному обміну.

•*Культурні заходи.* Виставки, фестивалі, концерти, лекції та інші культурні заходи є важливим інструментом збереження і популяризації українських традицій. Наприклад, в Чехії, Греції, США, Канаді українська діаспора активно організовує культурні події, які сприяють інтеграції в суспільство та збереженню національної ідентичності.

•*Гуманітарна допомога та підтримка.* Через військовий конфлікт в Україні, значна частина діаспори активно займається наданням гуманітарної, фінансової та матеріальної допомоги Україні. В Хорватії, Австралії, Канаді, США активно організовуються ініціативи з підтримки військових, дітей із родин учасників АТО, а також психологічної допомоги. У країнах Європи діаспора надає допомогу через спеціальні фонди та збори для потреб українців.

•*Активна соціальна діяльність.* Українці в різних країнах активно займаються соціальною діяльністю, долучаючись до політичних, культурних та соціальних ініціатив у своїх нових країнах проживання. Вони впливають на соціальні зміни в країнах, де проживають, як у Чорногорії, Японії, Марокко, ОАЕ, забезпечуючи представництво інтересів українців у соціально-політичній сфері.

•*Діаспора як частина національної ідентичності.* Українська діаспора продовжує активно підтримувати зв'язок з рідною країною, працюючи над збереженням ідентичності, культури і традицій через культурні заходи, школи та організації. Це важлива частина національної свідомості, адже діаспора не лише підтримує свою культуру, але й поширює її серед інших націй, сприяючи культурному діалогу та розвитку.

Ці риси показують, як українська діаспора в різних країнах працює над збереженням своєї культурної спадщини, підтримкою національних традицій і водночас інтеграцією в суспільства країн перебування.

Отже, українська діаспора, розподілена у всьому світі, є активним і впливовим соціальним сегментом, що має глибокі культурні, гуманітарні та організаційні корені. Її глобальна присутність охоплює різні континенти, де українці об'єднуються в численні організації, культурні центри, освітні установи та неурядові асоціації, що сприяють збереженню їхньої національної ідентичності та культурної спадщини. Координаційні органи української діаспори, такі як Конгрес українців Канади, Світовий конгрес українців і Союз українських організацій Австралії, відіграють ключову роль у координації діяльності та представництві інтересів українців на міжнародному рівні. Вони забезпечують організацію культурних заходів, підтримують зв'язки між українцями в різних країнах і координують гуманітарні ініціативи.

Культурно-освітня діяльність є одним з основних інструментів публічної дипломатії діяльності діаспори. У багатьох країнах функціонують українські школи, культурні центри та мовні курси, де проводять заняття з української мови, літератури та історії. Це сприяє підтримці національної ідентичності і збереженню українських традицій. Організація культурних подій, фестивалів та виставок також відіграє важливу роль у популяризації української культури шляхом публічної дипломатії. Соціальна діяльність діаспори як інструмент публічної дипломатії включає участь у соціальних і політичних питаннях, представляючи інтереси українців на міжнародному рівні. У нових регіонах, таких як Чорногорія, Японія, Марокко, ОАЕ та Південно-Африканська Республіка, українські громади активно розвиваються, підтримуючи національні зв'язки та соціальні ініціативи. Отже, українська діаспора є важливим чинником у збереженні національної ідентичності українців за кордоном та сповна підтримує Україну в її міжнародних зусиллях.

2.3. Політична активність української діаспори: кейси успішних кампаній

Розвиток активності української діаспори вдало характеризують слова І. Козаченка з Кембриджського університету: «Українські діаспори зазнають складного переходу від вузького розуміння української ідентичності як «етнічної» до більш повного як «громадянської» [2]. Роль діаспор у просуванні українських національних інтересів у приймаючих країнах залишається й нині важливим об'єктом наукового аналізу. У цій сфері все ще існує чимало невирішених питань. Хоча багато дослідників і практиків погоджуються, що діаспори можуть позитивно впливати на формування громадської думки в країнах свого проживання, багато аспектів цієї теми залишаються недостатньо вивченими та потребують подальших досліджень.

У цьому підрозділі проаналізуємо роль та успішні кейси інституалізації української діаспори. Історія її інституційного розвитку є складним процесом, що відображає політичні, економічні та соціальні зміни, які відбувалися як в Україні, так і в країнах, що стали домівкою для українських емігрантів. Пропонуємо таку періодизацію становлення інституцій діаспори.

Перший етап (XIX – поч. XX ст.) – поява інституцій. Перші українські інституції за кордоном виникли в другій половині XIX століття внаслідок трудової еміграції українців до Північної та Південної Америки, а також у межах Австро-Угорської та Російської імперій. Емігранти створювали громадські організації, релігійні громади та освітні товариства, які сприяли збереженню рідної мови, культури та традицій. Одними з перших таких організацій стали українські братства у США та Канаді, які займалися соціальною підтримкою новоприбулих емігрантів.

У всіх центрах еміграції почали виникати українські навчальні та наукові заклади, а також організації, які займалися збереженням культурної спадщини. Таких установ налічується сотні у всьому світі. До них відносяться, зокрема, Український вільний університет у Відні, заснований Грушевським та

Дністрянським, українська гімназія в Празі, Товариство імені Т. Г. Шевченка в Мюнхені, а також численні кафедри української мови, що відкривалися в університетах Словаччини та Польщі. Канадський інститут українських студій, створений в Едмонтоні в 1976 році при Альбертському університеті, став важливим центром українознавчих досліджень поза межами України. Основною метою інституту було збереження української ідентичності та підтвердження того, що українська мова, історія і культура мають власну цінність [154]. Заснування літературних товариств сприяло розвитку українських письменників і літературознавців, а також видавничої діяльності. Завдяки діаспорі за кордоном були опубліковані твори українських дисидентів. Діаспора продовжила культурні процеси, розпочаті в Україні на початку ХХ століття, але пригнічені радянською владою. Завдяки їй українці за кордоном змогли зберегти свою культуру та національні ідеї, а їхні твори стали основою для виховання майбутніх борців за незалежність України.

Другий етап (п. п. ХХ ст.) – розвиток інституцій. Після Першої світової війни та падіння Української Народної Республіки (УНР) значна кількість політичних емігрантів оселилася в країнах Європи, зокрема в Польщі, Чехословаччині, Франції та Німеччині. Саме в цей період формуються політичні, культурні та наукові інституції, що сприяли збереженню української державницької ідеї. Серед них – Український вільний університет у Празі, Український науковий інститут у Берліні та численні культурні осередки. У 1920–1930-х роках у США, Канаді та Аргентині створюються українські кооперативи, банки, видавництва та газети, що сприяли самоорганізації української спільноти. Також відбувається активний розвиток українських церковних структур, зокрема Української греко-католицької та Української православної церкви за кордоном [150].

Третій етап (1945–1991 рр.) – політизація інституцій. Друга світова війна призвела до нової хвилі української еміграції. Численні політичні біженці та переміщені особи знайшли прихисток у Західній Європі, США, Канаді, Австралії та країнах Латинської Америки. Після Другої світової війни

інтелектуали залишалися на Заході, активно протистояли радянській пропаганді та підтримували ідею незалежної України. Діаспора вела інформаційну війну: організовували мітинги, створювали телепередачі, друкували листівки з правдою про порушення прав людини та арешти дисидентів. Так, наприклад, під час Всесвітньої виставки 1967 р. українці протестували, коли Радянський Союз виставляв свою експозицію без УРСР. Вони домоглися створення павільйону УРСР, хоча Радянський Союз відмовився від цієї пропозиції. У відповідь діаспора розповсюджувала агітки про злочини комуністичного режиму і вивішувала українські прапори. Такі ж акції відбулися на Олімпійських іграх 1976 і 1984 років, де українці привертати увагу до ситуації на Батьківщині. Враховуючи обмежені ресурси, діаспора використовувала великі події для поширення інформації про реалії життя в Україні під радянським режимом [154].

У цей період виникають нові впливові інституції. Однією з найавторитетніших міжнародних організацій, що об'єднує українські громади у понад 30 країнах, став Світовий конгрес вільних українців (нині – Світовий конгрес українців – СКУ), який виконує роль головного координатора діяльності української діаспори у світі. Крім того, функціонують й інші міжнародні структури, зокрема Європейський Конгрес Українців, який представляє інтереси українських громад у 23 країнах Центральної та Східної Європи, а також Світова федерація українських жіночих організацій і Світова федерація українських лемківських об'єднань. У низці держав Центральної та Східної Європи, а також у країнах Балтії українські громади офіційно визнані національними меншинами, що забезпечує їм державну підтримку у збереженні культурної ідентичності, освіти та доступу до інформації рідною мовою [150]. Діють також асоціація «Українці Казахстану», Союз українок Америки, Ліга українок Канади та інші.

Найбільшою міжнародною організацією, що об'єднує українську діаспору, є *Світовий конгрес українців* – конфедерація, сформована з представників культурних, наукових, неполітичних та інших українських організацій. До

листопада 1993 року цей координаційний орган мав назву Світовий конгрес вільних українців. Представництва СКУ працюють у понад 60 країнах світу, а до його складу входить близько 300 громадських організацій, зокрема й у пострадянських державах. Головними завданнями СКУ є захист інтересів українського народу на міжнародному рівні, підтримка незалежності та територіальної цілісності України, зміцнення зв'язків між Україною та діаспорою, а також співпраця з урядами інших країн задля досягнення миру, свободи та справедливості.

Світовий конгрес українців був створений як міжнародне об'єднання українських організацій під час з'їзду в Нью-Йорку, але його головний офіс розташований в Торонто (Канада). На установчому з'їзді були присутні 1004 делегати з понад 30 країн, які представляли 230 громадських, релігійних і політичних організацій, серед яких Український конгресовий комітет Америки (УККА), Українська американська координаційна рада, Комітет українців Канади, Українська центральна репрезентація Аргентини, Союз українських організацій Австралії, Світова федерація українських жіночих організацій тощо.

Якщо коротко підсумувати діяльність Світового конгресу вільних українців (СКВУ) до розпаду Радянського Союзу, вона зосереджувалася на об'єднанні української діаспори для утвердження демократичних цінностей у підрадянській Україні, відновлення її державності та збереження етнічної й духовної ідентичності українців за кордоном. Протягом останніх десятиліть існування СРСР СКВУ активно займався міжнародно-інформаційною діяльністю, спрямованою на підтримку свободи та демократії в Україні. Організація ініціювала численні акції в країнах Європи, Північної та Південної Америки на захист українських політв'язнів, серед яких брати Горині, Л. Лук'яненко, В. Мороз, В. Марченко, В. Стус, В. Чорновіл та багато інших [127]. Інформація про політичні репресії широко висвітлювалася у виданнях СКВУ, а також у міжнародних ЗМІ. Важливою ініціативою СКВУ стало поширення інформації про Голодомор 1932–1933 років. Зокрема, з його

наполягання у 1984 році була створена Міжнародна комісія з розслідування Голодомору.

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році СКВУ спільно з Українською світовою фундацією заснував Фонд відбудови України [127]. Надалі організація продовжила діяльність на підтримку України на міжнародній арені, сприяючи зміцненню її державності та утвердженню як суверенного суб'єкта міжнародних відносин.

До міжнародних об'єднань також належить *Європейський конгрес українців*, який був заснований у 1949 році в Лондоні як Координаційний осередок українських громадських центральних установ (КОУГЦУ). Він представляє українські громади в 23 країнах Центральної та Східної Європи. Крім того, до таких об'єднань входять Світова федерація українських жіночих організацій та Світова федерація українських лемківських об'єднань. Європейський конгрес українців є міжнародною організацією, що представляє інтереси українських громад у країнах Центральної та Східної Європи і є важливою частиною світового українського руху. Він активно співпрацює зі Світовим конгресом українців [1; 150-154].

У 1994 році на з'їзді в Празі організацію перейменували на Європейський конгрес українців, а її діяльність була розширена на країни Центральної та Східної Європи. Основними завданнями ЄКУ є захист прав українців на законодавчому рівні в Європі, сприяння збереженню української мови, культури та традицій, лобіювання інтересів України в європейських інституціях, інформаційна підтримка України та боротьба з дезінформацією. Крім того, ЄКУ активно працює з українськими громадами, допомагаючи їхній інтеграції в місцеві суспільства. Організація також активно співпрацює з Європейським Союзом, Радою Європи, урядами європейських країн і міжнародними організаціями для зміцнення позицій України на міжнародній арені.

Світова федерація українських жіночих організацій (представництво у Швейцарії) була заснована в 1948 році як парасолькова та координаційна

організація, що об'єднує 35 українських жіночих організацій із різних країн світу. Вона регулярно надсилає до Ради ООН із прав людини документи, що стосуються воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених в Україні, наслідків збройних нападів на жінок та дітей, насильства, умов утримання військовополонених, примусових переміщень та незаконної депортації населення, включаючи викрадення дітей, а також закликає до відповідальності за злочини агресії та воєнні злочини. Організація також активно виступає за приєднання України до Стамбульської конвенції, яка є важливим інструментом для запобігання насильству проти жінок. Україна підписала цю конвенцію у 2011 році, але ратифікувала її лише в середині 2022 року. Федерація також підтримувала кандидатуру українки до Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок на 2023–2026 роки. Окрім цього, вона активно підвищує обізнаність щодо російської дезінформації, публікує заяви, петиції та листи до міжнародних організацій, а також проводить експертні обговорення щодо впливу війни на права жінок, дітей та біженців [31].

Українська діаспора в Канаді є однією з найбільших у світі, якщо не враховувати Росію. Однак говорити про українську громаду в Росії у цьому контексті складно, адже, хоча чисельність осіб українського походження там сягає мільйонів, вони практично позбавлені можливості зберігати та відкрито виражати свою національну ідентичність.

У статті В. Макара «Діаспора як інструмент публічної дипломатії України» [58] досліджується роль української діаспори та основні напрями її діяльності. Автор зосереджує увагу на впливі Світового конгресу українців та Конгресу українців Канади на поширення позитивного іміджу України в міжнародному середовищі. Дослідник наголошує, що, крім зусиль Міністерства закордонних справ України та дипломатичних установ в інших країнах, важливим елементом публічної дипломатії є активне використання «м'якої сили», яку успішно реалізує українська діаспора. Це передбачає її участь у лобюванні інтересів України, захисті її суверенітету та державності.

Конгрес українців Канади заснований на початку Другої світової війни як Комітет українців Канади, а свою сучасну назву отримав у 1989 році. Сьогодні він об'єднує 33 українські організації, що мають численні філії по всій країні. КУК налічує шість провінційних рад і 34 місцеві осередки в різних містах Канади. Як і Світовий конгрес Українців, КУК має статус міжнародної неурядової організації та виконує роль координаційного центру українських громад у діаспорі, сприяючи їхній активній діяльності та збереженню української культурної спадщини [44]. Конгрес українців Канади має свої представництва в парламенті та уряді Канади, а також при владних структурах провінцій, що надає йому широкі можливості для захисту інтересів української громади. Загалом понад 1,4 млн осіб у Канаді ідентифікують себе як українці за походженням. Це дозволяє КУК впливати на політику канадського уряду на міжнародній арені, зокрема у відстоюванні незалежності України та нині – у протидії російській агресії [59].

Четвертий етап (1991–2014 рр.) – консолідація інституцій навколо незалежності України. Розпад СРСР і проголошення незалежності України у 1991 році спричинили нові виклики та можливості для української діаспори. Українська діаспора зіграла ключову роль у визнанні незалежності України на міжнародній арені. Завдяки її тиску (протестам, діяльності громадських організацій, інформаційним кампаніям, петиціям і закликам) Канада стала першою західною державою, яка визнала незалежність України. Цей крок, зроблений країною, що входить до «Великої сімки», мав важливе значення для Західного світу. Активна діяльність української діаспори в культурній, громадській, інформаційній та політичній сферах сприяла розвитку культурних і громадянських процесів, які зародилися в Україні в першій половині ХХ століття, але не могли розвиватися через репресії з боку СРСР. Це дозволило зберегти національні ідеї, виховати свідомих українців та домогтися міжнародного визнання України. Досягнення діаспори стали важливою частиною загального процесу становлення незалежної України [154].

Погоджуємося з думкою авторок статті Т. Грачевською та Д. Ахмаджановою [18], що однією з перших форм підтримки України з боку закордонних українців було політичне підтримування її незалежності. Активна позиція українців у Канаді допомогла цій країні стати однією з перших, яка визнала незалежність України. Діаспора в Канаді організовувала акції протесту проти представників УСРР, готувала інформаційні передачі і подавала петиції, які спонукали канадський уряд активніше підтримувати визнання України як самостійного суб'єкта на міжнародній арені. Події Революції Гідності стали важливою віхою в розвитку відносин між Україною та діаспорою. Вони посилили патріотичні настрої серед представників української діаспори та стали знаковими у їхній політичній підтримці демократичних перетворень в Україні. Тоді ж відбулося перше справжнє єднання старої і нової діаспори.

У другій половині ХХ – на початку ХХІ століття сформувалися кілька потужних центрів української діаспори. Багато інституцій, які раніше зосереджувалися на боротьбі за незалежність України, переорієнтували свою діяльність на підтримку демократичних реформ, економічної інтеграції України у світову спільноту та захист прав українців за кордоном.

Основним координаційним органом світового українства є *Українська всесвітня координаційна рада (УВКР)*, створена у 1992 році. УВКР є міжнародною спілкою об'єднань громадян, яка працює в Україні та за кордоном. Її мета – сприяти розвитку незалежної України, збереженню національної ідентичності українців за кордоном і підтримці співпраці між Україною та закордонними українцями. Найвищим органом управління УВКР є Всесвітній форум українців, який проводить свої засідання раз на чотири-п'ять років [57]. Між форумами управлінську функцію виконують Загальні збори представників організацій-членів УВКР, що збираються щонайменше раз на рік. Представництво УВКР знаходиться в Києві [88].

П'ятий етап (з 2014 р.) – діяльність інституцій під час війни. Роль діаспор значно зростає в умовах кризових або постконфліктних ситуацій. Завдяки глибокому розумінню місцевих реалій, діаспори часто надають оперативну та

адаптовану гуманітарну допомогу. Вони можуть зробити значний фінансовий внесок у відбудову після конфліктів, зокрема у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я та цивільна інфраструктура. Діаспори активно беруть участь у публічній дипломатії, організовуючи мітинги, виступаючи в ЗМІ, проводячи зустрічі з політиками та іншими зацікавленими сторонами, а також займаючись лобістською діяльністю на міжнародному рівні. Крім того, важливим напрямом є їхній внесок у просування та досягнення справедливості в період перехідного правосуддя [31].

На сучасному етапі інституції української діаспори відіграють важливу роль у політичному та громадському житті приймаючих країн. Наприклад, СКУ, Європейський конгрес українців, Український конгресовий комітет Америки та Канадська українська конгресія активно лобіюють інтереси України в міжнародних структурах.

Канадська українська діаспора надає допомогу Україні в різних сферах, охоплюючи практично всі аспекти суспільного життя. Водночас особливий акцент зроблено на військовій та гуманітарній підтримці, зумовленій повномасштабною війною. Допомога має політичний, військовий, гуманітарний та відбудовний характер. Зокрема, значні зусилля спрямовуються на підтримку українських біженців, які через війну були змушені покинути країну. За офіційними даними, з березня 2022 року по квітень 2024 року до Канади прибуло близько 300 тисяч українців [189]. КУК створив осередки в усіх провінціях і великих містах, які опікуються переселенцями. У Торонто, наприклад, 23 березня 2023 року відкрився Центр допомоги українцям, де волонтери надають широкий спектр підтримки – від консультацій до матеріальної допомоги [149].

Канадсько-українська фундація також відіграє важливу роль у підтримці новоприбулим, розробляючи ефективні програми адаптації та надаючи фінансову підтримку. Поряд із цим значні ресурси спрямовують безпосередньо в Україну для підтримування як цивільного населення, так і оборонних зусиль [39].

З початком агресії Росії роль діаспори значно зросла. Вона активно сприяє захисту незалежності України, а також виступає на захист національної ідентичності українців, намагаючись протидіяти спробам Росії зруйнувати Україну як незалежну державу і знищити українську самосвідомість. Окрім того, з'явилася нагальна потреба в підтримці та допомозі з боку СКУ і КУК, а також у впливі на політику країн перебування діаспори, аби ті активно сприяли Україні в її боротьбі проти агресора, зокрема у воєнному протистоянні з Росією. Діяльність української діаспори, зокрема через організації СКУ та КУК, стала важливим чинником публічної дипломатії України, сприяючи поширенню позитивного іміджу України в міжнародному контексті та її підтримці на різних рівнях [58].

Також у цей період значно посилилася роль українських наукових та культурних центрів, таких як Наукове товариство імені Шевченка (США, Канада), Українська академія мистецтв і наук та українські кафедри в західних університетах. Важливу роль відіграли українські видавництва, що публікували книги та періодичні видання рідною мовою, підтримуючи зв'язок з українським корінням серед нових поколінь діаспори.

Крім того, із розвитком цифрових технологій з'явилися нові форми самоорганізації українців за кордоном, такі як онлайн-спільноти, культурні проекти, волонтерські ініціативи та благодійні фонди, які підтримують Україну в час кризи. Прикладом такого об'єднання є «Global Ukraine» – це мережа, яка охоплює понад 400 молодих, високоосвічених українських мігрантів, що живуть у більше ніж 70 країнах світу. Її діяльність орієнтована на залучення діаспори через освітній портал, бізнес-хаб і мережу амбасадорів, наставників та спільнот. Метою організації є «об'єднати творчі, інтелектуальні та фінансові ресурси українців усього світу для створення екстериторіального українського простору, де провідні українські організації, незалежні лідери та експерти просувають інтереси України на глобальному рівні». Мережа має співпрацю з урядовими партнерами, такими як Міністерство закордонних справ України та

Українська рада бізнесу, а також з іншими організаціями, такими як Українська академія лідерства, «Tech Ukraine» та Ізраїльсько-український альянс [177].

У контексті війни в Україні роль української діаспори стала критично важливою. Члени діаспори активно мобілізували гуманітарну допомогу, організували підтримку біженців та підтримували зв'язок із громадянським суспільством, національними і міжнародними організаціями, які шукали партнерів для надання допомоги Україні та її біженцям. Основними напрямками гуманітарної допомоги організацій української діаспори стали охорона здоров'я, продовольча безпека, надання тимчасового притулку та освіта. У країнах-сусідах України важливим аспектом їхньої діяльності була підтримка вимушених переселенців. Однак на сьогодні ще не існує комплексної оцінки масштабів гуманітарної підтримки та видів допомоги, наданих українською діаспорою [31].

Експерти [31] дійшли висновку, що позитивний вплив залучення діаспори значно залежить від створення сприятливого середовища для її діяльності як у країні походження, так і в країні призначення, а також у міжнародному контексті [182]. Якщо діаспори не отримують підтримки на інституційному або законодавчому рівні, вони можуть відчувати ігнорування та бути нездатними робити значущий вклад.

Першим і найважливішим кроком для розширення можливостей діаспор є надання їм статусу та визнання, наприклад, через визнання їхньої ролі в гуманітарному реагуванні, підтримці грошових переказів та потенційному внеску у відновлення. Другим аспектом є необхідність довіри до інституцій на батьківщині щодо прозорості витрачання фінансових ресурсів [182]. Третім – інституції на батьківщині мають враховувати різноманітність діаспор, їхні соціально-політичні та географічні контексти, що зумовлює потребу в індивідуальному підході при організації політичних відносин. Державна політика України щодо діаспори знаходиться на стадії переосмислення і, ймовірно, буде посилена найближчим часом. Тому важливо ретельно вивчити

питання подвійного громадянства, визнання соціальних прав та уникнення подвійного оподаткування [31].

Експерти [31] пропонують створити спеціалізовані інституції, що займаються питаннями діаспори та політичного середовища. Такі агентства мають бути тісно пов'язане з іншими державними органами, зокрема міністерствами, які відповідають за різні сфери, важливі для діяльності діаспори, такі як економіка, освіта, охорона здоров'я, відбудова тощо. Вони могли б стати основним контактним пунктом для організацій діаспори, що звертаються до центральної влади. На сьогодні існують проблеми з доступними та ефективними контактними механізмами для української діаспори. Тому такі агентства могли б допомогти діаспорі краще адаптуватися до місцевого контексту, зокрема через навчання активних членів діаспори, як ефективно комунікувати, щоб їх не сприймали як необізнаних або занадто зверхніх щодо місцевих реалій.

Посольства та консульства можуть відігравати активнішу роль у взаємодії з діаспорою, оскільки вони мають унікальну можливість оцінювати її потреби та працювати з іншими зацікавленими сторонами в приватному та державному секторах [199]. Наприклад, створення посади відповідального за зв'язки з діаспорою, могло б допомогти у картуванні та координації її діяльності. Інші можливі інституційні рішення можуть включати створення «Дому діаспори» або призначення «радника з питань діаспори» при прем'єр-міністрі, що дозволить більш ефективно взаємодіяти з діаспорними громадами [31].

Отже, інституції української діаспори пройшли складний шлях від перших братств та громадських організацій до впливових міжнародних структур, що активно впливають на світову політику. Вони стали не лише осередками збереження української культури та ідентичності, а й важливими агентами змін у міжнародних відносинах. Їхня роль залишається актуальною і сьогодні, особливо в контексті глобальних викликів, що постають перед Україною та її громадянами у всьому світі. Українські діаспори переживають складний перехід від етнічної до громадянської ідентичності, що відображається в їхній

ролі як провідників національних інтересів на міжнародному рівні. Вони активно сприяють формуванню громадської думки в країнах перебування, підтримуючи незалежність України та захист її суверенітету. Важливими організаціями є Світовий конгрес українців, Конгрес українців Канади та інші міжнародні об'єднання, які згуртовують представників України в різних країнах і займаються культурною, політичною та гуманітарною діяльністю. Українці активно підтримували незалежність України, беручи участь у важливих публічно-дипломатичних заходах, організовуючи акції протесту та інформаційні кампанії. Світовий конгрес українців має глобальний вплив, координуючи діяльність українських організацій у більш ніж 60 країнах й активно підтримуючи Україну на міжнародній арені, зокрема в боротьбі проти агресії Росії. Одним із важливих напрямків діяльності є гуманітарна допомога Україні та українським біженцям. Діаспора в Канаді має великий вплив на політику, зокрема через КУК, який об'єднує понад 1,4 мільйона українців та має представництва в уряді та парламенті Канади. Інші міжнародні організації, такі як Європейський конгрес українців та Українська всесвітня координаційна рада (УВКР), також відіграють ключову роль у зміцненні зв'язків між Україною та її діаспорою, сприяючи розвитку національної ідентичності українців за кордоном та підтримці незалежності України.

Висновки до розділу 2

Міграцію населення розглянуто складним комплексним процесом, досліджуваним фахівцями багатьох спеціальностей. Зазначено, що міграція та безпека пов'язані не лише прямим, а й зворотним зв'язком, тобто безпекові заходи держав впливають на переміщення населення. Існують п'ять основних хвиль масового переселення українців за кордон. Перша хвиля тривала з кінця XIX століття до початку Першої світової війни. Друга хвиля відбулася між світовими війнами XX століття. Третя хвиля мала місце після Другої світової війни, а четверта розпочалася в 1990-х роках і триває донині. Українська діаспора значно розширилася й зросла кількісно після 1945 року в

демократичних країнах. Відразу після війни друга хвиля політичної еміграції, що налічувала понад 250 000 українців, опинилася в Німеччині та Австрії, а наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років розселилася на різних континентах і країнах. Після 2014 р. можемо виділити нову хвилю міграції українців – п'яту, спричинену війною [1; 150-154].

Найвпливовіші діаспори світу виконують значну роль у глобальному розвитку та співпраці, сприяючи економічному зростанню, політичній стабільності та культурному розмаїттю. Вони є важливим чинником у зміцненні взаєморозуміння та співпраці між націями, що сприяє стабільності та процвітанню у всьому світі. Аналізуючи демографічні та соціокультурні характеристики української діаспори, можна виокремити основні напрями співпраці з українцями через п'ять територіальних департаментів МЗС України. Кожен департамент має завдання щодо координації відносин, захисту національних інтересів та розвитку культурних й освітніх ініціатив. Особливу увагу заслуговує діяльність українців у країнах третього департаменту, зокрема в США та Канаді, де активно підтримують культурні, освітні та гуманітарні проекти, зокрема через Канадський конгрес українців та Світовий конгрес українців.

Українські громади підтримують національну ідентичність через різні інструменти публічної дипломатії, зокрема, через культурні центри та школи, активно співпрацюючи з місцевими урядами для підтримки своїх громад. Освітня сфера є ключовою для збереження ідентичності, особливо для переміщених осіб, яким важко здобути освіту за стандартами України. Важливою є підтримка українських дітей через дистанційне навчання та школи за кордоном. Міністерства закордонних справ та освіти мають посилити зусилля для розвитку цієї інфраструктури. Загалом українська діаспора активно підтримує національні інтереси України, зберігає культурну спадщину та сприяє розвитку міжнародних зв'язків і публічної дипломатії. Гуманітарна допомога є ще однією значною складовою діяльності діаспори. Велика частина українських громад активно надає фінансову та матеріальну підтримку Україні,

особливо в умовах воєнних конфліктів. Наприклад, в Австралії, Канаді та США організують кампанії збору коштів і надання гуманітарної допомоги, зокрема відпочинок для військових та дітей, тренінги для психологів і психіатрів .

Українська діаспора, розселена більше ніж у 130 країнах, відіграє ключову роль у формуванні позитивного іміджу України, збереженні її ідентичності та підтримці суверенітету. Публічні організації, такі як Світовий конгрес українців, Конгрес українців Канади та Європейський конгрес українців, є важливими інструментами публічної дипломатії. Вони сприяють міжнародній підтримці України, захисту прав українців, популяризації культури та наданню гуманітарної допомоги, особливо в умовах війни. Їхня діяльність зміцнює зв'язки України з іншими країнами та забезпечує її інтереси на світовій арені.

РОЗДІЛ III

СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЗА КОРДОНОМ

3.1. Напрями «м'якої сили» та ініціативи української держави щодо діаспори

Активне розширення зв'язків із закордонними українцями стало важливим аспектом зовнішньої політики України, спрямованим на захист їхніх прав та інтересів, а також на задоволення національно-культурних, мовних і інформаційних потреб. У сучасних реаліях формування умов для залучення закордонних українців до суспільного життя в Україні, а також використання їхнього інтелектуального, духовного й культурного потенціалу на користь українського суспільства стало невід'ємною частиною внутрішньої політики держави.

Держава сприяє реалізації різноманітних економічних, соціальних, освітніх, культурних й інформаційних заходів, що мають на меті підтримку закордонних українців. Ці заходи передбачають як допомогу в економічних і правових питаннях, так і культурну та мовну підтримку, а також забезпечення доступу до інформації й освітніх можливостей. Основною метою є задоволення реальних потреб та запитів закордонних українців, які можуть варіюватися від культурних потреб до більш конкретних соціальних та економічних [30].

Програми підтримки української діаспори займаються низкою важливих завдань: збереження культурної спадщини, зміцнення зв'язків з Україною, надання гуманітарної, фінансової та правової допомоги тим, хто перебуває в складних життєвих обставинах. Одним з основних напрямів є культурна, мовна, освітня та інформаційна підтримка, а також забезпечення можливостей для навчання та працевлаштування українців за кордоном. Зокрема, програми передбачають розвиток українського шкільництва через суботні та недільні

школи, а також підтримку молодого покоління діаспори через формування спільної української ідентичності.

Сучасні програми також орієнтовані на співпрацю з діаспорою в умовах нових глобальних викликів, що включають інвестиційні ініціативи, покращення інформаційної взаємодії та посилення позитивного іміджу України за кордоном. У межах цієї стратегії передбачається створення нових інституційних структур для більш ефективного управління діаспорними справами та посилення ролі української громади в міжнародному культурному й економічному контексті. Ці ініціативи не лише сприяють розвитку зв'язків між Україною і її громадянами за кордоном, а й допомагають посилити роль діаспори як важливого елемента державної політики та забезпечення національних інтересів на міжнародній арені [30].

Комплексний підхід до вирішення завдань налагодження зв'язків і розвитку співпраці між Україною та українською діаспорою знайшов своє відображення в Державній програмі «Українська діаспора на період до 2000 року», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 119 від 22 січня 1996 року. Ця програма стала першим кроком у створенні стратегічного плану для зміцнення зв'язків з діаспорою. Вона ставила за мету:

- Використання досвіду західної діаспори для підвищення ефективності культурного, освітнього та економічного співробітництва.
- Підтримка східної діаспори, яка перебувала в процесі становлення власних організацій та інституцій.

Програма охоплювала також культурно-освітні проблеми, що були важливими для збереження української ідентичності за кордоном.

Логічним продовженням цієї програми стало затвердження Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 року (Указ Президента України № 892/2001 від 24 вересня 2001 року). Цей документ став знаковим в історії співпраці України з її діаспорою, адже він засвідчив зміну ставлення держави до українців за кордоном, як до невід'ємної частини нації. Замість терміну «українська діаспора», який використовувався в програмі 1996 року, у

новій програмі з'явився термін «закордонне українство». Це свідчило про більш глибоке усвідомлення того, що українці за межами України мають великий потенціал для впливу на міжнародне визнання української культури, освіти та способу життя.

Ці зміни відображали розвиток державної політики, спрямованої на підтримку діаспори і на забезпечення її ролі в глобальному контексті [9]. Українська влада почала посилено розробляти політику щодо діаспори після Помаранчевої революції 2004 року.

Закон України «Про правовий статус закордонного українця» [103] був прийнятий для врегулювання правового статусу українців, що проживають за межами держави, і спрямований на полегшення їхніх контактів з Україною, надання їм підтримки та забезпечення їхніх національно-культурних, мовних і освітніх прав. Цей закон закріплює правовий статус закордонних українців, визначає їхні основні права та обов'язки, а також забезпечує механізми підтримки для тих, хто проживає поза межами України.

У Ст.1 визначено, що *закордонний українець* – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України; українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження. Основними цілями цього закону є такі:

1. Підтримка українців за кордоном і захист їхніх прав.
2. Створення умов для розвитку та збереження культурної ідентичності українських громад за кордоном.
3. Сприяння інтеграції закордонних українців у країни їхнього проживання з одночасним збереженням зв'язків з Україною.
4. Сприяння розвитку співпраці між Україною і країнами, у яких проживають українці, у різних сферах, зокрема в економічній, культурній і освітній.

Цей закон також дозволяє українцям за кордоном брати участь у різноманітних програмах, ініціативах і проєктах, які реалізуються в Україні, та отримувати допомогу від держави у випадках, коли це необхідно. Відповідно до цього закону було створено Національну комісію з питань закордонних українців, на яку покладено завдання керувати – переважно юридичними – справами, пов'язаними із закордонним українством. На додаток до цієї комісії Міністерство закордонних справ України заснувало Управління закордонного українства та гуманітарного співробітництва [30].

До основних нормативних документів того періоду належать такі: Закон України «Про закордонних українців» (2004) [101], постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців» (2004) [106] та «Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» (2004) [99], Національна концепція співпраці із закордонними українцями (2006) та ін. [75].

Загалом законодавчі ініціативи на підтримку закордонних українців, як правило, спрямовані на створення сприятливих умов для зміцнення зв'язків між Україною та її громадянами за кордоном, а також для забезпечення доступу до культурних, мовних, освітніх і правових ресурсів.

До центральних органів виконавчої влади, що займаються питаннями української діаспори, у різні періоди належали Державний комітет України у справах національностей та міграції, який, згідно з Указом Президента № 486 від 27 квітня 2004 року «Про забезпечення організації співпраці з українцями, які проживають за межами України», отримав відповідальність за організацію співпраці з українцями за кордоном та координацію діяльності в цій сфері. Міністерство закордонних справ України також має важливу роль, зосереджуючи свої зусилля на розвитку зв'язків з українцями за межами країни. Окрім того, Міністерство культури України активно здійснювало державну політику, спрямовану на підтримку культури українців, що проживають за кордоном, що є одним із ключових напрямів його діяльності.

Національна концепція співпраці із закордонними українцями, затверджена Указом Президента України В. Ющенко від 13 жовтня 2006 року, визначає національні інтереси України в контексті взаємодії з діаспорою та окреслює основні напрями діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій. Співпраця з українцями за кордоном в Україні здійснюється на трьох рівнях (Додаток В):

- центральні органи виконавчої влади;
- місцеві виконавчі органи, особливо в прикордонних областях;
- неурядові та громадські організації (СКУ, УВКР, ЄКУ, Товариство зв'язків з українцями за межами України «Україна-Світ», «Четверта хвиля» та інші).

Ініціативою Президента України В. Ющенко було визначено, що координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади для зміцнення та розширення співпраці з українцями за кордоном і їхніми громадськими організаціями має здійснювати Міністерство закордонних справ, що було затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 960 від 12.07.2006 року. Відтак, МЗС визначило одним із пріоритетів своєї діяльності реалізацію державної політики співпраці з закордонними українцями, яка передбачає захист їхніх прав у країнах проживання, створення можливостей для збереження та розвитку їх етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, задоволення національно-культурних та інших потреб, а також використання потенціалу закордонних українців на користь України і посилення позитивного іміджу держави на міжнародному рівні [30].

Основними інструментами реалізації цієї політики на урядовому рівні стали Міжвідомча координаційна рада з питань розвитку зв'язків із закордонними українцями та Національна комісія з питань закордонних українців. Комісія вирішує питання надання статусу «закордонного українця» особам українського походження з інших країн, що дає їм право отримувати безкоштовну багаторазову п'ятирічну візу для в'їзду в Україну та дозвіл на постійне проживання без обмежень імміграційними квотами. Збільшення

кількості поданих заяв вказує на зростання інтересу громадян українського походження з усього світу до здобуття цього статусу. Далі Урядовий комітет з гуманітарної та соціальної політики під головуванням Віце-прем'єр-міністра України В. Кириленка схвалив проєкт розпорядження про затвердження Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями до 2010 року [45]. Програма затверджена в липні 2006 року на п'ятирічний період й орієнтована на зміцнення зв'язків з українцями за кордоном і їхніми організаціями. Вона сприяла підвищенню міжнародного авторитету України й передбачала активізацію співпраці в науці, освіті, культурі, туризмі, а також в торговельно-економічних і науково-технічних сферах. Основною метою програми було збереження етнічної ідентичності закордонних українців, підтримка українських громад і національно-культурних автономій, а також ефективне використання їхнього потенціалу для просування інтересів України на міжнародній арені.

Культурна співпраця з українською діаспорою охоплювала такі напрями:

- організація культурних і мистецьких заходів в Україні за участю офіційних делегацій, митців та творчих колективів;
- участь офіційних делегацій, творчих працівників і мистецьких колективів з України в заходах, що організовують українські громади за кордоном;
- підтримка заходів, організованих закордонними українськими організаціями (фестивалі, конференції, семінари, Дні української культури тощо);
- проведення культурно-мистецьких подій під егідою Культурно-інформаційних центрів України за кордоном.

У цей період українська дипломатія разом із громадами закордонних українців активно працювала над поширенням серед міжнародної спільноти інформації про Голодомор 1932–1933 років. Одним із ключових проєктів у межах співпраці з діаспорою та забезпечення міжнародного визнання Голодомору як геноциду українського народу стала міжнародна акція «Незгасима свічка», що відбулася в 33 країнах світу. Ініціатором цієї акції був

Міжнародний координаційний комітет Світового конгресу українців (МКК СКУ), приурочений до 75-х роковин Голодомору. Акцію підтримали Секретаріат Президента України, МЗС України та Українська всевітня координаційна рада, що сприяло визнанню Голодомору геноцидом багатьма країнами світу [104].

У 2008 році при Міністерстві освіти та науки України створена Міжнародна українська школа (МУШ), яка займається координацією діяльності закордонних українських навчальних закладів, надаючи їм методичну та інформаційну підтримку. Часто батьки-мігранти висловлюють занепокоєння щодо того, що МУШ не завжди забезпечує належне патріотичне виховання й іноді підтримує російські школи, ігноруючи українську історію.

Також існували труднощі з фінансуванням МУШ із державного бюджету, зокрема для витрат на відрядження та проведення атестацій. 1 червня 2012 року Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України видало наказ № 654, який затверджував план підтримки українського шкільництва за кордоном на 2012–2015 роки. Українська всевітня координаційна рада (УВКР) неодноразово пропонувала розробити Державну програму розвитку освіти за кордоном, подібну до програм, що діють у Росії, Казахстані, Польщі та інших країнах [57].

Державна політика співпраці із закордонними українцями потребувала сталого фінансування відповідних програм. Про це йшлося у Рекомендаціях парламентських слухань «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», проведених у 2009 році, де було рекомендовано передбачити належне фінансування в проєктах законів про Державний бюджет України для забезпечення реалізації цієї співпраці. Українські урядовці також неодноразово заявляли про необхідність фінансової підтримки українців за кордоном [57].

Важливим доповненням до діяльності державних структур щодо підтримування закордонних українців стали Культурно-інформаційні центри (КІЦ), які функціонували при дипломатичних установах України. Вони були створені відповідно до Указу Президента від 20 лютого 2006 року № 142.

Основними завданнями КЩ було налагодження зв'язків з українцями за кордоном та сприяння задоволенню їхніх культурних, мовних та інформаційних потреб. Станом на вересень 2009 року КЩ відкрили в 15 країнах, а в Німеччині та Туреччині функціонують спрощені центри. КЩ також надавали підтримку українським суботнім і недільним школам, а також закордонним українським навчальним закладам, зареєстрованим при Міжнародній українській школі. Допомогу закордонним українцям здійснювали і на регіональному рівні. Більшість областей України, зокрема прикордонні з Росією, Білоруссю, Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Молдовою, брали участь у реалізації Державної програми співпраці із закордонними українцями до 2010 року [30].

Програма «Діаспора-2010» (2008) стала важливою ініціативою України, спрямованою на розвиток і підтримку української діаспори. Основні цілі програми були такі:

- Зміцнення зв'язків із діаспорою: підтримка розвитку культурних, освітніх та економічних зв'язків між Україною та українцями за кордоном; сприяння діяльності українських громадських організацій за кордоном; впровадження програм для допомоги українським школам і культурним осередкам за межами України.

- Підтримка національної ідентичності: збереження національної ідентичності українців, які проживають за кордоном; розвиток українських навчальних закладів, культурних та освітніх програм у діаспорі.

- Інформаційна та правова допомога: надання методичної та інформаційної підтримки українським навчальним закладам за кордоном; впровадження заходів для забезпечення прав українців у країнах їхнього проживання, зокрема у сфері освіти, соціального захисту та культурного розвитку.

- Співпраця з міжнародними організаціями: активізація співпраці з міжнародними українськими організаціями, такими як Світовий конгрес українців, Європейський конгрес українців, Світова федерація українських

жіночих організацій тощо; підтримка та координація їхньої діяльності для досягнення спільних цілей щодо підтримки української діаспори.

Програма «Діаспора-2010» стала важливим кроком у допомозі українцям за кордоном, зміцненні зв'язків між Україною та діаспорою та сприяла розвитку українських громадських і культурних ініціатив, підтримці освіти та культурної ідентичності українців у світі.

Особливу роль у налагодженні зв'язків з діаспорою відіграв громадський сектор. Так, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» організував і провів III Міжнародний конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція в майбутнє» у Львові з 22 по 25 червня 2010 року [161]. У заході взяли участь понад 400 представників з 28 країн і всіх областей України, включаючи видатних діячів світового українства. На основі пропозицій СКУ та рекомендацій секційних засідань, конгрес ухвалив звернення до Кабінету Міністрів і Верховної Ради України з відповідними клопотаннями: 1) створити законодавчу базу для реалізації програм підтримки світового українства; 2) продовжити практику проведення щорічних парламентських слухань із питань світового українства; 3) на основі пропозицій від світового українства розробити, затвердити та реалізувати Державну програму співпраці із закордонними українцями на період 2011–2015 років (близько сотні рекомендацій, відпрацьованих на засіданнях секцій, додано до ухвали як пропозиції до майбутньої програми); 4) при підготовці законів про держбюджет України на наступні роки передбачити належне фінансування програм для здійснення співпраці із закордонними українцями та їхніми громадськими організаціями [155].

21 червня 2010 року Світовим конгресом українців (СКУ) було передано чотири меморандуми президентові В. Януковичу, в яких піднімалися важливі питання щодо співпраці з міністерствами України. В цих меморандумах також висловлювалося занепокоєння з низки ключових аспектів, серед яких:

- Загроза втрати контролю над стратегічно важливими галузями промисловості.
- Угода про продовження перебування російських військових баз на території України.
- Перспективи вступу України до Євросоюзу та НАТО.
- Впровадження de facto другої державної мови в Україні.
- Порухення прав людини та основних свобод.
- Переписування історії, зокрема питання Голодомору.
- Відновлення пам'ятників Сталіну.
- Порухення прав українців у Росії.
- Резолюція Європарламенту щодо посмертного нагородження Степана Бандери званням «Герой України» та її ігнорування.

Ці питання мали велике значення для української діаспори, що викликало активну реакцію з боку СКУ, яке звернуло увагу на ситуацію в Україні та її вплив на права і свободи українців як в країні, так і за її межами [155].

Серед основних документів, які регламентували державну підтримку світового українства, варто згадати Державну програму співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 року № 682. Ця програма визначає пріоритетні напрями, серед яких:

- Удосконалення законодавства щодо співпраці з закордонними українцями.
- Посилення захисту інтересів закордонних українців у країнах їхнього постійного й тимчасового проживання.
- Активізація інформаційно-роз'яснювальної роботи в місцях компактного проживання української діаспори.
- Збільшення кількості науково-освітніх і культурно-мистецьких заходів, що проводяться за участю закордонних українців.

- Удосконалення мережі недільних шкіл та інших навчальних закладів, кафедр українознавства в країнах компактного проживання української діаспори.

- Виготовлення інформаційної продукції на рівні сучасних міжнародних стандартів.

Ця програма стала важливим інструментом для зміцнення зв'язків між Україною та її діаспорою, підтримки культурної ідентичності українців за кордоном, а також забезпечення прав та інтересів українців у різних країнах [77, с. 4].

Одним із недоліків цієї програми, як і попередньої, є те, що вона не охоплювала кілька мільйонів громадян України, які виїхали за її межі останніми десятиліттями. Програма використовувала термін «закордонні українці» згідно зі Ст. 1 Закону України «Про правовий статус закордонних українців», який визначає закордонного українця як особу, що є громадянином іншої держави або особою без громадянства, і має українське етнічне походження або є походженням з України.

Основними механізмами реалізації цієї політики на урядовому рівні були Міжвідомча координаційна рада з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями та Національна комісія з питань закордонного українства, яка регулюється нормами Закону «Про правовий статус закордонних українців» від 3 квітня 2004 року. Комісія приймала рішення про надання статусу «закордонного українця» особам українського походження з інших країн. За рішенням Комісії статус закордонного українця було надано 6115 особам із 53 країн світу [57] .

Усе активніше порушували питання про створення єдиного спеціалізованого державного органу, який би координував усі аспекти роботи із закордонними українцями, аналогічно до органів, що існують в інших країнах, таких як Азербайджан та Грузія. Це питання неодноразово порушували на форумах українців і в окремих виступах керівників міжнародних організацій української діаспори. Мобілізація діаспори має дві основні цілі [256, с. 21] –

формування транснаціональної ідентичності, що тісно пов'язана з країною походження, та розвиток інституцій, які встановлюють зв'язки з мігрантами, підтримують їхню активність і координують її.

Ця система заходів орієнтована на формування національної ідентичності серед мігрантів і стимулювання їхнього бажання підтримувати зв'язки з країною походження, разом із створенням необхідної інфраструктури для забезпечення цих зв'язків.

Надання прав та обов'язків представникам діаспори є ключовим етапом створення транснаціонального громадянства. Однак, багато країн не практикують надання таких прав, наприклад, політичних прав або соціальних гарантій, через побоювання щодо втручання у внутрішні справи та додаткових витрат на соціальні гарантії для осіб, які не сплачують податки в цих країнах [203, с. 10].

З іншого боку, держави прагнуть отримати економічний і політичний зиск від своїх мігрантів, покладаючи на діаспору відповідні обов'язки. Це передбачає інвестиційні заходи, як фінансові, так і людські інвестиції, а також зовнішнє лобіювання інтересів країни походження на міжнародній арені [17].

Серед завдань, які потребували першочергового вирішення, були наступні:

- Створення окремого державного органу, який би координував роботу із закордонним українством і трудовою міграцією, забезпечуючи зв'язки між закордонним українством і органами влади України, такими як Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Міністерства закордонних справ, культури, освіти і науки, молоді та спорту, економічного розвитку і торгівлі, соціальної політики, Пенсійний фонд, а також Державна прикордонна і Державна митна служби.

- Внесення змін до Закону «Про вибори народних депутатів» для забезпечення виборчих прав трудових мігрантів, оскільки існуючі положення фактично позбавляють їх частини прав, гарантованих Конституцією України. Це включає можливість голосувати та бути обраними до Верховної Ради України.

- Розробка Державної програми підтримки повернення громадян України, які перебувають за кордоном, на Батьківщину. Програма має передбачати податкові, митні, інвестиційні пільги, а також пільги на придбання чи будівництво житла.

- Активізація переговорів щодо укладення двосторонніх міжнародних договорів між Україною та іншими державами для забезпечення працевлаштування та соціального захисту трудових мігрантів, взаємного визнання документів про освіту та українських посвідчень водія.

- При підготовці проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» передбачити виділення коштів для підтримки українських культурно-інформаційних центрів за кордоном, а також на облаштування приміщень для громад закордонних українців, шкіл, класів, бібліотек, осередків української культури. Це включає закупівлю технічних засобів навчання, оргтехніки, меблів, книг, підручників та навчальної літератури для забезпечення навчальних закладів, де вивчається українська мова.

Для попередження негативних наслідків трудової міграції українців вважалося доцільним:

- Удосконалити законодавство, зміцнити відповідні інституції та розширити їхні повноваження, зокрема ухвалити Закон України «Про основні засади державної міграційної політики України», а також привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, що дозволить усунути недоліки існуючого законодавства у сфері міграції.

- Посилити участь Міністерства соціальної політики України у регулюванні трудової міграції.

- Поширювати інформацію серед потенційних трудових мігрантів через рекламно-інформаційні буклети, телепередачі, спеціальні випуски газет, розповідаючи про міжурядові угоди щодо працевлаштування та соціального захисту громадян, а також про можливості отримання допомоги від дипломатичних установ України за кордоном.

- Підвищити ефективність роботи закордонних дипломатичних установ України, зокрема консульств, в наданні правової допомоги мігрантам та захисті їхніх прав і свобод, оптимізувати кадровий склад консульських відділів відповідно до кількості трудових мігрантів у країнах перебування.

- Укладати двосторонні угоди та договори, які б забезпечували взаємне визнання посвідчень водія, трудового стажу, соціального та пенсійного страхування, збільшення квот на працевлаштування, а також забезпечення більш сприятливих умов працевлаштування за кордоном і захисту соціальних прав українських громадян.

- Створювати сприятливі умови для залучення фінансових ресурсів закордонних українців в економіку України.

- Запровадити пільгові умови для легалізації грошових переказів, зокрема законодавчо закріпити спрощену систему переказів із-за кордону та зменшити оплату за банківські послуги.

- Створити умови всередині країни для скорочення виїзду на заробітки за кордон, заохочувати повернення мігрантів та максимальне використання результатів трудової міграції на користь розвитку домогосподарств, місцевих громад, регіону та країни.

- Зберігати національну ідентичність українців, які тимчасово працюють за кордоном, шляхом створення умов для їхнього національно-культурного життя, організації клубів, бібліотек, недільних шкіл тощо.

- Максимально використовувати потенціал громадських об'єднань українців за кордоном, зокрема через активну роботу Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України, створеної 20 січня 2010 року. Цей орган має бути дієвим механізмом впливу на владні рішення щодо вдосконалення нормативно-правової бази у питаннях соціального захисту співвітчизників та створення умов для їхнього повернення в Україну [57].

Питання діаспори розглядалося у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [105], опублікованій у 2017 році. Документ визнає, що незаконна анексія Криму Російською Федерацією, збройний

конфлікт на Донбасі та економічні труднощі в Україні призвели до зростання еміграції, що перетворила тимчасову трудову міграцію на постійну. Стратегія наголошує на важливості державної підтримки для ефективного використання економічного та інтелектуального потенціалу української діаспори, а також для просування інтересів України на міжнародній арені. Однією з основних цілей є створення умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів у суспільство. Пропонується впровадження державної системи кредитування для репатріантів, які бажають започаткувати власний бізнес, а також податкові пільги для тих, хто інвестує кошти, зароблені за кордоном. Окремою метою Стратегії є заохочення повернення українців, їхніх нащадків та інших мігрантів, зокрема через співпрацю з українською діаспорою [102]. Робота з закордонними українцями в Україні досі залишається розпорошеною серед кількох міністерств. Наприклад, Департамент зв'язків із закордонним українством та культурно-гуманітарного співробітництва Міністерства закордонних справ України займається переважно консульськими питаннями закордонних українців. Відділ національних меншин та української діаспори Міністерства культури України відповідає за питання культури. Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України має департамент, що займається освітніми питаннями закордонних українців, а Державна міграційна служба відповідає за питання трудової міграції.

Уряд України постановою від 10 травня 2018 року № 344 затвердив Державну програму співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року. Мета цієї програми полягає в поглибленні співпраці із закордонними українцями, зокрема шляхом підвищення ефективності роботи органів влади з ними. Реалізація цієї програми мала на меті:

- Активізацію співпраці із закордонними українцями, задоволення їхніх національно-культурних потреб, залучення потенціалу діаспори для утвердження позитивного іміджу України у світі.

- Просування економічних інтересів держави.

Основні завдання програми включають такі заходи:

1. Реалізацію державної політики у сфері інформації щодо протидії антиукраїнській пропаганді та утвердження позитивного іміджу України.
2. Задоволення науково-освітніх потреб закордонних українців.
3. Сприяння збереженню й розвитку української мови.
4. Задоволення культурних потреб закордонних українців та збереження культурної спадщини.
5. Поглиблення співпраці із закордонними українцями у сфері національно-патріотичного виховання.

Незважаючи на те, що Верховна Рада України визначила пріоритети й працює над законодавчою базою у сфері трудових міграцій, проблема трудової міграції в Україні залишається актуальною. Кількість українців, які виїжджають за кордон у пошуках кращих можливостей, зростає. Деякі з них повертаються, а деякі залишаються в інших країнах. Це ставить перед українською владою завдання створити чітку стратегію для залучення українців із-за кордону та забезпечення належних умов праці та проживання для них [88].

У 2018 році ухвалений Закон України «Про забезпечення прав і свобод українців, які перебувають за межами України», що визначив правовий статус закордонних українців та їхні права на освіту, працевлаштування й участь у культурному житті. Закон став важливим кроком у захисті прав громадян України, які перебувають за кордоном, а також у сприянні їхньої інтеграції в суспільствах інших країн.

Також із державного бюджету виділено кошти на діяльність українських громадських організацій за кордоном, фінансування проєктів, які стосувалися освіти, культурної спадщини та просування української культури в світі.

У період з 2015 по 2021 рік програми підтримки діаспори мали за мету зміцнення зв'язків з українцями за кордоном, підтримку їхніх прав і потреб, а також підвищення міжнародного авторитету України. Основні аспекти цих програм включали такі заходи:

1. Державну програму співпраці із закордонними українцями на 2016–2020 роки: програма була спрямована на розвиток культурних, освітніх та

інформаційних зв'язків між Україною та діаспорою. Це зумовлювало активізацію співпраці у сфері науки, освіти, а також підтримку національних шкіл і навчальних закладів за кордоном, через фінансування та методичну допомогу.

2. Підтримку суботніх і недільних шкіл: одним із важливих аспектів стало створення і розвиток українських суботніх і недільних шкіл у різних країнах. Це дозволяло зберігати культурну ідентичність українців за кордоном, а також забезпечувати їхніх дітей освітою українською мовою.

Ці ініціативи сприяли збереженню національної ідентичності українців у діаспорі та їхньої інтеграції в міжнародний культурний простір.

Українська держава справді приділяла значну увагу підтримці діаспори, зокрема через участь у міжнародних форумах, таких як Всесвітній форум українців. Ці форуми стали важливими платформами для налагодження діалогу між Україною та її громадянами за кордоном, що сприяло розвитку співпраці та обміну досвідом. Вони також посилили інформаційну кампанію для підвищення обізнаності міжнародної спільноти про Україну, її культуру, а також про українську позицію у світовій політиці, зокрема щодо конфлікту з Росією.

Проте, на жаль, існували проблеми з фінансуванням програм підтримки діаспори, що негативно впливало на реалізацію багатьох проєктів, особливо в таких сферах, як освіта та культурна діяльність. Були зауваження щодо недостатньої ефективності управління деякими аспектами цих програм, зокрема патріотичного виховання та координації роботи українських шкіл за кордоном. Попри ці труднощі, програми підтримки діаспори в період 2015–2021 роки, як і раніше, були спрямовані на зміцнення культурних, освітніх та політичних зв'язків між Україною та українцями за кордоном. Створення нових законодавчих ініціатив, таких як законодавчі акти, що визначають права та підтримку закордонних українців, стало важливим кроком вперед.

У 2021 році Стратегія зовнішньополітичної діяльності України визначила однією з цілей підтримку українців за кордоном. У документі зазначено, що

українці, які проживають за межами України, є невід'ємною частиною українського народу. Там сказано: «Українці за кордоном є частиною українського народу. Українська держава і надалі активно розвиватиме зв'язки з етнічними українцями, які проживають за її межами, та українцями, які працюють в інших державах, дбатиме про задоволення їх національнокультурних і мовних потреб» [129].

Україна планувала активно залучати потенціал закордонних українців для досягнення ключових зовнішньополітичних цілей, таких як відновлення миру та територіальної цілісності, протидія антиукраїнській пропаганді, посилення міжнародного тиску на агресора, покращення іміджу країни, розвиток економічних зв'язків і залучення інвестицій. Національне законодавство мало сприяти збереженню національної ідентичності українців за кордоном та захищати їхні права у сфері працевлаштування та трудової міграції.

Зовнішньополітична діяльність у цьому напрямі має ґрунтуватися на збалансованих, людиноцентричних підходах, включаючи вдосконалення міжнародних угод із працевлаштування та створення сприятливих умов для повернення й реінтеграції трудових мігрантів.

Системна та інституалізована співпраця із закордонними українцями є необхідною умовою. Для цього необхідно внести зміни до законодавства, наділивши Міністерство закордонних справ повноваженнями в питаннях співпраці з діаспорою, покращити правові механізми доступу до освіти та участі у державних ініціативах, а також забезпечити ефективну організаційно-фінансову підтримку діяльності МЗС у цій сфері.

У 2020 році Кабінет Міністрів України підписав зі Світовим конгресом українців Меморандум про співпрацю [118]. Подібні меморандуми уклали Міністерство культури та інформаційної політики у 2016 [119] та 2021 [64] роках, а також Офіс із залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest у 2020 році [118]. У січні 2023 року СКУ уклав Меморандум про співпрацю з Міністерством оборони України [126]. Основні напрями співпраці охоплювали стратегічну комунікацію, протидію дезінформації та залучення фінансових

ресурсів. 5 січня 2023 року СКУ отримав почесну нагороду від Президента України за підтримку країни [125]. Ці події демонструють, що українські державні структури все більше вважають СКУ та діаспорні громади важливими й корисними партнерами [31].

Розроблення та впровадження нової державної програми співпраці із закордонними українцями дає змогу вирішити важливі завдання: захист прав українців за кордоном, задоволення їхніх культурних, мовних та освітніх потреб, підтримку розвитку українського шкільництва за межами країни (включаючи суботні та недільні школи), а також створення додаткових можливостей для навчання та працевлаштування в Україні. Продовжиться конструктивний діалог із громадськими організаціями діаспори для їхнього згуртування та гідного представлення України на міжнародній арені. Важливою складовою залишатиметься співпраця у визнанні Голодомору 1932–1933 років як геноциду українського народу та вшануванні пам'яті жертв. Пріоритетним завданням також має бути збереження української культурної спадщини за кордоном, що сприятиме зміцненню національної ідентичності та поширенню української культури у світі.

Згідно зі Стратегією публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки [130] у підрозділі «Закордонне українство» важливим напрямом роботи визначено використання потенціалу закордонного українства, зокрема:

- 1) для формування позитивного сприйняття України;
- 2) для системного та проактивного поширення проукраїнських наративів на протидію дезінформації та пропаганді;
- 3) для формування цілісного іміджу України у світі у вимірах «людина-людина», «держава-людина» та «людина-держава»;
- 4) залучення до презентації сучасної України, її науково-інноваційної бази, реформ;
- 5) залучення до підготовки та організації культурних та мистецьких проєктів тощо.

Українські громади за кордоном, незалежно від поколінь чи професійної діяльності, є важливою складовою міжнародної підтримки України. Глибоко інтегровані в суспільства країн проживання, вони виконують роль своєрідних «амбасадорів» України, активно представляючи її інтереси та просуваючи позитивний імідж на міжнародній арені. Громадські організації діаспори беруть активну участь у суспільно-політичному житті країн перебування, сприяючи формуванню сприятливого ставлення до України серед місцевих громад і політичних структур.

Залучення молодого покоління українців, інтегрованих у професійні спільноти за кордоном, відіграє ключову роль у популяризації України. Їхній інтерес до розвитку України, участь у міжнародних ініціативах, а також належність до мереж молодих лідерів, підприємців, науковців та IT-фахівців допомагає ефективно представляти Україну та досягати цілей публічної дипломатії.

Попри зростаючу зацікавленість української влади в зміцненні співпраці з діаспорою, політика щодо неї залишається недостатньо розробленою. Для того, щоб максимально використати потенціал української діаспори в процесах відновлення країни, необхідно приділяти більше уваги визнанню її внеску та розробці плану активного залучення діаспори до цих процесів. Для забезпечення довготривалої та ефективної участі діаспори в житті країни, важлива підтримка як з боку українського уряду, так і з боку країн перебування українців та міжнародних організацій. Визнання ролі діаспори є надзвичайно важливим аспектом, оскільки це дозволяє підвищити її значення та залучити більше ресурсів для співпраці.

Один із шляхів для підвищення ефективності цієї співпраці — більш активне та систематичне картування діяльності діаспори, що дозволить краще координувати її внесок і сприяти кращому визнанню цього внеску. Україна могла б розглянути можливість створення спеціалізованого органу, наприклад, міністерства чи агентства, яке б займалося питаннями діаспори, координувало контакти з громадами та співпрацювало з іншими відповідними міністерствами.

Ключовим аспектом такої роботи є розбудова довіри між владою, суспільством і діаспорою, а також зменшення напруженості між тими, хто залишився в Україні під час війни, і тими, хто виїхав або діяв за кордоном. Це може бути досягнуто через відкритий діалог та налагодження тісніших відносин між державними установами і українцями за кордоном. Іншими важливими пропозиціями для покращення умов залучення української діаспори є питання подвійного громадянства, взаємного визнання соціальних прав та уникнення подвійного оподаткування для українців, які проживають за кордоном. Такі заходи сприяли б покращенню умов життя для українців за кордоном та стимулювали їхню активну участь у процесах розвитку та відновлення України [31].

Для формування та реалізації політики створюються спеціалізовані міністерства або підрозділи в межах існуючих міністерств, на які покладається взаємодія з діаспорами. Подібні установи функціонують більш ніж у половині країн-членів ООН. За основними напрямками діяльності їх можна поділити на три категорії: 1) орієнтовані на використання діаспори як додаткового стратегічного ресурсу, заохочення її фінансового та професійного внеску в розвиток країни походження; 2) спрямовані на збереження національної ідентичності та зміцнення зв'язків із співвітчизниками за кордоном; 3) спрямовані на використання діаспори як інструменту управління міграцією. Проте, зазвичай, ці напрямки так чи інакше переплітаються в діяльності таких організацій. Їх створення часто є відповіддю на недостатні можливості дипломатичних представництв за кордоном щодо управління переказами, пом'якшення наслідків впливу мізків, стимулювання репатріації. Водночас для ефективної роботи цих установ важлива тісна співпраця з Міністерством закордонних справ, а також з іншими урядовими органами, що займаються економічним розвитком, фінансами, інвестиціями, освітою, культурою, спортом, а також питаннями прикордонного та митного режиму. У цьому контексті уряди створюють міжвідомчі робочі групи чи комісії, які координують реалізацію необхідних заходів, впроваджуючи принцип

«діаспоризації» зусиль всього уряду. Це передбачає розробку конкретними відомствами програм чи проєктів для різних категорій аудиторії (наприклад, студентів, артистів, спортсменів, підприємців, висококваліфікованих робітників), що дозволяє реалізувати узгоджений підхід до залучення діаспори [1; 150-154].

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2024 року № 1366 було створено Міністерство національної єдності України, реорганізувавши Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Новий орган державної влади покликаний підтримувати зв'язок із закордонними співвітчизниками та посилювати відносини з державами, у яких вони проживають. Це сприятиме реалізації ключової стратегічної мети – створення умов для повернення українських біженців додому, що є критично важливим для післявоєнного демографічного та соціально-економічного розвитку країни. Традиційно співпраця з українською діаспорою, чисельність якої оцінюється в 20 мільйонів осіб, займає важливе місце в державній політиці. В умовах повномасштабної війни з Росією її значення значно зросло, адже через військові дії за кордоном опинилося близько 6 мільйонів вимушених переселенців з України [67].

З огляду на масову вимушену міграцію українців за кордон, спричинену вторгненням РФ, у 2024 році Стратегію міграційної політики було доповнено новими завданнями. Вони передбачають розробку політики та створення умов, що сприятимуть поверненню громадян України, які перебувають під тимчасовим захистом за кордоном, а також встановлення соціально-культурних зв'язків із вимушеними мігрантами. Крім того, ухвалена у 2024 році Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року визначає необхідність забезпечення безпечного та гідного повернення українців з-за кордону. Це стосується не лише тих, хто виїхав через повномасштабну війну, а й раніше емігрували громадян та представників української діаспори – осіб українського походження та їхніх нащадків, які мають громадянство інших держав [67].

Отже, підсумуємо, що співпраця між урядом України та українською діаспорою має значний потенціал, охоплюючи різноманітні напрями, такі як культурна, освітня, економічна та політична взаємодія. Постійна адаптація стратегій до потреб діаспори дає змогу зміцнювати зв'язки між Україною та її громадянами за кордоном. Україна розглядає співпрацю із закордонними українцями як важливу частину своєї внутрішньої та зовнішньої політики, орієнтуючись на національні інтереси. Така взаємодія сприяє посиленню політичних, економічних, гуманітарних і культурних зв'язків із країнами проживання діаспори. Забезпечення культурних, освітніх та професійних прав закордонних українців є важливим чинником у формуванні міжнародної політики України та зміцненні двосторонніх і багатосторонніх відносин.

Програми патріотичного виховання молоді діаспори, зокрема організація культурно-освітніх заходів та підтримка українських шкіл за кордоном, стали важливими інструментами збереження національної ідентичності. Економічні ініціативи, такі як інвестиційні форуми, бізнес-проекти та конференції, організовані за участі діаспори, сприяли залученню фінансових ресурсів та встановленню міжнародних ділових контактів. Однією з пріоритетних ініціатив стало міжнародне визнання Голодомору 1932–1933 років як геноциду українського народу. За підтримки діаспори було реалізовано масштабні акції, такі як «Незгасима свічка» та ін., які привернули увагу світової спільноти до цієї трагедії. Співпраця із закордонними українцями залишається важливим інструментом просування позитивного іміджу України, розвитку міжнародних відносин, а також забезпечення її культурної, економічної та інформаційної присутності у світі.

3.2. Діаспоральна дипломатія України під час російсько-української війни

У нинішніх умовах війни з Росією українська діаспора активно підтримує свою батьківщину. Rogers Brubaker зазначає, щоб зберегти свою діаспорну

свідомість, вона повинна відповідати трьом основним умовам: 1) бути розпорошеною, чи дисперсною; 2) орієнтуватися на батьківщину; 3) прагнути зберегти окрему ідентичність, навіть якщо її члени мають й інші ідентичності [185]. Останні дослідження вказують на те, що діаспора не обов'язково повинна відчувати стабільне колективне зобов'язання перед країною походження. Зобов'язання щодо безпеки та процвітання батьківщини можуть змінюватися з часом і залежно від контексту. Іншими словами, діаспорна свідомість потребує мобілізації, оскільки вона формується не лише під впливом внутрішніх характеристик тієї чи іншої діаспори, а й залежить від умов і подій, що стимулюють активність цієї спільноти [31; 192]. Такими подіями на сьогодні стала російсько-українська війна.

Українська діаспора є зрілою спільнотою, що активно впливає на громадську свідомість країн перебування. Її вплив можна поділити на політичний, спрямований на тих, хто ухвалює рішення, та соціальний, орієнтований на громадську думку. Однак ці два типи впливу часто переплітаються, іноді важко розрізнити, на яку саме аудиторію діаспора прагне впливати чи де закінчується один вид впливу і починається інший.

Аналіз наукових джерел та публікацій показує, що основні форми впливу української діаспори на громадську думку приймаючих країн на користь України здійснюються через три основні групи акторів: великі інституціоналізовані організації діаспори, окремі підприємці та політики діаспори. До першої категорії впливових акторів можна віднести Конгрес українців Канади, який є найбільшою організацією української діаспори в цій країні. Створена як основна організація, вона представляє найбільшу частину українсько-канадської спільноти. Завдяки своєму розміру, досвіду, організаційним і фінансовим можливостям, КУК має значну здатність діяти як офіційний лобіст інтересів України.

Етнічна політика країн, таких як Канада і США, є полем для діяльності багатьох акторів, які можуть бути мотивовані виступати від імені української діаспори або України. Хоча інституціоналізовані етнічні організації є

важливими для політичного впливу, інші особи, які діють поза традиційними каналами, використовують політичну пропаганду, ідентифікуючи себе як «родичі діаспори», також здатні впливати на політику цих країн. Окремі етнічні політики, які підкреслюють своє походження та стратегічно використовують це в політичних цілях, також є важливою частиною лобі української діаспори. Сучасна література про етнічне лобіювання вказує, що їхня роль у політичному захисті діаспорою інтересів України є важливою [243], і її не варто недооцінювати у випадку її впливу на відстоювання проукраїнських інтересів.

Роль окремих груп лобістів діаспори або індивідуальних гравців можна підсумувати так:

- Інформування урядів приймаючих країн із питань, що стосуються України, через офіційні канали, що створює сприятливе середовище для роботи посольства України.

- Використання масових інструментів (протести, мітинги, петиції) для інформування широкої громадськості про питання, важливі для України.

- Використання особистих каналів зв'язку з урядами для незалежного лобіювання важливих напрямів.

Це означає, що інституціоналізовані гравці діаспори, незалежні від української держави, можуть відігравати більшу роль, ніж просто посередники інтересів, як у випадку українсько-канадських відносин. Хоча вплив на громадську думку може бути дуже ефективним у певних питаннях, лобісти діаспори чи інші неінституціоналізовані гравці не можуть діяти від імені української держави, оскільки деякі функції можуть виконувати лише офіційні представники, наприклад, посольства.

Загалом діаспора не підзвітна представникам України за кордоном, але здатна стати потужним захисником. Координація діяльності діаспори з представниками української держави в межах публічної дипломатії підвищує ефективність її діяльності.

Починаючи з 2014 року, закордонні українці активно долучилися до надання допомоги в різних сферах: фінансовій, гуманітарній, а також у

боротьбі з російською пропагандою. Вони сприяли активізації міжнародної підтримки України та популяризації української культури. Важливу роль у цьому контексті відіграли фінансова та гуманітарна допомога, а також створення численних фондів і благодійних організацій. Діаспори є значним джерелом грошових переказів та інвестицій, які допомагають боротися з бідністю, економічною нерівністю та безробіттям. Грошові перекази часто залишаються стабільними навіть під час економічних криз або збройних конфліктів. Наприклад, у 2020 році, коли пандемія COVID-19 призвела до обмежень мобільності, загальний обсяг грошових переказів знизився лише на 2,4 %, до 702 мільярдів доларів США, незважаючи на економічні труднощі [200].

Благодійна діяльність діаспори часто є складовою частиною ширшої гуманітарної відповіді на збройні конфлікти та інші надзвичайні ситуації. Один з основних способів підтримки зв'язку з батьківщиною для українців за кордоном – це надсилання частини своїх доходів тим, хто залишився в Україні, тобто грошові перекази. У 2022 році Україна отримала 17,1 мільярда доларів від приватних грошових переказів, що становить 10,4 % її ВВП [258]. За даними дослідження, проведеного з 24 лютого по 1 квітня 2022 року ініціативою Данської ради у справах біженців «Дії та координація діаспори в надзвичайних ситуаціях» (DEMASC), деякі організації української діаспори зібрали понад 60 мільйонів доларів лише за кілька тижнів після російського вторгнення в Україну. Наприклад, Канадсько-українська фундація накопичила 30 мільйонів доларів допомоги в період з лютого по березень 2022 року [31].

Внесок діаспор у політичну мобілізацію, державотворення та підтримку міжнародного правосуддя часто вважається найважливішою частиною їхньої діяльності. Однак їхня участь у цих сферах є надзвичайно різноманітною та часто піддається критиці з боку інших акторів. Масштаби, динаміка і методи роботи діаспор значно залежать від політичної ситуації як у країні перебування, так і в країні походження. Зазвичай політична активність діаспор підтримується в демократичних суспільствах, але придушується в авторитарних режимах.

Багато діаспор активно займаються публічною дипломатією, організовуючи протести, виступаючи в ЗМІ, зустрічаючись із політиками і лобіюючи свої інтереси на міжнародних форумах.

Після лютого 2022 року українська діаспора продемонструвала надзвичайну мобілізацію, організувавши великі демонстрації та акції протесту проти російського вторгнення в Україну в багатьох європейських містах. За даними Світового конгресу українців, на першу річницю початку війни українські громади в 46 країнах світу організували масові акції [124]. У Німеччині українські активісти координують свої зусилля для проведення регулярних протестів біля посольства та консульств Росії [157]. Українська діаспора також змогла організувати великі протести навіть у країнах, де до лютого 2022 року українців було небагато, як, наприклад, у Швейцарії. Тут члени діаспори активно долучилися до кампаній з інформування громадськості та захисту інтересів України в Організації Об'єднаних Націй [31].

Акції підтримки України відбулися на майже всіх континентах, за винятком Африки, принаймні, поки що немає інформації про відповідні ініціативи з цього регіону. У Канаді та США майже всі великі міста організували багатолюдні демонстрації та мітинги на підтримку України. У політичних колах Канади та серед громадян панує одностайність у питанні підтримки України. Наприклад, 26 лютого 2022 року влада провінції Квебек наказала алкогольній компанії SAQ припинити продаж російської продукції на знак солідарності з Україною. Також 4 канадські провінції заборонили продаж товарів із РФ на своїх територіях. Прем'єр-міністр Альберти звернувся до Прем'єр-міністра Канади з вимогою заборонити експорт усіх товарів з Росії на всю територію країни. 1 березня уряд Канади заборонив усім суднам і риболовецьким шхунам, що належать або зареєстровані в РФ, заходити до канадських портів. 3 березня були введені додаткові санкції проти енергетичного сектору Росії, які торкнулися 10 ключових осіб з компаній «Роснафта» та «Газпром». До санкційного списку також потрапили

високопосадовці Росії [22]. З також інтенсивністю події відбуваються і в подальші періоди.

Як і завжди, найбільш активними серед діаспор були громади Канади та США. У Південній Америці найактивнішими були громади в Бразилії та Аргентині. Австралія також активно стежила за подіями в Україні. Значну підтримку надали й країни, які мають досвід «братерських обіймів» з Росією, зокрема Польща, Грузія, Литва, Естонія, Чехія та інші. У ЄС найбільші та найактивніші акції пройшли у Франції, Португалії, Великій Британії, Нідерландах та Італії, а також в Японії та Південній Кореї.

Особливістю цих заходів є безпрецедентна активність українців у всьому світі, багато з яких добре інтегровані в суспільства країн їхнього проживання. Американці, канадці, французи українського походження демонстрували свою належність до України, незважаючи на громадянство своїх країн.

Питання впливу етнічних лобі у зовнішній політиці є активною темою в політології. Вплив може бути як «уявним», так і реальним, і оцінюється за здатністю змінювати політичні результати, зокрема через законопроекти чи парламентські дебати. Етнічні громади можуть мати реальний вплив, якщо їхня діяльність призводить до змін у політичному порядку денному на користь чи шкоду їхнім інтересам [218].

Реакція більшості розвинених країн на ситуацію в Україні передбачає значну фінансову, гуманітарну та військову допомогу. Одним із напрямів діяльності діаспори є узгодження політичного послання з урядами приймаючих країн. Російська агресія проти України отримала широке висвітлення в медіа і залишається актуальною темою на міжнародних інформаційних каналах. Діаспори відіграють ключову роль у просуванні інтересів України, і російсько-українська війна стала символом боротьби за територіальну цілісність, демократію та права людини, що підтримуються демократичним світом.

З початком російської агресії проти України діаспора зосередила свою увагу не лише на наданні інформації, а й на тому, як вона відображає події в Україні. Проукраїнські лобісти акцентували, що український народ мужньо

захищає своє право на свободу, і що справа України є справою вільних народів. Вони наголошували на важливості свободи й демократії для України та підтримку України як важливу складову сили демократичних країн, які виступають за свободу, демократію та мир.

Окрім традиційних форм комунікації, діаспора використовувала стратегічні техніки, зокрема щоденний електронний бюлетень, який надавав вичерпну інформацію щодо подій в Україні. Цей проєкт став важливим зв'язком між громадою, депутатами та їхніми політичними партіями. Щоденний електронний бюлетень являє собою інформаційний засіб, який розсилається щоденно членам діаспори або інтересованим особам через електронну пошту. Він має на меті надавати вичерпну інформацію щодо подій, що відбуваються в Україні, таких як політичні розвитки, культурні події, гуманітарні ініціативи тощо. Цей проєкт стає важливим механізмом зв'язку, оскільки дозволяє діаспорі бути в курсі актуальних подій і впливати на політичні процеси через співпрацю з депутатами та їхніми політичними партіями. Такі бюлетені сприяють підтримці спільної діяльності та координації зусиль серед української громади за кордоном [1; 150-154].

Діаспора також активно здійснює політичний вплив на уряди приймаючих країн та країни свого походження. Вони мобілізуються через різні канали, такі як грошові перекази, підтримка лобістських груп та поширення інформації. Це дає їм змогу впливати як на внутрішню, так і на зовнішню політику країн, де вони перебувають.

Інтернет, падіння комунізму та глобалізація сприяли зміцненню ідентичності діаспори та їхнім зв'язкам із рідною країною. Технологічні досягнення також посилили мобілізацію діаспор і створили нові можливості для зв'язку, що заслуговує на подальше дослідження.

З початком конфлікту уряд України почав усвідомлювати важливість участі діаспори та використання м'якої сили на міжнародній арені. Окрім фінансових ресурсів і прямих пожертв, члени діаспори залучаються до нефінансових форм впливу, вносячи свій соціальний, політичний та

інтелектуальний капітал. Деякі повертаються до України, щоб підтримати військові зусилля, що також є важливим внеском у боротьбу.

Справді, питання співпраці діаспори й метрополії в освітній сфері набуває особливої актуальності у світлі сучасних викликів. В умовах, коли більшість інформації про вплив діаспор на ухвалення рішень урядами приймаючих країн є закритою або неузгаальною, важливо звернути увагу на таку вагому складову публічної дипломатії, як освіта.

Одним із ключових аспектів є збереження національної ідентичності через освіту, що стає особливо актуальним у контексті великої кількості тимчасово переміщених осіб, серед яких значну частину складають жінки з дітьми. Без належної освіти українці в діаспорі можуть втратити зв'язок із рідною культурою, мовою та традиціями. Більшість країн, які приймають українських біженців, забезпечують доступ до безкоштовної освіти для дітей. Однак, цей доступ обмежується національними системами освіти, які можуть не враховувати особливості української мови та культури. Тому стає необхідним створення додаткових можливостей для дітей українців здобувати освіту за українською програмою, навіть поза межами України. Дистанційне навчання виглядає як потенційне рішення, але не завжди є можливим через обмежений доступ до інтернету або відсутність технічних засобів. У цьому контексті особливо важливою стає роль освітніх інституцій, створених і підтримуваних діаспорою, зокрема українськими школами за кордоном. Ці заклади можуть стати важливим інструментом для збереження національної ідентичності, культури і мови серед дітей українців, що проживають в інших країнах.

Загалом за межами України проживає близько 20 млн етнічних українців, і приблизно 2 млн із них – це діти. Це величезний потенціал для розвитку української освітньої інфраструктури в діаспорі, що може стати важливим кроком до збереження та розвитку української ідентичності на світовій арені [49]. Більшість українців за кордоном прагне навчити своїх дітей хоч основам української мови. З цією метою в таких країнах, як Португалія, Італія, Аргентина, Австралія, Польща, звичайно ж, Канада, та ін., працюють недільні

школи, які дозволяють паралельно з національними освітніми закладами країн перебування забезпечити доступ до української освіти дітям представників діаспори [89]. Зважаючи на обмеження, з якими стикаються українські біженці під час війни, використання потенціалу та можливостей освітніх установ діаспори стає особливо важливим. У таких умовах національні органи влади України, зокрема Міністерство закордонних справ і Міністерство освіти і науки, повинні активно долучатися до підтримки діаспорських ініціатив. Важливо не лише координувати дипломатичні зусилля, але й здійснювати комплексний підхід, що включає фінансування, організаційну підтримку та надання методичних матеріалів. Це дозволить створити ефективну міжнародну співпрацю, яка стане основою для зміцнення публічної дипломатії України.

Особливо в контексті сучасних міжнародних відносин публічна дипломатія набуває дедалі більшого значення як інструмент просування національних інтересів. Співпраця з українською діаспорою стає невід'ємною частиною цієї стратегії. Вона дає змогу не лише формувати позитивний імідж України в світі, але й сприяє активнішому просуванню зовнішньополітичних цілей через громадську думку в країнах, де проживають українці. Серед основних компонентів цього процесу варто виділити освітню складову, яка забезпечує збереження національної ідентичності представників діаспори, а також сприяє вирішенню викликів, зумовлених війною.

Крім того, важливим аспектом є тиск діаспори на уряди країн, що їх приймають, із метою надання військової допомоги Україні. Один із найбільш показових прикладів цього процесу можна побачити на прикладі Канади, де після активних переговорів із діаспорою уряд погодився збільшити фінансову підтримку Україні, що є яскравим прикладом впливу діаспорських груп на ухвалення стратегічних рішень у політиці.

Отже, розширення співпраці між державними, громадськими й діаспорними організаціями України повинно виходити на новий рівень. Це дозволить забезпечити ефективну підтримку не лише у гуманітарній, а й у стратегічній, освітній та політичній сферах [18].

Боротьба з пропагандою Російської Федерації щодо подій в Україні є однією з ключових сфер підтримки, яку надає українська діаспора. Для цього використовуються різноманітні інформаційні канали, зокрема такі як «The Ukrainian Weekly», «Вісник української громади в Хорватії», «Свобода», «Час і події» (США), «Болгарські вісті» та «Укр.Бг» (Болгарія), які активно працюють над висвітленням правди про події в Україні. Інформаційно-політична підтримка здійснюється через громадські неурядові організації, створені представниками української діаспори. Наприклад, у США це Українська національна інформаційна служба, а в Канаді – Інформаційне бюро України. Основним завданням цих організацій є поширення інформації про Україну та її політику, а також лобювання національних інтересів України в цих країнах і за їхніми межами [151].

Крім того, підтримка з боку діаспори реалізується через впливові міжнародні недержавні асоціації, такі як Світовий конгрес Українців, Всесвітній конгрес вільних українців, Організація відродження України, Українська всесвітня координаційна рада, Український конгресовий комітет Америки та інші організації, які займаються активним просуванням українських інтересів на міжнародному рівні [18].

Співпраця української діаспори з урядами та міжнародними організаціями має не лише на меті захист прав та інтересів українців за кордоном, а й служить на користь України в цілому. Представники діаспори активно тиснуть на уряди країн, вимагаючи надання політичної, економічної, дипломатичної та військової допомоги Україні. Одним із важливих досягнень стало сприяння підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Діаспора також активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН та МВФ, захищаючи внутрішні та зовнішні інтереси України. Взаємодія з НАТО проявляється як у військово-технічній підтримці, так і в продовженні санкційного тиску на Росію. Це стало можливим завдяки активному впливу української меншини в Канаді та США, зокрема через Канадське товариство приятелів України та Канадську групу сприяння

демократії в Україні. Важливу роль у політичній підтримці України відіграла Христя Фріланд, українська канадка, яка стала міністром закордонних справ Канади в 2016 році і віце-прем'єр-міністром у 2019 році.

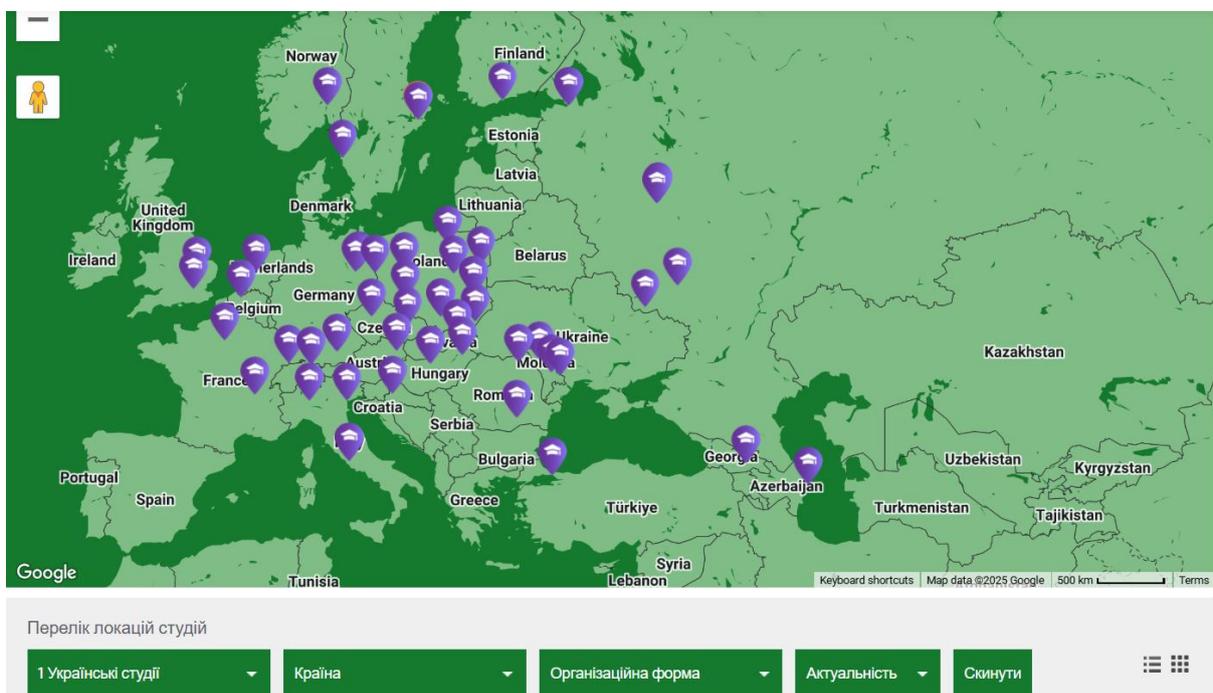
Серед нових громадських організацій української діаспори, які активно підтримують Україну, можна виділити такі як Razom for Ukraine, Nova Ukraine, Ukrainian Congress Committee of America та Американо-український фонд. Razom for Ukraine є прикладом ефективного використання соціальних мереж для підтримки України. Спільнота займається лобіюванням підтримки в Конгресі США, а також надає допомогу Україні через передачу медичного та тактичного обладнання. Вони також планують залучати іноземні інвестиції та створити глобальну спільноту волонтерів для сприяння демократичним процесам в Україні [18].

Одним з ефективних форматів підтримки економіки України з боку діаспори є Глобальний форум українців. Цей форум об'єднує понад 30 волонтерів, які співпрацюють із понад 400 українськими закордонними організаціями, що здійснюють діяльність у різних сферах для розвитку публічної дипломатії. У межах цього форуму організуються заходи, такі як Business Hub та Global Ukrainians Club, що сприяють залученню міжнародної підтримки та розвитку економічної співпраці. Важливим аспектом є й діяльність діаспори щодо запровадження та посилення санкцій проти Росії. Завдяки зверненням до урядів країн та організації протестів, українці змогли домогтися рішучих санкцій з боку США та Канади, а також вплинути на Європу в цьому питанні [151].

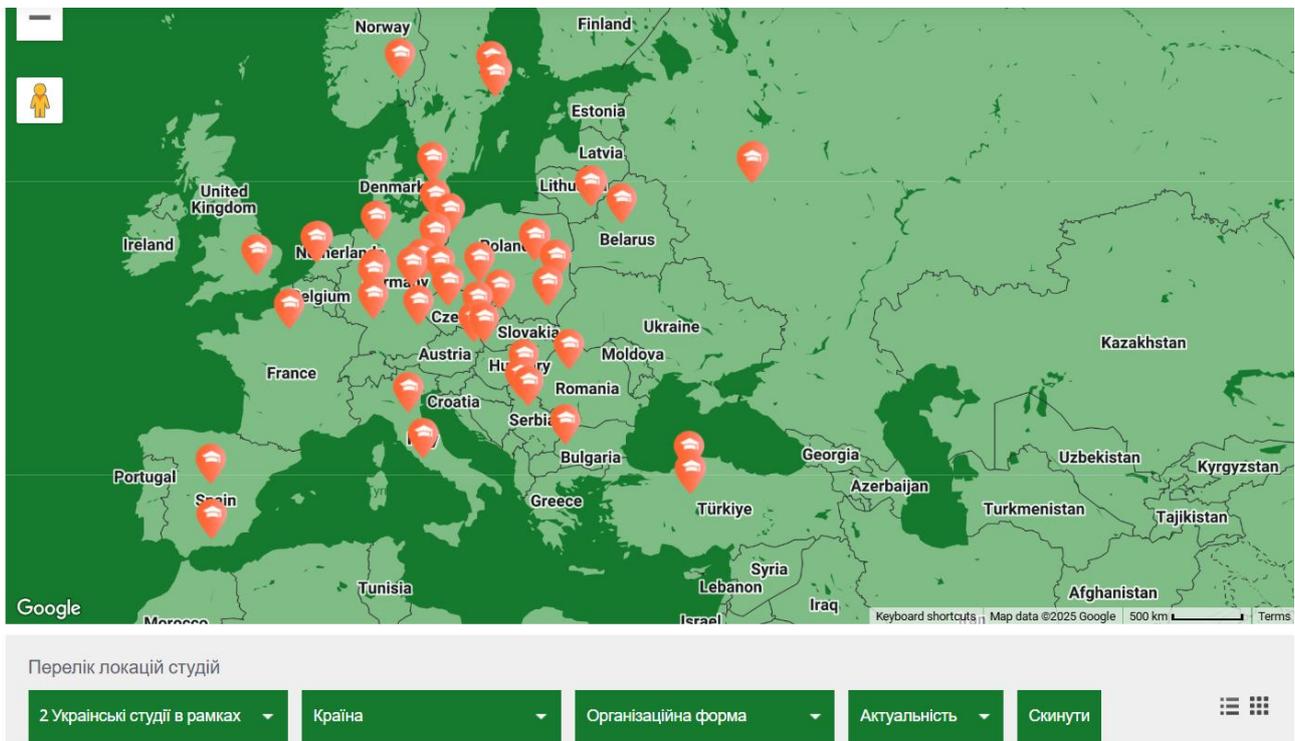
Повномасштабна атака Росії в 2022 році стала поштовхом до перегляду ролі українських студій у світі, зокрема необхідності поширення знань про Україну та просування українських наративів в інформаційному просторі інших країн. В умовах війни обмеження закордонної наукової експертизи щодо України стали більш очевидними. Дослідники, для яких українські студії не є основною спеціалізацією, часто спиралися на стереотипи, що призводило до хибних оцінок ситуації в Україні та її відносин із Росією.

Зростання інтересу до України сприяло новим ініціативам, таким як курси української мови, онлайн-лекції, нові стипендії та програми для українських студентів і науковців. Дослідження Українського інституту щодо стану українських і кримськотатарських студій у світі, яке розпочалося ще у 2021 році, набуло нової актуальності після вторгнення. Результати показали, що у світі існує понад 160 осередків українських і кримськотатарських студій у близько 30 країнах (мал.7-8). Хоча їх багато, мережа є неоднорідною за розмірами, рівнем інституалізації та цілями діяльності. Українські студії за кордоном мають великий ресурс, але через різноманітність підходів Україні потрібно адаптувати стратегії взаємодії з кожною країною окремо.

Заснування українських студій за кордоном пов'язане з еміграцією з України. Діаспора ініціювала створення інституцій для вивчення українських процесів. Зміни в науковому підході стали необхідністю, оскільки російська наука вважала весь СРСР своїм, а українська обмежувалася етнографічними межами. Кожен осередок тісно пов'язаний із лідером, чия експертиза визначала напрямок розвитку студій. Незалежність України сприяла виникненню нових осередків та розширенню діяльності старих. Останні 30 років українські студії зіштовхувалися з численними труднощами.

Мал.7. Українські студії у світі, 2024 [160]

Мал. 8. Українські студії у межах ширших регіональних, 2024 ⁷[160]

Одним із основних досягнень стало безпрецедентне зростання інтересу до україністики. У вересні 2022 року західні університети відзначили значне збільшення кількості першокурсників, які обрали українську чи польську мову, в той час як інтерес до російської мови впав на 30–50% порівняно з минулим роком [232]. Іншим свідченням сталого інтересу стало захоплення онлайн-курсом Тімоті Снайдера «Творення сучасної України», який набрав понад 5 млн переглядів на YouTube. Крім того, щорічний звіт популярного мобільного додатку для вивчення мов «Duolingo» вказує, що понад 1,3 млн людей почали вивчати українську мову як прояв солідарності після повномасштабного вторгнення РФ [11].

Другим важливим аспектом є посилення обговорення необхідності виходу українських студій із тіні російських. Російськоцентричний наратив часто безкритично сприймається в історичних студіях, зокрема у тих, що вивчають

⁷ Під «українськими та кримськотатарськими студіями» розуміються університетські програми з україністики, вивчення мов і літератури, регіональні студії, а також дослідницькі центри, що займаються українською або кримськотатарською тематикою.

історію регіону, а не лише Росії. Як зазначає професор Т. Снайдер, російський наратив вважається реальним, тоді як український залишається менш відомим і навіть викликає сумніви щодо своєї достовірності. Аналізуючи недоліки західної експертизи щодо країн Центральної та Східної Європи, Аляксей Кажарскі підкреслює, що русоцентризм у східноєвропейських студіях призвів до переважання русистів, зокрема як експертів і дослідників українських питань, що сприяло нормалізації звернення до них за експертизою щодо України [227].

У 2022 році значно прискорився процес інтелектуальної деколонізації східноєвропейських і славістичних студій у багатьох країнах. Зокрема, було проведено семінар Німецько-української комісії істориків та низку публікацій, присвячених українським студіям і деколонізації регіональних студій. Однак зростання інтересу до україністики і заклики до перегляду русоцентризму є лише короткостроковими тенденціями, що можуть не призвести до значних змін. Дослідження [160], яке виявило 40 осередків українських студій, підтвердило необхідність створення глобальної бази даних таких осередків. Для цього використовувалися офіційні запити, відкриті джерела та метод «снігової кулі» (мал.9)⁸.

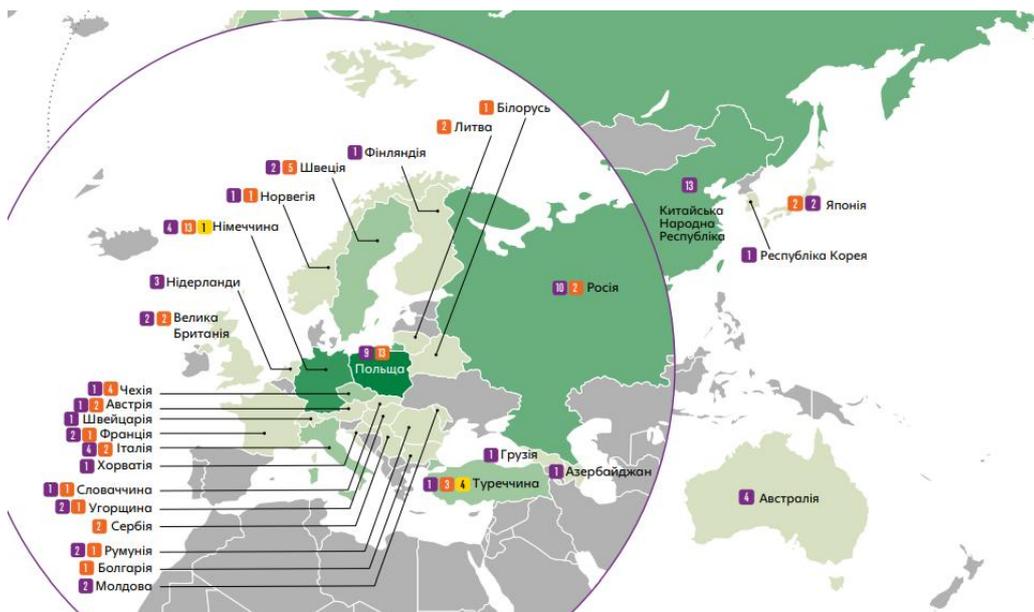
⁸ Метод «снігової кулі» – це метод відбору учасників, який ґрунтується на рекомендаціях від існуючих учасників. Це може бути корисно при дослідженні групи населення, яку важко ідентифікувати або отримати до неї прямий доступ.

МАПА УКРАЇНСЬКИХ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ

Типи студій

Організаційна форма

Мал. 9. Українські і кримськотатарські студії за кордоном [160]⁹

⁹ На мапі позначено осередки українських та кримськотатарських студій за кордоном, ідентифіковані Українським інститутом станом на листопад 2022 року (). Регулярно оновлювана інтерактивна мапа студій розташована на сторінці Українського інституту за лінком: <https://ui.org.ua/sectors/ukrainianand-crimean-tatar-studies-abroad-2/>

Поряд із тим важливо врахувати, що російська сторона на сьогодні вибудувала дуже серйозну мережу підтримки зв'язку зі своєю діаспорою. Інформаційно-аналітичний відділ Українського інституту провів дослідження, яке вивчало діяльність Росспівробітництва під назвою «Росспівробітництво: жорстка «м'яка сила»» [115]. Автори дослідження зосередилися на роботі Росспівробітництва з так званими «співвітчизниками», що включає дві основні цілі: стимулювання переселення російськомовних громадян до Росії та розширення впливу через організації «співвітчизників» за кордоном. Після початку війни Росії проти України ці організації стали більш активними. Термін «співвітчизник» часто використовується Росспівробітництвом у своїй зовнішній комунікації, передбачає акції на підтримку Росії за кордоном. Це слово має розмите значення, що дозволяє використовувати його в різних контекстах для пропаганди. Акцент на «співвітчизниках» зумовлений міжнародною мережею організацій. У 2011 році був створений Фонд підтримки і захисту прав співвітчизників, який має 49 правозахисних структур у понад 30 країнах. Всесвітня координаційна рада організацій російських співвітчизників об'єднує понад 99 організацій у різних країнах, що дає Росспівробітництву зручну базу для своїх заходів (Додаток Г).

Основні висновки дослідження Українського інституту:

1. Росспівробітництво є спадкоємцем радянських і російських інститутів, метою яких було покращення іміджу СРСР / РФ через культурну дипломатію та інші політичні маніпуляції.

2. Росспівробітництво успадкувало мережу «Російських домів», що включає 97 представництв у всьому світі, особливо в країнах СНД і Балтії, що показує амбіції Росії на панування в цих регіонах.

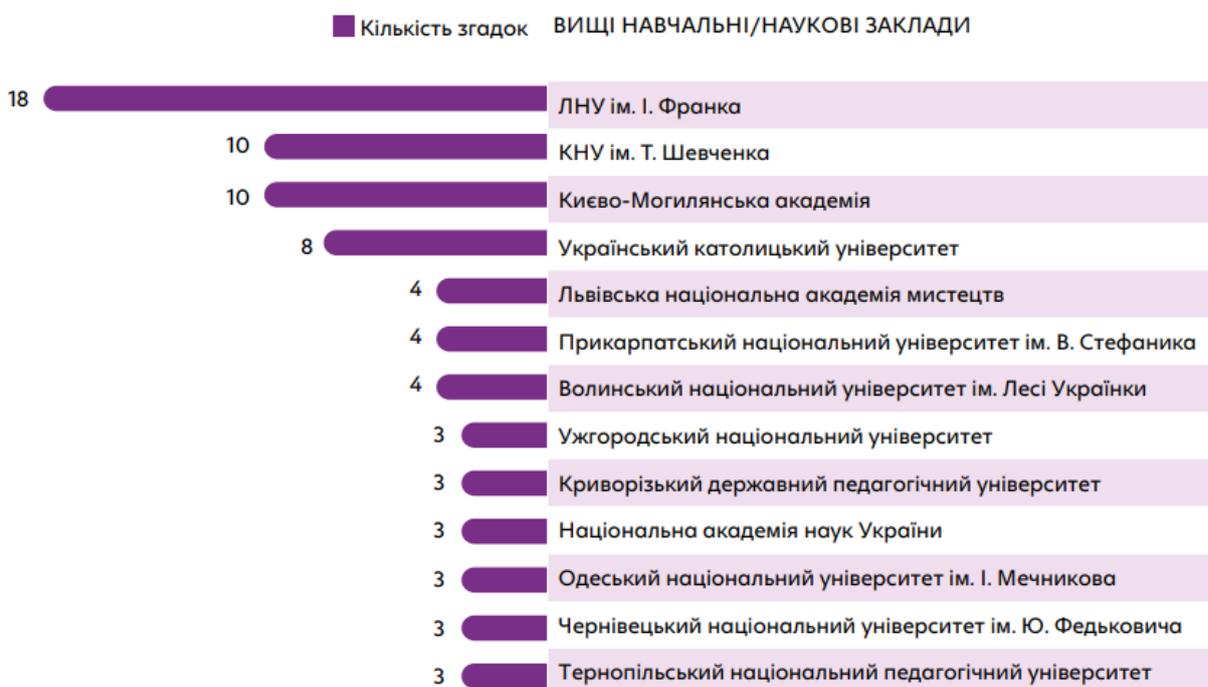
3. Агентство працює в трьох основних напрямках: культурний обмін, робота із «співвітчизниками» і надання гуманітарної допомоги країнам Глобального Півдня.

4. Росспівробітництво піддається критиці за неефективність і корупцію, незважаючи на активність, ставлення до Росії в світі погіршилося.

5. Широке трактування терміна «співвітчизники» може становити загрозу національним інтересам країн колишнього СРСР, оскільки Росія активно переселяє населення з окупованих територій для вирішення своїх демографічних й економічних проблем.

Якщо говорити загалом, то українські студії за кордоном здебільшого орієнтовані на дослідження культури, мови, літератури та історії, а політика займає менш значну роль. Культура є основною темою для понад 85 % респондентів, хоча це може приховувати різноманіття трактувань поняття «культура», яке охоплює образотворче мистецтво, музику, літературу та кінематограф. Важливо відзначити, що серед усіх організаційних форматів студій академічні установи (факультети, інститути та їхні програми) пропонують дослідження значно ширшого кола тем (мал.10).

УКРАЇНСЬКІ ПАРТНЕРИ, ЯКІ НАЙЧАСТІШЕ СПІВПРАЦЮЮТЬ
З УКРАЇНСЬКИМИ СТУДІЯМИ ЗА КОРДОНОМ

Мал.10. Українські партнери, які найчастіше співпрацюють з українськими студіями за кордоном [160]

Діаспоральна дипломатія є ключовим елементом у збереженні та просуванні української національної ідентичності за кордоном, особливо під час війни. Вона стає важливим інструментом у боротьбі з російською дезінформацією та пропагандою, сприяючи формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені. Культурні ініціативи, підтримувані українською діаспорою, зокрема виставки, літературні вечори та освітні проєкти, допомагають зберігати національну ідентичність серед українців за кордоном, а також ознайомлюють міжнародну спільноту з українською культурною спадщиною, історією та сучасними реаліями.

Діаспора не тільки надає негайну допомогу під час війни, а й відіграє важливу роль у стратегії післявоєнного відновлення країни. Вона може стати потужним партнером у відбудові України, залученні інвестицій, розвитку економічних, наукових та культурних зв'язків. У зв'язку з цим дослідження діаспоральної дипломатії стає важливим для розроблення стратегії ефективного використання цього потенціалу для відновлення України після завершення війни.

Для науковців, дипломатів і уряду дослідження діаспоральної дипломатії в умовах війни є важливим завданням, оскільки воно не лише оцінює внесок діаспори у підтримку України, але й дозволяє розробити стратегії для посилення цієї підтримки. Діаспора є потужним інструментом у формуванні міжнародної співпраці, мобілізації ресурсів і збереженні національної ідентичності, що робить її важливою як для поточного воєнного конфлікту, так і для відбудови країни в майбутньому.

3.3. Стратегії підвищення ефективності участі української діаспори в публічній дипломатії інструментами «м'якої сили»

Українська діаспора, яка нараховує мільйони осіб у всьому світі, із моменту початку російсько-української війни в 2014 році стала одним із ключових політичних гравців на міжнародній арені. Її активність у цей період

не лише зміцнила міжнародні позиції України, але й вплинула на формування глобальної політики щодо російської агресії. Цей вплив є прикладом того, як національні громади за кордоном можуть бути потужним інструментом політичної дипломатії. Українська діаспора відіграє ключову роль у формуванні міжнародного іміджу України та підтримці її національних інтересів. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації міжнародних комунікацій важливо розробити стратегії, які сприятимуть підвищенню ефективності її участі в публічній дипломатії.

Серед таких рекомендації до стратегії підвищення ефективності участі української діаспори в публічній дипломатії, можна зазвати такі:

1. *Розвиток інформаційних / цифрових технологій та медіаприсутності.*

Однією з головних стратегій є посилення інформаційної діяльності. Українська діаспора повинна активно використовувати медіа, соціальні мережі та цифрові платформи для розповсюдження достовірної інформації про Україну. Це передбачає створення мультимедійного контенту, проведення інформаційних кампаній та просування українських нарративів у світовому інформаційному просторі. Диджиталізація дозволяє діаспорі ефективніше комунікувати та організовувати акції підтримки. Онлайн-платформи, вебінари, форуми та віртуальні зустрічі допомагають координувати дії, обмінюватися інформацією та залучати нових учасників до громадської діяльності.

2. *Зміцнення співпраці з міжнародними організаціями та урядами.*

Українські громади за кордоном можуть ефективніше відстоювати інтереси України через тісну співпрацю з місцевими урядами, міжнародними організаціями та дипломатичними представництвами. Лобіювання інтересів України на політичному рівні сприятиме ухваленню рішень, вигідних для української держави, зокрема щодо військової та гуманітарної допомоги.

3. *Освітні ініціативи та культурна дипломатія.* Освіта є важливим інструментом публічної дипломатії. Діаспора може сприяти популяризації української мови, культури та історії через відкриття українських шкіл, курсів,

проведення конференцій та культурних заходів. Це допоможе формувати позитивний імідж України та залучати нових союзників у світовому просторі.

4. *Мобілізація фінансових та гуманітарних ресурсів.* Фінансова підтримка з боку української діаспори є важливим чинником стабілізації та розвитку України. Організація благодійних фондів, зборів коштів та гуманітарної допомоги дозволяє забезпечувати критичні потреби країни в періоди криз та війни.

5. Українська діаспора відіграє важливу роль у *формуванні міжнародного іміджу країни та зміцненні її позицій на світовій арені.* В умовах сучасних глобальних викликів ефективність участі діаспори в публічній дипломатії може бути значно підвищена завдяки застосуванню стратегічного підходу, що включає використання м'якої сили, цифрових технологій та активного співробітництва з міжнародними партнерами.

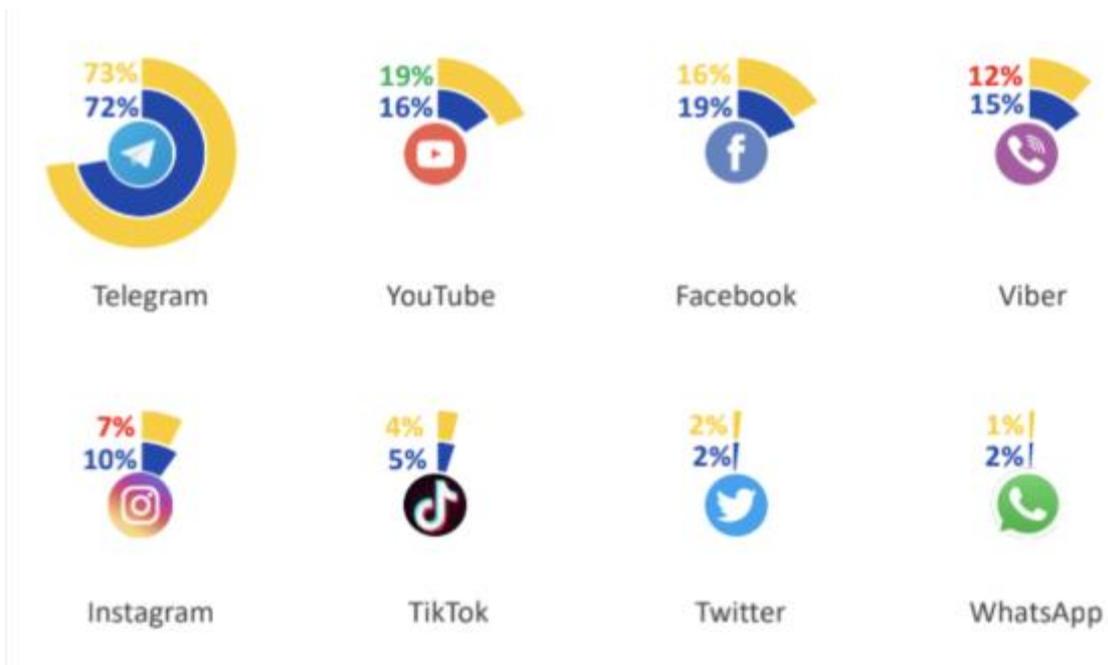
Розглянемо, які саме досягнення на сьогодні має українська діаспора і які стратегії потребують удосконалення докладніше.

Розвиток інформаційних / цифрових технологій та медіаприсутності.

Однією з головних стратегій є посилення інформаційної діяльності. Українська діаспора повинна активно використовувати медіа, соціальні мережі та цифрові платформи для розповсюдження достовірної інформації про Україну. Це передбачає створення мультимедійного контенту, проведення інформаційних кампаній та просування українських наративів у світовому інформаційному просторі.

Попри значну кількість українців за кордоном, відсутні ефективно працюючі медіа, орієнтовані на місцеву українську аудиторію. Згідно з моніторингом Інституту масової інформації, більшість таких проєктів мають випадковий характер, працюють нерегулярно та залежать від грантового фінансування або волонтерської діяльності для оновлення контенту. Не рідкість, коли ці ініціативи припиняють оновлювати новинні стрічки або не можуть залучити цільову аудиторію. В результаті їхнє охоплення та контент часто нагадують гіперлокальні медіа під час відпусток.

Ситуацію ускладнює той факт, що медіаспоживання переміщених українців залежить від рівня їхньої інтеграції в новому середовищі та володіння місцевою мовою. За даними опитування USAID-Internews, медіаспоживання українців за кордоном залежить від їх інтеграції в суспільство та знання мови. Респонденти зазначають, що як внутрішньо переміщені особи, так і українські мігранти за кордоном віддають перевагу українським новинам, зокрема з рідного міста, щоб бути в курсі місцевих подій. Вони зазначають, що національні новини споживають через соціальні мережі, онлайн-медіа та телебачення, але все ж таки надають перевагу регіональним газетам і радіо. Серед усіх опитаних українців, включаючи ВПО та біженців, відзначається високий рівень використання Telegram-каналів як основного джерела інформації (73%) (мал.11) [62].

Мал.11. Інфографіка щодо медіаспоживання контенту українцями в соціальних мереж для отримання новин [62]

За даними ІМІ, українцям за кордоном бракує якісних україномовних медіа, що допомагали б орієнтуватися в особливостях життя та державних

інституцій країн перебування. Такі ресурси могли б надавати актуальну інформацію про державні ініціативи, соціальні програми та інтеграцію, а також висвітлювати події, що стосуються діаспори. Вони також сприяли б інформуванню про ситуацію в Україні, допомагаючи зберігати зв'язок із батьківщиною. Однак ефективна комунікація має виходити за межі офіційних прес-релізів і неперевіраних новин із соцмереж. Під час дослідження ІМІ також виявив, що в деяких країнах, де перебуває значна кількість українців, великі медіакомпанії відкрили українські редакції або запустили україномовні проекти. Це частково задовольняє інформаційні потреби українців за кордоном. Наприклад, в Польщі діє українська новинна стрічка на платформі PAP і «Polskie Radio», у Франції – україномовна редакція RFI, у Чехії – стрічка новин українською, а в листопаді 2024 року в Косово запрацювала українська редакція Geopost [62].

Навіть за наявності таких ініціатив залишається питання, чи здатні іноземні редакції враховувати специфіку українського контексту та оперативно реагувати на потреби аудиторії. Редакційна політика медіа впливає на тематику, тональність і частоту матеріалів про українську громаду. Більшість проектів з'явилися після повномасштабного вторгнення, що підтверджує зростаючу потребу в україномовному контенті. Однак їхня діяльність залежить від редакційної залученості, фінансування та грантової підтримки. Дослідження ІМІ показало, що багато ініціатив припинили роботу або оновлюються нерегулярно, як-от uamedia.eu, що фактично зупинився у вересні 2024 року.

Інші інформаційні ресурси, такі як *Sestry*, *Українсько-польська медіаплатформа (УПМП)*, *Наш вибір*, *Про Україну*, також працюють із нерівномірною частотою оновлення. У деякі дні на них може з'являтися кілька новин, а в інші – відсутні будь-які оновлення. Загалом, такі медіа не можуть конкурувати з соціальними мережами за кількістю контенту, що відображається і в показниках відвідуваності: за даними *Similarweb*, такі сайти залучають від кількох тисяч до 50 тисяч відвідувачів щомісяця. Проект *Sestry* висвітлює адаптацію українців у Німеччині та Польщі, зокрема бізнес,

інтеграційні виклики, акції протесту та інтерв'ю з військовими. Це радше нішеве видання, ніж щоденний новинний ресурс. Хоча портал називає себе “містком” між Україною та українськими жінками за кордоном, його англійська та польська версії оновлюються рідше. Українсько-польська медіаплатформа (УПМП) працює у форматі новинної стрічки, але оновлюється нерегулярно, а тематика новин часом не відповідає інтересам українців у Польщі. Відсутність чіткої тематичної лінії ускладнює орієнтацію читачів. Стабільніше працює чеський сайт *Proukrainu*, що щодня інформує про локальні події, правові аспекти перебування, соціальні виплати та запобігання насильству. Він фокусується на місцевих новинах, адже загальноукраїнські події читачі можуть знайти в інших медіа [62].

Отже, україномовні медіапроекти за кордоном мають значний потенціал для розвитку, проте їхній успіх значною мірою залежить від фінансування, стратегічного планування контенту та здатності адаптуватися до інформаційних потреб аудиторії.

Українські команди працюють і на платформах іноземних медіа. Наприклад, французьке *RFI* щоденно публікує новини українською, здебільшого про міжнародну політику. Часом виходять матеріали про наслідки обстрілів, злочини росіян, інтерв'ю та волонтерство. Хоча *RFI* поступається *BBC Україна* та *Суспільному* за масштабами, воно може знайти свою нішу, розвиваючи підсторінку про життя українців за кордоном. Там висвітлюють працевлаштування, інтеграцію, освіту, медицину, але частина контенту застаріла. Додавання інтерактивних елементів і регулярне оновлення підвищило б залученість аудиторії. Низьку активність демонструє новинна стрічка *Geopost* для українців у Косово. Медіа публікує міжнародні новини та культурні події, проте бракує матеріалів про Україну й практичних порад для українців у регіоні. Редакції варто активніше наповнювати сайт, щоб залучити стабільну аудиторію [62].

Я.Машкова, О.Романюк, фахівці Інституту масової інформації пропонують такі кроки [62]. Державі варто зосередитися на розробці комплексної

комунікаційної стратегії, спрямованої на підтримку та взаємодію з українською діаспорою. Ось кілька ключових напрямів, які можуть стати основою такої стратегії:

Розвиток спеціалізованих медійних ресурсів: створення інформаційних платформ для українців за кордоном, які оперативно висвітлюватимуть локальні події; надання актуальної інформації про життя в країнах перебування, можливості повернення, соціальні програми та підтримку з боку держави.

Посилення ролі діаспори в інформаційному просторі: підтримка інформаційних проєктів, створених силами української діаспори; навчання журналістів, які спеціалізуються на висвітленні потреб та викликів українців за кордоном.

Інформаційна підтримка українського бізнесу, культури та соціальних ініціатив: популяризація українського підприємництва за кордоном; висвітлення культурних та соціальних проєктів, які сприяють зміцненню української ідентичності.

Створення інтерактивних платформ для мігрантів: онлайн-простір для обміну досвідом, консультацій та взаємопідтримки серед українців за кордоном; формування мережі взаємодопомоги в різних країнах.

Міжнародна співпраця та фінансування: залучення міжнародної допомоги для запуску та розвитку нових українських медіа за кордоном; забезпечення стабільного фінансування таких ініціатив для їх довготривалої роботи.

Проєкти для підтримки національної гордості та єдності: заохочення участі діаспори в благодійних та волонтерських ініціативах, спрямованих на підтримку України; підтримка українських військових, гуманітарних ініціатив, культурних заходів.

Реалізація такої стратегії не лише сприятиме зміцненню зв'язку українців за кордоном з батьківщиною та їх можливому поверненню, але й стане важливим елементом інформаційного захисту від російської пропаганди. Взаємодія з діаспорою може значно посилити міжнародну підтримку України та забезпечити стабільність її розвитку у довгостроковій перспективі.

Як зазначають І. Сухорольська та І. Климчук [133], з огляду на нерівність стартових умов, до початку широкомасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року Україні навіть за підтримки ЄС та США було надзвичайно важко протистояти впливу російської пропаганди та маніпуляціям, не кажучи вже про те, щоб змінити баланс в інформаційному протистоянні на свою користь. Однак масована російська агресія та міжнародні злочини, скоєні цією державою, істотно змінили ситуацію. Для визначення рівня впливовості обох країн у міжнародному комунікаційному просторі та стану їхньої м'якої сили нині, було застосовано теорію Н. Сноу, згідно з якою важливими є три чинники: доступ до різноманітних комунікаційних каналів, відповідність культури та ідей глобальним нормам, а також довіра до країни, що підтримується її реальними діями.

Авторами підкреслено, що збільшення кількості та різноманіття комунікаційних каналів і суб'єктів впливу на міжнародній арені, а також зміна ставлення до Росії у світі, відкрили Україні безпрецедентні можливості для поширення своєї позиції, утвердження українських наративів і створення позитивного іміджу країни. Водночас Росія, незважаючи на ці зміни, продовжує використовувати традиційні канали комунікації та методи впливу – односторонню пропаганду, підкуп і залякування. Крім того, агресія та воєнні злочини РФ стали переконливими аргументами на користь твердження, що ця держава є відвертим ворогом глобальних норм і цінностей, зокрема тих, що стосуються миру та гуманізму, що перетворює Україну на їхнього головного захисника. Це пояснює значну підтримку України в багатьох країнах та заходи, пов'язані з *cancel culture*, спрямовані проти всього російського. У таких умовах роль української громадської дипломатії значно зростає, і основні завдання її діяльності полягають у збереженні та збільшенні підтримки України у світі, протидії російським інформаційним операціям, а також налагодженні контактів з цільовими аудиторіями в країнах, де позиції Росії залишаються сильними [133].

Український інститут разом з Ukraïner завершили міжнародну диджитал-кампанію, яка розповідає про внесок різних національних спільнот в Україні в боротьбу з російською агресією. Ці історії демонструють мультикультурність українського спротиву та розвінчують російські стереотипи про «нацифіковане суспільство». У серії з 11 відео представники національних меншин та іноземці, що живуть в Україні, своїми рідними мовами діляться досвідом війни, волонтерства та праці на добробут України, закликаючи світ підтримувати нашу країну. Кампанія тривала 8 тижнів на платформах YouTube, Facebook та Instagram й охопила понад 53 мільйони користувачів у 14 країнах, серед яких Франція, Німеччина, Туреччина, Італія, Іспанія, Велика Британія та інші. Найбільше охоплення було в Туреччині (понад 21 млн користувачів), Італії (7,8 млн), Іспанії (6,5 млн) та Великій Британії і ПАР (понад 6,5 млн). Найбільшу частку переглядів отримали Великобританія (27 %) і Туреччина (24 %) [76].

Оскільки МЗС має також сприяти присутності в медіапросторі та дбати про інформаційну / цифрову безпеку, завдання Міністерства закордонних справ, визначені Планом пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, у напрямі «Інформаційна безпека» такі:

1. Просування в міжнародному інформаційному просторі наративів, які відповідають зовнішньополітичним цілям України і сприяють зміцненню її міжнародної підтримки. Розроблені та використані в зовнішній комунікації з іноземними аудиторіями стратегії, комунікаційні та цифрові продукти, що дозволяють донести до світової громадськості правдиву інформацію щодо важливих для України питань. Очікуваний результат – підвищення обізнаності міжнародної спільноти про Україну, збільшення кількості проукраїнського контенту в іноземних медіа та формування сприятливого інформаційного середовища для ухвалення рішень, що підтримують інтереси України.

2. Розвиток міжнародного співробітництва для підвищення ефективності протидії інформаційним загрозам і боротьби з дезінформацією та російською пропагандою. У межах цієї роботи реалізуються заходи з

партнерами з Великої Британії, Литви, Польщі, Франції та Німеччини, зокрема в країнах Глобального Півдня. У результаті співробітництва підготовлено спільну доповідь про російську дезінформацію, яку презентовано в політичних, експертних і медійних колах за кордоном. Очікуваний результат – зменшення впливу антиукраїнської риторики на сприйняття України в інших країнах, підвищення залученості міжнародних партнерів у протидії інформаційним загрозам та зміцнення міжнародного авторитету України як лідера в боротьбі з дезінформацією.

Зміцнення співпраці з міжнародними організаціями та урядами.

Актуальність цього напрямку пов'язана з тим, що питання діяльності та впливу діаспори в складні для держави часи, а тим паче в період критичної загрози, є, як ніколи, важливим. Як показує сучасність, діяльність діаспоральних груп, організацій та об'єднань має безпосередній вплив на працездатність самої держави. Українські громади за кордоном можуть ефективніше відстоювати інтереси України через тісну співпрацю з місцевими урядами, міжнародними організаціями та дипломатичними представництвами. Лобіювання інтересів України на політичному рівні сприятиме ухваленню рішень, вигідних для української держави, зокрема щодо військової та гуманітарної допомоги.

Українська діаспора сприяла міжнародній ізоляції Росії. Через організацію численних акцій протесту, демонстрацій, а також через співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ООН, ПАРЄ та ОБСЄ, українські громади домагалися прийняття резолюцій, які засуджують російську агресію та визнають анексію Криму незаконною. Зокрема, українські активісти в європейських країнах домагалися того, щоб тема російської агресії залишалася на порядку денному в європейських інституціях.

Основним державним органом, який активно використовує публічну дипломатію для просування інтересів України, є Міністерство закордонних справ. Ключовими напрямками публічної дипломатії МЗС, визначеними Стратегією публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на

2021–2025 роки [130], та Планом дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (Додаток Д) є культура, економіка, експертні зв'язки, кулінарія, наука та освіта, спорт і цифрові технології. Для реалізації цієї стратегії необхідно застосовувати збалансований підхід до планування та здійснення проєктів, що виходить за межі лише культурно-гуманітарної співпраці та розвитку міжкультурних зв'язків. Інструменти культурної та експертної дипломатії використовуються також для висвітлення теми протидії російській агресії, зокрема через питання деокупації, порушення прав людини, боротьбу з дезінформацією тощо, орієнтуючись на політиків, держслужбовців, експертів і науковців інших країн, а також у межах міжнародних організацій [130].

Завдання Міністерства закордонних справ, визначені Планом пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, у напрямі «Державне управління та диджиталізація державних послуг»:

1. Розширення дипломатичної та консульської присутності України за кордоном шляхом відкриття нових дипломатичних установ та нештатних консульських пунктів. Уже розпочато відкриття посольств в таких країнах, як Філіппіни, Колумбія, Панама, Гаяна, Парагвай та Уругвай, а також відкрито нові консульства. Це дозволить значно зміцнити можливості для просування інтересів України та захисту прав і інтересів громадян за кордоном.

2. Покращення інформаційних ресурсів консульської служби, посилення кібербезпеки та впровадження електронних консульських послуг. Зокрема, введено в експлуатацію електронні черги з авторизацією через портал id.gov.ua, а також автоматизацію консульських процесів, що дозволяє підвищити продуктивність обслуговування на 10 %. Це сприяє спрощенню консульських процедур, покращенню доступності послуг для маломобільних осіб і створенню безбар'єрного середовища для всіх громадян України.

Економічна дипломатія зосереджена на просуванні інвестиційного, туристичного та експортного потенціалу України через публічну дипломатію. Це включає тісну співпрацю з іншими державними органами та бізнес-

об'єднаннями. Експертна дипломатія передбачає роботу з експертами та аналітичними центрами для досягнення зовнішньополітичних цілей. Вона вимагає координації з громадськими організаціями, дипломатичною академією та структурними підрозділами МЗС. Кулінарна дипломатія спрямована на просування національної кухні, що допомагає стимулювати торгівлю, туризм і покращувати інвестиційний клімат. Науково-освітня дипломатія сприяє розвитку партнерських відносин з іншими країнами через науково-освітній обмін та вирішення глобальних викликів. Спортивна дипломатія базується на організації та участі в міжнародних спортивних заходах, що сприяє міжкультурному діалогу та підвищує міжнародний престиж країни. Цифрова дипломатія використовує цифрові технології та платформи для захисту національних інтересів і формування позитивного іміджу України серед іноземних громадян.

Географічне визначення пріоритетів здійснюється на основі зовнішньополітичних завдань України та у консультаціях з основними державними установами, такими як Український інститут, Державне агентство розвитку туризму, Український державний центр міжнародної освіти, Офіс залучення інвестицій UkraineInvest та інші. Пріоритетними країнами для зовнішньої політики України є держави Великої сімки: США, Канада, Японія, Велика Британія, Франція, Німеччина та Італія. Стратегічними партнерами є Польща, Литва, Грузія, Азербайджан, Туреччина, Велика Британія та Бразилія. Важливим є також розвиток стратегічного партнерства між Україною та КНР. Серед стратегічно важливих регіонів особливу увагу приділено Європі, зокрема лідерам регіону, країнам зі скептичним ставленням до України та країнам з проукраїнською позицією. Також пріоритетними для України є Близький Схід та Південно-Східна Азія, зокрема країни АСЕАН [130].

У різних напрямках публічної дипломатії пріоритетними країнами та регіонами є [130]:

1) для культурної дипломатії – США, Канада, Велика Британія, Нідерланди, Франція, Німеччина, Польща, Литва, Італія, Австрія, Угорщина,

Сербія, Туреччина, Ізраїль, Катар, ОАЕ, КНР, Японія (географія діяльності Українського інституту);

2) для залучення інвестицій – Франція, Німеччина, Велика Британія, США, Нідерланди, Японія, Південна Корея, КНР, Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Канада, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Кувейт;

3) для просування українського експорту – країни ЄС, КНР, країни АСЕАН, Туреччина, країни Близького Сходу, Індія, країни Субсахарської Африки;

4) для просування освітніх можливостей – Бразилія, Аргентина, Марокко, Кувейт, Оман, Йорданія, ОАЕ, Катар, Саудівська Аравія, КНР, Індія, Туреччина, Нігерія, Малайзія, Ізраїль;

5) для просування туристичного потенціалу – Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія, Велика Британія, Ірландія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Італія, Греція, Іспанія, Австрія, Польща, Чехія, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія, Туреччина, Казахстан, Азербайджан, Малайзія, Філіппіни, Таїланд, Сінгапур, Індонезія, Китай, Японія, Індія, Південна Корея, В'єтнам, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Кувейт, Єгипет, Йорданія, Ізраїль, США, Канада, Мексика, Аргентина, Бразилія, Австралія, Нова Зеландія;

6) для науково-експертної дипломатії – країни Європи та Північної Америки.

7) для цифрової дипломатії – США, Канада, Японія, Велика Британія, Франція, ФРН, Італія, Польща, Литва, Нідерланди, Бельгія, Ірландія, Швейцарія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Греція, Іспанія, Австрія, Чехія, Румунія, Угорщина, Туреччина, Малайзія, Сінгапур, Катар, ОАЕ, Кувейт, Ізраїль, Мексика Бразилія.

Українській державі варто також переймати світовий досвід підтримки діаспори та використання публічної діаломатії у своїх інтересах.

Дипломатія діаспор світу

<i>Діаспора</i>	<i>Кількість (млн осіб)</i>	<i>Основні країни проживання</i>	<i>Основні сфери впливу</i>	<i>Особливості діаспоральної дипломатії</i>
Індійська	~32	США, Великобританія, ОАЕ, Канада, Австралія	ІТ, медицина, фінанси	Лобіювання політичних та економічних інтересів, значні інвестиції
Китайська	~50	США, Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Канада	Бізнес, торгівля, фінанси	Контроль економіки Південно-Східної Азії, активна підтримка Китаю
Мексиканська	~38	США, Канада, Європа	Сільське господарство, будівництво	Грошові перекази – важлива частина економіки Мексики
Єврейська	~15.7	США, Франція, Канада, Велика Британія	Політика, фінанси, медіа	Сильне лобіювання інтересів Ізраїлю, вплив у міжнародних організаціях
Українська	~10	США, Канада, Польща, Німеччина	Політика, культура, волонтерство	Лобіювання підтримки України, гуманітарна допомога
Філіппінська	~12	США, ОАЕ, Саудівська Аравія, Гонконг	Охорона здоров'я, домашній сервіс	Грошові перекази – ключове джерело доходів Філіппін
Арабська	~30	США, Франція, Канада, Аргентина	Бізнес, політика, нафта	Використання громад для посилення впливу на Захід
Італійська	~60	США, Аргентина,	Мода,	Економічні

<i>Діаспора</i>	<i>Кількість (млн осіб)</i>	<i>Основні країни проживання</i>	<i>Основні сфери впливу</i>	<i>Особливості діаспоральної дипломатії</i>
		Бразилія, Франція, Канада	кулінарія, мистецтво	зв'язки, підтримка культурної спадщини
Вірменська	~8	США, Франція, Росія, Ліван, Сирія	Бізнес, політика, культура	Фінансова підтримка Вірменії, вплив у міжнародних структурах

Таблиця 1 демонструє, як різні діаспори впливають на світову політику, економіку та культуру, а також використовують дипломатичні важелі для підтримки своїх історичних батьківщин. Однією з найвпливовіших діаспор є китайська. З огляду на велику кількість китайців, що проживають за кордоном, китайська діаспора має значний економічний вплив через інвестиції та підтримку підприємництва. Крім того, китайці впливають на глобальну політику через свою активну участь у політичних процесах та лобіюванні. Індійська діаспора також є однією з найбільших у світі. Вона відома своїм внеском у розвиток інформаційних технологій, бізнесу та академічної сфери. Індійці, які проживають за кордоном, також активно впливають на глобальний культурний ландшафт через свою мову, літературу та кіно.

Єврейська діаспора є однією з найвпливовіших етнічних громад у світі, що відіграє вагомий роль у політичному, економічному, культурному та громадському житті багатьох країн. Її чисельність оцінюється приблизно в 15,7 мільйона осіб, майже половина з яких проживає в Ізраїлі. Інші великі єврейські громади існують у США, Канаді, Франції, Великій Британії, Німеччині, Росії, Австралії та інших країнах [214]. Діаспора активно бере участь у міжнародних відносинах, використовуючи політичний вплив, економічні зв'язки та культурну дипломатію. Єврейська діаспора, особливо в США, має велике значення у формуванні зовнішньої політики щодо Ізраїлю та Близького Сходу.

Одним із головних інструментів є діаспоральна дипломатія – діяльність громад за межами Ізраїлю, спрямована на захист його інтересів. Потужні єврейські організації, такі як Американсько-Ізраїльський комітет зі зв'язків із громадськістю (АІРАС) [217], є важливими лобістськими групами, що впливають на рішення Конгресу та уряду США. Після нападу ХАМАСу 7 жовтня 2023 року активність єврейських організацій у світі значно зросла [223]. Вони організували масові акції протесту, марші та інформаційні кампанії, щоб привернути увагу до подій в Ізраїлі. У США в найбільших містах – Вашингтоні, Нью-Йорку, Лос-Анджелесі – проходили демонстрації на підтримку Ізраїлю. Також створювалися спеціальні платформи, як-от сайт «March for Israel», який допомагав координувати активність діаспори [251].

Єврейська діаспора має сильні економічні позиції та значний фінансовий ресурс, який часто використовується для підтримки Ізраїлю. Багато заможних євреїв у США та Європі здійснюють інвестиції в ізраїльську економіку, фінансують благодійні проекти та підтримують військові потреби країни. Наприклад, після 7 жовтня 2023 р. численні бізнесмени пожертвували кошти на допомогу постраждалим сім'ям, військовим і медичним установам Ізраїлю. Економічна складова діаспоральної дипломатії включає також розвиток міжнародних бізнес-зв'язків. Єврейські підприємці, що мають бізнес у США, Канаді та Європі, часто інтегровані у світові фінансові структури та можуть впливати на економічні рішення, які стосуються Ізраїлю. Взаємодія між діаспорою та державними структурами забезпечує потік інвестицій та підтримку ізраїльських компаній на глобальному ринку [78].

Культурний аспект єврейської діаспори також відіграє важливу роль у міжнародних відносинах. Єврейські організації активно популяризують ізраїльську культуру через фестивалі, освітні програми, кінематограф, літературу та мистецтво. Це сприяє зміцненню позитивного іміджу Ізраїлю за кордоном і залученню нових прихильників до ізраїльської політики. Єврейська діаспора залишається однією з найбільш впливових у світі завдяки своєму політичному, економічному та культурному потенціалу. Вона активно

підтримує Ізраїль, використовуючи діаспоральну дипломатію, лобістські механізми та інформаційний вплив.

У сфері діаспоральної дипломатії єврейська діаспора є одним із найуспішніших прикладів того, як національні громади можуть впливати на міжнародні відносини, економіку, політику та культуру своїх історичних батьківщин. Вона виробила ефективні стратегії для підтримки Ізраїлю та просування своїх інтересів у різних країнах, особливо у США. Ключові уроки єврейської діаспори у діаспоральній дипломатії: згуртованість та єдина стратегія, розбудова сильної, організованої громади, визначення пріоритетних цілей та інтересів, лобіювання і робота з політичним естаблішментом, підтримка зв'язків з політиками та дипломатами, створення професійних лобістських груп, фінансова підтримка історичної батьківщини, залучення інвестицій та підтримування краудфандингу, розвиток бізнес-зв'язків між діаспорою та країною походження. Перейняття цих уроків дозволить іншим діаспорам стати потужними гравцями у світовій політиці.

Міжнародний досвід може стати важливим ресурсом у пошуку інноваційних підходів до взаємодії з діаспорою. Активізація міграційних процесів і зростання чисельності етнічних громад у різних країнах привернули значну увагу політиків і суспільства до ролі діаспор, а також до можливостей використання їхнього потенціалу для розвитку держави походження. Це сприяло формуванню відповідних нормативно-правових засад і державних інститутів, що займаються питаннями діаспори [67].

Одним із прикладів ефективної політики співпраці з діаспорою є Індія. Індійський уряд широко трактує поняття діаспори, включаючи до неї як осіб індійського походження та їхніх нащадків, так і громадян Індії, які тимчасово або постійно проживають за кордоном. За оцінками, чисельність індійської діаспори перевищує 31 мільйон осіб і охоплює 146 країн світу [190]. У 1980-х роках Індія заклала основи політики щодо діаспори, створивши правові механізми захисту громадян за кордоном. У 1990-х, під час фінансової кризи, уряд розробив заходи для залучення інвестицій діаспори. У 2000-х почалося

комплексне дослідження її потенціалу, а 2004 року створено Міністерство у справах індійців за кордоном, яке згодом об'єднали з МЗС. 2005 року впроваджено статус заморського індійського громадянства, що надає довічну багаторазову візу та податкові пільги, окрім права володіння сільськогосподарською землею. Створено інституції для залучення інвестицій та розвитку економічних зв'язків із діаспорою. Індія – найбільший отримувач приватних грошових переказів (125 млрд дол. США на рік, 2023) [219]. Банки запровадили вигідні депозитні рахунки, уряд – спеціальні облігації та податкові пільги для інвесторів. З 2003 року що два роки проводять День діаспори, а дипломатичні місії організують аналогічні заходи за кордоном. Запроваджено освітні програми та стипендії для молоді, а також ініціативи для старшого покоління, зокрема програми паломництва [198]. Уряд фінансує культурні заходи за кордоном через грантові програми. Для підвищення ефективності комунікації створено інтернет-портали, мобільний застосунок та систему «e-Migrate» [231]. Водночас існує критика щодо відсутності єдиної стратегії діаспоральної політики, необхідності покращення реєстрації закордонних індійців та підвищення їхньої кваліфікації для міжнародного працевлаштування [67].

Як приклад політики щодо діаспори невеликої європейської країни, розглянемо Сербію, де в діаспорі (переважно в сусідніх балканських країнах) проживає до 4 мільйонів сербів при населенні країни в 6,6 мільйонів осіб. Цей випадок є цікавим, оскільки відповідна політика почала формуватися ще в 70-х роках ХХ століття, в період існування єдиної Югославії, де значну увагу приділяли зв'язкам із громадянами, які працювали за кордоном. Було створено клуби та школи для них, а також висунуто завдання перетворити трудову міграцію на додатковий ресурс для розвитку країни.

У 2001 році при уряді Сербії була створена Рада з питань діаспори, а у 2004 році – Міністерство у справах діаспори. З 2011 року Міністерство у справах діаспори стало Міністерством у справах діаспори та релігій, а в 2014 році його долучили до Міністерства закордонних справ як окреме управління.

Однак дискусії щодо відновлення спеціалізованого органу державного управління для роботи з діаспорою не припиняються. У складі уряду є посада міністра без портфеля, який відповідає за вивчення проблем діаспори та координацію реалізації відповідної політики.

У 2006 році уряд Республіки Сербія спеціальною декларацією проголосив відносини між батьківщиною та діаспорою такими, що мають найбільший державний та національний інтерес. У 2009 році був ухвалений Закон «Про діаспору та сербів у регіоні», що створив правові основи для інституціоналізації стосунків із діаспорою, зокрема створення виборного органу – Асамблеї діаспори, що складається з представників сербів з-за кордону. У 2011 році була розроблена Стратегія збереження та зміцнення відносин між материнською країною та діаспорою, а також з сербами в регіоні, яка передбачала співпрацю в галузях культури, освіти, науки та спорту, економічних та правових питаннях, захисту та забезпечення виборчих прав громадян Сербії, які проживають за кордоном, поліпшення відносин між мігрантами та державою, поширення інформації про ситуацію в країні, зміцнення зв'язків експатів із Республікою Сербією та підготовку до можливої репатріації. Наразі триває обговорення нової редакції стратегії, яка повинна відобразити сучасні реалії [187].

Щорічно проводяться дні діаспори. Підтримуються сербські школи за кордоном, яким надаються підручники та інша допомога. У процесі ринкових реформ в країні були створені нові фінансові компанії для забезпечення переказів з-за кордону, надані державні гарантії на депозити, а мігранти отримали доступ до іпотечних кредитів і можливість надання гарантій для отримання кредитів резидентами країни. Цікавою є ініціатива уряду Сербії, сербських підприємців та науково-технологічного парку «Белград» щодо заснування організації під назвою «Точка повернення» [250]. Її діяльність спрямована на використання навичок і ресурсів висококваліфікованих представників діаспори. Вона підтримує репатріантів, які повертаються до Сербії, сприяє розвитку бізнес-ідей на місцевому рівні, науковому та академічному обміну, а також покращенню зв'язків між Сербією та діаспорою.

На вебсайті організації розміщено різноманітну інформацію, зокрема поради для поверненців, інформацію щодо пошуку роботи, навчання або оформлення пенсії в Сербії [67].

Освітні ініціативи та культурна дипломатія. Освіта є важливим інструментом публічної дипломатії. Діаспора може сприяти популяризації української мови, культури та історії через відкриття українських шкіл, курсів, проведення конференцій та культурних заходів. Це допоможе формувати позитивний імідж України та залучати нових союзників у світовому просторі. Освітня дипломатія дійсно стала важливим інструментом для України в умовах війни, надаючи можливість не лише підтримувати національну ідентичність, але й забезпечити стратегічне партнерство з іншими країнами для відновлення та розвитку освітньої сфери. В умовах російсько-української війни, коли країна стикається з численними викликами, освітня дипломатія стає критично важливою для збереження функціонування навчальних закладів, забезпечення доступу до освіти для майбутніх поколінь та зміцнення міжнародних зв'язків. Одним із ключових аспектів освітньої дипломатії стало залучення міжнародної допомоги для підтримки української освіти під час війни. За допомогою міжнародних партнерів, таких як Європейський Союз, Сполучені Штати, Канада та інші країни, Україна змогла відновити інфраструктуру, забезпечити доступ до онлайн-освіти та навіть надавати стипендії для українських студентів та вчених. Ця підтримка допомогла зберегти освітній процес та адаптувати його до складних умов воєнного часу.

Іншою важливою складовою освітньої дипломатії стало активне залучення українських університетів до міжнародних освітніх і наукових програм. Співпраця з іноземними університетами дозволила студентам і викладачам отримати доступ до нових знань та досвіду, а також зміцнила міжнародні зв'язки України в освітній сфері. Програми обміну стали важливим аспектом, що дозволяє українським студентам продовжити своє навчання за кордоном, в той час як іноземні студенти та викладачі отримали можливість краще зрозуміти українську культуру, історію та наслідки війни, на власні очі

побачивши ситуацію в Україні. Такий підхід до освітньої дипломатії не лише підтримує українську освіту, але й сприяє поглибленню міжнародної співпраці, підвищує обізнаність про ситуацію в Україні та створює передумови для післявоєнного відновлення через підготовку нових кадрів, зміцнення наукових зв'язків та інтеграцію України в глобальні освітні процеси [67]. Освітня дипломатія дійсно стала важливим інструментом у боротьбі з російською дезінформацією та сприяла збереженню та поширенню української культурної ідентичності за кордоном. В умовах війни, коли Росія активно використовує інформаційні технології для маніпуляцій та поширення неправдивих відомостей, українські науковці та освітяни стали активними учасниками міжнародної боротьби з дезінформацією. Вони використовували міжнародні платформи, щоб представляти правдиву картину подій в Україні, викривати російські міфи та маніпуляції, підкріплюючи свої заяви науковими дослідженнями та фактами. Завдяки підтримці міжнародних організацій та урядів інших країн, українські освітяни брали участь у численних міжнародних конференціях, семінарах та дискусіях, де вони мали можливість представити об'єктивні свідчення та відновити історичну правду. Це дозволило донести світовій спільноті реальний контекст російсько-української війни, виявити корінь проблеми та покращити міжнародне розуміння подій, що відбуваються.

Окрім боротьби з дезінформацією, освітня дипломатія стала важливим інструментом для збереження української культурної ідентичності, особливо для дітей та молоді, які були змушені виїхати за кордон через війну. У країнах, де є великі українські діаспори, активно створювалися освітні програми та школи, спрямовані на вивчення української мови, історії та культури. Це допомогло молодому поколінню зберегти свій зв'язок з Україною та відчути свою належність до української культури, навіть перебуваючи далеко від Батьківщини. Ці освітні ініціативи стали не лише засобом культурного збереження, але й важливим інструментом для привернення уваги міжнародної спільноти до української справи, підвищуючи рівень солідарності з українським народом у боротьбі за свою незалежність та територіальну

цілісність. Вони сприяли зміцненню міжнародних зв'язків та зберіганню позитивного іміджу України на світовій арені [162].

Освітня дипломатія також сприяла підготовці кадрів для післявоєнної відбудови України. Співпраця з іноземними університетами та науковими центрами дозволила українським студентам та науковцям отримати доступ до передових знань і технологій, що буде важливо для відновлення економіки, інфраструктури та суспільства після закінчення війни. Програми стажувань, спільні наукові дослідження та навчальні обміни допомогли підвищити рівень кваліфікації українських фахівців, що в майбутньому важливим активом у процесі відбудови країни.

Повномасштабне вторгнення Росії стало стимулом для розвитку українських студій, оскільки зросла потреба в інформації про Україну. Це сприяло зростанню інтересу до української мови та історії, а також залученню студентів і викладачів до волонтерських ініціатив, зокрема, як перекладачів у центрах для біженців. Водночас інтерес здебільшого обмежується окремими курсами, а не цілими академічними програмами. Деякі студії відзначають необхідність в удосконаленні своїх сайтів та наданні експертизи щодо України в медіа. Проте через брак ресурсів вони не можуть відповісти на всі запити, і це впливає на їх академічну діяльність. Війна стала причиною відкриття нових курсів, зокрема безкоштовних, а також організації додаткових лекцій для підвищення обізнаності про Україну серед студентів. Університети, зокрема Варшавський, відкрили нові центри вивчення України та мовну допомогу, залучаючи студентів і викладачів до волонтерства та нових проєктів.

Респонденти з різних країн також зазначають посилення співпраці з українськими колегами, активнішу участь у заходах і збільшення медіаприсутності. Один із респондентів вказав, що в Нідерландах є можливість відновити одну із закритих українських студій, і що більша обізнаність про Україну раніше могла б завадити її закриттю. Кілька університетів припинили співпрацю з освітніми закладами Росії і шукають партнерів в Україні (мал.12).

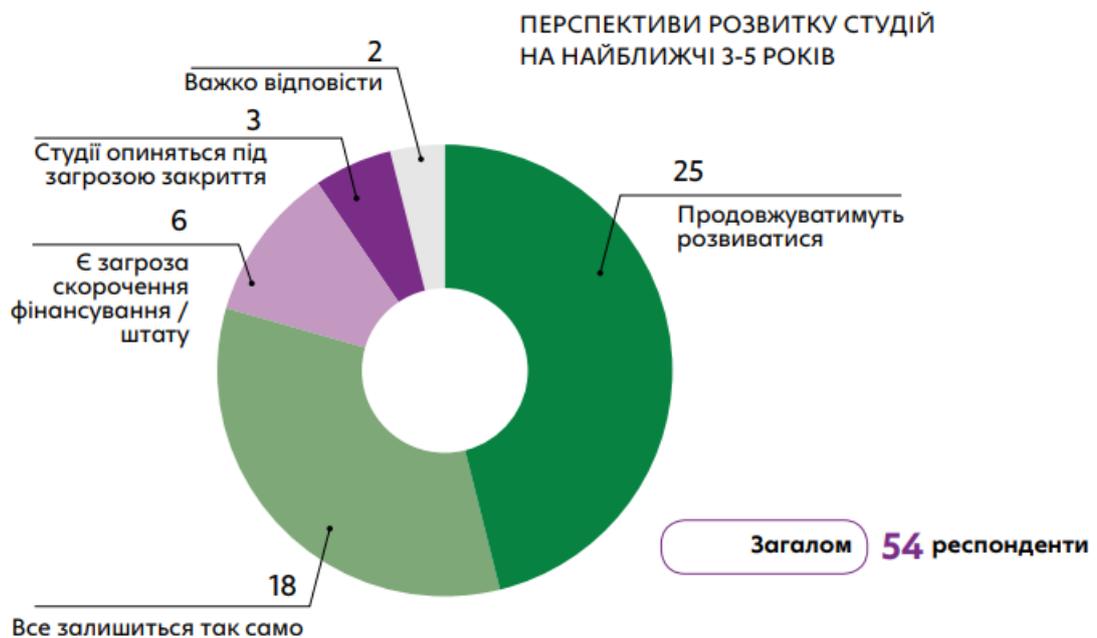

Мал.12. Актуальні зміни в роботі українських студій за кордоном після початку повномасштабного російського вторгнення [160]

У ході дослідження українських студій за кордоном протягом останніх років та із врахуванням перспектив розвитку цих інституцій, зроблено такі висновки. У світі функціонує розгалужена мережа українських студій, що формує знання про Україну за кордоном. Український інститут виявив понад 160 таких осередків у близько 30 країнах, зокрема українських та кримськотатарських [160]. Історично виникнення нових українських студій збігалось або з масовими хвилями еміграції, або з ключовими моментами утвердження політичної незалежності України (незалежність, революції, війна), що викликало значний інтерес до знань про нашу країну.

Розвиток українських студій не завжди залежав від української діаспори в певних країнах. Їх створювали, наприклад, у скандинавських та східноазійських країнах, де причини були здебільшого соціально-економічними або науковими. У Росії з політичних причин українські студії не розвинулися. У більшості країн Глобального Півдня, де немає великої діаспори чи геополітичного інтересу до України, українські студії майже відсутні. Проблемою є домінування русистики у східноєвропейських та славістичних студіях. Однак

через нову хвилю російської агресії в академічних колах почалися дискусії про переформатування цих студій для кращого представлення культур, мов та країн регіону. Кримськотатарські студії часто вивчаються в контексті ширших тюркських студій, що зменшує їхній зв'язок з Україною. Серед основних проблем, які призводять до закриття осередків студій, є брак фінансування, низький інтерес студентів через відсутність перспектив працевлаштування, а також слабка інституціоналізація, що залежить від активності окремих дослідників. Опитані осередки українських студій очікують активнішої підтримки від української держави. Для системної роботи з українськими студіями уряд має визначити географічні та тематичні пріоритети їхнього розвитку. Доцільно підтримувати міждисциплінарні студії, які охоплюють широкий погляд на місце України в Європі та світі із використанням сучасних підходів. Такі студії мають більше шансів бути зрозумілими для іноземних студентів та університетів, що їх підтримують, і здобути помітне місце в академічному середовищі [160] (мал.13-14).

Мал. 13. Перспективи розвитку студій на найближчі 3–5 років [160]

ОЧІКУВАНІ КРОКИ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ ЩОДО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ

Мал. 14. Очікувані кроки українського уряду щодо розвитку українських студій за кордоном [160]

Культурна дипломатія через українську діаспору стала важливим елементом міжнародної стратегії, особливо в умовах війни, коли Україна зіткнулася з необхідністю зміцнення свого іміджу та залучення міжнародної підтримки. Численні культурні заходи, виставки, лекції, концерти та інші ініціативи, організовані за кордоном українською діаспорою, стали ключовими в просуванні української культури, історії та сучасних викликів, з якими стикається країна.

Мистецтво, література, музика та інші форми культурного вираження стали потужними інструментами, через які українці змогли донести світові правду про свою боротьбу за незалежність, про жахливі наслідки агресії Росії та зберегти свою національну ідентичність в умовах війни. Завдяки цьому культурна дипломатія сприяла формуванню глобальної підтримки та підвищенню обізнаності про ситуацію в Україні серед міжнародної аудиторії.

М.Кушнарєва вказує, що значна частина медіа-повідомлень, спрямованих на ознайомлення закордонної аудиторії з українською культурою, зосереджена на українському кінематографі (приблизно 50%), музиці (30%), візуальних

мистецтвах, таких як живопис (10%), а також на інших аспектах української культурної спадщини, зокрема дизайні та народних ремеслах (5%). Це свідчить про те, наскільки різноманітними були культурні ініціативи, що реалізовувалися в рамках культурної дипломатії, а також про їх велику роль у формуванні позитивного образу України за кордоном. Культурна дипломатія стала не лише способом відновлення національної ідентичності, але й потужним засобом для залучення міжнародної підтримки в часи криз. Вона допомогла забезпечити Україні підтримку від широких верств населення на міжнародній арені, що є важливим аспектом у дипломатичних та політичних відносинах під час війни [51].

Культурна дипломатія є ключовим напрямом публічної дипломатії та політики «м'якої сили», що спрямована на підвищення впізнаваності України та її культурного багатства, а також на формування позитивного ставлення до країни серед громадян інших держав. Цей напрям дає можливість популяризувати національні досягнення та культурний досвід, сприяючи кращому порозумінню та довірі з іншими країнами. У межах цієї діяльності передбачається тісна співпраця закордонних дипломатичних представництв України з Українським інститутом та іншими державними установами, зокрема Міністерством культури та інформаційної політики, Українським культурним фондом, Державним агентством з питань кіно, Державним агентством з питань мистецтв, Українським інститутом книги, Інститутом національної пам'яті, а також із культурними організаціями, недержавними установами та об'єднаннями закордонних українців.

Одним з основних завдань культурної дипломатії під час війни стало підвищення обізнаності про Україну, її історію, культуру та сучасні виклики, з якими вона стикається. Історія української культурної дипломатії є давньою, якщо розглядати її як процес обміну культурними зразками, що, як і у випадку інших держав, реалізовувався свідомо чи несвідомо мандрівниками, торговцями, військовими, студентами, прочанами, емігрантами, тобто будь-

якими особами, які мали змогу знайомитися зі способом життя та культурою інших народів і презентувати їм доробок своєї країни [51].

Українські митці, письменники, музиканти та кінематографісти активно брали участь у міжнародних заходах, де через свої твори вони розповідали про драматичні події війни, показуючи, як вони впливають на життя людей. 2015 р. Управління публічної дипломатії оголосило кінематограф одним із провідних інструментів культурної та іміджевої промоції України за кордоном [46]. Наприклад, фільми українських режисерів, такі як «Кіборги», «Захар Беркут», «Щедрик», «Поводир», «Крути 1918», «Черкаси» й ін. не лише відображають історичні події, але й розкривають українську ідентичність, патріотизм та незламність духу. Український фільм «20 днів у Маріуполі» режисера М. Чернова отримав «Оскар» у категорії «Найкращий документальний фільм». Це перший «Оскар» в історії України, який отримали за стрічку про жахіття в Маріуполі, місто, що оточили й обстрілювали росіяни [50].

культурна дипломатія України також зосереджувалася на деконструкції міфу про «абсолютну велич російської культури», який часто використовувався для виправдання агресії. Українські культурні діячі, зокрема через мистецтво, літературу та музику, намагалися зруйнувати цей стереотип і показати, що українська культура є не менш значущою та багатогою, а її вплив на світову спадщину є важливим і незамінним.

Окрім традиційних форм культурної дипломатії, цифровий простір став новим майданчиком для поширення української культури та ідеї про незалежність і гідність українського народу. Соціальні мережі, YouTube, платформи для онлайн-концертів і вебінарів стали інструментами боротьби з російською пропагандою, сприяючи поширенню правдивої інформації про війну, а також про українську історію, традиції та сучасність.

Завдяки цьому культурна дипломатія, яку активно реалізували представники української діаспори, стала важливим засобом змін у світовому сприйнятті України. Вона дозволила не лише формувати більш точне та правдиве уявлення про країну, а й сприяла зміцненню міжнародної підтримки.

Завдяки культурним ініціативам, таких як міжнародні фестивалі, виставки, музичні виступи та літературні читання, українці змогли налагодити емоційний зв'язок з міжнародною спільнотою, залучити її до боротьби за незалежність та відновлення України після війни.

Культурна дипломатія також створила умови для більш глибокого та тривалого міжнародного діалогу, що дозволить Україні не лише зберегти свою національну ідентичність у часи війни, але й стати важливим гравцем на міжнародній культурній арені в майбутньому [171] покликаною координувати Український інститут, який однією зі своїх стратегічних цілей вважає «покращення розуміння та впізнаваності України серед закордонних аудиторій».

У 2024 році Український інститут продовжив зміцнювати культурний вплив України в світі, реалізувавши понад 150 культурних проєктів у 27 країнах, що на 50 % більше, ніж у 2023 році. Діяльність інституту охопила не тільки європейські країни, а й Латинську Америку, Африку та Азію. Уперше мистецькі та комунікаційні події відбулися в Бразилії, ПАР, Індії, Мексиці та Індонезії, серед яких фестивалі, виставки, концерти та резиденції. Завдяки відкриттю представництв в Німеччині та Франції вдалося розвинути партнерства та залучити аудиторію в стратегічно важливих країнах.

Одним з напрямів культурної дипломатії є спортивна дипломатія. Так, наприклад, Світовий Конгрес Українців у співпраці з Українсько-американською координаційною радою, Міністерством молоді та спорту України за підтримки Офісу Президента запустили глобальну інформаційну кампанію #TheLastOlympics, приурочену до Олімпійських ігор 2024 у Парижі. Мета ініціативи — привернути увагу світової спільноти до зростання авторитаризму та загроз для демократій. Кампанія наголошує: якщо сьогодні не підтримати Україну, ці Ігри можуть стати останніми, а олімпійський вогонь — згаснути перед полум'ям нової світової війни. У межах кампанії створено мініфільм *TheLastOlympics*, у якому спортсмени різних поколінь розмірковують про олімпійський дух, чесну боротьбу та паралелі між сьогоденням і періодом

Другої світової війни, коли Олімпійські ігри не проводилися з 1936 по 1948 рік [96].

«Це стосується не лише України – у вогні весь світ», – зазначила австралійська бобслеїстка, учасниця Олімпіади–2006 К. Рід. Американська акторка українського походження І. Сахно, яка підтримала кампанію, звернулася до спортсменів: «Пам'ятаючи, як війна вже зупиняла Олімпіаду, ви стоїте тут, щоб довести: історія не має повторитися. Олімпійський вогонь – це символ свободи, який ви несете крізь темряву. Нехай ці Ігри стануть не лише святом спорту, а й перемогою людської гідності та єдності перед тиранією. Хай прибуде з вами сила! Слава Україні!» [96].

Мобілізація фінансових та гуманітарних ресурсів.

Фінансова підтримка з боку української діаспори є важливим чинником стабілізації та розвитку України. Організація благодійних фондів, зборів коштів та гуманітарної допомоги дозволяє забезпечувати критичні потреби країни в періоди криз та війни. Економічна дипломатія відіграє критично важливу роль у забезпеченні стійкості держави під час конфліктів, особливо коли йдеться про тривалу війну, як це відбувається у випадку російсько-української війни. З моменту початку воєнних дій у 2014 році Україна була змушена адаптувати свою економічну стратегію до нових умов, використовуючи економічну дипломатію як основний інструмент для підтримки економіки, забезпечення міжнародної допомоги та подолання економічних викликів, спричинених війною [18].

Одним із важливих аспектів економічної дипломатії України стало забезпечення доступу до нових ринків для експорту. Під час війни Україна активно шукала альтернативи традиційним торговим шляхам, скорочуючи залежність від російського ринку та переорієнтовуючи експорт на Європейський Союз, США, Канаду та інші країни. Угода про асоціацію з ЄС та укладення угод про вільну торгівлю стали важливими кроками в диверсифікації зовнішньої торгівлі, забезпечивши Україні доступ до більшості ринків Європи без митних бар'єрів. Залучення міжнародних інвестицій також було ключовим

напрямом для стимулювання відновлення економіки України. Попри ризики, інвестори бачать потенціал в Україні, зокрема в таких галузях, як сільське господарство, інформаційні технології, енергетика та інфраструктура. Українська влада зосередилася на створенні сприятливих умов для бізнесу, включаючи податкові пільги, спрощення адміністративних процедур, а також надання гарантій для інвесторів через міжнародні фінансові організації.

Також важливим аспектом економічної дипломатії є забезпечення економічної допомоги для відновлення інфраструктури. Міжнародна фінансова допомога через кредити та гранти від МВФ, Світового банку, ЄБРР, а також двосторонні угоди з іншими країнами допомогли зміцнити економіку України, забезпечити підтримку для підприємств, які постраждали від війни, та розвивати інфраструктурні проекти, що сприяють відновленню постраждалих територій. Ці дипломатичні зусилля в сфері економіки не лише дозволили Україні зберегти економічну стійкість, але й створили фундамент для сталого розвитку після завершення конфлікту, зокрема через впровадження реформ та поглиблення інтеграції в глобальні економічні процеси [25].

Енергетична безпека стала ще одним важливим аспектом економічної дипломатії України. В умовах війни Україна була змушена значно скоротити залежність від російських енергоресурсів. Завдяки активним дипломатичним зусиллям, Україні вдалося укласти угоди про постачання газу з європейських країн, а також розвивати власні енергетичні ресурси. Крім того, Україна активно працювала над інтеграцією з європейською енергетичною системою, що підвищило її енергетичну безпеку та стабільність [26].

Україна, знаходячись у центрі складної геополітичної ситуації та історично пов'язана з ключовими гравцями на світовому енергетичному ринку, стикається з численними викликами щодо забезпечення власної енергетичної безпеки. Залежність від імпортованих енергоресурсів, технологічна відсталість деяких галузей, низька енергоефективність виробництва, а також потенційні загрози з боку російських агресорів, створюють серйозні виклики для стабільності та розвитку країни [54].

Економічна дипломатія також передбачала роботу з міжнародними організаціями та партнерами з метою запровадження санкцій проти Росії. Українські дипломати активно працювали над тим, щоб переконати міжнародну спільноту в необхідності введення санкцій як економічного тиску на Росію. Ці санкції, які включали обмеження на доступ до міжнародних ринків капіталу, заборону на експорт високотехнологічних товарів та інші заходи, суттєво обмежили економічні можливості Росії і стали важливим інструментом стримування агресії [109].

Одним із найбільш помітних аспектів політичного впливу української діаспори стало лобіювання санкцій проти Росії. У Сполучених Штатах Америки, Канаді, країнах Європейського Союзу українські громади активно співпрацювали з місцевими урядами, парламентарями, неурядовими організаціями та медіа, щоб привернути увагу до злочинних дій Росії та забезпечити жорсткі санкції. Унаслідок цих зусиль Росія зіткнулася з одними з найсуворіших економічних та політичних санкцій у сучасній історії [90].

Окрім санкцій, українська діаспора впливала на політичні процеси, сприяючи наданню Україні міжнародної допомоги. Лобіювання передачі Україні військової, фінансової та гуманітарної допомоги стало важливою складовою діяльності українських громад. Наприклад, українці в США зіграли важливу роль в ухваленні рішень щодо постачання зброї та іншої військової допомоги Україні. Подібна підтримка була надана і з боку Канади, де українська громада є однією з найбільших і найвпливовіших [35].

І. Сухорольської та І. Климчук у публікації «Громадська (публічна) дипломатія в умовах агресивної війни Росії проти України» [133] зауважують, що цікавим зразком такої громадської дипломатії є тиск українців на іноземний бізнес для того, щоб він вийшов із РФ. Цей тиск здійснювався як безпосередньо на компанії через висвітлення їхньої співпраці з державою-агресором (таким способом міг постраждати їхній репутаційний імідж) або ж через бойкот їхніх представництв в Україні, так і за посередництвом і з залученням іноземної громадськості. Отже, у цьому випадку ми бачимо взаємодію з політичною

метою за схемами: «українська громадськість – іноземний бізнес» або «українська громадськість – іноземна громадськість – іноземний бізнес». Важливо, що компанії реагували у відповідь, вступаючи в діалог і повідомляючи про частковий вихід із Росії. Українська громадськість могла залишитися незадоволеною і вимагала більшого.

Випадки горизонтальної взаємодії корпорацій з іноземною громадськістю траплялися у міжнародних відносинах і раніше, проте ініціатором такої взаємодії, зазвичай, була корпорація, яка набувала рис суб'єкта громадської дипломатії [237]. Український приклад стосується відносин саме з ініціативи громадськості та демонструє перетворення останньої на справжнього суб'єкта громадської дипломатії. В обох випадках така діяльність нерозривно пов'язана з міждержавними відносинами й іміджем цілої країни, тому її неможливо розглядати ізольовано від урядових зусиль у цій сфері. Це і є прояви справжньої нової громадської дипломатії (*англ. – new public diplomacy*), описаної в наукових працях [133].

Гуманітарна допомога діаспори є одним із найяскравіших проявів діаспоральної дипломатії, який відображає солідарність, підтримку та зв'язок між громадами за кордоном і їхньою батьківщиною. Під час криз, таких як війна, природні катастрофи або гуманітарні кризи, роль діаспори в наданні допомоги стає особливо важливою. Історично українська діаспора брала активну участь у підтримці України під час різних криз. У період незалежності 1991 року, під час Помаранчевої революції 2004 року та Революції гідності 2014 року діаспора відіграла вагомий роль у мобілізації ресурсів та громадської думки. Ці історичні приклади показують, як згуртованість та організація діаспори можуть стати значним чинником у долі країни [68]. У випадку російсько-української війни українська діаспора у всьому світі продемонструвала надзвичайну здатність до мобілізації та надання критично необхідної допомоги своєму народу. Це не лише допомогло вижити тисячам людей, але й стало важливим інструментом впливу на міжнародну спільноту [18].

Із самого початку в 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення в 2022 році, українська діаспора швидко організувала численні ініціативи для збору коштів, гуманітарних вантажів та інших видів допомоги. Організації, такі як Український конгресовий комітет Америки, Союз українок Америки, Українська кредитова спілка в Канаді та багато інших, стали важливими каналами для передачі допомоги в Україну. Вони збирали фінансові ресурси, закупували медичне обладнання, ліки, одяг, продукти харчування та інші необхідні речі, які потім доставляли до регіонів, постраждалих від війни [24].

Світовий конгрес українців, організація, що об'єднує багатомільйонну українську діаспору в 70 країнах, з 24 лютого за перш 1,5 роки війни передав Україні гуманітарну допомогу на 500 млн дол. Окремо Світовий конгрес українців зібрав 90 млн дол. у межах проекту United with Ukraine, щоб закупувати обладнання для ЗСУ [85].

Гуманітарна допомога діаспори стала потужним інструментом для підвищення політичної підтримки України на міжнародному рівні. Українці за кордоном не лише збирали кошти на потреби біженців, допомогу ЗСУ та відновлення зруйнованих територій, а й активно впливали на формування політичних рішень через організацію масових акцій, петицій та зустрічей з політиками. Це створювало додатковий політичний тиск на уряди країн, де проживають українці, підштовхуючи їх до надання більш активної підтримки Україні, включаючи військову, фінансову та гуманітарну допомогу. У цьому контексті діаспора діяла не лише як канал підтримки, а й як важливий політичний актор, сприяючи формуванню міжнародної коаліції на підтримку української справи.

Щодо роботи з біженцями, діаспора виявила велику солідарність, забезпечуючи всебічну підтримку для українців, які були змушені залишити свої домівки. Організація гуманітарних коридорів, надання тимчасового житла, юридичних консультацій, пошук роботи та медичної допомоги дозволяли біженцям не лише вижити, але й адаптуватися в нових країнах. Добровільна

участь у цих ініціативах демонструвала високий рівень взаємодопомоги та єдності серед українців, що в свою чергу сприяло зміцненню образу України як нації, здатної об'єднуватися та підтримувати один одного навіть у найскладніші часи.

Не менш важливим є культурний аспект гуманітарної допомоги. Залучення міжнародної спільноти до української культури через благодійні концерти, виставки, фестивалі та інші культурні події стало важливим елементом культурної дипломатії. Ці заходи не лише допомагали збирати кошти на гуманітарні потреби, але й сприяли поширенню інформації про українську культуру, історію та ситуацію в Україні. Вони допомагали формувати позитивний імідж України на міжнародній арені, зміцнювали зв'язки з іншими країнами та підвищували обізнаність про реалії війни, з якою стикається український народ.

Таким чином, гуманітарна допомога діаспори виконувала не лише практичну, а й стратегічну роль у зміцненні міжнародної підтримки України в період війни, залучаючи ресурси, підвищуючи обізнаність та впливаючи на політичні рішення, що в кінцевому підсумку сприяло досягненню більшої глобальної солідарності з Україною [112].

Українська діаспора відіграє важливу роль у формуванні міжнародного іміджу країни та зміцненні її позицій на світовій арені.

У цьому контексті «м'яка сила» є дещо універсальною стратегією, оскільки її елементи стосуються усіх 5 зазначених напрямів. Так, наприклад, якщо говорити про розвиток культурної дипломатії, то одним із ключових інструментів м'якої сили є культурна дипломатія. Українська діаспора може сприяти поширенню української культури через організацію фестивалів, виставок, кінопоказів, концертів та інших заходів, що демонструють багатство культурної спадщини. Популяризація української кухні, моди, народного мистецтва та сучасної креативної індустрії сприятиме формуванню позитивного іміджу України у світі. Щодо освітніх ініціатив та академічної співпраці, то підвищення рівня знань про Україну за кордоном може

здійснюватися через підтримку та створення українознавчих програм у провідних університетах світу. Українська діаспора може сприяти відкриттю кафедр українознавства, підтриманні стипендіальних програм для студентів та науковців, а також участі в підготовці навчальних матеріалів. Особливу увагу варто приділити популяризації української мови, що є важливим елементом «м'якої сили» та ідентичності нації. Цифрова дипломатія є потужним інструментом впливу в сучасному світі. Українська діаспора може використовувати соціальні мережі, блоги, відеоканали та подкасти для розповсюдження правдивої інформації про Україну, протидії дезінформації та просування позитивного іміджу країни. Важливим напрямом є створення якісного контенту: документальних фільмів, інформаційних платформ, мультимедійних проєктів, що розкривають культуру, історію та сучасні події в Україні.

«М'яка сила» є невід'ємним інструментом у питаннях лобювання українських інтересів на міжнародному рівні. Діаспора може сприяти просуванню українських інтересів через активну участь у політичному житті приймаючих країн, підтримку українських кандидатів на виборах, взаємодію з місцевими політиками та дипломатами. Організації діаспори можуть впливати на формування міжнародної політики, ініціюючи законодавчі ініціативи, що підтримують Україну, такі як санкції проти агресорів чи збільшення військової та економічної допомоги.

Важливим аспектом підвищення ефективності публічної дипломатії є встановлення партнерських відносин із впливовими особами, громадськими організаціями, культурними інституціями та бізнес-спільнотами. Українська діаспора може залучати відомих діячів культури, науки, політики та бізнесу до проєктів, що сприяють зміцненню позицій України на міжнародній арені. Співпраця з міжнародними фондами, ЗМІ та урядами сприятиме поширенню українського нарративу та приверненню уваги до важливих для країни питань. «М'яка сила» може бути застосована для зміцнення внутрішньої координації діаспори. Для підвищення ефективності дипломатичної діяльності діаспори

необхідно покращити координацію між українськими громадами в різних країнах. Створення єдиних комунікаційних платформ, обмін досвідом, проведення спільних заходів та формування єдиної стратегії дій дозволять підвищити вплив українських громад за кордоном.

Одним із важливих індикаторів розвитку публічної дипломатії є індекси «м'якої сили» держави. «Global Soft Power Index»¹⁰ визначає рівень пізнаваності країни, її репутацію та вплив. Цей рейтинг щороку складає консалтингова агенція Brand Finance, Український інститут виступає партнером «Global Soft Power Index» в Україні. Brand Finance Plc вимірює силу та цінність національних брендів із 2004 року.

З 2019 року проводиться унікальне дослідження, спрямоване на краще розуміння репутації та впливу держав, а також ролі «м'якої сили» у формуванні цих показників – глобальний індекс «м'якої сили». Визначення Brand Finance трактує «м'яку силу» як «здатність нації впливати на уподобання та поведінку міжнародних суб'єктів (держав, корпорацій, спільнот, громадськості тощо) через залучення та переконання, а не примус». Дослідження охоплює різні сфери, зокрема бізнес і торгівлю, управління, міжнародні відносини, культуру та спадщину, медіа й комунікації, освіту та науку, а також суспільні цінності. «М'яка сила» діє у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі, сприяючи реалізації політичних цілей та ініціатив. Історично цей вплив розвивався природним шляхом, проте сьогодні все більше держав, зокрема Ірландія та Китай, цілеспрямовано розглядають м'яку силу як ключовий інструмент зовнішньої та торговельної політики.

Аналізуючи показники України у 2020–2024 роках, можна відзначити, що в рейтингу 2021 року вона зайняла 61-ше місце зі 100. Дослідження оцінює сприйняття країни за кількома критеріями: привабливість для бізнесу, вплив на

¹⁰ «Global Soft Power Index» – це міжнародне дослідження сприйняття національних брендів, яке проводить *Brand Finance*, охоплює 100 тисяч респондентів. Індекс показує здатність впливати на інших за допомогою привабливості та переконання, а не примусу та сили. Серед досліджуваних показників зокрема впливовість, впізнаваність та репутація країн. Загальний індекс м'якої сили базується також на таких показниках як: бізнес і торгівля, медіа і комунікації, культура та спадщина, освіта і наука, люди і цінності, міжнародні відносини та урядування.

міжнародній арені, культурна значущість, довіра до медіа та рівень толерантності суспільства. У періоди криз і невизначеності роль «м'якої сили» зростає, тому особливу увагу в тому році приділили впливу пандемії COVID-19 на сприйняття держав.

У 2022 році Україна піднялася на 51-ше місце в рейтингу. Проте 2023 рік став випробуванням для «м'якої сили» через такі глобальні події, як ізраїльсько-палестинський конфлікт, ескалація війни між Україною та Росією, напруженість між США і Китаєм, кліматичні зміни та природні катастрофи. Ці виклики не лише вплинули на міжнародне сприйняття країн, а й перевірили їхні можливості у сфері «м'якої сили».

Економічне середовище також зазнало серйозних змін: з одного боку, спостерігалися висока інфляція та уповільнене зростання, з іншого – активний розвиток штучного інтелекту, який визначає майбутнє галузей та змінює глобальні бізнес-процеси. ШІ також впливає на імідж країн, що адаптуються до нових технологічних викликів.

Крім того, зростання соціальних медіа та демократизація новинного контенту актуалізували питання дезінформації та маніпуляцій у медіапросторі. Оскільки люди стають більш обережними щодо інформації, зростаючий скептицизм і легкість доступу до контенту формують нові виклики для глобальної спільноти.

Top 5 Fastest Growing © Brand Finance Plc 2024

Саме в такому контексті Brand Finance здійснило своє дослідження для останнього звіту.

Мал. 15. Вартість національного бренду, Global Soft Power Index 2022 [215]

Після російського вторгнення в Україну у 2022 році дослідження Brand Finance Nation Brand Value зафіксувало зниження вартості

національного бренду України більш ніж на 20 %. Прогнози Європейської комісії свідчать, що майже через два роки після початку війни економічна активність у країні почне відновлюватися. Основними чинниками позитивного прогнозу є міжнародна фінансова допомога, зростання ділової активності, стабільна робота енергетичного сектору та функціонування морського коридору. Водночас перспективи залишаються невизначеними через триваючу війну [216].

У 2023 році Україна продемонструвала найбільший прогрес серед усіх країн у світовому рейтингу «м'якої сили», піднявшись на 37 місце зі 121. Завдяки ефективному використанню дипломатичних інструментів країна увійшла до двадцятки найвпливовіших держав світу. На саміті Global Soft Power Summit 2023, який приділив особливу увагу Україні, серед спікерів були Б. Джонсон, Д. Кулеба та О. Зеленська. Згідно з регіональними показниками, найбільш позитивне сприйняття української «м'якої сили» зросло в Європі, Північній Америці, Океанії, а також у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, які надали Україні значну військову та гуманітарну підтримку. Найвищі оцінки Україна отримала від Польщі, Литви, Латвії та Естонії, що пояснюється спільними історичними та культурними зв'язками. Також помітну підтримку висловили Грузія та Азербайджан, які мають власний досвід воєнних конфліктів. Водночас у Південній Азії, Латинській Америці та Субсахарській Африці сприйняття «м'якої сили» України залишається переважно негативним. У регіонах Близького Сходу та Азії м'яка сила Росії продовжує зростати, перевершуючи вплив України, як зазначено у звіті Brand Finance [216].

Дипломатія повинна інтегрувати поняття сталості в контекст «м'якої сили» через взаємодію на двох рівнях. Національні уряди використовують дипломатичні механізми «м'якої сили» для заохочення інших держав до зобов'язань на ключових міжнародних заходах, таких як щорічна Конференція сторін ООН (COP). Водночас такі події дають країнам, особливо приймаючій стороні, можливість зміцнити свої позиції як лідерів у сфері сталого розвитку та ключових учасників переговорного процесу. На цих конференціях, де всі

голоси отримують платформу на глобальній арені, менші держави використовують «м'яку силу» для просування своїх стратегій сталого розвитку. Це має особливе значення для острівних країн, які першими стикаються з найбільш руйнівними наслідками змін клімату, а також для корінних народів, які здавна виступають захисниками своїх земель і борються з їхньою деградацією та примусовим переселенням. Дослідження вказують на значний зв'язок ($r=0,89$) між рівнем національної стійкості та впливом країни у міжнародних відносинах.

Станом на 2024 рік Україна посіла 45 місце в рейтингу впливовості, а її впізнаваність зростає з 47 на 14 позицію. Репутація країни продемонструвала помірне покращення, хоча респонденти з Азії вважають, що її міжнародний імідж дещо ослаб. За словами професора Д. Ная, влада – це здатність впливати на поведінку інших для досягнення бажаних результатів. Вона може реалізовуватися через примус військовими засобами («жорстка сила»), економічний тиск (також «жорстка сила») або ж переконання та залучення партнерів до спільних цілей («м'яка сила»). Сучасні події в Україні демонструють усі три форми влади. Росія покладається на жорстку військову силу, прагнучи досягти своїх цілей, але стикається з героїчним опором українських військ. Світова спільнота вірить у ефективність жорсткої економічної сили, очікуючи, що санкції змінять політику Кремля. У той же час Україна активно застосовує «м'яку силу» для мобілізації міжнародної підтримки, використовуючи традиційні та цифрові медіа для формування світової громадської думки. Експерти наголошують, що єдиною державою, здатною припинити конфлікт, може бути Китай, якщо він задіє свої важелі впливу на Росію. Сподіваюся, що «м'яка сила» справді допоможе знайти рішення цієї глобальної кризи. Світ у XXI столітті потребує багатосторонньої співпраці, а не повернення до політики жорсткої сили, що домінувала в XIX і XX століттях.

Отже, наголосимо ще раз, що українська діаспора є важливим чинником у просуванні інтересів України у світі. Використання інструментів «м'якої сили»,

цифрової дипломатії, культурних та освітніх ініціатив, а також активна політична та соціальна діяльність можуть суттєво підвищити ефективність участі діаспори в публічній дипломатії. В умовах сучасних викликів важливо консолідувати зусилля, розширювати партнерства та посилювати інформаційний вплив, щоб забезпечити довгострокову підтримку України на міжнародному рівні. Зважаючи на проаналізовані показники, можна зробити кілька важливих висновків щодо впливу української діаспори на м'яку силу України (Додаток Е):

1. *Зростання впізнаваності.* Значне підвищення України в рейтингу «м'якої сили» (з 121-го на 37-е місце) – це безсумнівно результат ефективного використання дипломатичних інструментів, включаючи активну участь на міжнародних форумах, таких як Global Soft Power Summit 2023. Підвищення впізнаваності України з 47-го на 14-е місце – це значний успіх, який також може бути частково зумовлений активною роботою діаспори. Українці за кордоном часто беруть участь у заходах, що підвищують інтерес до України, проводять культурні обміни, поширюють інформацію через медіа та соціальні мережі. Зокрема, вони активно підтримують інформаційну боротьбу за правду про події в Україні, що також допомагає збільшити її міжнародну видимість.

2. *Покращення репутації.* Помірне покращення репутації України свідчить про те, що країна здобуває певне визнання на міжнародній арені. Українська діаспора може відігравати роль посередників у налагодженні культурних і дипломатичних зв'язків, що позитивно впливає на імідж країни. Однак, як показує загальна картина, це покращення не є всеосяжним, і необхідно продовжувати працювати над формуванням позитивного іміджу в інших регіонах.

3. *Підтримка в Європі та Північній Америці.* Зростання позитивного сприйняття в Європі, Північній Америці та Океанії є одним із найважливіших досягнень, і українська діаспора відіграє тут вагомий роль. Важливо, що країни, які мають спільні історичні та культурні зв'язки з Україною (Польща, Литва, Латвія, Естонія), активно підтримують її «м'яку силу», допомагаючи в

просуванні іміджу країни на міжнародній арені. Крім того, підтримка Грузії та Азербайджану, які мають спільний досвід воєнних конфліктів, підкреслює важливість налагодження партнерських відносин із державами, які пережили подібні виклики.

4. *Респонденти з Азії.* Незважаючи на успіхи в Європі та Північній Америці, у деяких регіонах, таких як Південна Азія, Латинська Америка та Субсахарська Африка, сприйняття «м'якої сили» України залишається негативним. Тут українська діаспора може стикатися з викликами, такими як обмежена видимість або недостатнє розуміння ситуації в Україні. Також варто врахувати, що в регіонах, де «м'яка сила» Росії продовжує зростати, Україні необхідно зміцнювати свої позиції, зокрема через культурні, освітні та гуманітарні ініціативи, щоб забезпечити більш сприятливе ставлення. Враховуючи, що респонденти з Азії оцінюють імідж України як дещо ослаблений, це може вказувати на певні недоліки в стратегічному просуванні «м'якої сили» в цьому регіоні. Українська діаспора в Азії менш чисельна порівняно з іншими регіонами, і, ймовірно, її потенціал у формуванні іміджу України потребує додаткових зусиль. Підвищення активності українських спільнот, а також сприяння співпраці з місцевими культурними та освітніми установами могло б допомогти покращити ситуацію.

Отже, хоча українська діаспора робить важливий внесок у підвищення впізнаваності та репутації України, варто звернути увагу на регіональні відмінності і зміцнювати позиції країни в регіонах, де її присутність ще не є такою сильною. В умовах триваючої війни проти Росії, м'яка сила України стала важливим інструментом у боротьбі за міжнародну підтримку. Лобювання інтересів України, активне інформування міжнародної спільноти про реалії війни, а також демонстрація стійкості й солідарності можуть істотно вплинути на зміни у сприйнятті країни. Однак, як показують дані, Україні необхідно зосередитися на зміцненні своїх позицій у регіонах, де її вплив ще обмежений, зокрема на Близькому Сході та в Азії. Прогрес України в «м'якій силі», зокрема через дипломатичні зусилля та активну участь діаспори, відображає ефективне

використання міжнародних інструментів. Однак для досягнення ще більших результатів необхідно продовжувати працювати над іміджем країни в тих регіонах, де її вплив поки що обмежений.

Є. Захарчук [34] та О. Рахманов [108] у 2024 р. провели дослідження нової української діаспори. Автори зазначають, що масова міграція створила проблеми не тільки для українських біженців, але й для країн їх прийому, зокрема через нерівномірне навантаження на території, неготові до великої кількості мігрантів, особливо в плані житла. Часто біженців поселяють у сільській місцевості або малих містах, що не завжди відповідає їхнім бажанням. Мовні бар'єри та низька кваліфікація ускладнюють працевлаштування, змушуючи їх працювати на низькооплачуваних роботах. З другого року війни українці почали переміщатися між країнами ЄС через кращі умови – це явище отримало назву «соціальний туризм». Програма тимчасового притулку, спочатку для вразливих груп, також стала доступною для тих, хто уникнув мобілізації або має соціальні проблеми, що викликало побоювання через небезпечних сусідів у спільних приміщеннях.

Соціальний портрет українських біженців складають жінки 35–49 років, діти та пенсіонери (60–70 % від загальної кількості). Більшість приїхала із східних та південних областей, а також з Криму, серед яких кримські татари. Біженці різні професійними особливостями. Серед них є держслужбовці, робітники, селяни, підприємці, а також військові з пораненнями або хронічними захворюваннями. Є й колишні в'язні та «заробітчани», що працювали за кордоном до війни. Мігранти старої та нової хвилі мають різні досвіди: старі мігранти, які переїхали до війни, адаптувалися, вивчили мову і стали волонтерами, а нові відчують труднощі через обмежену допомогу з боку старих. Є три категорії нових мігрантів: ті, хто хоче залишитись в Європі, ті, хто планує повернутися в Україну, і ті, хто чекає на розвиток подій.

Європейська комісія у 2023 році запропонувала продовжити тимчасовий захист для українців до 2025 року. Проте, з середини 2023 року, країни все частіше обмежують кількість біженців, скорочують пільги та матеріальну

допомогу, а також погіршуються житлові умови. Перехід на самозабезпечення стає головною надією для багатьох біженців, і близько 25–50% з них мають таку мету. Це вимагає розроблення стратегії для підтримки репатріантів в Україні, зокрема програм для відновлення житла та створення нових робочих місць. Відтік українців руйнує економічну та демографічну ситуацію в країні.

Висновки до розділу 3

Українці за кордоном відіграють вагомую роль у представленні інтересів України, сприяючи її позитивному сприйняттю у світі та підтримуючи стратегічні цілі держави. У розділі розглянуто як український уряд активно працював і працює нині над розвитком співпраці із закордонними українцями, втілюючи кілька державних програм, спрямованих на підтримку діаспори, задоволення її культурних, освітніх та мовних потреб, а також залучення потенціалу українців за кордоном для посилення міжнародного авторитету України. Наша держава реалізує низку програм, спрямованих на збереження української ідентичності, підтримку громад і шкіл, сприяння молодіжним ініціативам та популяризацію української культури за кордоном. Особлива увага приділена створенню навчальних закладів, організації культурних заходів, підтримці суботніх і недільних шкіл, а також популяризації української історії та культури через міжнародні проекти. Завдяки цим заходам закордонні українці стають важливим елементом у зміцненні міжнародного авторитету України. Активне розширення зв'язків із закордонними українцями є важливою частиною зовнішньої та внутрішньої політики України, спрямованої на захист їхніх прав і задоволення національно-культурних, мовних та інформаційних потреб. Попри досягнення, існували виклики, зокрема недостатнє фінансування та необхідність вдосконалення управлінських процесів. Програми на період 2021–2025 років продовжують розвивати інституціоналізовану співпрацю з діаспорою, включаючи її залучення до іміджевих, економічних і дипломатичних проєктів.

Діаспоральна дипломатія є ключовим елементом зовнішньої політики, особливо під час конфліктів. Для України, яка з 2014 року протистоїть російській агресії, роль діаспори є критично важливою. Українці за кордоном сприяють захисту національних інтересів, мобілізації міжнародної підтримки та ресурсів. Діаспора активно інформує уряди інших країн, допомагає формувати санкції проти Росії, та надає гуманітарну й військову допомогу. Завдяки численним благодійним організаціям й акціям збору коштів, діаспора підтримує українську армію та постраждалих від війни. Важливу роль відіграють організації, такі як Конгрес українців Канади, які лобіюють інтереси України на міжнародній арені. Діаспора має великий політичний і соціальний вплив, активно бореться з російською пропагандою і сприяє підтримці України на дипломатичному та військовому рівнях. Співпраця з міжнародними організаціями та урядами країн перебування важлива для досягнення стратегічних цілей, таких як наближення до ЄС і НАТО, а також для отримання фінансової та військової допомоги. Українська діаспора також працює над збереженням національної ідентичності, підтримуючи освітні програми для дітей українців за кордоном.

Українські студії за кордоном історично пов'язані з еміграційними процесами та ініціативами діаспори, є успішним інструментом публічної дипломатії діаспори. Під час холодної війни та після здобуття незалежності України, незважаючи на фінансові та організаційні труднощі, вони розвивалися в різних країнах. У 2022 році спостерігався значний зріст інтересу до україністики, зокрема завдяки ініціативам на кшталт курсів української мови, онлайн-лекцій і стипендій для українців. Український інститут виявив понад 160 осередків українських і кримськотатарських студій у 30 країнах, які різняться за масштабами та цілями. Повномасштабна агресія Росії в 2022 році спричинила серйозні зміни в українських студіях у світі, що підкреслило важливість поширення знань про Україну та підтримки її наративів на міжнародній арені. В умовах війни зріс попит на інформацію про українську історію, культуру, політику та мову.

Зміцнення участі української діаспори в публічній дипломатії є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу. Поєднання інформаційних кампаній, міжнародного співробітництва, освітніх ініціатив, фінансової підтримки та цифрових технологій дозволить максимально ефективно використовувати потенціал українців за кордоном для зміцнення позицій України на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

Публічна дипломатія є важливим інструментом сучасної міжнародної політики, особливо в умовах глобалізації. Вона відрізняється від традиційної дипломатії відкритістю та орієнтована на взаємодію з громадськістю, а не тільки з урядовими структурами. Ідея публічної дипломатії була сформульована ще в середині ХХ століття, але її значення і практичне застосування значно зросли в останні десятиліття. Сутність публічної дипломатії полягає в тому, щоб впливати на громадську думку в інших країнах, формувати позитивний імідж та просувати національні інтереси через відкриту комунікацію, використання культурних, інформаційних, освітніх, цифрових і гуманітарних інструментів. Вона активно використовує нові засоби масової інформації, соціальні мережі та інші платформи для досягнення своїх цілей. Публічна дипломатія також включає співпрацю з неурядовими організаціями, бізнесом, освітніми установами та іншими акторами на міжнародній арені.

Окрім традиційних форм дипломатії, таких як культурна та інформаційна дипломатія, публічна дипломатія також активно використовує цифрові технології, міжнародні освітні програми та спортивні заходи для залучення міжнародної аудиторії та формування позитивного ставлення до держави. На думку дослідників, публічна дипломатія є важливим інструментом не лише для досягнення національних цілей, але й для сприяння глобальним цілям сталого розвитку, де роль «м'якої сили» виявляється надзвичайно важливою. Отже, публічна дипломатія є сучасним засобом, який дає можливість державам впливати на міжнародні відносини та громадську думку, значно розширюючи сферу дипломатичного впливу за межі традиційних канонів дипломатії.

У контексті дослідження нами розглядається концепція діаспори як суб'єкта публічної дипломатії. Діаспора – це група людей, що живуть за межами своєї батьківщини, часто утворена через міграцію, спричинену історичними подіями, такими як війни або переслідування. Вона активно зберігає свою культуру, мову та традиції, маючи важливий вплив на розвиток

культурних, економічних і політичних зв'язків між країнами. Діаспора є важливим елементом публічної дипломатії, оскільки вона сприяє просуванню зовнішньополітичних інтересів своєї країни та зміцненню міжнародних відносин. У межах діаспоральної дипломатії використовуються ресурси та потенціал діаспори для досягнення зовнішньополітичних цілей, зокрема для підтримки національної ідентичності та лобювання інтересів своєї країни в країнах перебування. Ключовими аспектами цієї дипломатії є політичний вплив, культурна дипломатія та сприяння розвитку зв'язків між діаспорою та батьківщиною.

Аналіз діаспоральної дипломатії вимагає міждисциплінарного підходу, який охоплює такі дисципліни, як політологія, соціологія, культурологія та комунікативістика. Для оцінки ролі української діаспори в публічній дипломатії України застосовано комплексний підхід із використанням як якісних, так і кількісних методів дослідження. Серед них – історико-теоретичний метод, порівняльний аналіз, OSINT, а також опитування, інтерв'ю, аналіз статистичних даних і контент-аналіз. Ці методи дозволили виявити специфіку діяльності діаспор у різних країнах, оцінити їхній вплив на громадсько-політичну діяльність та міжнародну політику, особливо під час війни. Значну увагу приділено збору інформації з відкритих джерел, зокрема соціальних мереж, що є важливими для вивчення впливу діаспори на громадську думку. У дослідженні також використано типологію заходів залучення діаспори, розроблену А. Гемленом, яка включає мобілізацію, надання прав і покладання обов'язків. Ця типологія допомагає систематизувати взаємодію держави з закордонним українством. Разом із тим, наукові джерела вказують на необхідність удосконалення законодавчої бази України щодо визначення статусу мігрантів, що підсилює актуальність подальших досліджень у цій сфері. Поєднання різноманітних методів і джерел даних забезпечує всебічне розуміння впливу української діаспори на міжнародну політику в умовах кризи, а також відкриває перспективи для дослідження діаспоральної дипломатії інших країн.

Наукові дослідження показують, що, попри значний внесок вчених у вивчення міграції та діаспори, ця проблема залишається недостатньо розробленою, зокрема через невизначеність поняття «мігранти» в законодавстві та відсутність чіткої класифікації. Вітчизняні дослідники зосереджуються на ролі української діаспори в міжнародних відносинах, політичній підтримці України та гуманітарній допомозі, зокрема під час російсько-української війни. Західні вчені досліджують політичний вплив діаспор у контексті міжнародної безпеки та публічної дипломатії. Дослідження акцентують на необхідності системного підходу до взаємодії з діаспорою, враховуючи її економічний, політичний та гуманітарний потенціал. Важливою є також інституціоналізація політики співпраці для зміцнення іміджу України. Розвиток публічної дипломатії, зокрема через нові технології та зміни в інформаційному середовищі, дає змогу діаспорі впливати на міжнародну громадську думку та лобіювати національні інтереси. В умовах глобальних криз публічна дипломатія та роль діаспори стають важливими для досягнення зовнішньополітичних цілей.

Протягом останніх двох десятиліть численні дослідження вивчали механізми та динаміку, за допомогою яких групи діаспори можуть впливати на рідні та приймаючі суспільства. Діаспори пов'язані з низкою транснаціональних заходів / дій, таких як сприяння розвитку, зміцнення торгових відносин і підтримка економічних трансфертів (зокрема, через грошові перекази та позики). Дослідження діаспори також підкреслили її здатність сприяти обміну технологіями та людським капіталом, навчанню та обміну знаннями.

Формування української діаспори – це наслідок історичних і політичних викликів, які впливали на Україну впродовж століть. Незважаючи на складні умови, українці зберегли свою ідентичність та змогли створити потужні осередки підтримки за кордоном. Сьогодні діаспора залишається важливим чинником міжнародного впливу та підтримки України, а її досвід і здобутки є цінним внеском у розвиток української державності.

У ХХ столітті українська діаспора формувалася під впливом драматичних політичних подій. Перша світова війна, революція 1917 року, встановлення радянської влади та польсько-український конфлікт спричинили хвилю політичної еміграції. Інтелігенція, військові та політичні діячі шукали притулку в Європі (Польща, Чехословаччина, Німеччина) та за океаном (Канада, США). Друга світова війна й окупація України нацистською Німеччиною стали черговим переломним моментом. Після війни багато українців опинилися в таборах для переміщених осіб у Західній Європі. Чимало з них не повернулися на батьківщину через страх перед репресіями радянського режиму та стали емігрантами. У радянський період формування української діаспори було обмежене через закритість кордонів. Проте навіть у цей час еміграція тривала, зокрема у формі втечі окремих осіб за кордон. Крім того, у Радянському Союзі діяли жорстокі репресії щодо національно свідомих українців, що спонукало багатьох шукати притулку за кордоном. Розпад Радянського Союзу та здобуття Україною незалежності в 1991 році відкрили нову сторінку в історії української діаспори. Економічна криза 1990-х років спонукала мільйони українців виїхати за кордон у пошуках роботи, зокрема до Європейського Союзу, Росії та США. У ХХІ столітті українці активно емігрують до Польщі, Чехії, Італії, Іспанії та інших країн, сприяючи утворенню нових осередків діаспори. Однією з головних відмінностей є те, що українці в діаспорі часто перебували в ізоляції від Батьківщини, як географічно, так і культурно, політично і навіть родинно. Але попри всі труднощі, українська діаспора зберігала глибокий зв'язок із рідною землею, підтримуючи українські ідеали та національну свідомість у своїх дітей.

Виокремлено та схарактеризовано п'яту хвилю міграції, яка розпочалася з початком російсько-української війни і стала однією з найбільших криз у контексті переміщення людей. Війна спричинила величезні потоки вимушених мігрантів, що стали серйозним викликом для міжнародної спільноти, вимагаючи зміни існуючих міграційних норм і стратегій. Особливістю цієї хвилі є те, що переміщення відбувається як внутрішньо, так і за межі країни.

Однією з основних проблем є великий потік людей до сусідніх країн, що змушує ці держави посилювати міграційне законодавство. Демографічний склад мігрантів характеризується значною часткою жінок та дітей, що створює труднощі для їхньої інтеграції на ринку праці. Більшість новоприбулих – це жінки з дітьми, а це ускладнює поєднання роботи та сімейних обов'язків. Для більшості жінок важливими є часткова зайнятість та доступ до послуг із догляду за дітьми. Надзвичайно важливою частиною п'ятої хвилі міграції є еміграція українців до країн ЄС, Канади та інших регіонів. Більшість із них шукає роботу і забезпечення кращих умов для життя. Польща завдяки географічній близькості та ліберальній міграційній політиці стала однією з основних країн призначення для українців. Отже, п'ята хвиля міграції є багатограним і комплексним явищем, яке включає в себе як внутрішню, так і міжнародну міграцію, де головну роль відіграють демографічні чинники, соціальні умови та потреби в інтеграції.

Крім того, у прогнозах для України відзначається швидке скорочення населення, що зумовлено природним спадом та еміграцією. Згідно з прогнозами, до 2050 року чисельність населення України може зменшитися до 32 мільйонів осіб. Також передбачається зростання імміграції, зокрема з Афро-Азіатських країн, через зменшення кількості місцевих жителів і покращення умов для іммігрантів в Україні. Загалом міграційні процеси мають значний вплив на безпеку країни та на соціальну ситуацію всередині України. Очікується, що в умовах глобалізації та посиленої мобільності, регулювання міграційних потоків стане важливим чинником національної політики України.

Аналізуючи соціокультурні характеристики української діаспори, виділяємо основні напрями співпраці з українцями в п'яти територіальних департаментах МЗС України. Кожен територіальний департамент МЗС має конкретні завдання щодо співпраці з країнами свого регіону, зокрема через координацію двосторонніх відносин, захист національних інтересів та розвиток культурних і освітніх ініціатив. Виокремлено загальні риси української діаспори в усіх 5 регіонах, а саме: *глобальна присутність та організаційна*

структура – українці представлені через різні організації, такі як національні об'єднання, культурні центри, освітні установи та неурядові асоціації. Важливі координаційні організації, зокрема Конгрес українців Канади та Світовий конгрес українців, активно представляють інтереси українців на міжнародному рівні; *культурно-освітня діяльність* – українська діаспора підтримує культурні школи, культурні центри та мовні курси, що дають змогу вивчати українську мову, культуру та історію; культурні заходи – діаспора організовує різноманітні культурні події, такі як виставки, лекції, фестивалі та концерти, для популяризації українських традицій і культури; *гуманітарна допомога та підтримка* – українці у всьому світі активно надають гуманітарну, фінансову та матеріальну допомогу Україні, особливо під час війни, підтримуючи українські ініціативи в різних країнах; *активна соціальна діяльність* – діаспора бере активну участь у соціальних і політичних питаннях, представляючи інтереси українців у країнах перебування та на міжнародній арені; *збереження національної ідентичності* – українці за кордоном активно працюють над збереженням національної ідентичності через культурну, освітню та громадську діяльність, підтримуючи зв'язок із рідною країною та її культурною спадщиною. Ці риси демонструють, що українська діаспора є важливим, організованим і активним сегментом міжнародної спільноти, який підтримує національну ідентичність та активно сприяє підтримці України в складні часи.

Усвідомлення значення української діаспори стало особливо важливим у контексті сучасної політичної ситуації. Українці, що проживають у понад 130 країнах світу, активно беруть участь у формуванні позитивного іміджу України, збереженні національної ідентичності та підтримці її суверенітету. Публічна дипломатія стала серйозним і вагомим інструментом зовнішньої політики, що використовує культурні та інформаційні ресурси для покращення іміджу країни та впливу на громадську думку. У випадку української діаспори, то вона сприяє підтримці національних інтересів України та її суверенітету. Важливу роль у цьому відіграють публічні організації, такі як Світовий конгрес українців, Конгрес українців Канади та інші, що сприяють інтеграції українських громад у

світову політику. СКУ об'єднує українські громади з понад 30 країн і є важливим агентом публічної дипломатії. Організація активно працює над захистом прав українців, збереженням національної ідентичності та відновленням державної незалежності України. В умовах війни з Росією СКУ надає гуманітарну допомогу, підтримує біженців та залучає міжнародну підтримку. КУК, що представляє понад 1,4 мільйона українців у Канаді, активно займається просуванням інтересів України в канадській політиці та громадському житті. КУК сприяє політичному визнанню незалежності України, її інтеграції в міжнародні організації та підтримує боротьбу з російською агресією. Європейський конгрес українців активно працює над захистом прав українців у країнах Європи, таких як Польща, Чехія та Угорщина, а також сприяє розвитку двосторонніх відносин між Україною та країнами ЄС. Публічні організації української діаспори відіграють ключову роль у підтримці міжнародних зв'язків, захисті прав українців та просуванні національних інтересів України на глобальній арені шляхом активного застосування інструментів та стратегій публічної дипломатії. Вони стають важливими каналами для мобілізації міжнародної підтримки, надання гуманітарної допомоги та зміцнення дипломатичних зв'язків України.

Наголошено на тому, що активне розширення зв'язків із закордонними українцями є важливою частиною політики України. Мета цієї діяльності полягає в захисті прав українців за кордоном, задоволенні їхніх культурних, мовних та інформаційних потреб, а також у підтримці зв'язків із батьківщиною. Це включає заходи для сприяння інтеграції українців у країнах проживання та збереження їхньої національної ідентичності. Основними напрямками роботи є такі: захист прав українців за кордоном через міжнародні угоди та співпрацю з державними і громадськими організаціями; підтримка культурної ідентичності, зокрема через розвиток українських шкіл, культурних центрів і популяризацію української культури за кордоном; залучення діаспори до економічного, освітнього та культурного розвитку України; протидія антиукраїнській пропаганді через інформаційні кампанії та зміцнення позитивного іміджу

України. Серед основних досягнень – створення законодавчої бази, яка регулює відносини з діаспорою, наприклад закони «Про правовий статус закордонного українця» і «Про забезпечення прав і свобод українців за межами України». Важливими були програми на кшталт «Діаспора-2010», які сприяли розвитку співпраці, підтримці культурних й освітніх ініціатив, а також допомогли залучити діаспору до іміджевих проєктів України.

Водночас зауважено, що існують проблеми, які потребують вирішення, як-от: відсутність єдиного органу, який би координував усю роботу із закордонними українцями; недостатнє фінансування програм; недостатня увага до сучасних трудових мігрантів. Саме цим на майбутнє визначено такі цілі: створення єдиного державного органу для співпраці із закордонними українцями; розроблення програм для повернення трудових мігрантів та залучення їх до інвестиційних проєктів; підтримання освітніх і культурних ініціатив разом із суботніми й недільними школами; активізація переговорів про міжнародні угоди для забезпечення соціального захисту українців за кордоном. Закордонні українці відіграють важливу роль у просуванні інтересів України на міжнародній арені, сприяючи її позитивному сприйняттю у світі та збереженню національної культури.

Зараз українська діаспора стає важливим інструментом у публічній дипломатії, допомагаючи зміцнювати зв'язки між країнами і сприяючи розвитку міжнародних відносин. Пандемія COVID-19 змінила глобальні міграційні процеси, сповільнивши міграційні потоки та ускладнивши процеси адаптації, але деякі зміни також сприяли розвитку нових технологій для збереження зв'язків між біженцями та їхніми родинами. Після 2022 року у зв'язку з війною в Україні чисельність вимушених переселенців значно зросла. В Україні з'явилася нова категорія мігрантів – біженці, більшість із яких жінки, діти та люди старшого віку. Багато з них уже знайшли притулок в Європі, зокрема в Польщі, Німеччині та інших країнах, отримали статус тимчасового захисту. До 2025 року кількість українців за кордоном значно збільшилася, а українські громади розташовані в багатьох країнах світу – від Європи до

Південної Америки. Діаспора активно сприяє створенню позитивного іміджу України, а також може стати важливим ресурсом для розвитку соціально-економічних відносин між Україною та іншими країнами. Діаспора активно сприяє підтримці економіки своїх родин через грошові перекази, що є важливим чинником для економіки України. Українська діаспора відіграє важливу роль у збереженні національної ідентичності, культури та мови. Вона сприяє популяризації українських інтересів за кордоном, надає фінансову й політичну підтримку своїй батьківщині, особливо в умовах сучасної війни з Росією. Активність діаспори у формуванні позитивного іміджу України на міжнародній арені є прикладом ефективної народної дипломатії.

Діаспоральна дипломатія дійсно стала важливим і невід'ємним елементом зовнішньої політики України в умовах війни, яку країна веде з Росією. Важливою особливістю діаспори є її здатність діяти як мультиплікатор на міжнародному рівні, надаючи значну підтримку не лише на гуманітарному та фінансовому рівнях, а й у політичному та дипломатичному контексті. Діаспора стала ефективним каналом для інформування світової спільноти про реальний стан справ в Україні, допомагаючи боротися з інформаційними атаками агресора. Залучення громадян інших країн до підтримки України через діаспоральну дипломатію також включає активну роботу з політичними елітами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями. Ті численні заходи, які організують українці за кордоном, від петицій до мітингів і акцій, формують міжнародний імідж України як країни, що захищає свої права та свободи, а також підвищують рівень громадської підтримки серед іноземців.

Ще однією важливою функцією є те, що діаспора сприяє встановленню нових дипломатичних зв'язків, допомагаючи Україні зміцнити відносини з державами, які до війни могли не мати тісних економічних чи політичних зв'язків з Україною. Через активну роботу діаспори відбувається «м'яка сила», яка дозволяє Україні просувати свої інтереси навіть у країнах, де вона не мала значного впливу. Мобілізація ресурсів діаспори стала ще одним важливим

аспектом її дипломатії. Збір коштів на закупівлю гуманітарних вантажів, медикаментів, а також військової техніки, стала однією з основних складових підтримки України в умовах війни. Саме через діаспору Україні вдалося залучити значну кількість волонтерів і організацій, готових допомогти, а також забезпечити швидкий канал для доставки необхідної допомоги в країну, що перебуває в умовах війни.

Вивчення діаспоральної дипломатії в цьому контексті допомагає зрозуміти, як саме Україна може використовувати потенціал своїх громад за кордоном для досягнення стратегічних цілей на міжнародній арені. Це дозволяє розробляти більш ефективні механізми для залучення допомоги, розширення підтримки та розвитку міжнародних зв'язків у майбутньому.

Українська діаспора активно підтримує Україну в умовах війни з Росією, починаючи з 2014 року. Закордонні українці активно займаються фінансовою, гуманітарною допомогою та боротьбою з російською пропагандою, а також сприяють міжнародній підтримці України. Однією з важливих форм підтримки стали численні благодійні організації та фонди, які передають гуманітарну допомогу для військових та постраждалих. Акції підтримки відбулися по всьому світу, зокрема в Канаді, США, Бразилії, ЄС, Австралії та інших країнах, де активні українські громади. Вони організовували демонстрації, мітинги, петиції та інші заходи для привернення уваги до проблем України. Важливу роль відіграють організації, такі як Конгрес українців Канади, які лобіюють інтереси України на міжнародній арені.

Діаспора має значний політичний і соціальний вплив через організовані групи, окремих підприємців та політиків українського походження, що активно просувають українські інтереси. Це передбачає інформування урядів приймаючих країн та використання масових протестів і мітингів для підвищення обізнаності громадськості. З початком війни особливу увагу було приділено боротьбі з російською пропагандою та інформуванню світової спільноти про реальний стан подій в Україні. Крім того, українська діаспора активно впливає на ухвалення політичних рішень у країнах перебування, що

включає підтримку санкцій проти Росії та допомогу Україні на дипломатичному та військовому рівнях.

Співпраця з міжнародними організаціями та урядами країн, де проживає українська діаспора, є важливим інструментом для досягнення стратегічних цілей України, таких як наближення до ЄС та НАТО, а також отримання фінансової та військової допомоги. Водночас діаспора активно працює над збереженням національної ідентичності через освіту, підтримуючи школи та освітні програми для дітей українців за кордоном. Загалом співпраця української діаспори з урядами та міжнародними організаціями значно зміцнює позиції України на міжнародній арені і сприяє її стабільності та розвитку в умовах війни.

Політичний вплив української діаспори став важливим фактором у забезпеченні міжнародної підтримки України, і це можна розглядати як приклад ефективного використання діаспорального потенціалу в умовах кризи. Культурна дипломатія дійсно відіграла значну роль у зміні світового сприйняття України. Українці за кордоном, а також українські культурні інституції, організували численні заходи, які допомогли представити Україну не лише як жертву агресії, але й як державу з глибокою історією, багатою культурною спадщиною та сильною нацією, що бореться за свою незалежність і права. Це створило нове розуміння України в міжнародному співтоваристві. Так само, економічна дипломатія допомогла країні зберегти стабільність, навіть за умов агресії, завдяки підтримці з боку міжнародних фінансових установ та інвестиційних партнерів. Це стало основою для адаптації до нових реалій і можливістю відновлення економічного потенціалу в післявоєнний період.

Гуманітарна допомога діаспори не лише підсилила Україну в найтяжчі моменти, але й зміцнила зв'язки з іншими державами, забезпечуючи дипломатичну підтримку на глобальному рівні. Це також підкреслює, як важливо для держави мати діаспору, яка не лише підтримує економіку та культуру, а й активно долучається до політичних процесів, впливаючи на формування світової думки та політики. Не менш важливим є і аспект освітньої

дипломатії, яка дозволяє Україні зберігати свій культурний та інтелектуальний потенціал навіть у часи війни. Співпраця з міжнародними партнерами в цій сфері також допомагає боротися з дезінформацією, зберігати культурну ідентичність і готувати кадри для відновлення країни після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абліцов В., Сімченко Г. Українська діаспора: вчора і сьогодні. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11132
2. Андрієвич Ю. Діаспора: зміна парадигми. *Тиждень*. 2019. 15 бер. URL: <https://tyzhden.ua/Culture/227733>.
3. Атаманенко А. Закордонне українство та Україна: проблеми та перспективи. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2015. Вип. 23. С. 7–13.
4. Багатовимірний рашизм: початок і кінець: збірник статей / Укл. В. С. Огризко. Київ: ДП «ГДП», 2023. 245 с.
5. Бакальчук В. Основні завдання державної політики щодо закордонних українців: можливості та перспективи (на прикладі української діаспори в Румунії). *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 1 (49). С. 58–64.
6. Балабанов К., Трофименко М. Публічна дипломатія міжнародних інститутів (ЄС, АСЕАН, НАТО). *Україна дипломатична. науковий щорічник*. 2015. № 16. С. 836–859.
7. Бандурка О. О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 182 с.
8. Білан М. Історична ретроспектива української міграції у Канаді: освітній аспект. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2023. № 24(2). С. 161–172.
9. Божук Л. Перспективи розвитку освіти в українському зарубіжжі: державна політика та громадська ініціатива. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство*. Вип. 11. К., 2007. С. 43–48.
10. Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. Мюнхен: Український вільний університет, 1977. 341 с.

11. Велика кількість осіб, які розпочали вивчення української у 2022 році, робила це в Польщі, Великій Британії, Німеччині, Чехії та Ірландії. *Звіт додатку для вивчення мов Duolingo*. 2022. URL: <https://blog.duolingo.com/2022-duolingo-language-report/> .
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
13. Висоцький О., Висоцька О. Технології публічної дипломатії. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2020. 3(1). С. 139–147. URL: <https://doi.org/10.15421/342015>
14. Висоцький О. Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. Ч. I. 56 с.
15. Ворона Д. М. Адміністративно-правові аспекти реалізації міграційної політики: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2014. 258 с.
16. Главное управление по вопросам миграции МВД России. URL: https://гувм.мвд.рф/about/activity/stats/Statistics/Predostavlenie_ubezhishha_v_Rossijskoj.
17. Гнатюк Т. Політика України щодо закордонного українства: потенціал розвитку. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 3 (71). С. 272–284.
18. Грачевська Т., Ахмаджанова Д. Роль української діаспори у підтримці України в умовах російської агресії. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023.15(1). С. 108–119.
19. Гуменюк Б. Слово – зброя дипломата. Київ: ДП «ГДП», 2023. 192с.
20. Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації: визначення концептуальних основ URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2769/2473
21. Де у світі найбільше українських емігрантів: цікава статистика. URL: https://24tv.ua/de_u_sviti_naybilshe_ukrayinskih_emigrantiv_tsikava_statistika_n906712

22. Діаспора України. Канада. (14.03.2022). URL: <https://lpnu.ua/news/diaspora-ukraini-kanada>
23. Довідник з історії України: посібн. для серед. загальноосв. навч. закл.: 2-ге вид., доопр. і доповн. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ: Генеза, 2002. 1136 с.
24. Допомога української діаспори під час війни: спроможності, координація, герої. *Укрінформ*. 22.03.2022 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3435939-dopomoga-ukrainskoi-diaspori-pid-cas-vijni-spromozhnosti-koordinacia-geroi.html>
25. Дубіш О. Економічна дипломатія України з її сусідами. URL: https://upmp.news/post_blog/ekonomichna-diplomatiya-ukrayini-z-yiyi-susidami/
26. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками: монографія / О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Г. Л. Рябцев; за ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2023. 152 с.
27. Енциклопедія історії України. Т. 9. Київ: Наукова думка, 2012. 944 с.
28. Євтух В. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії / В. Євтух, В. Трощинський, А. Попок, О. Швачка. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Центр сучасного суспільствозна. К.: Фенікс, 2003. 228 с.
29. Завгородня В. М. Поняття та категорії вимушених мігрантів у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 402–405.
30. Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці: Інформаційно-аналітичні матеріали К. 2009. URL: <https://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/32362.pdf>
31. Залучення української діаспори до відновлення та розвитку. *Звіт за результатами експертних обговорень, організованих БДППЛ у період з 9 лютого по 3 липня 2023 року*. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/6/561478.pdf>

32. Замість українців прийдуть азійці – Лібанова про трудову міграцію з України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29202444.html>
33. Запорізька І. Африканська політика Ізраїлю: м'яка сила, технології і боротьба за визнання. *Adastra*. 2021. URL: <https://adastra.org.ua/blog/afrikanska-politika-izrayilyu-myaka-silatehnologiyi-i-borotba-za-viznannya> (Дата звернення: 29.11.2021)
34. Захарчук Є. Українська діаспора: сучасний стан, виклики, ризики і перспективи. *Стожари*: сайт української діаспори. 22.03.2024. URL: <https://svitua.org/2024/03/22/ukrayinska-diaspora-suchasnyj-stan-vyklyky-ryzyky-i-perspektyvy-ukrainian-diaspora-current-state-challenges-risks-and-prospects/>
35. Зовнішній фронт. Як українська дипломатія працює під час війни з Росією. *РБК-Україна*: сайт. 30.06.2022 URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vneshniy-front-ukrainskaya-diplomatiya-rabotaet-1656539404.html>
36. Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). *Статистичний бюлетень*. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 36 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/pub111
37. Інформаційно-аналітичні матеріали на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці». Київ: 2009. URL: <https://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/32362.pdf>
38. Іщенко І. Практика реалізації технологій м'якої сили, публічної дипломатії у двосторонніх відносинах Ізраїлю та КНР. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023.15 (Спецвипуск). С. 10-18
39. Канадсько-українська фундація. URL: <https://www.cufoundation.ca/uk/>
40. Карпчук Н. Дипломатія діаспори: українці в Південно-Африканській Республіці. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. № 2 (19). С. 5–23.

41. Кісіль Г. Тернопільські волонтери отримали допомогу від української діаспори. 2023. URL: <https://suspilne.media/460931-ternopilski-volonteri-otrimali-dopomogu-vid-ukrainskoi-diaspori/>
42. Коляда О. Українська діаспора як чинник поглиблення зовнішньоекономічних відносин країни. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 33–39
43. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. Київ: Український центр соціальних реформ, 2006. 138 с.
44. Конгрес українців Канади. URL: <https://www.ucc.ca/>
45. Концепція Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/39922055>
46. Костров В. Культурна дипломатія України: чому не використовуємо резерви? *Віче*. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/5266/>
47. Коч С. В. Республика Болгария и «болгары зарубежья»: формирование политики взаимодействия. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2018. Т. 23. Вип. 2 (31). С. 128–148.
48. Кривошеїн В. Технології публічної дипломатії як інструмент «м'якої сили»: особливості впровадження в сучасній Україні та досвід Ізраїлю. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 3 (17). С. 63–83
49. Криштопа О., Карп'юк В. Питання виживання нації: яка вона українська освіта за кордоном. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/11/25/243151>
50. Куришко Д. Оскар для України. Фільм про трагедію у Маріуполі отримав нагороду. *BBC Україна*. 11.03.2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjl4zxlkj88o>
51. Кушнарьова М. Українська культурна дипломатія під час війни: досвід, проблеми, перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 35–53. URL:

https://nbuviar.gov.ua/images/e_biblioteka/naukovi_resursi/Socialni%20komunikacii/Kusnarova%20M.%20Ukrainska%20kulturalna%20diplomacia.pdf

52. Лагутов Ю. Е. Політико-управлінські засади взаємодії України з українською діаспорою в державах Європейського Союзу: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». К., 2008. 17 с.

53. Лалак О. Історико-ментальні засади формування української діаспори та інституційно-процедурні механізми взаємодії з Україною. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2013. №. 3–4. С. 18–23

54. Лісовий А. Енергетична безпека України: другий рік війни. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 1. С.124–129

55. Лозовицький О. С. Діаспори в сучасному світі: чинник зовнішньої політики чи важіль впливу держави. URL: [http:// academy. gov.ua /ej/ej 14/txts/Lozovitskiy.pdf](http://academy.gov.ua/ej/ej/14/txts/Lozovitskiy.pdf)

56. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 41–46.

57. Мазука Л. Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал та перспективи взаємодії: аналітична доповідь НІСД. Київ: НІСД, 2012. 24 с.

58. Макар В. Діаспора як інструмент публічної дипломатії. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Вип. 18. С. 219–231. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/158>

59. Макар В. До питання про біженців з України внаслідок повномасштабної агресії РФ. *Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne*. Т. IV. Ukraińskie Towarzystwo Historyczne w Polsce. Słupsk – Warszawa. 2024. P. 361–379.

60. Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. Чернівці: Прут, 2006. 284 с.

61. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.
62. Машкова Я., Романюк О. Забута діаспора. Як Україні побудувати ефективні комунікації зі своїми громадянами за кордоном. *Інститут масової інформації*: сайт. 10.01.2025. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/zabuta-diaspora-yak-ukrayini-pobuduvaty-efektyvni-komunikatsiyi-zi-svoyimyu-gromadyanamy-za-kordonom-i65955>
63. Мельник Т. Андрій Дегтярьов залишив Google у Лондоні, щоб приєднатися до Сіклум у Києві. Чого вчить техногігант і хто такі справжні Senior-програмісти-інтерв'ю. *Forbes.ua*. 2021. URL: <https://forbes.ua/ru/innovations/andriy-degtyarov-zalishiv-google-u-londoni-shchob-priednatis-do-siklum-u-kievi-chomu-vchit-tekhnogigant-ta-khto-taki-spravzhni-senior-programisti-intervyu-29102021-2693>
64. Меморандум про співпрацю між Міністерством культури України, Світовим Конгресом Українців, Музеєм Голодомору та Фондом розвитку Музею Голодомору. 22.04.2021. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/en/news-museji/memorandum-of-cooperation-between-the-ministry-of-culture-of-ukraine-ukrainian-world-congress-holodomor-museum-and-foundation-of-the-holodomor-museumdevelopment/>.
65. Міграція в Україні: факти і цифри. 2016. 32 с.
66. Міжвідомчий координаційний штаб повідомляє. URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiykoordinatsiyinyi-shtab.html>
67. Міжнародний досвід державної політики залучення діаспори. 19.02.2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/mizhnarodnyu-dosvid-derzhavnoyi-polityky-zaluchennya-diaspory>
68. Міжнародні проєкти української діаспори: допомога Україні в умовах повномасштабної війни. *Дзеркало тижня*. 29.07.2024. URL: <https://1.zt.ua/news/reklama/mizhnarodni-proyekty-ukrayinskoyi-diaspory-dopomoga-ukrayini-v-umovah-povnomasshtabnoyi-vijny.html>

69. Мірчук П. Українська визвольна справа і українська еміграція. Торонто: Ліга визволення України, 1954. 79 с.
70. Міхеєва, О., Середа, В. Сучасні українські внутрішньо переміщені особи: основні причини, стратегії переселення та проблеми адаптації. *Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні*: збірка аналітичних матеріалів. Львів: Галицька видавнича спілка. 2015. С. 9–49.
71. Мосьондз С. О. Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 199 с.
72. Набока М. Як українська діаспора допомагає Україні. *Радіо Свобода*. 2015. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27067230.html> (дата звернення 2.05.2023).
73. Нагорняк Т. Л. Публічний імідж України в умовах невизначеності. *Політичне життя*. 2022. С. 77–86.
74. Надтока Г. М., Потіха З. А. Українська діаспора в Канаді: історіографічний огляд. *Вісник Черкаського університету*. 2021. № 2. С. 22–31.
75. Національна концепція співпраці із закордонними українцями: схвалена Указом Президента України від 13 жовтня 2006 року № 875/2006. Офіційний вісник України. 2006. № 42. Ст. 2793.
76. Національні спільноти України у війні проти Росії. URL: <https://ui.org.ua/sectors/projects/national-communities-of-ukraine-in-the-war-against-russia/>
77. Нечитайло А. Нормативно-правове забезпечення стосунків з закордонним українством як питання національної безпеки. *Інформація і право*. 2014. № 3(12). URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/272576>
78. Негіна В. Р. Технології зовнішньої політики Ізраїлю: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2023.

79. Негіна В. Р., Висоцький О. Ю. Технології двосторонніх ізраїльсько-китайських відносин. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2022. №14 (2). С. 141–151.
80. Негіна В. Р., Висоцький О. Ю. Технологія периферії як інструмент зовнішньої політики Ізраїлю. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. №13 (2) (2021). С. 95–107.
81. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України. Хмельницький: ХНУ, 2007. 299 с.
82. Новий словник іншомовних слів. / за ред. Л. І. Шевченко. Київ: Арій, 2008. 672 с.
83. Огрязко В. Доля недоімперії. Київ: ДП «ГДП», 2022. 212 с.
84. Олефір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2005. 498 с.
85. Орел І. Діаспора надала Україні допомоги на \$500 млн. *Forbes*. 13.09.2023. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/v-deyakikh-rechakh-ukraina-e-bilsh-zakhidnoyu-nizh-sam-zakhid-golova-svitovogo-kongresu-ukraintsiv-pavlogrod-pro-povernennya-bizhentsiv-piv-milyarda-dolariv-vid-diaspori-ta-borotbu-z-rosiyskoi-propag-12092023-15944>
86. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2023. Вип. 2 (24). *AdultEducation: Theory, Experience, Prospects*. 2023. Vol. 2 (24). 172. Countries. Paris: OECD Publishing. URL https://www.oecd.org/en/publications/rights-and-support-for-ukrainian-refugees-in-receiving-countries_09beb886-en.html
87. Павліха Н., Шуляк А. Публічна дипломатія задля безпеки сталого розвитку. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 2 (13). С. 162–175.
88. Пашкевич М., Пашков В., Запорожець Д. Держава та діаспора в міжнародних відносинах XXI ст.: зарубіжний досвід та уроки для України. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. № 1 (7). С. 40–52.

89. Перелік українських навчальних закладів за межами України. URL: wikiwand.com/uk/Перелік_українських_навчальних_закладів_за-межами_України.
90. Перепелиця Г. Українська дипломатія в умовах російсько-української війни. *Україна дипломатична*. 2022. Вип. XXIII. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/33-2022.pdf>
91. Перфільєва А. Брендингові технології у зовнішній політиці Ізраїлю. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 3(17). с. 83–98.
92. Петров П. Особливості формування зовнішньополітичного іміджу Ізраїлю. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. 15.(Спецвипуск). С. 36–42.
93. Пікулик О. Б., Балак І. О. Економічна дипломатія в розвитку українсько-литовських міждержавних відносин. *Ефективна економіка*. 2022. № 7. URL: file:///C:/Users/Nestors/Downloads/efek_2022_7_19.pdf
94. Пікулик О. Б., Балак І. О. Особливості публічної дипломатії Туреччини. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. №1 (12). С. 139–151.
95. План дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України 18 квітня 2023 р. № 327-р. URL: <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/oficijni-dokumenty/plani-ta-zviti/plan-dij-mzs-na-2021-rik>
96. Поліковська Ю. СКУ запустив глобальну інформкампанію #TheLastOlympics до початку Олімпійських ігор у Парижі. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/35626/2024-07-23-sku-zapustyv-globalnu-informkampaniyu-thelastolympics-do-pochatku-olimpiyskykh-igor-u-paryzhi/>
97. Попок А. Закордонне українство як об'єкт державної політики: монографія. К.: Альтерпрес, 2007. 227 с.
98. Попок А. А. Формування та реалізація державної політики щодо закордонного українства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук

з держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Київ, 2010. 36 с.

99. Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1531. *Офіційний вісник України*. 2004. № 46. Ст. 3020

100. Посмітна В. Поняття та види мігрантів за національним законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/158.pdf

101. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.

102. Про затвердження плану заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей». Руб. Л. № 257–2017 (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-p#Text>

103. Про правовий статус закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.

104. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці»: постанова Верховної Ради України від 19 січня 2010 року № 1807-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 9. Ст. 100

105. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. № 482–2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/482-2017-%D1%80>.

106. Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців: Постанові Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2004. № 32. Ст. 2151

107. Публічна дипломатія в українському контексті: як освоювали «Terra incognita» URL: <http://prismua.org.tilda.ws/publicdiplomacyukraine>

108. Рахманов О. А. Життя українських мігрантів у Європі: спостереження соціолога. URL: https://isnasu.org.ua/popsci/006_Rahmanov_-_Zhittia_migrantiv.php

109. Рєпкін О. Як економічна дипломатія допомагає Україні перемогти у війні з Росією. *Європейська правда*. 12.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/12/685629/>
110. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до топерацийних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139.
111. Розумна О. П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи. *Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень*. Київ, 2016. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-09/kultu_dypl-26841.pdf
112. Розумний М. Державна політика взаємодії з українською діаспорою та питання проведення IV Всесвітнього форуму українців. *Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006*: монографія / За ред. О.С. Власюка. К.: НІСД, 2006. 576 с.
113. Романько І. І. (2020). Історія та культура української діаспори. Кропивницький, 2020: Льотна академія Національного авіаційного університету. 328 с.
114. Романюк М. Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка*, 2015. № 3 (25). С. 9–111
115. Росспівробітництво: нестерпна жорсткість «м'якої сили» URL: <https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/case-study-rossotrudnichestvo-ukr.pdf>
116. Савон К. Вплив політики «м'якої сили» на імідж держави. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 66. С. 112–117.
117. Сведения в отношении иностранных граждан, находящихся на территории РФ. URL: https://гувм.мвд.рф/about/activity/stats/Statistics/Svedenija_v_otnoshenii_inostrannih_grazh/item/5850
118. Світовий Конгрес Українців підписав Меморандум з Кабінетом Міністрів України. *Ukrainian World Congress*. 10/12/2020. URL:

<https://www.ukrainianworldcongress.org/ukrainian-world-congress-signs-memorandum-with-cabinet-of-ministers-of-ukraine/>

119. Світовий Конгрес Українців сприятиме поширенню правди про Україну в світі. 25 August 2016. URL: <https://mkip.gov.ua/en/news/1429.html>.

120. Світовий конгрес українців. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua>.

121. Семенкова М. Особливості міграційних процесів під час збройного конфлікту на сході України і їх вплив на безпекове середовище. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2020. 3(1). С. 233–240.

122. Сергеева А. А. «Пять мостов», осуществляющих работу в КНР по взаимодействию с зарубежными соотечественниками. *Вестник РГГУ. Политология. История. Международные отношения*. 2016. № 3 (5). С. 94–110.

123. Скільки українців хочуть виїхати за кордон і де хочуть працювати: результати дослідження. URL: https://24tv.ua/economy/skilki_ukrayintsiv_hochut_viyihati_za_kordon_i_de_hochut_pratsyuvati_rezultati_doslidzhennya_n903251https://24tv.ua/economy/skilki_ukrayintsiv_hochut_viyihati_za_kordon_i_de_hochut_pratsyuvati_rezultati_doslidzhennya_n903251

124. СКУ об'єднує на акціях українців у понад 45 країнах та 300 містах світу. 23.02.2023. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/365-days-in-a-war-that-lasts-9-years-how-to-join-the-rallies/>.

125. СКУ отримав почесну нагороду від Президента Зеленського. *Ukrainian World Congress*. 05.01.2023. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-receives-an-honorary-award-from-president-zelensky/>.

126. СКУ посилює співпрацю з Міністерством оборони України. *Ukrainian World Congress*. 10.01.2023, URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-enhances-collaboration-with-ukraines-ministry-of-defense/>.

127. СКУ. Світовий конгрес українців. Українці в Канаді: від першої хвили дотепер. 2022. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/ukra%D1%97nczi-v-kanadi-vid-persho%D1%97-hvili-immigraczi%D1%97-doteper/>
128. Слісаренко І. Теорія і практика «м'якої сили» в міжнародних відносинах. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2008. № 1–2. С. 102–108.
129. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/PD/strategy-for-pol.pdf>.
130. Стратегія публічної дипломатії МЗС України розроблена за підтримки експертів Групи кризового управління Програми розвитку ООН в Україні при МЗС України URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
131. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021-2025 роки. К., 2021. 9 с. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
132. Сухорольська І. Нова громадська дипломатія та особливості її реалізації у сучасних умовах. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. № 27. С. 136–143.
133. Сухорольська І., Климчук І. Громадська (публічна) дипломатія в умовах агресивної війни Росії проти України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 43. С. 322–331.
134. Сухорольська І., Турчин Я. Громадська дипломатія та демократичний імідж держави. Львів, 2019. 272 с.
135. Tuch, H. *Communicating with the world: US public diplomacy overseas*. New York: St. Martin's Press, 1990.

136. Територіальний департамент 1 МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/1-td>
137. Територіальний департамент 2 МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/2-td>
138. Територіальний департамент 2 МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/2-td>
139. Територіальний департамент 3 МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/3-td>
140. Територіальний департамент 4 МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/4-td>
141. Територіальний департамент 5 МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/5-td>
142. Тиндик Н. П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні: автореф. дис. ...д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2009. 47 с.
143. Ткач О., Ткач А. М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами. *Американська історія і політика*: науковий журнал, 2017. С. 252–258.
144. Токарська А.В. Діаспоральна дипломатія України під час російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. № 2 (19). 2024. С. 226–242.
145. Треть українских работников мечтает остаться в Польше навсегда. *Демоскоп Weekly*. № 847–848. 17 февраля–1 марта.
146. Трофименко М. Публічна дипломатія в умовах глобалізації. Київ, 2024. 632 с.
147. Трофименко М. Трансформація публічної дипломатії Європейського Союзу в умовах глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2015. Вип. 7. С. 298–304.
148. Трофименко М. В. Публічна дипломатія ЄС. *Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи*:

збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної заочної конференції (18 вересня 2015 року). Маріуполь, 2015. С. 164–166.

149. Трофименко М. Діаспора як об'єкт та суб'єкт публічної дипломатії. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Вип. 39. С. 92–101

150. У Торонто відкрили центр допомоги для українців. URL: <https://helpuradio.com/article/u-toronto-vidkrili-centr-dopomogi-dlja-ukrainciv>

151. Українська громада в країнах світу. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobotnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu>

152. Українська діаспора та війна: боротьба має продовжуватися (2022). URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2022/05/28/7348901/>

153. Українська діаспора. URL: https://vue.gov.ua/Українська_діаспора.

154. Українська діаспора: топ-30 країн, куди їдуть українці? Інфографіка. 18.01.2020. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ukrajinska-diaspora-top-30-krajin-kudi-jidut-ukrajinci-infografika-ostanni-novini-50064516.html>

155. Українська діаспора: боротьба за незалежність далеко за межами Батьківщини. 6 вересня, 2023. URL: <https://home.ednannia.ua/online-studio/articles/ukrayinska-diaspora-borotba-za-nezalezhnist-daleko-za-mezhamy-batktivshhynu>

156. Українська діаспора: сучасний вимір і проєкція в майбутнє. Суб'єктивні нотатки з Третього Міжнародного Конгресу «Діаспора як чинник утвердження Держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція в майбутнє». *Універсум*. 2010. № 7–8 (201–202). URL: <https://universum.lviv.ua/journal/2010/4/diasp.htm>

157. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

158. «Українське Радіо» 100 днів незламності: як дипломати та діаспора воюють за Україну на дипломатичному фронті. Ч. 1, Українське радіо, 3 червня 2023 року. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98855>.

159. Український інститут. URL: <https://ui.org.ua/mission/>
160. Український Радянський Енциклопедичний Словник. / за ред. М. Бажана. У 3 т. Т.1.: А – Кабарга. К., 1966. 856 с.
161. Українські і кримськотатарські студії за кордоном: дослідження стану і потреб. URL: https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/ukrainian-and-crimean-tatar-studies-in-the-world_ukr.pdf
162. Участь представників СКУ в III Міжнародному конгресі на тему діаспори. *Світовий Конгрес Українців*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/uchast-predstavnykiv-sku-v-iii-mizhnarodnomu-kongresi-na-temu-diaspory/>
163. Фігурний Ю., Шакурова О. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: роль українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання української молоді в освітній та гуманітарний простір. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. Т. I / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів], 2023. С.145–149
164. Фліссак К. А. Економічна дипломатія: навч. посіб. Тернопіль: «Новийколір». 2013. 440 с.
165. Цекалова Н. І. Міграційне право у системі адміністративного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 242 с.
166. Цюрупа М. Поняття м'якої сили держави та особливості її застосування в сучасній світовій політиці. *Наукові записки*. Вип. 36. С. 47–59.
167. Чайковський Ю. Міграційні процеси у світлі збройних конфліктів: проблема міжнародно-правового регулювання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. 1(73). С. 216–226.
168. Чекаленко Л. Публічна історія: виклики XXI століття: монографія. Київ : АртЕк, 2021. 27 с.
169. Чотири хвили української еміграції. 15.11.2009. URL: <http://weareukrainians.com/ukraine-and-the-world/chotiri-hvili-ukrayinskoyi-emigratsiyi>

170. Шадріна Т. Українська діаспора в Канаді: мова «чужої» країни. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія». 2016. 2(36). С. 309–314.
171. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи: монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
172. Шейко В. «Українська культура вийде з цієї війни дуже пошрамованою». *Лівий берег*. URL: https://lb.ua/culture/2022/08/16/526279_volodimir_sheyko_ukrainska.html
173. Шуляк А. Публічна дипломатія та зв'язки з громадськістю як компоненти стратегічних комунікацій ЄС. *Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам: кол. моногр.* / Н. П. Карпчук, Б. М. Юськів, А. М. Шуляк, С. В. Федонюк, Н. О. Шуляк; за заг. ред. Н. Карпчук. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 128–144.
174. Шуляк А. Тенденції міграційних процесів як чинника підвищення конфліктогенності. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. №1 (9). С. 333–344.
175. Шуляк А., Фесик О. «М'яка» та «тверда» сили Держави Ізраїль як зовнішньополітичний вектор іміджування. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. 15 (Спецвипуск). С. 51–61.
176. Юрченко О. Стратегічна культура Ізраїлю: травма і триумф. *ADASTRA*. 2020. URL: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-izrayilyu-travmai-triumf>.
177. Як українська діаспора виборювала незалежність України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27926212.html>
178. About Us. *Global Ukraine*. January 6. 2023. URL: https://www.globalukraine.org/en/about_us/details .
179. Adamson F. B. Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security*. 2006. № 31 (1). Pp. 165–199. URL: <https://direct.mit.edu/isec/article-abstract/31/1/165/11862/Crossing-Borders-International-Migration-and?redirectedFrom=fulltext>

180. Adamson F. and Demetriou M. Remapping the Boundaries of “State” and ‘National Identity’: Incorporating Diasporas into IR Theorizing. *European Journal of International Relations*. 2007. №13 (4). Pp. 489–526. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354066107083145>
181. Baser B. The Awakening of a Latent Diaspora: The Political Mobilization of First- and Second-Generation Turkish Migrants in Sweden. *Ethnopolitics*. 2014. №13(4). Pp.355-376.
182. Benedict Anderson *Imagined Communities*. 2006. 160 p.
183. Brinkerhoff J.M., Creating an Enabling Environment for Diasporas’ Participation in Homeland Development. 19 January 2012. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2435.2009.00542.x?msocid=2f3d80eed16e62fa01dc916dd05d63b7>
184. Brinkerhoff J. M. Diasporas and Public Diplomacy: Distinctions and Future Prospects. *The Hague Journal of Diplomacy*. April 2019. 14 (1–2). Pp. 51–64.
185. Brinkerhoff J. M. Diasporas and conflict societies: conflict entrepreneurs, competing interests or contributors to stability and development? *Conflict, Security & De-velopment*, 11 (02), 2011. Pp. 115–143. URL: <https://doi.org/10.1080/14678802.2011.572453>
186. Brubaker R., The “Diaspora” Diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28, no. 1 (January 2005): 1–19. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0141987042000289997>
187. Brunarska Z., Kindler M., Szulecka M. & Toruńczyk-Ruiz S. Ukrainian Migration to Poland: A “Local” Mobility? / Fedyuk, O., Kindler, M. (eds.), *Ukrainian Migration to the European Union: Lessons from Migration Studies*. 2016. IMISCOE Research Series. Springer. Cham. Pp. 115–131.
188. Building bonds for migration and development Diaspora engagement policies of Ghana, India and Serbia. URL: <https://www.migrationinstitute.org/publications/building-bonds>
189. Bulwaka M. (2009). *Diaspora Diplomacy: A Case Study of Uganda*. URL: <http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Bulwaka.pdf>

190. Canada – Ukraine authorization for emergency travel: Key figures. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures/key-figures.html>
191. Challagalla S. The diaspora and India's growth story. URL: <https://www.orfonline.org/research/the-diaspora-and-india-s-growth-story>
192. Christelle, M. Jovenir. Diaspora Diplomacy: Functions, Duties, and Challenges of an Ambassador. 2013. URL: https://www.academia.edu/13397113/Diaspora_Diplomacy
193. Cohen R., Global Diasporas: An Introduction, 3rd ed. (London: Routledge, 2022), URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003256526/global-diasporas-robin-cohen>.
194. Cull N. Public Diplomacy: Lessons from the Past. URL: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/kitaplar/PDPerspectivesLessons.pdf>
195. Cull N. J. Public Diplomacy: Taxonomies and Histories. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616. № 1. PP. 31–54
196. Cull N. J. “Public Diplomacy” before Gullion: the Evolution of a Phrase. April 2006. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>
197. Cultural diplomacy 2019. URL: https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitab%C4%B1-R1.pdf
198. DeWind J., Segura R. *Diaspora Lobbies and the US Government: Convergence and Divergence in Making Foreign Policy*. New York: Social Science Research Council, New York University Press, 2014.
199. Diaspora engagement. Best Practices Compendium. URL: <https://icwa.in/pdfs/48.pdf>
200. Diasporas and Development: Bridging Societies and States. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/Background-Paper-2013->

Diaspora-Ministerial-Conference-

EN_0.pdf#:~:text=This%20paper%20aims%20to%20giv

201. Dillip R. What Are Remittances? Finance and Development. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/pdf/ratha-remittances.pdf#:~:text=Remittances%20are%20typically%20transfers%20from%20one%20person%20to,the%20recipients%20and%20thus%20tend%20to%20reduce%20poverty.>

202. European Commission, Statistics on migration to Europe, Externer URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en

203. Eurostat. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/MIGR_ASYAPPCTZA

204. Gamlen A. Diaspora Engagement Policies: What are they, and what kinds of states use them? *Working Paper*. № 32. Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford, 2006. 31 p.

205. Gilboa E. & Shai N. Rebuilding Public Diplomacy: The Case of Israel. doi.org/10.1163/ej.9789004179400.i-309.12

206. Gilboa E. A Research Agenda for Public Diplomacy. Elgar Research Agendas. 2023. 336 pp.

207. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. 616 (1). Pp. 55–77.

208. Gilboa E. American Contributions to Israel’s National Security. *Strategic Assessment. A Multidisciplinary Journal on National Security*. V. 23. No. 3. 2020.

URL:

https://www.researchgate.net/profile/StrategicAssessment/publication/346025626_Strategic_Assessment_-_No_3_Volume_23_July_2020/links/5fb6a9d3299bf104cf5c711c/StrategicAssessment-No-3-Volume-23-July-2020.pdf#page=20

209. Gilboa E. Public diplomacy. Oxford bibliographies in communication. Oxford University Press. 2019. Pp. 1–17.
210. Gilboa E. Public diplomacy. The international encyclopedia of political communication. Wiley-Blackwell. 2016. Vol. 3. Pp. 129–306.
211. Gilboa E. Public Diplomacy. The Missing Component in Israel's Foreign Policy. Israel Affairs. 2006. Pp. 715–747 URL: <https://doi.org/10.1080/13533310600890067>
212. Gilboa E. Theorising Diaspora Diplomacy. Routledge International Handbook of Diaspora Diplomacy. 2021. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003031468-36/theorising-diaspora-diplomacy-eytan-gilboa>
213. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. 616(1). C. 55–77. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0002716207312142>
214. Gilboa E. Moving to a new phase in public diplomacy research. In E. Gilboa (Ed.), A research agenda for public diplomacy. 2023. Pp. 1-23. Edward Elgar Publishing. URL: <https://cris.biu.ac.il/en/publications/moving-to-a-new-phase-in-public-diplomacy-research>
215. Global Jewish population hits 15.7 million ahead of new year, 46% of them in Israel. URL: <https://www.timesofisrael.com/global-jewish-population-hits-15-7-million-ahead-of-new-year-46-of-them-in-israel/>
216. Global Soft Power Index 2022 URL: <https://static.brandirectory.com/reports/brand-finance-soft-power-index-2022.pdf>
217. Global Soft Power Index 2024 URL: <https://static.brandirectory.com/reports/brand-finance-soft-power-index-2024-digital.pdf>
218. Hagai E. B., Eileen L. Zurbriggen, Phillip L. Hammack, and Megan Ziman. Beliefs Predicting Peace, Beliefs Predicting War: Jewish Americans and the Israeli–Palestinian Conflict. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 13, No. 1, 2013. Pp. 286–309. URL:

https://escholarship.org/content/qt3r46048v/qt3r46048v_noSplash_bedecdd9951979fa08b8e660d4fc54c3.pdf

219. Haney P., Vanderbush W. The Role of Ethnic Interest Groups in U.S. Foreign Policy: The Case of the Cuban American National Foundation. *International Studies Quarterly*. 1999. 43(2). Pp. 341–361.

220. Hercog M., Siegel M. Engageing the diaspora in India. URL: <https://unu-merit.nl/publications/wppdf/2011/wp2011-041.pdf>

221. Immigration News. Sponsorship for Ukrainians will be open for applications on October 23, 2023. URL: <https://pacificimmigration.ca/sponsorship-for-ukrainians-will-be-open-for-applications-on-october-23-2023/>

222. Institute for Public Diplomacy. 2023. URL: <https://www.publicdiplomacy.online/diaspora-diplomacy>

223. Isajiw W. The Changing Community // Luicik L. and Hryniuk S. (eds.). Canada's Ukrainians. – University of Toronto Press, 1991. P. 264.

224. Israel-Hamas war: Tensions flare among NYC demonstrators. URL: <https://www.fox5ny.com/news/new-york-city-protests-brewing-israeli-palestinian-war>

225. Jimenez M. *Inventive Politicians and Ethnic Ascent in American Politics: The Uphill Elections of Italians and Mexicans to the U.S. Congress*. New York, NY, 2014: Routledge

226. Joseph S. Nye Jr. *The Powers to Lead*. New York: Oxford University Press. 2008.

227. Joseph S. Nye *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, 2009.

228. Kazharski A., Explaining the “Westsplainers”: Can a Western scholar be an authority on Central and Eastern Europe?, Forum for Ukrainian studies. 19 July 2022. URL: <https://ukrainian-studies.ca/2022/07/19/explaining-thewestsplainers-can-a-western-scholar-be-an-authority-on-central-and-eastern-europe/>.

229. Keck, M. and Sikkink, K. *Activists Beyond Borders: Transnational Advocacy Networks in International Politics*, Ithaca, New-York: Cornell University Press, 1998.
230. Koval, N., Vaičiūnas, L., Reichardt, I. Poles and Ukrainians in daily contacts. 2021. URL: https://polska.fes.de/fileadmin/user_upload/publications/
231. Lapshyna Iryna *Ukraine – Emigration and Displacement in Past and Present*. 08.07.2022 URL: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/regionalprofile/english-version-country-profiles/510002/ukraine-emigration-and-displacement-in-past-and-present/#footnote-target-17>
232. Legacy of Indian diaspora. URL: https://cdn.visionias.in/value_added_material/ef6a2-india-abroad--legac...
233. Lem P., Student interest in studying Russian slumps as Ukrainian surges. *Times Higher Education*. 13 September 2022. URL: <https://www.timeshighereducation.com/news/student-interest-studying-russian-slumps-ukrainian-surge?sfbclid=IwAR3j7uDEwAyvZl9vH61o2G2hLmEXkCveb9Xz7VTGdbApwLp6-tua9rIt4xk> .
234. Leonard M., Stead C., Smewing C. *Public Diplomacy*. The Foreign Policy Centre, 2002. 192 p.
235. McAuliffe M., Triandafyllidou A. *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM). Geneva, 2021. URL: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022.pdf>
236. Melissen J. *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*. *The New Public Diplomacy: Soft Power in the Information Age*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. P. 3–27.
237. Melissen J. The new public diplomacy: Between theory and practice. In J. Melissen (Ed.), *The new public diplomacy: Soft power in international relations* (pp. 1-27). Palgrave Macmillan, 2005.

238. MIP: The Ukrainian World Congress Will Contribute to Spread the Truth about Ukraine in the World. URL: <https://mcsc.gov.ua/en/press-releases/mip-the-ukrainian-world-congress-will-contribute-to-spread-the-truth-about-ukraine-in-the-world/>

239. Mogensen K. From public relations to corporate public diplomacy. *Public Relations Review*. 2017. 43. P. 605–614

240. Mullings B. Governmentality, diaspora assemblages and the ongoing challenge of „development. *Antipode*, 2012. 44 (2). Pp. 406–427.

241. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York : Public Affairs Group. 191 p., 2004.

242. Nye J. S. *The Powers to Lead*. Oxford: University press, 2008.

243. OECD. *Rights and Support for Ukrainian Refugees in Receiving*, 2022.

244. Own calculations based on Eurostat, First permits by reason, length of validity and citizenship [MIGR_RESFIRST], last updated 09/11/2021, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=migr_resfirst (accessed: 11-5-2022).

245. Pedersen H. H. Is Measuring Interest Group Influence a Mission Impossible? The Case of Interest Group Influence in the Danish Parliament. *Interest Groups & Advocacy*, 2013. 2(1).Pp. 27–47.

246. Shain Y., Barth A. Diasporas and International Relations Theory. *International Organization*. 2003. 57 (3). Pp. 449–479. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/abs/diasporas-and-international-relations-theory/7CF236EDAD6B8BC9A86BD8A887EE13BB>

247. Signitzer B. H. & Coombs T. Public Relations and Public Diplomacy. Conceptual Convergences. In: *Public Relations Review*, 1992. 18 (2). Pp. 137–147.

248. Stadny Y. *Ukrainian Students Abroad: Data for the Academic Year of 2017/18*. Centre for Society and Research (Cedos). 2019. URL:

<https://cedos.org.ua/en/researches/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku/>

249. Stick M., Feng Hou. A sociodemographic profile of Ukrainian Canadians: Economic and Social reports. Statistics Canada, 2022.

250. Sukhorolskyi P., Sukhorolska I. The public diplomacy of Ukraine in wartime: a path to reputational security. *Eastern Journal of European Studies. Special issue (October) - Ukraine in the XXI century - the multidimensional challenges for the country and international community*, 2023, Volume 15. Pp. 268–291.

251. Tacka povratka (Returning Point). URL: <https://www.gfmd.org/pfp/ppd/18801>

252. Thousands of kidnapped flyers posted around New York City honoring missing civilians from war in Israel. URL: <https://www.cbsnews.com/newyork/news/new-york-city-kidnapped-flyers-israel-missing-civilians/>

253. Tyshchuk T. The Great Migration: No One in Ukraine Knows How Many of Our Compatriots Have Moved Abroad, 2018. URL: <https://voxukraine.org/en/the-great-migration-no-one-in-ukraine-knows-how-many-of-our-compatriots-have-moved-abroad/> (see page 92)

254. UkraineInvest та Світовий Конгрес Українців підписали Меморандум про співпрацю, UkraineInvest, 23/01/2023, URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/ukraineinvest-and-ukrainian-world-congress-signed-memorandum-ofcooperation/>.

255. Ukrainians Worldwide, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, December 18. 2019. URL: <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/ukrainians-worldwide>.

256. Vertovec S. *The Political Importance of Diaspora*, 2005. URL: [The Political Importance of Diasporas \(ox.ac.uk\)](https://www.ox.ac.uk)

257. Vezzoli S., Lacroix T. Building Bonds for Migration and Development. Diaspora Engagement Policies of Ghana, India and Serbia. Discussion Paper. Eschborn: Deutsche Gesellschaft fuer Technische Zusammenarbeit, 2010. 58 p.

258. Weiner M. The Global Migration crisis: Challenge to state and Human Rights. New York, 1995.

259. World Bank. Remittances Remain Resilient but Likely to Slow. World Bank, accessed 13 October 2023, URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/06/13/remittances-remain-resilient-likely-to-slow>.

ДОДАТКИ

Додаток А. Куди поїхали українці. Топ-30 країн з найбільшою українською діаспорою [153]

Не вдома

30 країн із найбільшою кількістю мігрантів з України, що там мешкають*

Усього українців, що мешкають за кордоном **5,9** млн

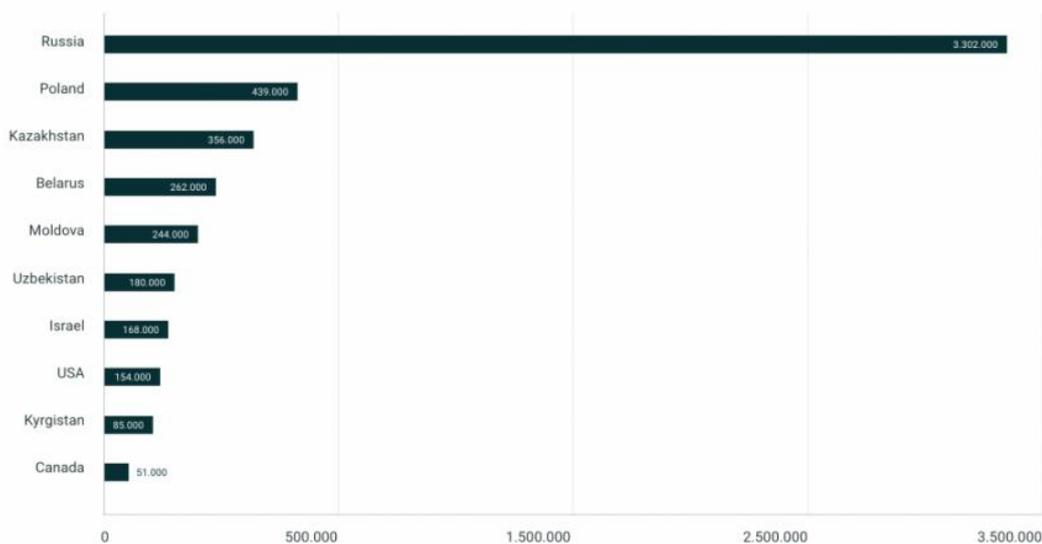

* Дані ООН на основі національної статистики населення іноземного походження

Додаток Б. Україна – еміграція та переселення в минулому та сьогодні [230]

Figure 1. Top ten countries with the highest number of Ukrainian migrants (Part 1)

1990

Source: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). International Migrant Stock 2020: Destination and origin. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org/development/desa/pd/files/undesd_pd_2020_ims_stock_by_sex_destination_and_origin.xlsx (accessed: 26-4-2022).

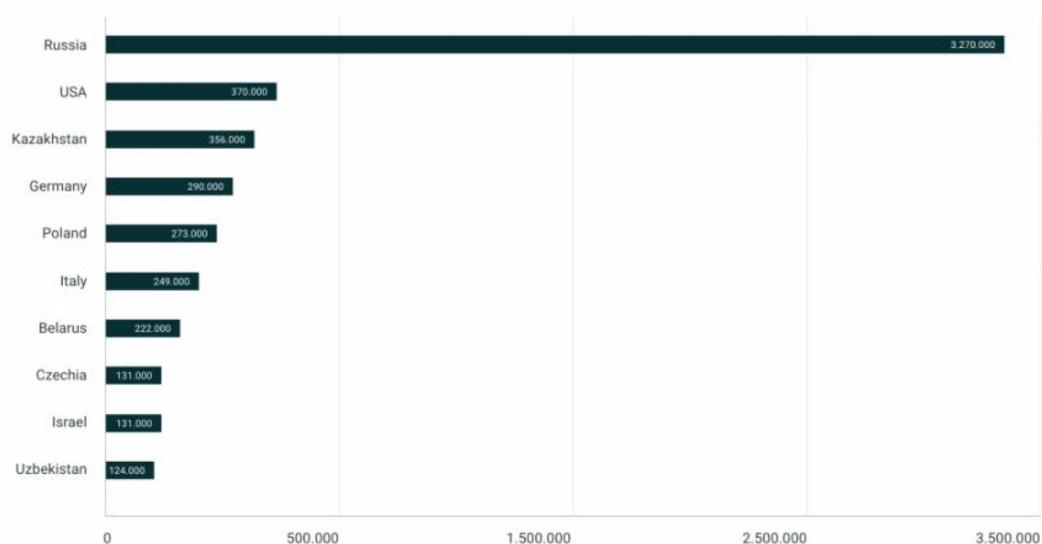
Lizenz: Creative Commons by-nc-nd/3.0/de

Bundeszentrale für politische Bildung, 2022, www.bpb.de

Figure 1. Top ten countries with the highest number of Ukrainian migrants (Part 2)

2020

Source: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). International Migrant Stock 2020: Destination and origin. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org/development/desa/pd/files/undesd_pd_2020_ims_stock_by_sex_destination_and_origin.xlsx (accessed: 26-4-2022).

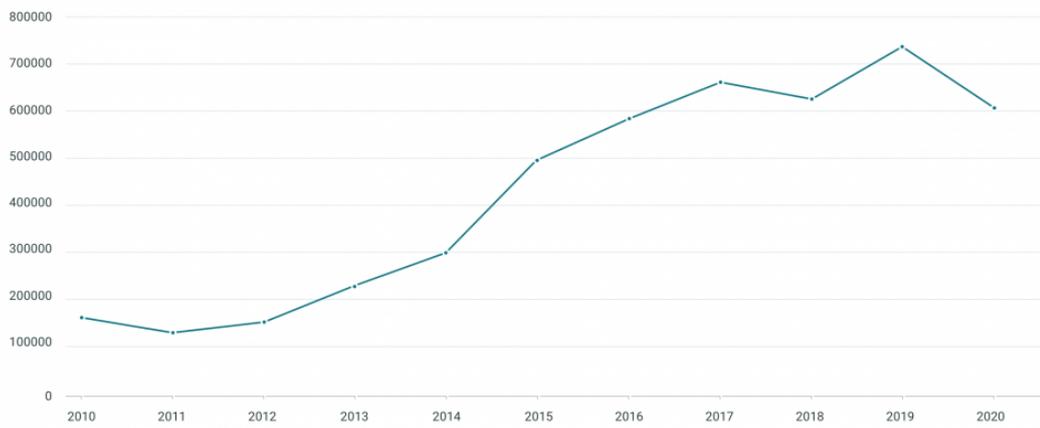
Lizenz: Creative Commons by-nc-nd/3.0/de

Bundeszentrale für politische Bildung, 2022, www.bpb.de

Figure 2. First residence permits issued to Ukrainians in the EU

2010-2020

Source: Eurostat, First permits by reason, length of validity and citizenship [MIGR_RESFIRST], last updated 09/11/2021, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=migr_resfirst (accessed: 11-5-2022).

Lizenz: Creative Commons by-nc-nd/3.0/de

Bundeszentrale für politische Bildung, 2022, www.bpb.de

Додаток В. Рівні співпраці української діаспори з урядом України

(Складено авторкою)

1. Центральні органи виконавчої влади України:

- *Державний комітет України у справах національностей та міграції.* Цей орган забезпечує координацію державної діяльності у питаннях національностей і міграції, зокрема відповідає за організацію співпраці з українцями за кордоном.

- *Міністерство закордонних справ України.* Займається дипломатичними зв'язками з іншими державами та координує відносини України з українцями, що проживають за межами країни, підтримуючи їхні культурні, освітні та правові інтереси.

- *Міністерство культури України.* Активно підтримує культурні ініціативи та збереження культурної спадщини українців за кордоном, організовуючи заходи та підтримуючи культурні центри українців у різних країнах.

2. Місцеві виконавчі органи:

Місцеві органи влади, особливо в прикордонних регіонах, відіграють ключову роль у підтримці зв'язків з українцями за кордоном. Вони активно сприяють організації культурних заходів, навчальних ініціатив і реалізації інших проектів, що сприяють зміцненню зв'язків між місцевими громадами та діаспорою. Крім того, місцеві органи влади підтримують співпрацю на рівні громад, що дає змогу діаспорі активно взаємодіяти з батьківщиною та сприяти розвитку спільних ініціатив.

3. Громадські організації:

- *Світовий конгрес українців (СКУ), Українська всесвітня координаційна рада (УВКР) та Європейський конгрес українців (ЄКУ)* активно працюють з українськими громадами за кордоном, організовуючи культурні, освітні та інформаційні ініціативи. Ці організації сприяють збереженню національної ідентичності, культурних традицій і вирішенню різноманітних проблем, з якими стикаються українці в інших країнах.

- *Товариство зв'язків з українцями за межами України «Україна-Світ»* та інші подібні організації активно сприяють інтеграції українців у суспільствах інших держав, організовуючи конференції, культурні заходи та інші проекти, які зміцнюють зв'язки з Україною і сприяють її міжнародному представництву.

Діаспора

Додаток Д. План дій із реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України ¹¹

Опубліковано 19 червня 2023 року

ЗАТВЕРДЖЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 327-р

Захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном, зв'язки із закордонними українцями

108	Започаткування діяльності нових закордонних дипломатичних установ України та відкриття нештатних (почесних) консульств України за кордоном	розширено дипломатичну у та консульську присутність України у світі	2023–2024 роки	МЗС
109	Укладення угод з іноземними державами щодо безвізового режиму поїздок для громадян України	розширено можливості для подорожей громадян України за кордон	2023–2024 роки	МЗС МВС ДМС Адміністрація Держприкордонслужби
110	Досягнення домовленостей з іноземними партнерами щодо спрощеного режиму подорожей для громадян України	розширено можливості для подорожей громадян України за кордон	2023–2024 роки	МЗС

¹¹Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рі. URL: <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/oficijni-dokumenti/plani-ta-zviti/plan-dij-mzs-na-2021-rik>

111	Досягнення домовленостей з іноземними партнерами щодо спрощення порядку обміну національних посвідчень водія України за кордоном, зокрема шляхом укладення відповідних міжнародних договорів	збільшено кількість держав із спрощеним порядком обміну національних посвідчень водія України	2023–2024 роки	МВС МЗС
112	Розвиток інформаційних ресурсів та інформаційно-телекомунікаційних систем консульської служби, посилення кібербезпеки і захисту інформації, впровадження електронних консульських послуг	спрощено консульські процедури, цифровізовано операційну діяльність, пов'язану із вчиненням консульських дій	2023–2024 роки	МЗС МВС Адміністрація Держспецзв'язку ДМС СБУ (за згодою)
113	Розгортання інфраструктури для захищеного віддаленого доступу працівників закордонних дипломатичних установ України до внутрішніх інформаційних ресурсів і систем МЗС	реалізовано технології віртуального робочого місця (VDI) та методології ZeroTrust	2023 рік	МЗС

114	Розширення напрямів діяльності та врегулювання механізмів організаційного та фінансового забезпечення громадських організацій закордонних українців	реалізовано проекти з підтримки національної та культурної ідентичності українців за межами України	2023–2024 роки	МЗС Український інститут національної пам'яті
115	Подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо правового статусу закордонних українців”	унормовано структуру центральних органів виконавчої влади, які опікуються питаннями щодо закордонних українців, а також забезпечено розширення можливостей для закордонних українців, які набули статусу закордонного українця, у реалізації їх прав	2023 рік	МЗС МОН МКІП МВС Мін'юст Адміністрація Держприкордонслужби ДМС
116	Затвердження Концепції і розроблення Державної цільової програми співпраці із закордонними	забезпечено достатні умови для задоволення національно-культурних і	з дня припинення або скасування воєнног	МЗС Мінфін МОН МКІП Мін молодьспорт

	українцями	мовних потреб закордонних українців та збереження їх національної ідентичності	о стану в Україні	
117	Підготовка та здійснення за межами України тематичних заходів, зокрема за участю громадських організацій закордонних українців, з визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом українського народу та увічнення пам'яті жертв Голодомору	розширено коло держав, які визнали Голодомор 1932–1933 років в Україні геноцидом українського народу	2023–2024 роки	МЗС МКІП МОН Український інститут національної пам'яті
118	Ініціювання та забезпечення прийняття спільної заяви / декларації делегацій держав-членів ООН у зв'язку з 90-ми роковинами Голодомору в Україні 1932–1933 років	консолідовано міжнародну позицію щодо засудження Голодомору 1932–1933 років в Україні	2023 рік	МЗС
119	Забезпечення впорядкування за кордоном місць	забезпечено збереження національної	2023–2024 роки	МЗС МКІП Український інститут національної пам'яті

	поховань (місць пам'яті) видатних українців, забезпечення належного догляду за пам'ятниками, пам'ятними знаками, меморіальними дошками, присвяченими видатним діячам української історії, науки і культури та історичним подіям, а також прилеглої до зазначених об'єктів території	ідентичності українців, консолідацію української нації, її історичної свідомості, традицій і культури		
120	Вироблення ефективного механізму міжвідомчої взаємодії з питань, пов'язаних із поверненням в Україну викрадених і незаконно вивезених культурних цінностей	забезпечено повернення культурних цінностей українського народу	2023 рік	МКІП МЗС Мін'юст Укрдерж архів Український інститут національної пам'яті

Додаток Е. Глобальний індекс «мякої сили» 2020-2024 рр. [215-216]

Global Soft Power Index 2020

The world's top 60 soft power nations, scored out of 100

 1 UNITED STATES Score 67.1	 2 GERMANY Score 61.9	 3 UNITED KINGDOM Score 61.8	 4 JAPAN Score 60.2	 29 BRAZIL Score 39.4	 30 TURKEY Score 39.4	 31 QATAR Score 38.5	 32 THAILAND Score 37.6
 5 CHINA Score 58.7	 6 FRANCE Score 58.5	 7 CANADA Score 54.5	 8 SWITZERLAND Score 54.5	 33 MALAYSIA Score 37.4	 34 GREECE Score 36.6	 35 POLAND Score 36.6	 36 SOUTH AFRICA Score 36.4
 9 SWEDEN Score 51.9	 10 RUSSIA Score 51.0	 11 ITALY Score 49.3	 12 NETHERLANDS Score 48.9	 37 MEXICO Score 35.6	 38 EGYPT Score 34.8	 39 CZECH REPUBLIC Score 34.4	 40 ARGENTINA Score 33.9
 13 AUSTRALIA Score 48.8	 14 SOUTH KOREA Score 48.3	 15 DENMARK Score 47.7	 16 SPAIN Score 47.6	 41 INDONESIA Score 33.4	 42 PHILIPPINES Score 32.5	 43 CROATIA Score 32.4	 44 CHILE Score 32.2
 17 NORWAY Score 47.3	 18 UNITED ARAB EMIRATES Score 45.9	 19 BELGIUM Score 45.5	 20 SINGAPORE Score 44.8	 45 HUNGARY Score 31.9	 46 UKRAINE Score 31.7	 47 ESTONIA Score 31.7	 48 IRAN Score 31.5
 21 FINLAND Score 44.8	 22 NEW ZEALAND Score 43.5	 23 AUSTRIA Score 43.5	 24 IRELAND Score 43.0	 49 COLOMBIA Score 31.5	 50 VIETNAM Score 31.3	 51 PERU Score 30.8	 52 ROMANIA Score 30.4
 25 ISRAEL Score 42.6	 26 SAUDI ARABIA Score 41.9	 27 INDIA Score 41.6	 28 PORTUGAL Score 40.6	 53 PAKISTAN Score 29.7	 54 ALGERIA Score 29.0	 55 VENEZUELA Score 28.8	 56 NIGERIA Score 28.8
				 57 BANGLADESH Score 28.5	 58 KAZAKHSTAN Score 27.7	 59 IRAQ Score 27.7	 60 MYANMAR Score 27.5

Global Soft Power Index 2021

The world's top 100 soft power nations, scored out of 100

Global Soft Power Index 2021

Global Soft Power Index 2021

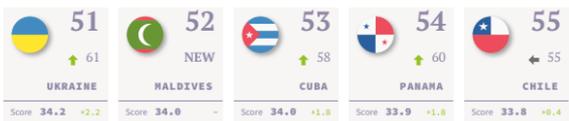

Global Soft Power Index 2022

The world's top 120 soft power nations, scored out of 100

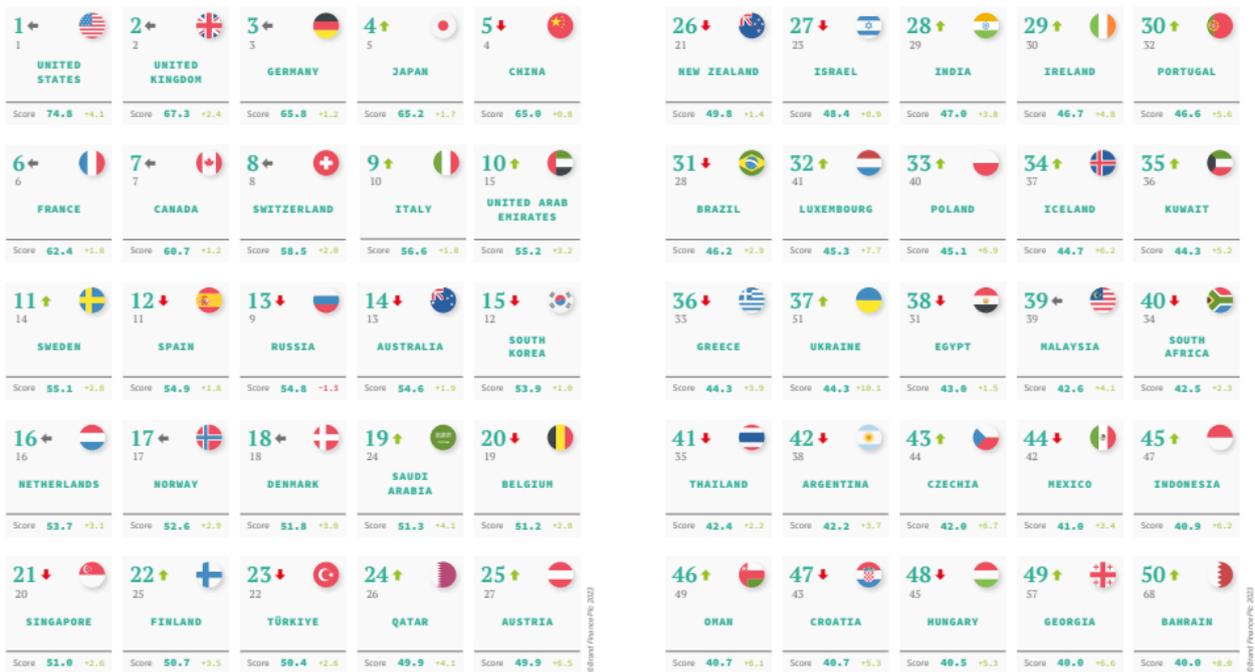

* Research conducted in the autumn of 2021 - does not account for the impact of Russia's invasion of Ukraine.

Global Soft Power Index 2023

The world's top 121 Soft Power nations, scored out of 100

Global Soft Power Index 2024

Global Soft Power Index 2024

The ranking of all 193 member states of the United Nations, scored out of 100, according to the results of a survey of 170,000+ respondents in 100+ markets

1 = 1 UNITED STATES Score 78.8 +4.0	2 = 2 UNITED KINGDOM Score 71.8 +4.5	3 \blacktriangle 5 CHINA Score 71.2 +6.2	4 = 4 JAPAN Score 70.6 +5.4	5 \blacktriangledown 3 GERMANY Score 69.8 +4.0
6 = 6 FRANCE Score 67.3 +4.9	7 = 7 CANADA Score 64.4 +3.7	8 = 8 SWITZERLAND Score 62.9 +4.4	9 = 9 ITALY Score 62.0 +5.4	10 = 10 UNITED ARAB EMIRATES Score 59.7 +4.5
11 \blacktriangle 12 SPAIN Score 59.2 +4.3	12 \blacktriangledown 11 SWEDEN Score 59.0 +3.9	13 \blacktriangle 14 AUSTRALIA Score 58.6 +4.0	14 \blacktriangle 16 NETHERLANDS Score 58.2 +4.5	15 = 15 SOUTH KOREA Score 58.0 +4.1
16 \blacktriangledown 13 RUSSIA Score 57.7 +2.9	17 = 17 NORWAY Score 56.8 +4.2	18 \blacktriangle 19 SAUDI ARABIA Score 56.0 +4.7	19 \blacktriangledown 18 DENMARK Score 55.5 +3.7	20 = 20 BELGIUM Score 55.2 +4.0
21 \blacktriangle 24 QATAR Score 54.5 +4.6	22 \blacktriangledown 21 SINGAPORE Score 54.4 +3.4	23 \blacktriangle 25 AUSTRIA Score 54.2 +4.3	24 \blacktriangledown 22 FINLAND Score 53.9 +3.2	25 \blacktriangledown 25 TÜRKİYE Score 53.7 +3.3

* All data points have been rounded to the first decimal place.

© Brand Finance Plc 2024

26 = 26 NEW ZEALAND Score 52.5 +2.7	27 \blacktriangle 30 PORTUGAL Score 50.1 +3.5	28 \blacktriangle 29 IRELAND Score 49.9 +3.2	29 \blacktriangledown 28 INDIA Score 49.8 +2.8	30 \blacktriangle 32 LUXEMBOURG Score 49.0 +3.7
31 = 31 BRAZIL Score 48.8 +2.6	32 \blacktriangledown 27 ISRAEL Score 48.7 +0.3	33 = 33 POLAND Score 48.6 +3.5	34 = 34 ICELAND Score 45.8 +1.1	35 \blacktriangle 39 MALAYSIA Score 45.7 +3.1
36 = 36 GREECE Score 45.6 +1.3	37 \blacktriangledown 35 KUWAIT Score 45.3 +1.0	38 \blacktriangle 42 ARGENTINA Score 45.0 +2.8	39 \blacktriangledown 38 EGYPT Score 44.9 +1.9	40 \blacktriangle 41 THAILAND Score 44.8 +2.4
41 \blacktriangle 44 MEXICO Score 44.0 +3.0	42 New MONACO Score 43.8 -	43 \blacktriangledown 40 SOUTH AFRICA Score 43.7 +1.2	44 \blacktriangledown 37 UKRAINE Score 43.0 -1.3	45 = 45 INDONESIA Score 42.6 +1.7
46 \blacktriangledown 45 CZECH REPUBLIC Score 42.3 +0.3	47 = 47 CROATIA Score 41.8 +1.1	48 = 48 HUNGARY Score 41.4 +0.9	49 \blacktriangledown 46 OMAN Score 40.6 +0.1	50 \blacktriangle 55 MOROCCO Score 40.6 +1.4

© Brand Finance Plc 2024

АВТОРИ

АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА ТОКАРСЬКА - доктор філософії з галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м.Луцьк, Україна); аташе Постійного представництва України при ООН (м. Нью-Йорк, США).

Наукові інтереси: публічна дипломатія, діаспоральна дипломатія, культурна дипломатія, міжнародна комунікація, м'яка сила, хвилі міграції.

АНТОНІНА МИКОЛАЇВНА ШУЛЯК - доктор політичних наук, декан факультету міжнародних відносин, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: інформаційна безпека, гібридні війни, інформаційна демократія, використання ІКТ в освітньому процесі, інформаційне забезпечення діяльності органів влади та місцевого самоврядування, стратегічні комунікації, публічна дипломатія.

Наукове електронне видання CD-ROM

**ТОКАРСЬКА АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА,
ШУЛЯК АНТОНІНА МИКОЛАЇВНА**

**«М'ЯКА СИЛА» УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ:
ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ
ТА МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ**

Монографія

*Редактор і коректор: Н.Шульська
Верстка: А. Шуляк*

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 12,86 Мб.
Тираж 300 прим. Зам. 50. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 38 066 936 25 49).
E-mail: vezhaprint@gmail.com
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК
№ 4607 від 30.08.2013 р

АНАСТАСІЯ ВАСИЛІВНА ТОКАРСЬКА – доктор філософії з галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м.Луцьк, Україна); аташе Постійного представництва України при ООН (м.Нью-Йорк, США). Наукові інтереси: публічна дипломатія, діаспоральна дипломатія, культурна дипломатія, міжнародна комунікація, м'яка сила, хвилі міграції.

АНТОНІНА МИКОЛАЇВНА ШУЛЯК – доктор політичних наук, декан факультету міжнародних відносин, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки. Наукові інтереси: інформаційна безпека, гібридні війни, інформаційна демократія, використання ІКТ в освітньому процесі, інформаційне забезпечення діяльності органів влади та місцевого самоврядування, стратегічні комунікації, публічна дипломатія.

ВЕЖА-ДРУК

ISBN 978-966-940-617-0

9 789669 406170 >